

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Bilim ve Ütopya

Sayı: 251

Yıl: 21

MAYIS 2015

Aylık Bilim, Kültür ve Politika Dergisi

9 TL (KDV Dahil)

ŞEKERE BULANMIŞ KURŞUN KİMLİK SİYASETİ VE HDP



YAVUZ ALOĞAN
PROF. DR. İRFAN ERDOĞAN
YRD. DOÇ. DR. ATAKAN HATİPOĞLU



RUSYA'DAKİ TÜRK SAVAŞ ESİRLERİ VE AKÇURA

PROF. DR. SEÇİL KARAL AKGÜN
DR. TULİN UYGUR

HÜRRİYET KAHRAMANI RESNELİ NİYAZI

FEYZİYE ÖZBERK

BİYO-KÜLTÜREL EVİRİMİMİZ IŞIĞINDA NASIL BEŞLENMELİYİZ?

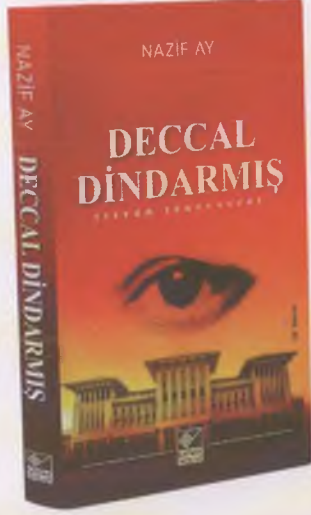
PROF. DR. METİN ÖZBEK



Gündemi KAYNAK'tan Takip Edin!

Buyrun, iktidarda olan siyasal İslamcıların kozmik odasına! Bu kitap, zamanımızın dinci devrini kapatacak açık bir manifestodur. Gerçek İslamı ve dindarlığı bu kitapla yeniden keşfedeceksiniz!

Çocukluğundan itibaren İslami çevrelerin içinde yer alan yazar, Nurcuların en son ve en gizli belgesi olan İnnâ A'taynâ'yı artık sır olmaktan çıkarıyor.



"Ben bu kitabı tanıdığım, bildiğim bütün 'dinci'lere göndereceğim..."

Mustafa MUTLU

"Evet, bu kitap... Gençliğinden itibaren İslami çevrelerin içinde yer alan samimi bir Müslümanın dinci iktidarın gerçek yüzünü ortaya döken çığılığı..."

Soner YALÇIN

"Uluç Gürkan bu kitabında Malta yargılaması sürecini özgün İngiliz belgeleriyle ortaya koyuyor."

Rahmi TURAN

"Son yıllarda okuduğum en iyi donanımlı araştırma kitaplarından biri."

Güneri CİVAOĞLU

"Bu kitapta 'soykırım' iddialarına sadece 'hayır' denmiyor, ayrıca karşılıklı önyargıların ve nefret duygularının ötesinde tarihi gerçekler ve işin hukuk boyutu ortaya çıkarılıyor."

Emin ÇOLAŞAN

"Ermeni Sorunu'nu gerçekten anlamak isteyenler, meslek büyüğümüz Uluç Gürkan'ın bu kitabını mutlaka okumalı."

Fikret BİLA



"Ermeni milliyetçi hareketinin serüveni, özellikle de Taşnaksutyun Partisi'nin tarihi yazılmadan geçmişten bugüne Ermeni meselesini anlamak mümkün değil."

Dr. Mehmet Perinçek şimdiye kadar gün yüzüne çıkarılmamış kaynaklara ve onlardan çıkan sonuçlara dayanarak Ermeni milliyetçiliğinin tarihsel serüvenini kaleme aldı. Dünyada ilk kez yayımlanan Rus devlet arşiv belgelerinin yer aldığı bu özgün çalışma, bilinmeyen birçok görsel malzeme ve belgeyle birlikte okura sunulmaktadır.

Ermeni milliyetçiliğinin geçmişten bugüne derslerle dolu serüveninin yazılması, 100. yılında "Ermeni soykırımı" iddialarına bir yanıt niteliği de taşıyor.



Emekli Tuğgeneral Mustafa Kemal Tutkun, Çanakkale Muharebeleri'ni hamasi söylemlerle değil, tarihi hakikatlere uygun olarak ayrıntılarıyla ortaya koyuyor.

"Yazar, Çanakkale Muharebeleri'nin tarihini ve bir ulusun doğuşunu hazırlayan 'ruh'u çok akıcı bir üslupla ifade etmiş."

Prof. Dr. Ergün AYBARS

"Haksız yere Silivri ve Çanakkale cezaevlerinde geçirdiği o zor günlerde Tutkun Paşa'yı ayakta tutan en büyük güç yüreğinde hissettiği ve kitabının da adı olan Çanakkale 1915 Ruhu'dur. Bu kitabın en önemli özelliği, Çanakkale 1915 Ruhu'nun 100 yıl sonra, bugün bile en zor günlerimizde bizlere bir enerji, ilham ve umut kaynağı olabilecek kadar güçlü olduğunu göstermesidir."

Prof. Dr. A. Mete TUNÇOKU



Türk Devrimi'nin Yayınevi

KAYNAK YAYINLARI

SAYI : 251 MAYIS 2015

S.S. Ütopya Bilimsel ve Kültürel
Araştırmalar Yay. ve Üretim Koop. Adına
Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Prof. Dr. Semih KORAY

Genel Yayın Yönetmeni: Emrah MARAŞO

Yazı İşleri: İlyas KARATEPE

Görsel Yönetmen: Ajans Repa

Dağıtım-Abone: İlyas KARATEPE

Yazı Kurulu: Dr. Cüneyt Akalın,
Prof. Dr. Atilla Altunel, Dr. Bora Ataman,
Çağrı Mert Bakır, Dr. M. Kürşat
Bozkurt, Dr. Necmi Dayday, Prof. Dr.
Remzi Demir, Prof. Dr. Ercan Enç,
Prof. Erbil Gözükırmızı,
Prof. Dr. Erkan Güleç, Efe Can Gürçan,
Erkan İldiz, Prof. Dr. Bekir Karaoğlu,
Prof. Dr. Zafer Kars, Doç. Dr. Çağatay
Keskinok, Prof. Dr. Semih Koray,
Prof. Dr. Tülin Oygür, Feyziye Özbek,
Prof. Dr. Hüseyin Özel, Sarper Özsan,
Omer Özbek, Dr. Hakan Seçkin,
Doç. Dr. Halduş Soyğür, Prof. Dr. Kadri
Yamaç, Prof. Dr. Osman Şadi Yenen,
Onurcan Ülker.

Yönetim Yeri: İstiklâl Cad. Deva Çıkmaşı
No:7/2 34420 Beyoğlu/İST

*posta: bilimveutopya@gmail.com
İnternet adresi: www.bilimveutopya.com.tr

Ankara Temsilcisi: Feyziye ÖZBERK
Dr. Mediha Eldem Sk. No: 51/1
Kızılay (Ankara)
Tel: (0312) 418 52 64

Eskişehir Temsilcisi: Alaz TETİK
Tel: (0505) 911 73 46
bilimveutopyaeskişehir@gmail.com

Gaziantep Temsilcisi: Mehmet İYİGÜN
Tel: (0505) 669 48 71
doctoriyigun@hotmail.com

Hatay Temsilcisi: Hüseyin GÜLER
Büyük Çarşı İşhanı Kat:1 No:450 İskenderun
Tel: (0326) 613 41 33

İzmir Temsilcisi: Nural GÜRAN
Tel: (0537) 843 55 19

Almanya Temsilcisi: Eylem DEMİREL
BORAL
Untermainkai 83 60329 Frankfurt am Main
Tel: +4969-25628873 Faks: +4969-25628875

Belçika Temsilcisi: Ulaş SARITAŞ
Tel: +0484 130 819
ulas.saritas@gmail.com

Çin Halk Cumhuriyeti Temsilcisi:
Nuri TÜRKKEŞ Tel: +86 1067637296

Fransa Temsilcisi: Ali Rıza TAŞDELEN
Tel: +33 675451587

Hollanda Temsilcisi: M. Ozan UYAR
Tel: +316 4555654

İngiltere Temsilcisi: Murat METİN
Tel: +44 7939051882

İsviçre Temsilcisi: Ethem KAYALI
Tel: +0041 - 79 744 41 03
e.kayali@hispeed.ch

İtalya Temsilcisi: Zeynep GÜNEŞ
zeynep-gunes@merck.com

Abone Koşulları: 6 Aylık: 50.00 TL.
Yıllık: 100.00 TL Avrupa ve Ortadoğu yıllık:
60 Euro Amerika ve Uzakdoğu yıllık: 100 \$

Abone bedelleri için, S.S. Ütopya
Bilimsel ve Kültürel Araştırmalar
Yayıncılık ve
Üretim Kooperatifi
İş Bankası Bilkent Şubesi:
Hesap No: 4276 0292027

İsviçre Hesap Numarası Ethem KAYALI
SPUHLIRAIN 25
3098 SCHLIEREN B. KANIZ ISVICRE
UBS, Ethem Kayali,
CH07 0023 5235 4108 0541 D
e.kayali@hispeed.ch

Yurtdışı Satış Fiyatı
Avrupa: 4.5 Euro

Organizatör: Ajans Repa Ltd. Şti.

Basıldığı Yer: Kayhan Matbaacılık San. Tic.
Ltd. Şti. Davutpaşa Cad. Güven San. Sit.
C-Blok No: 244 Sertifika No: 12156
Topkapı - Zeytinburnu / İST.
Tel: (0212) 612 31 85 - 576 00 66

Dağıtım: Turkuvaz Dağıtım Pazarlama A.Ş.
İSSN 1301-6717
Aylık Yaygın Süreli Yayın

Toplama çıkarma işlemiyle kurtuluş

Sekere bulanmış kurşunlarla dolu silah size doğrultuluyor. Sevimli, sempatik, şirin maskelilerce bir tuzağa doğru götürülüyorsunuz. Bilim ve Ütopya olarak halkımıza ve ülkemizin devrimci yurtsever geleneğine olan sorumluluğumuzu yerine getiriyoruz. Dosyamız kimlik siyasetinin tarihsel ve ideolojik boyutlarını ele alıyor ve ciddi uyarılar içeriyor. Yazarlarımız konuyu derinlemesine ve sıkı tahlillerle inceledi. Çiviyazısında daha çok bugüne dair pratik siyasal sonuçlara işaret edeceğiz.

Kolay ve sorumsuz “çözüm”

Elne hesap makinesini alan toplama çıkarma işlemi yapıyor. Kimin ne kadar oy alacağı tahminleriyle, koalisyon ihtimalleriyle ilgili konuşuyor.

İddia şu: HDP barajı geçerse AKP geriler. Bugüne kadar yaşanan olgularla uzaktan yakından ilgisi olmayan bir aldatmaca. İddia sahipleri adeta bir körlük içinde.

Olguları görmüyorlar. O halde hatırlatalım:

1- ABD emperyalizmi tarafından kurulan “çözüm masası”(!!)na AKP ve HDP oturdu.

2- Milyonlarca insanımızın canını dişine takarak mücadele ettiği Haziran İsyanı'nın karşısında AKP ve HDP durdu.

3- Dolmabahçe'de ortak deklarasyon okuyarak birlikte Anayasa yapacaklarını AKP ve HDP ilan etti.

4- Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nı kabul ederek Türkiye halkını etnik ve mezhepsel kimliğine göre ayrıştırıp yönetme iddiasını AKP ve HDP paylaşıyor.

5- İnsanlığın özgürlük, eşitlik, kardeşlik dünyasını inşa etmesinin bugünkü en önemli durağı olan “millet” kategorisini yok edip yurttaşları ortaçağın kimlikleri içine AKP ve HDP hapsetmek istiyor.

Koalisyon mu dediniz? İşte size koalisyon! AKP-HDP Koalisyonu. Üstelik Demirtaş 22 Nisan günü katıldığı bir televizyon programında “AKP ile koalisyon yapacak mısınız?” sorusuna yeşil ışık yakmışken HDP'nin AKP'yi durduracağı yanılması piyasaya sürülüyor.

Bazı ilericiler bu koşullarda AKP'ye karşı çözümün HDP'nin meclise girmesi olduğunu söylüyorlar. Hâlâ... Rüya gördükleri kesin.

Sorumsuz ve kolay çözüm arayışlarıyla ABD emperyalizminin kaos ve restorasyon alternatiflerine savruldukları ise bir başka gerçek.

Kimlik siyaseti Yeni Ortaçağ'dır

Seçimlere giderken daha net olan şey kimlik siyasetinin 8 Haziran'da güç toplayarak çıkma hedefidir. Türkiye ilericilerini ve solcularını muhalif görünümü gerici bir odağın eksemine çekmek istiyorlar. Bu plan 2007'den beri adım adım yükselen halk hareketine karşı sistem güçlerinin yaptığı bir ataktır. Milli demokratik devrim programı ekseninde muhalefet eden kitleleri etnik kimlikçi, mezhepçi ve yeni toplumsal hareketler olarak nitelenen feminist, çevreci, cinsel kimlik ekseninde yapılan “muhalefet” akımlarıyla kuşatma girişimidir.

Eleştirimiz kimsenin etnik kökeniyle, mezhebiyle veya cinsel yönelimiyle ilgili değil. Eleştirimiz bu kimlikleri siyaset yapmanın merkezine oturtmakla ilgili. Bunun çok vahim sonuçları olacaktır. En önemli sonucu kimlik siyasetinin birleştirici değil bölücü olmasıdır. Kimse kimliğini “müzakere etmez”. Kimliğin gücü o kimliğe sahip olanların sayısı kadardır. Peki bu durumda, kimlik siyasetinin merkeze oturduğu bir atmosferde sorunlar nasıl çözülecektir? Daha büyük bir gücün müdahale etmesiyle! SSCB'nin dağılmasından beri ABD'nin yaptığı da bu değil mi? Çok milliyetli ve mezhepli ulus-devletlere karşı milliyet ve mezhep çelişmelerini bölünmeye doğru doruğa sürme hamlelerine girişmedi mi? Bugün HDP'nin ideolojik ve siyasal çizgisini emperyalizm bu stratejisinden ayrı düşünebilir miyiz?

Düşünemeyeceğimiz pratikte sabit. Yugoslavya, Irak ve şimdi de Suriye örneği... Hepsine bu emperyalist strateji temelinde saldırdılar. “Kürt hareketi” denilen bölücü hareket ise Suriye'de kanton adı altında etnik temelde bir devlet inşa etme hedefini önüne koydu. Yani halklar daha büyük birleşmelere doğru gitmeyecek, milliyet ve mezhep temelinde herkesin ayrı, küçük ve kullanışlı devletleri olacak. Yeni Ortaçağ tam olarak budur. Ulus-devletlerin emperyalist sömürüyü sınırlandırmasının karşısına koydukları model de budur.

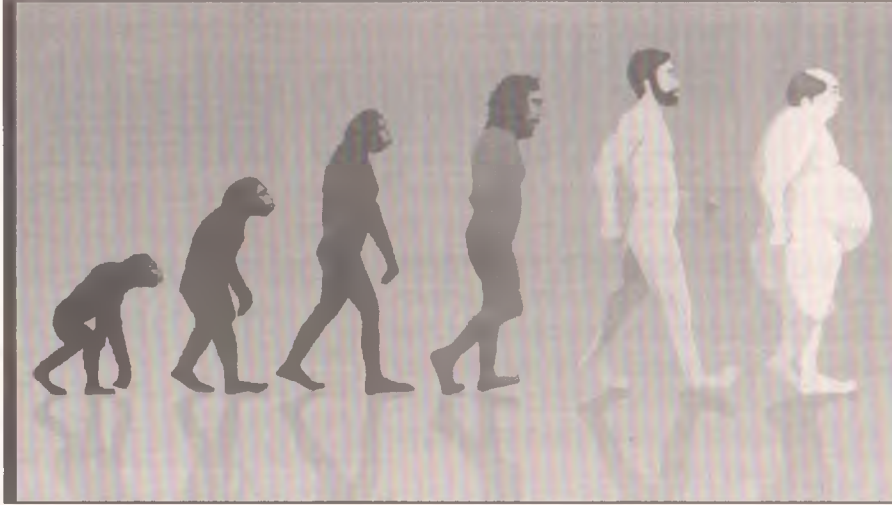
Kimlik siyaseti çıkmazdır. Tek çaremiz birleşen, üreten ve aydınlık bir Türkiye'yi milliyet, mezhep ve kimlik temelinde ayrışmadan elbirliğiyle inşa etmek. Yapacağız.

BİLİM VE ÜTOPYA
ÜNİVERSİTE TEMSİLCİLERİ
Adnan Menderes Üniversitesi
 Yrd. Doç. Dr. Atakan HATİPOĞLU
 atakanhatipoğlu@gmail.com
 (0 555) 475 82 45
Ahi Evran Üniversitesi
 Yarenkür ALKAN
 alkanyaren@gmail.com
 (0 537) 587 53 77
Akdeniz Üniversitesi
 Dr. Hakan ERENGİN
 erengin@akdeniz.edu.tr
 (0 535) 852 74 15
Anadolu Üniversitesi
 İsmail Eray ÇELEBİ
 iceraycelebi@hotmail.com
 (0 534) 831 39 69
Ankara Üniversitesi (Cebeci Kampüsü)
 Emre CAN
 emre-okan-can@hotmail.com
 (0 534) 816 71 20
Ankara Üniversitesi (DTCF)
 Orhan ENGİN
 orhan.dtcf@gmail.com
 (0 541) 687 58 07
Bahçeşehir Üniversitesi
 Azra Kârdelen NAZLI
 kardelennazli@gmail.com
 (0 554) 566 19 37
Balıkesir Üniversitesi
 Alican VARAN
 alicanvaran@hotmail.com
 (0 506) 919 28 96
Başkent Üniversitesi
 Helin ÖZÇELİK
 hell_ein91@hotmail.com
 (0 507) 919 83 13
Bilim Üniversitesi
 Fırat UZUN
 firatuzun_@hotmail.com
 (0 555) 724 81 32
Boğaziçi Üniversitesi
 Işıkğün AKFİRAT
 iakfirat@gmail.com
 (0 538) 978 06 56
Cumhuriyet Üniversitesi
 Furkan DERECİK
 fderecik@hotmail.com
 (0 541) 550 90 81
Çanakkale Onsekiz Mart
 Hüsnâ SARI
 husnasari@hotmail.com
 (0 537) 386 63 40
Çukurova Üniversitesi
 Sela APAYDIN
 sela.apaydin@gmail.com
 (0 546) 465 07 17
Dokuz Eylül Üniversitesi
 Serdar YURTÇİÇEK
 serdayurtcicek@hotmail.com
 (0 505) 298 90 70
Ege Üniversitesi
 Oytun Ozan KORKMAZ
 oytunoyunaz@hotmail.com
 (0 536) 346 59 50
Erciyes Üniversitesi
 Aykut Alp AVŞAR
 mahrem_utoxia@hotmail.com
 (0 542) 462 07 12
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
 Güney KARAGÖLÜ
 guneykaragolu@gmail.com
 (0 506) 957 24 17
Gazi Üniversitesi (İİBF)
 Uğur Cemal EYYUBOĞLU
 eyyuboglu_ugur@hotmail.com
 (0 505) 833 88 35
Gazi Üniversitesi (Merkez Kampus)
 Erdem ÖZBASAN
 ozbasanerdem@hotmail.com
 (0 543) 692 27 26
Hacettepe Üniversitesi
 Doğan ÖZLUK
 doganozluk_93@yahoo.com
 (0 554) 922 35 16
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
 Mehmet RUM
 mehmetrum@gmail.com
 (0 541) 414 14 31
İstanbul Üniversitesi
 Gizem DOĞAN
 gizemdogan92@hotmail.com
 (0 543) 660 00 10
İstanbul Teknik Üniversitesi
 Betül ÇIRAK
 betulcirk@gmail.com
 (0 531) 360 80 19
Kadir Has Üniversitesi
 Buket YAZICI
 buketyazici@gmail.com
 (0 531) 011 96 17
Karadeniz Teknik Üniversitesi
 Servet CEVNI
 servetcevn@hotmail.com
 (0 539) 399 52 48
Kırıkkale Üniversitesi
 Can ALKAÇ
 canalkac@gmail.com
 (0 535) 788 62 68
Kırıkkale Üniversitesi
 Selçuk KILIÇ
 solcuk.kic@gmail.com
 (0 555) 368 82 63



Sola yutturulacak zoka: Kimlik siyaseti

- Çivi yazısı 1
- Can Pınarından
Prof. Dr. Ahmet İNAM
Siyasetin hiyerarşinin elinde olması bir zorunluluk mudur? 4
- Kapak
Yrd. Doç. Dr. Atakan HATİPOĞLU
Sola yutturulmaya çalışılan zoka: Kimlik siyaseti 5
- Kapak
Yavuz ALOĞAN
Sosyalizm ve "Demokratik Özerklik" 28
- Kapak
Prof. Dr. İrfan ERDOĞAN
İdeolojik egemenliğin ve kitleleri yönetmenin gözde yolu:
Kimlik politikaları 34
- Prof. Dr. Metin ÖZBEK
Söyleşi: Emrah MARAŞO
Biyo-kültürel evrimimiz ışığında nasıl beslenmeliyiz? 42



Evrimimiz ışığında nasıl beslenmeliyiz?

- Prof. Dr. Seçil KARAL AKGÜN
Akçuraoğlu Yusuf Bey ve İlk Dünya Savaşı sonunda
Rusya'daki Türk esirleri 53
- Dr. Tülin UYGUR
İsveç Kızılhaçı, Rusya'daki Türk savaş esirleri ve Yusuf Akçura 58
- Prof. Dr. Remzi DEMİR
Nerede hata yaptık? - II
Doğu'da bilimin gerileyişinin haricî ve dâhilî
nedenleri üzerine bir tartışma 64
- GÜNCEL BİLİM 74
- Feyziye ÖZBERK
İlk halkçı devrimci önderlerden Resneli Niyazi 79
- FORUM 93
- Kitaplar Arasında / Haz.: Semra LARÇIN 95
- Ödüllü Sözcük Bulmacası / Haz.: Semra LARÇIN 96

Kocaeli Üniversitesi
Yeşim ÇAKMAK
yesim_cakmak.kou@hotmail.com
(0 538) 601 02 74
Koç Üniversitesi
Uğur Gürkan TOSUN
utosun@ku.edu.tr
(0 536) 466 80 64
Malatya İnönü Üniversitesi
Kurtuluş AKKAYA
kurtulusakkaya@hotmail.com
(0 530) 870 71 56
Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Erdem ÖZDEMİR
erdem_ozdemir@hotmail.com
(0 555) 519 43 07
Marmara Üniversitesi
Sıla AY
sila_ay@windowslive.com
(0 507) 588 64 62
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Işık UZUN
birazdahaisik@hotmail.com
(0 553) 432 17 44
Mersin Üniversitesi
Mehmet AK
mehmetak_33@hotmail.com
(0 537) 788 18 98
Muğla Üniversitesi
Gözen SORGUÇ
gozen_sorguc@hotmail.com
(0 554) 370 84 19
Namık Kemal Üniversitesi
Emre Alican YÜCEL
emrealican_18@hotmail.com
(0 530) 292 50 75
Niğde Üniversitesi
Süleyman Açıkgöz
suleymanacikgoz51@hotmail.com
(0 532) 732 64 00
ODTÜ
Mehmet KUTLU
mehmet.kulu19@gmail.com
(0 534) 810 59 89
Pamukkale Üniversitesi
Fatma ÇAKMAK
fatmacakmak6@gmail.com
(0 538) 933 17 33
Sakarya Üniversitesi
Emre AKTAŞ
emreaktas89@hotmail.com
(0 536) 203 88 50
Selçuk Üniversitesi
Su ERK
suerk@hotmail.com.tr
(0 506) 958 83 36
Süleyman Demirel Üniversitesi
Serhat ÇİĞLA
serhat.1@hotmail.com
(0 506) 952 39 81
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Ali TATLI
aliseyin1@hotmail.com
(0 506) 286 14 03
Trakya Üniversitesi
Gürol Bora ATEŞ
gurolbora@hotmail.com
(0 537) 386 63 40
Uludağ Üniversitesi
Vali ÇOLAK
velico83@hotmail.com
(0 505) 776 14 98
Yeditepe Üniversitesi
Ayşe HAYKIR
ayse-haykir@hotmail.com
(0 538) 813 04 52
Yıldız Teknik Üniversitesi
Orkun YILDIZ
orkun19901968@hotmail.com
(0 553) 236 31 68

YURTDIŞI ÜNİVERSİTE TEMSİLCİLERİ
ABD
Philadelphia Üniversitesi
Tolga KARAYAYLA
E-posta: tlgrkryl@yahoo.com
Almanya (Güney Bölgesi)
Ulm Teknik Yüksek Okulu
Hakan DAĞISTANLI (hakan.d@gmx.net)
Almanya (Kuzey Bölgesi)
Bielefeld Üniversitesi
Can Çakır can.cakir@gmx.net
Münster Üniversitesi
Mustafa TOSUN (mustafatosun@gmx.net)
Çin Halk Cumhuriyeti
Guangco Congflang Üniversitesi
Alican GOKDENİZ
alican@bilimutopya.com.tr
İngiltere
Queen Mary, University of London
Hatice BALLIKAYA
ballikaya18@hotmail.com
Polonya
Varşova Üniversitesi
Makgorzata PILCZUK bogorzata@wp.pl
Rusya Federasyonu
Saint Petersburg Devlet Üniversitesi
Doç. Dr. Alexander SOTNICHENKO
sotnik37@mail.ru
Suriye
Şam Üniversitesi
Canan Fatma CAN turkkan.turhan@gmail.com

Can Pınarından

Siyasetin hıyarların elinde olması bir zorunluluk mudur?

Değildir. Bazıları öyle sanıyor. Siyasetin ancak böyle yapılabileceğini düşünüyorlar. Bu bir yasa değil. Siyaset başka türlü düşünüp, başka türlü eyleyebilecek, başka türlü yaşayabilecek insanlarla gerçekleştirilebilir.

Sav doğru mu? Siyasetle uğraşanların hepsi mi hıyar? Elbette değil. Siyaseti bir bostan haline getiren etkenler neler? Neden siyaset böyle? Neden kaba, anlayışsız, saldırgan, kendini bilmez, bencil ve sığ düşünceliler çoğunlukta? Neden çıkarıcı, ince duygu ve düşüncelere uzak, ayrıntılara duyarlı, eleştiren ve derin düşünmekten korkuyorlar? Neden kural, yasa tanımaz, haz budalası oluyorlar? Sanata, güzelliklere, irdeleyici düşünceye yabancı olanlar, neden kültür bostanında yetişen hıyarlar olarak siyasete katılıyorlar? Hıyarın dünyasında "başka" yoktur, kendine benzemeyene saygı yoktur. Herkesin en iyisini, en doğrusunu, en zevkisini bildiğini sanır.

Hıyar ne pahasına olursa olsun hayatta kalmak ister. Değer yaşamaz. Tinsel dünyası yoktur. Değerleri, ilkelere sahiptir. Tinselliğe sahipmiş de belli bir dava uğruna mücadele içindeymiş görüntüsünü verir. Hıyar kendine bir görüntü tasarlar, onun ardına düşer. Doğrusu, içinde bulunduğu topluluk ona bir görüntü giydirir. Hıyar bu görüntüyü taşır.

Tinsel hayat eksikliği, ilke ve değerler yokluğu, fırsatçılık ve çıkarıcılık, *daralmış* bir insanı gösteriyor. Hıyar dar görüşlüdür. Kendi bildiklerinin, inandıklarının dışında olanlarla

ilgilenmez. İlgilense de öğrendiklerini, yaşadıklarını hep kendine yontar. Bir konuda uzman olabilir, akademik olarak en yüksek unvanlara sahip olabilir. Kazandığı bilgiler, deneyimler, hep kendi çıkarlarına, kendi dar dünyasına kaydırılır. Böylece hıyar, görüntüsünü güçlendirir, toplum tarafından onanmasını sağlar.

Hıyar *sığdır*. Sadece işine yarayanı bilir. Unvan ve diploma için öğrenir. Hedefe varmak için ne kadar, nasıl bilmek gerekiyorsa o kadar bilmek ister. Bilginin, sanatın, düşüncenin kendisi onu ilgilendirmez.

Hıyar *basıktır*. Tinsel konulara karşı heyecansızdır. Kavramlarla, duygularla, güzelliklerle, fikirlerle dostluğu yoktur. Etrafını sürekli kolladığı için göğze bakacak vakti yoktur. Öfkelidir, kin doludur, hedefini engelleyenleri yok etmek ister. Dünya yalnızca kendi gibilerle dolu olduğunda kurtuluşun geleceğine inanır. Farklı olandan tiksindir.

İç dünyası fırtınalıdır. Gergindir. Takıntıları ve korkuları vardır. Söylediği yalanların, yaptığı ayak oyunlarının iç dünyasında ortaya çıkmaması için çok fazla enerji harcar.

Yalnızca o olduğu için onu seven, içten, çıkar gözetmeyen dostları yoktur. Bu eksikliğini gidermek için sürekli olarak etrafındaki insanlarla ilgilenip onları kazanmak ister. Kamusal alanda görünüşü ile iç dünyası, özel yaşamı arasında uçurumlar vardır.

Hıyar dünyayı, ülkesini çirkinleştirir. Kısa erimli düşünür. Günü kurtarmaya çalışır. Onu rahatsız edip, hedefine varmasını engelleyen herkese

saldırır. Hakaret eder. Korkutmaya çalışır.

Hıyar ahlak dinlemez, hukuk bilmez. Önemli olan varılması gereken hedeftir. Herkesi o hedef için kullanabilir. Siyaset, bir toplumun, bir ülkenin yönetilmesiyle ilgili etkinlikleri içerir. Siyasetçi iktidara gelmeyi hedefler. İçinde bulunduğu partinin kazanmasını amaçlar.

İktidardır ulaşılmaya çalışılan, erişilmesi gerekli erektir. Bu erek için verilen mücadele insanı hıyarlaştırmak zorunda mıdır?

Bu mücadeleye girmeden önce sanata, bilime, düşünceye duyarlı, başka olana açık, güzelliklere, bilime, araştırmaya kendini adanmış insanların girdikten sonra şaşılmalı ölçüde değişikliklerini görünce çok şaşırmıştım. Öz eleştiri gücünü yitirip, çevresinin oyuncağı olan, iktidar hırsıyla yanlış işlere, "yalana dolana" karışan bu örneklerle tanık oldukça çok üzülüyorum.

Bilge siyasetçiler bir gün dünyaya geri dönecekler midir? Liderlerinin, parti disiplininin, çıkarlarının dayatmasıyla çirkinleşen siyasetçiler ülkenin geleceğine çok zarar veriyor.

Hıyarlık siyasetin doğasından mı geliyor yoksa çoğunlukla hıyarlar mı siyasette baskın oluyor? Hıyarlara iki soru. Hıyarların çoğu kendilerinin hıyar olduklarının ayırtında olmadığı için soruları ortaya sormam gerekiyor. Belki de insanın hakça yaşayabileceği dürüst bir dünyaya daha çok var. Hıyarları gün gelecek yaşam ortadan kaldıracaktır. Umalım.

Sola yutturulmaya çalışılan zoka: Kimlik siyaseti

Özgürlükçülük iddiasına rağmen gerçekte kimlik siyaseti daha iyi bir dünya arayışının sonunun geldiğini ilan eden Fukuyamacı bakış açısının tamamlayıcısıdır. Sınıflı topluma topyekûn bir alternatif üretme iddiasından geri çekiliş ve sistem içinde yerel/sınırlı avantajlar sağlama hedefine razı olmuştur. Kimlik siyasetini eleştirenlere karşı ırkçılık, cinsiyetçilik, faşistlik ve totaliterlik gibi nesnel karşılıklarından kopartılarak kullanılan suçlamalar, sistem-içi kimlik siyasetçilerinin dilinde, genellikle karşı tarafı suçlamaktan çok kendi konumlarını meşrulaştırmaya yarayan birer etiket olarak işlev görmektedir.

Türkiye'de Sünni mezhebini eksen alarak siyaset yapan siyasal İslamcılığın 1990'lar boyunca yükselmesi ve en sonunda siyasetin merkezine yerleşmesi ya da CHP Genel Başkanı'nın 18. Olağanüstü Kurultay'da kendisini "Dersimli Kemal'im ben" diye tarif etmesi kimlik siyasetlerinin ulaştığı etki alanını gösteren örneklerdir.

Günümüzde kimliklerin tanınması temelinde hareket eden ve "kimlik siyaseti" olarak adlandırılan bir akımın dünyanın pek çok ülkesinde yükselişte olduğu görülmektedir. Türkiye'de Sünni mezhebini eksen alarak siyaset yapan siyasal İslamcılığın 1990'lar boyunca yükselmesi ve en sonunda siyasetin merkezine yerleşmesi ya da CHP Genel Başkanı'nın 18. Olağanüstü Kurultay'da kendisini "Dersimli Kemal'im ben!" diye tarif etmesi kimlik siyasetlerinin ulaştığı etki alanını gösteren örneklerdir. Ancak kimlikleri merkeze alarak siyaset yapma olgusuna dünyanın gelişmiş ülkelerinde de rastlanıyor. Örneğin ABD'de Müslüman zencilerin ayrı siyasi statü talebinde bulunmaları veya Güney Amerika kökenlilerin çoğunluğu oluşturdukları Florida Eyalet Meclisi'nde İspanyolcanın resmi dil olmasını talep etmeleri gibi.(1)

Kimlik siyasetine ilişkin bir tartışmada göz önünde tutulması gereken iki eksen bulunmaktadır. Birinci eksen, batılı toplumlarda işçi sınıfının devrimci potansiyelini kaybetmesinin bir sonucu olarak, solun

kendisine yeni toplumsal değişme dinamikleri araması ile ilişkilidir. Emperyalizm döneminde batıda işçi sınıfı, az gelişmiş ülkelerin sömürsünden pay almaya başladı. Bunun sonucunda devrimci niteliğini kaybetti ve reformculaştı. Batılı solcu aydınlar faşizm karşısındaki yenilgi, burjuvazinin ideolojik hegemonyasının ulaştığı düzey, Sovyetler Birliği tecrübesinin yarattığı hayal kırıklığı ve işçi sınıfının reformculaşması gibi nedenlerden dolayı büyük bir karamsarlık içine düştü. Bunun sonucunda



Kimlik siyasetine ilişkin bir tartışmada göz önünde tutulması gereken iki eksen, batılı toplumlarda işçi sınıfının devrimci potansiyelini kaybetmesinin bir sonucu olarak, solun kendisine yeni toplumsal değişme dinamikleri araması ile ilişkilidir.



Batılı ülkelerde ırkçılığa karşı siyah hakları, 68 gençliğinin düzene yönelik anarşist protestoları, feminist hareket, gay ve lezbiyen hareketi, nükleer karşıtları, çevreciler ve üçüncü dünya ülkelerindeki bazı sömürge sonrası (post kolonyal) siyasi akımlar, yeni toplumsal hareketler olarak adlandırıldılar.

faturayı modernleşmeye, rasyonalizasyona ve sınıf merkezli siyasal yaklaşıma kesitler ve yeni devrimci değişme dinamikleri aranmaya başladılar. Kimlik siyasetlerine giden yolu döşeyen birinci eksen, söz-konusu arayıştır. İkinci eksen, dünyanın küreselleştirilmesi sürecinin ulus-devletlerle girdiği çatışma üzerinden biçimlenir. Ulusal ekonomisi üzerindeki denetimini korumak isteyen her ulus-devlet, mali piyasaların bütünleştirilmesi anlamına gelen küreselleşme açısından bir engeldir. Bu engelin aşılabilmesi için devreye sokulan siyasal araçlardan biri de ulusal birliğin ve ulus olgusunun inkârına dayanan kimlik siyasetidir. Küreselleşme döneminin kimlik siyasetinin savunucuları, birinci eksen oluşturulan batılı sol aydınların 60'lardan bu yana yaratmayı sürdürdükleri kuramsal envanterden bolca yararlanırlar.

Kimlik siyasetinin temelleri: Yeni toplumsal hareketler

Kimlik kavramı 1970'lerden itibaren sosyoloji ve siyaset biliminde yoğun şekilde kullanılmaya başlandı. Kavramın birey ve grup düzleminde toplum ve siyaset düzlemine çıkarak sorunsallaşması yeni toplumsal hareketlerin ortaya çıkışı ile yakından ilişkilidir. Batılı ülkelerde ırkçılığa karşı siyah hakları, 68 gençliğinin düzene yönelik anarşist protestoları, feminist hareket, gay ve lezbiyen hareketi, nükleer

karşıtları, çevreciler ve üçüncü dünya ülkelerindeki bazı sömürge sonrası (post kolonyal) siyasi akımlar, *yeni toplumsal hareketler* olarak adlandırıldılar. Bu hareketler daha sonra kimlik siyasetine dönüşecek olan yolu açtılar.(2)

Touraine'e göre, toplumdan sosyal sisteme geçiş, komünizmin çöküşü, modernleşmenin başarısızlığı veya laneti ve psikolojik nedenlere paralel olarak günümüz dünyasında, insanlar sadece yurttaş olarak tanımlanamazlar. Bundan böyle daha iyi bir toplumsal düzen arayışı, insanların mesleki, ulusal, cinsel geleneklere, görüşlere, çıkarlara ilişkin kişisel gerçekliklerini dikkate almaksızın sürdürülemez. (3) Yeni toplumsal hareketlere ilişkin analizlerde, sınıf mücadelesi ve ulusal kurtuluş hareketleri "*eski sistem karşıtı hareketler*" olarak tanımlanır. Feminizm, çevre, etnik azınlık ve eşcinsellik ekseninde ortaya çıkan hareketlerin ise *yeni sistem karşıtı hareketler* oldukları iddia edilir. Bu hareketler, sınıf mücadelesi ve emperyalizme karşı ulusal bağımsızlık gibi talepler etrafında örgütlenmenin geçersizliği varsayımı üzerine kurulmuşlardır. Çünkü yeni toplumsal hareketlerin savunucularına göre "sistem"-den anlamamız gereken, emperyalizm ve sınıflı toplum düzeni değildir. Bu hareketler mücadele hedefi olarak emperyalist tahakküme ve iktidarın sınıfsal yapısına karşı kördürler.

Yeni toplumsal hareketlerin mücadele stratejilerinde ekonomik ve sınıfsal sorunlar geri plandadır. Temel meseleleri kimliklerini rahatça ifade edebilmek isteyen kesimlerin talepleri, katılım ve sivil hakların elde edilmesi ya da korunmasıdır. Bu nedenle amaçları iktidarı ele geçirmek değildir.(4) Eşcinsellik veya çevre hareketi türünden hareketler siyasi parti aracılığıyla verilecek mücadeleye mesafeli dururken, etnik azınlık partileri kendilerini kültürel ve yerel siyasi taleplere bağlamış, dernek-benzeri bir çizgide konumlanmışlardır. Touraine bu hareketlerin tam da bu nedenle "yeni" olduklarını savunur. Stratejik hedefleri toplum içinde ve kültürel algı kalıplarında karşımıza çıkan dışlayıcı, ötekileştirici eğilimlerin dönüştürülmesidir. Örneğin feministler kadınlara yönelik cinsiyetçi kültürel kalıpların, kadın-erkek eşitsizliğini yeniden-üretmek konusunda zannedildiğinden çok daha fazla düzeyde etkili olduğuna dikkat çekerler.

Yeni toplumsal hareketlerin dönüştürmeye yöneldiği "sistem" sosyo-kültürel düzene ile ilgilidir. Bir başka deyişle düzenin sosyo-ekonomik ve siyasal bir formasyon olarak algılanması ve hem ulusal hem uluslar arası bir yapı olarak görülmesi söz-konusu değildir. Aksine her bir toplumdaki kültürel kodlarla, normallik algısıyla, farklı kimliklerin ötekileştirilme mekanizmalarıyla ilgilidir.(5) Yeni hareketler, sınıfsal sömürünün ortadan kaldırılmasıyla değil farklı kimliklerin tanındığı yatay bir toplumsal-kültürel düzenin inşası ile ilgilidir. Bu noktada yeni hareketler kimlik siyaseti biçimine dönüşürler. Siyasal olana toplum-

Yeni toplumsal hareketlerin savunucularına göre "sistem"den anlamamız gereken, emperyalizm ve sınıflı toplum düzeni değildir. Bu hareketler mücadele hedefi olarak emperyalist tahakküme ve iktidarın sınıfsal yapısına karşı kördürler.

Neoliberalizmin inisiyatif kazanması ve solun krizi, merkezkaç etkiyle yeni toplumsal hareketlerin solun ideolojik yörüngesinden kurtulmasını kolaylaştırdı. Böylece kimlik siyasetinin kendine özgü kulvarı netleşti. Sınıf temelinde üretilmiş sol programlar ve örgütlü, disiplinli parti anlayışı ile olan etkileşimini azalttı veya kesti.

sal ve kültürel olan üzerinden ilerlemek, kimlik siyasetinin temel stratejisidir. Kimlik siyasetinin ayırt edici vasfı kimlikler ve kimlik sahipleri arasındaki *farklılıkların* vurgulanmasıdır. Burada ortak noktaları öne çıkarmayı önemsemez. Aksine bu eğilimin tektipleştirici ve "ortak" olmayan unsurları dışlayıcı bir yaklaşım olduğunu savunur. Kimlik siyasetinin öne çıkardığı birey ya da grubun kendi farkı olarak gördüğü özelliklerini kamusal alanda görünür kılabilmesi ve bu haliyle kabul görmesidir.(6)

Yöneldikleri hedefler dikkate alındığında sınıf-temelli devrimci sistem karşıtı hareketlere "eski", kimlik-temelli hareketlere ise "yeni" denilmesi, özünde yanlış bir nitelemedir. Gerçekte bu iki hareket birbiri ile kıyaslanamaz. Çünkü "eski" hareketlerin değiştirmeye yöneldiği "sistem" ile "yeni" hareketlerin "sistem" algısı aynı değildir. Yeni toplumsal hareketler, öncelikleri arasında sosyo/kültürel kimliklerin ve hakların tanınması olmadığından dolayı sistem karşıtı geleneksel solu yetersiz bir ideolojik çerçeve olarak görürler. Kimlik siyasetini savunanlar, işçi sınıfı hareketinde yer alanların kendi kararlarını veren özgür birer özne değil, tarihsel bir zorunluluğu yerine getirmek için mücadele eden figürler olduğunu iddia ederler.(7) Buna karşılık sınıf siyaseti açısından cinsel, dinsel, kültürel ya da etnik temelde toplumsal tanınma talep etmediği müddetçe hiç kimsenin özne sayılamayacağı düşüncesinin ciddi-

ye alınabilir bir tarafı yoktur. Aksine yeni toplumsal hareketler, siyasetin dilini kimlik-merkezli hale getirmek suretiyle sistem karşıtı olma potansiyelinden uzaklaşmışlardır. Bu nedenle yeni toplumsal hareketler emperyalist sistemin ihtiyaç duyduğu "majestelerinin muhalefeti" işlevini yerine getirirler. Emperyalist sistemde hiçbir yapısal değişiklik meydana getirme talepleri yoktur. Özgürlük adına söylenenler bireysel ya da grupsal taleplerdir ve bu anlamda sınıf çelişkisinin esasına ilişkin değildirlir.

Sosyal refah devletinin krize girmesi ve neoliberal karşı atağın başlamasından önce yeni toplumsal hareketler şu ya da bu ölçüde sisteme karşı olan taleplerini sisteme yönelik en geleneksel muhalefet yolu olan sol partilerin içinde ya da etkisinde dile getirme eğilimindeydiler. Örneğin 1970'lerde ABD'de siyah haklarının radikal savunucularından Kara Panter Partisi, kimlik siyaseti ile sınıf bilinci ve sınıf-temelli analizleri bir arada kullanma eğilimindeydi. ABD'de siyahların uğradığı kültürel ayrımcılığa karşı izlenen kimlik siyaseti ile bu kesimlerin aynı zamanda Amerikan toplumunun en alt sınıfsal katmanlarını oluşturdukları gerçeğinin bir bileşimi yapılmaya çalışılıyordu. Neoliberalizmin inisiyatif kazanması ve solun krizi, merkezkaç etkiyle yeni toplumsal hareketlerin solun ideolojik yörüngesinden kurtulmasını kolaylaştırdı. Böylece kimlik siyasetinin kendine özgü kulvarı netleşti. Sınıf temelinde üretilmiş

sol programlar ve örgütlü, disiplinli parti anlayışı ile olan etkileşimini azalttı veya kesti. Ancak kimlik siyasetinin siyasal akımlar yelpazesinin solunda konumlandığı iddiası sürdürüldü. Bunun başlıca nedeni, neoliberalizmin kendi denetimi altında "sol" bir muhalefete duyduğu ihtiyacı.

Neoliberalizm ve muhalefetin yeniden tasarlanması

1970'li yıllarda, batılı ülkelerde sosyal refah devletinin genişlemesi kapitalist sistemin işleyiş mantığı açısından sınırlarına dayanmıştı. Esasen sosyal refah devleti, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra burjuvazi ile işçi sınıfı arasında belirli dengelere dayalı zoraki bir uzlaşmasını yansıtıyordu. Sosyalizmin dünya ölçeğinde kapitalizmi dışarıdan tehdit etmesi; batıda komünist partilerin işçi sınıfı nezdindeki itibarı ve 1929 krizinin ancak Keynes'in çerçevesini çizdiği sosyal devlet politikaları ile aşılabilmesi sözkonusu uzlaşmanın ayaklarını oluşturuyordu. 1974 petrol krizini izleyen yıllarda ise bu uzlaşmayı sürdürmenin koşulları ortadan kalkmış görünüyordu. Dünyaya ölçeğinde devrimci yükseliş durmuş, SSCB'nin önemli yapısal sorunları olduğu anlaşılmış, batı ülkelerinde işçi sınıfı sosyal demokrasi üzerinden denetim altına alınmış ve kar hadleri iyice düşen burjuvazinin sosyal refah devletine tahammülü kalmamıştı. Savaşın sonra ekonomik



Batı kapitalizminin 1974 petrol krizine cevabı, sosyal refah devletini tasfiye ederek kar hadlerini yükseltmeye yönelmek oldu.



Sınıf kavramının Weberci bir tanımı ile birleştirilen somut değişmeler, işçi sınıfının artık herhangi bir siyasal iddianın toplumsal temelini oluşturamayacağı tezine sığınmak için kullanılmaktadır.

bölüşümde emeğin payı giderek artmıştı. Ama sermayedarların işçi sınıfına vermek zorunda kaldıklarını geri istemelerini engelleyecek koşullar azalmıştı.

Petrol üreticisi ülkelerin petrol fiyatlarına yüksek oranda zam yapmaları sonucu, 1973-1974 yıllarında parasal kaynaklar Arap ülkelerinin elinde toplanmaya ve Batı ülkelerinde dış ödemeler dengesi açık vermeye başladı. Batı kapitalizminin bu krize cevabı, sosyal refah devletini tasfiye ederek kar hadlerini yükseltmeye yönelmek oldu. Neoliberal programı benimsemiş hükümetler, aşırı büyüdüğünü ve hantallaştığını iddia ettikleri devletlerin elindeki kamu teşebbüslerini ve bu arada eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi kamu hizmetlerini özelleştirme, taşeronlaştırma veya tasfiye etme yollarıyla devleti hızla küçültmeye başladılar. Refah devleti çökerken, doğal olarak, onun devletle ilgili temel kabulleri ve siyasal meşruiyet anlayışı da ihtiyaca uygun olarak dönüştürüldü.(8) Savaş sonrasının ulusal kalkınmacılık ideolojisi, demokratikleşme talebi ile hızla yer değiştirdi. Devletin küçültülmesi ve piyasanın serbestleştirilmesine yönelik her türlü girişim, sivil toplumun büyümesiyle özdeşleştirildi. Büyüyen sivil toplum ise demokratikleşmeyi sağlayacaktı. O halde devletin küçültülmesi, kendi başına demokratikleşme için yeter şart olmaktaydı. Cemaatlerin, tarikatların ve etnik ayrımcılığın demokrasi güçleri olarak görülmesine giden yol açıl-

mış oluyordu. Neoliberalizmin iktidarını sağlamlaştırabilmesinin en önemli şartlarından biri, işçi sınıfı temelinde siyaset üreten muhalefeti ideolojik tahakküm altına almaktı. Bu amaçla sivil toplumcu demokratikleşme ideolojisi yeni toplumsal hareketlerin yarattığı zemini kendi güdümlündeki muhalefeti inşa etmekte değerlendirdi. Çünkü yeni toplumsal hareketlerin sorunlara çözüm önerileri, "sistem içi" bir muhalefet ihtiyacıyla uyumluydu.

Yeni toplumsal hareketlerin neoliberalizmin güdümlü "sol" muhalefet ihtiyacına eklemleendiği dört nokta bulunmaktadır. Birincisi ve en önemlisi, yeni toplumsal hareketlerin kimlik siyaseti karakteri taşımasıdır. Böylece işçi sınıfı hareketi etnik, mezhepsel ya da bireysel talepler ekseninde parçalanmaktadır. İkincisi, yeni hareketlerin ileri sanayi toplumlarının içsel toplumsal çatışmalarının artık devletçilik, planlı ekonomi, kalkınma, siyasal müdahaleler gibi yollardan çözülemeyeceğini savunmaktadırlar.(9) İleri sanayi toplumlarında bütün uzlaşmaz sınıf ilişkilerinin çözülmüş, ekonomik çatışmanın toplumsal zemininin ortadan kalkmış olmadığı açık bir gerçektir. Buna rağmen yeni toplumsal hareketler, sosyal refah devletinin tasfiyesinin ideolojik meşrulaşmasına katkı yaparlar. Üçüncüsü, siyasal iktidara değil sosyo-kültürel kodlara yönelik bir strateji izlemeleridir. Böylece iktidar neoliberalizme terkedilirken "sistem karşıtı" mu-

halefetin hissesine siyasal iktidarla değil toplumsal iktidar odaklarıyla mücadele etmek kalmaktadır. Dördüncüsü, ileri sanayi toplumlarında yapısal dönüşümlerin ortaya çıktığı ve kapitalist toplumu açıklamaya yönelik çatışma kuramlarının aşıldığı iddiasıdır. Bu son iddia, bizatihi kimlik siyasetini savunanlarca yoğun biçimde savunulduğu için üzerinde kısaca durmayı yararlı görüyoruz.

Yeni toplumsal hareketler, işçi sınıfı hareketi olmadıklarına göre, yeni bir toplumsal zemine dayanıyor olmalıydı. Gerçekten de aranan yeni toplumsal zemin "yeni orta sınıf" adıyla dile getirildi. Buna göre işçi sınıfının yapısında büyük ve yapısal dönüşümler yaşanmıştır. Hizmet sektöründeki gelişmenin ulaştığı boyutlardan dolayı artık eskisi gibi bir işçi sınıfından bahsetmek mümkün değildir. Eski sınıf yapısının yerini artık yeni orta sınıflar almıştır. Esasen ekonomik açıdan dar gelirli olmayan fakat yükselme fırsatları da olmayan eğitilmiş büro çalışanları, beyaz yakalılar, serbest meslek sahipleri ve üniversite öğrencileri gibi unsurlar ile ev hanımları, işsizler, emekliler gibi mobilizasyon imkânı bulabilen kesimler yeni orta sınıfın bileşenleriydiler. Kapana kısırılmışlık duygusu bu kesimlerin patriarkal ve bürokratik yapılara başkaldırmasının duygusal temelini oluşturmaktadır. Bu kesimler, siyasetin geleneksel kurum ve pratiklerinden hüsrana uğramış kimselerdir. Bu nedenle yeni toplumsal hareketler içinde kendilerini ifade etmeye yönelmişlerdir.(10) Aslında yaşadığı ülkelerde işçi sınıfının devrimci dinamizmini kaybetmiş olmasının sonu-

Yeni toplumsal hareketler siyasal iktidara değil sosyo-kültürel kodlara yönelik bir strateji izler. Böylece iktidar neoliberalizme terkedilirken "sistem karşıtı" muhalefetin hissesine siyasal iktidarla değil toplumsal iktidar odaklarıyla mücadele etmek kalmaktadır.

cunda bazı batılı sol aydınların kendilerine yeni devrimci özneler yaratma çabalarının öncesi de vardı. 1960'ların sonlarında bazı batılı teorisyenler, kapitalizmin işçi sınıfını "tek boyutlu" hale getirdiğini, "şeyleştirdiğini", araçsallaştırdığını ve devrimci bir rol oynayamaz kıldığını savunmuşlardı. Buradan hareketle Herbert Marcuse başta olmak üzere insanlığı sosyalizme götürecektir devrimci dinamiği, ileri kapitalizmin çarkları arasına katılmamış, dolayısıyla henüz sistem tarafından denetim altına alınmamış kesimlerde arayanlar olmuştur. Öğrenciler, işsizler, marjinaler vs. gibi sistemle bütünleşmemiş kesimler devrimin yeni toplumsal dayanağı ilan edilmişti.

Gerçekte kimlik siyasetlerinin dayanağını oluşturan yeni orta sınıf iddiaları, işçi sınıfının yapısında meydana gelen farklılaşmaların mutlaklaştırılması temelinde dayalıdır. Sınıf kavramının Weberci bir tanımı ile birleştirilen somut değişimler, işçi sınıfının artık herhangi bir siyasal iddianın toplumsal temelini oluşturamayacağı tezine sızdırmak için kullanılmaktadır. Erbaş ve Coşkun'a göre işçi sınıfının içinde meydana gelen farklılaşma ve değişimler, kapitalist toplumun sınıfsal gelişmelerinin aşılmasına yol açmaz. Bunlar değişen koşullara bağlı olarak kapitalist toplumun kendi içinde meydana gelen değişimlerdir. Çünkü sınıf çatışmaları kapitalizme içseldir ve bizzat kapitalizm tarafından sürekli yeniden üretilirler.(11)

Günümüzde yeni toplumsal hareketlerin ve buradan yükselen kimlik siyasetinin teorik savunucuları, postmodernistler ve post Marksistlerdir. Marksistler ve liberaler, üst kimlik ve kimlik-dışı siyaseti savunurlar. Bu yaklaşımlarda siyasal öznenin taşıdığı kimliklerin varlığı ve bunların ifade edilme hakkı kabul edilir fakat siyaset kimlik merkezli olarak okunmaz. Bu açıdan kimlik siyasetleri liberaller tarafından da eleştirilmiştir. Örneğin Amerikalı tarihçi Arthur Schlesinger'e göre, kimlik siyasetleri sivil düzeni bölmeye hizmet ederler. Böylece grupların marjinalize edilmesinin sona erdirilmesine değil aksine marjinalizasyonu sona erdirecek gerçekçi imkân ve fırsatların harcanmasına yol açarlar.(12) Postmodernistler ve post Marksistler ise ulusal kimliklerin bütünleyici, tektipleştirici, dışla-



1991'de SSCB'nin dağılması Marksizmin siyaset sahnesindeki iddiasına darbe vurdu.

yıcı ve baskıcı olduğunu iddia ederler. Siyasi pratiğin merkezine öznelerin kendilerini tanımladıkları kimliklerin oturmasından yanadırlar.(13) Örneğin Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe'ye göre artık temel hedef sosyalizmi değil radikal demokrasiyi kurmaktır. Sosyalizm hedefi, özünde radikal demokrasiye giden yolda bir aşama olarak değerlendirilmelidir. Bu durumda kültürel kimliklerin birbirlerini belirlemeksizin, yan yana durdukları ve sadece söylemsel olarak eklemlendikleri yeni toplumsal hareketler, radikal demokrasiye varmayı sağlayacak temeli oluşturmaktadırlar.(14) O halde demokrasiden anlaşılması gereken içerik de etnik, dini, mezhepsel, cinsel veya kültürel kimliklerin siyasal yaşamın merkezine oturmasından ibaret olacaktır.

Küreselleşme ve az gelişmiş ülkelerde kimlik siyaseti

Kimlik siyasetinin yükselişi, İkinci Dünya Savaşı'ndan önce de zaten var olan

Amerikalı tarihçi Arthur Schlesinger'e göre, kimlik siyasetleri sivil düzeni bölmeye hizmet ederler. Böylece grupların marjinalize edilmesinin sona erdirilmesine değil aksine marjinalizasyonu sona erdirecek gerçekçi imkân ve fırsatların harcanmasına yol açarlar.

etnik milliyetçi ve köktendinci akımların ekmeğine yağ sürdü. Bunlar kimlik siyasetinin öncü temsilcileriydiler. Ancak neoliberalizm öncesinde toplumsal destek açısından sınırlı kuvvetler toplayabiliyorlardı. Üstelik yeni toplumsal hareketler ile solun ilişkisine benzer bir durum, bu akımlar için de geçerliydi. Etnik ve dini kimliklerin belirleyiciliğine yaptıkları vurguya rağmen, bu akımlar siyasetin merkezini sağ ve solun belirlediği dönemlerde kendilerini kapsayıcı ekonomik, toplumsal ve siyasal programlar üzerinden ifade etmek zorunda kalıyorlardı.

1991'de SSCB'nin dağılması Marksizmin siyaset sahnesindeki iddiasına darbe vurdu. Batı solunun reformcu işçi sınıfına karşı yeni bir devrimci özne arayışlarıyla parlatılan, neoliberalizm tarafından sahiplenilerek sosyalizme seçenek olarak sunulan kimlik siyaseti, Sovyet sonrası dönemde bütün akımlar üzerinde etkili olmaya başladı. Şüphesiz ilk ve en büyük etkisi etnik ve mezhepçi akımlar üzerinde oldu. Bu akımlar sınıf-temelli siyasetin ideolojik etkisinden kurtularak, ekonomik ve sosyal politikaları kimlik vurgularının arkasına atma imkânı buldular. Ayrıca geleneksel sağ ve sol arasındaki sınırların bir süredir belirsizleşmesinin meyvesini en çok bu akımlar topladılar. 1980'lerde sosyal demokrasinin neoliberal serbest piyasa tezlerini benimsemesi, sağcılaşmasına ve kitleler üzerindeki etkisini kaybetmesine yol açmaktaydı. 1990'ların başında sosyalizmin de iddiasını kaybetmesi etnik ve mezhepçi akımların hem toplumsal etkilerini yaymalarına hem de birbirine benzeyen partiler yelpazesi içinde "farklı" algılanıp düzenin alternatifi olarak görülmelerine neden oldu.

SSCB'nin dağılmasının ardından ABD "yeni dünya düzeni" konseptini ilan etti. Bundan böyle küreselleşme sadece mali ve siyasi/diplomatik araçlarla değil, aynı zamanda askeri araçlarla sürdürülecekti. Küreselleşme adı verilen ancak gerçekte küreselleştirme denilmesi gereken uluslararası ekonomik bütünleşme saldırısı, özellikle az gelişmiş ülkelerde kimlik siyaseti için büyük fırsatlar yarattı.

Ulus-devletler kendilerinden üstün otorite kabul etmeyen teritoryal egemenlik sahibi siyasi yapılardır. Gümrükler ve kamu

Ulus-devlet karşıtı argümanların temelinde, ulus-devletin ve bir toplumsal örgütlenme biçimi olarak ulusun, tarihsel bir zorlamanın ürünü ve özgürlük karşıtı olduğu iddiası yatar. Bu iddiaların tartışılması, bizi zorunlu olarak kimlik kavramının boyutlarını ele almaya götürmektedir.

ekonomisi uygulamaları gibi ekonomik nedenlerin yanı sıra pek çok siyasal, sosyal ve kültürel nedenlerle mali sermayenin küresel ölçekte sınırsız dolaşım talebini sınırlandırmaktadırlar. Ulus-devletler açısından, küresel mali sermayenin dayattığı biçimde dünya piyasalarıyla bütünleşmek demek, kendi ulusal sınırları içinde daha az otorite kullanabilmek, gerek ulusal gerekse uluslararası konularda egemenlik haklarını paylaşmak ve dolayısıyla daha az devlet olmak anlamına gelmektedir. Dünya piyasalarıyla sınırsızca bütünleşmiş bir ekonomide, ulusal ekonominin işleyişi hükümetlerin inisiyatifinden çıkarak küresel piyasaların toplam işleyişinin bir parçası haline gelmektedir. Bu durum bir süre sonra ülkenin iç işlerinin de (insan hakları, seçimler, etnik sorunlar vs.) uluslararası birer sorun haline gelmesine yol açmaktadır.

Egemenlik kullanımı açısından erozyona uğramakta olan devletler, ulusal birliği örgütlemekte zaaf göstermeye başladılar. Ulus, ulus-devlet tarafından örgütlenen bir yapıdır. Tarihsel olarak önce milliyetçilik akımı ve ulus-devlet ortaya çıkmış, ardından ulus feodal kolektiviteler halinde yaşayan kitlelerin siyasal düzlemde örgütlenmesi ve birleştirilmesiyle kurulmuştur. Bu ilişkinin sonucu olarak, küreselleşmenin ulus-devletle girdiği ve ulus-devletin egemenlik erozyonuna yol açan çelişmenin, uluslaşma öncesindeki feodal kimlikleri yeniden siyasete çağırdığı ve ulusal kimliğin çözülmesine yol açtığı görülmektedir. Ulu-

sal kimliğin çözülmesi ile ulus-öncesi geleneksel kimlikler yeniden ortaya çıkmaktadır. Çünkü süreç tarihsel olarak uluslaşmanın tamamlanması ve aşılması biçiminde değil, aksine uluslaşmanın kesintiye uğraması biçiminde yaşanmaktadır. Etnik milliyetçiliğin ve köktendinciliğin kimlik merkezli siyasetleri bu zeminde meşruiyet kazanmaktadır.

1990'ların ortalarından itibaren Avrupa'nın görece daha az gelişmiş bölgelerinde, sosyalist rejimlerin çözüldüğü bölgeler ile azgelişmiş ülkelerde bazı sol partiler kimlik siyaseti ile iki kanaldan bağlantı kurdular. Bir taraftan Batı solunun uzun süredir işçi sınıfı dışında devrimci bir özne aramasının sonucu olan yeni toplumsal hareketler ve kimliklere verilen önem, bu ülkelerde solun kendisini kimlik temelinde yeniden tanımlamasını kolaylaştıran bir kuramsal temel yarattı. Öte yandan sağcı kimlik siyasetleri, anlamlı toplumsal güce ulaşabildikleri ülkelerde sol akımlar üzerinde şu ya da bu ölçüde ideolojik hegemonya yaratabildiler. Ulus-devletin küresel mali baskı karşısındaki direniş yeteneğinin daha sınırlı olması, bölgeler arası ekonomik dengeler ve uluslaşmanın kazanımları açısından daha dezavantajlı olmaları azgelişmiş ülkelerde bazı sol akımların kimlik siyasetine sivrulmalarını kolaylaştırdı.

Kimlik siyaseti yapan parti ve akımlar, meşruiyet ve toplumsal güç kazanmalarını sağlayan uluslararası koşulların farkındadır. Bu nedenle ulus-devlete ve uluslaşma sürecine bütün güçleriyle saldırmaktadırlar. Ulus-devlet karşıtı argümanların temelinde, ulus-devletin ve bir toplumsal örgütlenme biçimi olarak ulusun, tarihsel

bir zorlamanın ürünü ve özgürlük karşıtı olduğu iddiası yatar. Bu iddiaların tartışılması, bizi zorunlu olarak kimlik kavramının boyutlarını ele almaya götürmektedir.

Kimliğin bireysel, kolektif ve ulusal boyutları

Kişilik ve kimlik kavramları birbirine karıştırılmamalıdır. Doğuştan gelen özellikler ile kişinin yaşamı sırasında edindiği psikolojik niteliklerin toplamı olan kişilik, bireyin kendine özgü davranışlarının kaynağıdır. Davranışlar, dışarıdan gözlenebilen tepkiler olduğundan, kişilik nesnedir. Oysa kimlik, öznel algılama biçimi ile ilgilidir. Bireysel kimlik, kişinin kendisini özdeşleştirdiği imgelerle bağlantılıdır.(15) Bireysel kimlik duygusu, kişinin varlık bilincine varmasının bir sonucudur. Ancak her kimlik inşası, "ben" ya da "biz"e karşı bir "öteki"-nin varlığının algılanması veya yaratılması ile mümkün olmaktadır. Buradan hareketle bireysel kimlik varoluşun ve özgünlüğün farkına varma anlamında olumlu ötekileştirmeye yol açması anlamında olumsuz işlevleri aynı anda yüklenir. Her birey bir toplumsal çevrede yaşar ve o çevrenin değerler sistemiyle kuşatılmıştır. Toplumsallaşma sürecinde bireyler kendi toplumsal çevrelerine uyum sağlamayı öğrenirler. Yaşadığı mekâna, toplumsal çevrede geçerli olan bir değere bağlanma ya da bir gruba ait olma gibi aidiyet yaratıcı bağlılıklar üzerinden bireyler içinde yaşadıkları toplumsal çevreyle bütünleşebildiklerini ve başkalarıyla anlamlı ilişkiler kurabildiklerini görürler. Bunun sonucunda kimlik duygusu kazanırlar.(16)



Liberté • Égalité • Fraternité

Tarihsel olarak önce milliyetçilik akımı ve ulus-devlet ortaya çıkmıştır. Resimde "Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik" yazıyor.

Kimliklerimizin bireysel, kolektif ve ulusal olmak üzere üç boyutu vardır. Bu boyutların kendi içinde farklı katmanları vardır. Örneğin bireysel düzlemde bir kısmı doğuştan gelen (atfedilmiş) bir kısmı yaşam süreci içinde kazanılmış bir dizi statüye ve dolayısıyla kimliğe aynı anda sahibizdir. Belirli bir cinsiyete sahip olmak, belirli bir meslek sahibi olmak, bir yerli (Adanalı, Doğulu, Karadenizli vs.) olmak, bir yaş grubunun (çocuk, genç, yaşlı vs.) üyesi olmak ve benzeri kimlikler bu türdendir. İkinci kimlik katmanı kolektif kimliklerdir. Bunlar daha çok soya dayalı, etnik veya dinsel/kültürel tanımlamalardır. Bir kişi aynı anda birden çok kolektif kimliğe sahiptir. Üçüncü olarak ulusal kimlik gelir. Bugün uluslararası ilişkilerin başat öznesi ulus-devletlerdir ve insanların büyük kısmı bir ulusun mensubu olarak doğmaktadır. Görece daha nadir olmakla birlikte çifte vatandaşlık ya da ebeveynlerin farklı uluslardan olmaları nedeniyle kendisini aynı anda iki ulusa birden ait hisseden kimseler de bulunabilir. Dolayısıyla kimlik duygusunun hem üç ana katmandan hem de her bir katmanın kendi içinde ara katmanlardan oluşan bir öznel algılayma biçimi olduğunu söylemek mümkündür.

Antropolojik ve sosyolojik açıdan kolektif kimlik, etniklik veya etnik kimlik anlamına gelir. Etnik gruplar, dil ve kültür başta olmak üzere birtakım ortak kültürel niteliklere sahip insan topluluklarıdır.(17) Ortak kültürü inşa eden semboller, anılar, töreler, değerler, inançlar, kamusal yaratılar ve anılar, grubun kolektif kimliğinin bileşenleridir. Bu bileşenlerin ortaklaşması sayesinde etnik grup üyeleri ortaklık duygusu edinirler. Kolektif kimliği paylaşan bireyler, mensubu oldukları topluluğun, öteki gruplardan farklı, kendine özgü niteliklere sahip olduğunu düşünür ve kendi gruplarına yönelik bir aidiyet duygusu yaşarlar.(18) Aidiyet duygusunu yaratacak ortak geçmiş algısı, grubun kendi farklılığını yaratmaya dönük çabalarını gerektirir. Ötekine karşı kendi farkını gösteren dış çizgilerin oluşturulması belirleyici önemdedir. Kolektif kimlik bağlamsaldır. Her kimlik gibi iç grubun sınırları "öteki"ne karşı kurulur. Her zaman bir "biz"e karşı öteki yaratılabilir. Kimin "biz" kapsamına gireceği, kimin



Antropolojik ve sosyolojik açıdan kolektif kimlik, etniklik veya etnik kimlik anlamına gelir.

"öteki" olarak görülüp dışarda bırakılacağı aidiyet algılarıyla ve toplumsal çevre koşullarıyla ilgilidir. Örneğin Yunan kimliğine karşılık Türk kimliği "biz"i yaratan bağlam rolü oynarken, kendi içinde "Azeri"ye karşı "Uygur" gibi daha alt aidiyet bağlamları yaratılabilir. Öteki olan Uygur karşısında Azeri kimliğinde birleşenler, kendi içlerinde "Şii Azeri" ve "Sünni Azeri" diye yeniden ayrışabilirler.

Kimliğin en dış tabakası ulusal kimlik boyutudur. Bireysel ve kolektif boyutlar ile aynı mekanizma burada da işler ve kişiler çatısı altında yaşadıkları devletle ve

bir ulus olarak örgütlenmiş olan toplumla özdeşleşirler. Böylece "tasada ve kıvançta birlik" diye formüle edilen ortak ruh halinin bir parçası olurlar. Ulusal kimlik, kendisini aynı ulusun ferdi olarak görenlerin ortak amaç ve simgeler karşısında benzer bir duygu durumuna sahip olmaları olayıdır. Toplamlar tarih boyunca çeşitli siyasal örgütlenme türlerini hayata geçirdiler. İlkel toplumlar soya dayalı (aşiret, boy, klan) siyasal örgütlenmeler yaptılar. Bu toplumların üyelerini siyasal olarak birbirine bağlayan tutunum, soy birliği esas idi. Daha sonraları dine dayalı siyasal birlikler kuruldu. Ümmet toplumları, siyasal birliklerini aynı dini değerlere sahip olmakla sağlıyorlardı. Ulus ise, modern çağın nesnel iktisadi ve sosyal koşullarının dayattığı bir siyasal örgütlenme biçimidir. Kapitalizmin iktisadi temel üzerinde toplumların siyasal örgütlenme formu ulus olarak biçimlenir. Bu açıdan hem tarihsel bir olgudur hem de modern çağın nesnel bir gerçeğidir. Bir başka deyişle, tarih boyunca insanlığın temel siyasal örgütlenme biçimi "ulus" olmamıştır. Ulusların ortaya çıkışı ulus-devletlerin ortaya çıkışından sonradır. Benedict Anderson bu nedenle ulusların "hayali cemaatler" olduklarını belirtir. Ancak modern çağlarda ulus dışında bir örgütlenme biçiminin uluslararası düzende söz sahibi olabilmesi de mümkün olmamıştır.

Uluslaşma ve kolektif kimlikler

Feodal toplumda grupların kamusal varlıkları etnik kimlikler üzerinden kurulmuştur. Bir başka deyişle bireyin kamusal alana katılmalarını sağlayacak en kapsayıcı kimlik alanı etnik/mezhepsel kimlikleridir. Feodal toplum düzeninde yöneten-yönetilen ilişkileri tabiiyet esasına dayalıdır. Yöneticilerin meşruiyeti ilahi kaynağa dayandırılır. Bu nedenle itaat ilişkisi yukarıdan aşağıya doğrudur. Ulus-devletlerin kurulması ve burjuva demokratik devrimlerinin açtığı yolda yöneten-yönetilen ilişkileri aşağıdan yukarıya doğru inşa edilmeye başlandı. Böylece tebaadan yurttaşa dönüşen devlet-toplum ilişkisi kuruldu. Yurttaşlar toplumuna geçiş, kamusal alanda devlet karşısında kolektiviteler biçiminde sıralanmış bir toplum düzeninden, ulus olarak örgütlenmiş bir toplum düzenine geçişe neden oldu. Dolayısıyla uluslaşmanın sağladığı ulusal kimlikler yönetici-yönetilen ilişkileri bakımından daha demokratik bir kamusal varlık sağladılar.

Gerçekten de geleneksel toplumlarda kan bağı, kabile/aşiret mensubiyeti, töreler, gelenek ve görenekler kişilerin ve grupların kimliğini belirliyordu ve anlamlı ölçüde bir kimlik sorunu yoktu. Bu toplumlarda değişimin hızının yavaşlığı bir durağan dünya algısına izin veriyordu.

çişe neden oldu. Dolayısıyla uluslaşmanın sağladığı ulusal kimlikler yönetici-yönetilen ilişkileri bakımından daha demokratik bir kamusal varlık sağladılar. Ancak toplumsal değişim hızı ve uluslaşma sürecinde etnik grupların doğal kaynaşmasına yönelik iradi siyasi müdahaleler, çeşitli kimlik sorunlarının yaşanmasına neden olabilmektedir. Hızlı sanayileşme, köyden kente yönelik büyük göç dalgaları, hızlı toplumsal değişimler gibi olaylar karşısında kültürel değerlerin eskimekte ve yerlerine yeni ortak değerlerin konması hemen mümkün olmamaktadır. Böyle durumlarda hem kolektif kimlikler düzeyinde hem de toplumun genelinde kimlik bunalımları ve yeni kimlik arayışları görülür.(19) Öte yandan uluslaşma süreci, bazı kolektif kimliklerin yok olma korkusuna dayalı olarak kan bağına dayalı feodal kimliklerini koruma eğilimlerine neden olabilmektedir. Özellikle iktisadi ve sosyo-kültürel bütünleşmenin sonucu olan doğal asimilasyon ve melezleşme yerine iradi zorlamalarla uluslaştırma siyasetlerinin izlenmesi bu tür korkuları artırır. Kimlik kaybetme korkusu, kendi iç sınırlarına çekilme ve diğer grupları ötekileştirme eğilimini pekiştirir.(20)

Bütün uluslar, çok sayıda etnik grubun yani kolektif kimliklerin karışık kaynaşması ile oluşurlar. Hangi kolektivitelerin hangi ulusun bir parçası olacağı, yani ulus inşası sorunu tümüyle iktisadi, toplumsal, kültürel ve siyasal koşulların bir bileşkesi olarak cevaplanır. Ulusal kimlik sorunu, ulusu oluşturan unsurların birbirleriyle kurdukları tarihsel tecrübeleri ile ilişkili bir sorundur.

Uluslar, ortak ulusal simge ve değerler etrafında bütünleşmiş alt kolektif kimliklere sahip olduklarından, her bir ulusal kimlik kendi içinde çok sayıda psikososyal kimliği içerir. Ulusu oluşturan gruplar, ortak simge ve değerler yoluyla ulusal kimlikle özdeşim kurarlar. Bu özdeşleşme ne ölçüde uyumlu ise ulusal toplum o ölçüde sağlıklı, ne ölçüde uyumsuz ise toplum o ölçüde zayıf bütünleşmiş, çatışmalı ve sorunlu olacaktır.(21)

Uluslaşma sürecinde, etnik ve/veya kültürel gruplar birbirleriyle ortak simgelerin oluşturulması ve ulusun tarihsel geçmişinin hangi referanslara üzerinden kurulacağı gibi konularda, rekabete girebilir. Grupların güçlerinin yani ulusun kuruluşuna önderlik etme iddialarının birbirine eşdeğer toplumsal güçlere tekabül etmesi durumunda toplum kültürel bir şizofreniye düşebilir. Çünkü toplumun anlamlı bir kesimi başka tarihsel referanslar ve değerler setine bağlı iken, ona denk güce sahip bir başka grup başka değerler setine bağlılık gösterecektir. Değer ortaklaşması yaşanmazsa, uluslaşma süreci kesintiye uğrayacaktır. Çünkü ulusal birliğin şartı ortak hukuk, ortak ekonomi, ortak siyasi kültür ve ortak evrensel eğitimidir. Toplam olarak bakıldığında kimlik sorununun modern toplumun kuruluşu ile ilgili bir olgu olduğu söylenebilir. Gerçekten de geleneksel toplumlarda kan bağı, kabile/aşiret mensubiyeti, töreler, gelenek ve görenekler kişi-

lerin ve grupların kimliğini belirliyordu ve anlamlı ölçüde bir kimlik sorunu yoktu. Bu toplumlarda değişimin hızının yavaşlığı bir durağan dünya algısına izin veriyordu. Yüzyıllardır bozulmadan ya da küçük değişikliklere uğramış geleneklerin varlığı kimlik tutunumu sağlıyordu. Toplumsal değişimin olağanüstü hızlandığı modern çağlarda kimlik özdeşimi sorunsallaşmaya başladı. Çünkü kimlik, özünde bir kültür sorunudur.(22)

Güvenç, çağımızın kimlik sorununun, insanları ayırdığımızda değil, ulusal kimlikte birleştirmeye çalıştığımızda ortaya çıktığını belirtmektedir.(23) Ancak bu tespit, gerçeğin sadece bir kısmıdır. Çünkü insanlığın toplumsal tarihi derelerin birleşerek daha büyük sosyo-politik birlikler oluşturma çabalarının tarihidir. Bütün insanların "kardeş" olacağı, yani aralarındaki dil/din/kültür farklarının ortadan kalkacağı bir dünya vatandaşlığı hayali hem laik imparatorlukların hem dinlerin hem de büyük fikir akımlarının başlıca hedefleri arasındadır. Bir başka deyişle Tevfik Fikret'in "vatanım ruy-i zemin ulusum nev-i beşer" dizelerinde ifade edilen kozmopolitizm, insanoğlunun kadim rüyalarının başında gelir. O halde feodal kimliklerin uluslaşma yoluyla aşılmasından çok bu sırada kolektif kimliklerin doğal olmayan yollardan ortadan kalkması karşısında duyulan tepkiden söz etmek daha gerçekçi olacaktır. Kimlik sorunu insanların birleşmesinden doğan



Bütün insanların "kardeş" olacağı hayali büyük fikir akımlarının başlıca hedefleri arasındadır.



Tito döneminde Yugoslavya'da kolektif (etnik ve dini) kimlikler inkâr edilmiyor aksine korunuyordu. Buna rağmen çok kanlı bir iç savaşın çıkması önlenemedi.

bir sorun değil, birleşme süreçlerinde izlenen yöntemlerden doğan bir sorundur. Modern toplumda yaşanan kimlik sorunları hızlı değişmeye bağlı kültürel sorunlar ya da uluslaşmanın etnik gruplara yönelik zorlayıcı asimilasyonuna duyulan tepkiler ile ilintilidir. İkinci durumda kimlik sorunu esas olarak bir demokratikleşme sorunudur. Çeşitli kolektif kimliklerin kendi özgünlüklerini ifade edebilecekleri alanların var olması gerekir. Böylece sözkonusu kimlikler ortadan kalkma kaygısı taşımaktan uzaklaşmalıdır.

Ulusun nesnel gerçekliğe sahip bir olgu olması, ulusal kimliğe sahip olmanın çoğu kez bir "tercih" meselesi olmadığı anlamına gelir. Aydınlanma Çağı düşünürleri bireylerin devletle olan bağlarının niteliğini toplum sözleşmesi teorisiyle açıklamaya çalışmışlardır. Ancak bunun daha çok toplum ilişkilerinde devletin yetkilerini sınırlandırmaya dönük liberal bir kurgu olduğu bilinir. Nitekim David Hume daha 18. yüzyılda, her bireyin zaten bir devletin uyruğu olarak doğduğunu ve başka bir devletin uyrukluğuna geçmenin bir dizi sosyo-ekonomik ve kültürel engelden dolayı fiilen pek mümkün olmadığını söylemişti.

Ulusal devletlerin, yurttaşları kimlik seçme özgürlüklerini tanımaksızın, çerçevesini kendi çizdiği ulusal kimliği sorgusuz sualsiz benimsemesini istediği belirtilmek-

tedir. Güvenç'in ulusal devlet ideolojisine bağladığı bu "dayatma" yurttaşların etnik ya da tarihi köken farklarını dikkate almadan tek bir kimlik belirleme olayıdır. Oysa tarihi-kültürel kimlikle resmi-ulusal kimlik her zaman özdeş olmayabilmektedir. Toplumda bireyler, gruplar veya zümreler farklı kimlik seçimlerine sahip olduklarından kendi kimlik seçme özgürlüklerini savunmak zorunda kalmaktadırlar.(24) Bir devletin, yurttaşları arasındaki farklı kolektif kimliklere karşı saldırgan bir tutum takınmasının demokrasi sorunu olduğunu belirtmiştik. Ancak madalyonun diğer tarafını görmezsek, ulusal kimlikler etrafındaki birleşmenin nesnellliğini ve kazanımlarını görmezden gelme riski ile karşı karşıya kalırız. Ulusal kimlikler belirli tarihsel gelişmelerin sonucu olarak ortaya çıktılar. Feodal parçalanmanın ortadan kalması ve kapitalizmin otarşik yapıları birbiriyle bütünleştirerek ulusal piyasayı ortaya çıkarması nesnel bir süreçti. Ulusal piyasanın birleştirdiği feodal kolektiviteler yeni koşullara uygun bir siyasal örgütlenmeye dönüşmeye başladılar. Bu yeni siyasal örgütlenmenin adı ulustur. Ulus, yaşanan büyük dönüşümün mantıksal bir sonucu olarak, mensubu olan bireylerin devlet karşısında tebaa değil yurttaş haline gelmesiyle karakterize edilir. Dolayısıyla uluslaşma aynı zamanda kanunlar önünde eşitlik, feodal geleneklerin bağlayıcılığından özgürleşme ve birey-

selleşme ile birlikte aynı tarihsel paketin parçasıdır. Bireysel düzlemde geleneklerin bağlayıcılığından kurtulan insan, toplumsal düzeyde bir ulusun kanunlar önünde eşit haklar kazanmış yurttaşı olmaktadır. Eğer meselenin bu özgürleştirici kazanım boyutu görmezden gelinirse kimlik sorununun bir demokratik uluslaşma sorunu olduğu unutulur ve fatura bizatihi uluslaşmanın kendisine kesilir. Bu ise feodal kimliklerin övgüsüne götürür. Oysa ulus kimliğinde birleşme, toplumsal statüleri ve ekonomik refahı daha eşit dağıtmak anlamına gelir. Feodal kimlikler üzerinden örgütlenmiş bir toplumda etnik grupların hâkim grup karşısında "ulus-i sadıka" vs. olarak statü kazanması ya da "hak din ve mezhepler" ile diğerleri arasında dini mertebelenme bulunur. Ulus olarak örgütlenmiş toplumlarda ise her yurttaş, ülkenin bir şayii hissesine sahiptir. Bu nedenle ekonomik ve siyasi haklardan yararlanmayı talep etmesi meşru görülür.

SSCB'nin dağılmasından sonra Yugoslavya'da iç savaş çıktı. Sırp, Make-donyalılar, Boşnaklar ve Hırvatlar İkinci Dünya Savaşı'ndan 1990'lara kadar Yugoslav kimliği altında yaşamışlardı. Tito döneminde Yugoslavya'da kolektif (etnik ve dini) kimlikler inkâr edilmiyor aksine korunuyordu. Buna rağmen çok kanlı bir iç savaşın çıkması önlenemedi. Çünkü mesele kimliklerin inkârı ve asimilasyonu değil, bölgeler arasındaki muazzam geliş-

Fransız devriminin ürünü olan ulus anlayışı, sözleşmeye dayalıdır. Buna göre ulus, kanunlar önünde eşit yurttaşların iradi katılımıyla serbest bir biçimde oluşur. Bu modelde ulusun üyesi olmak için ortak ruh halinin bir parçası olmayı istemek ve kendisini gönüllü olarak ulusun üyesi saymak yeterlidir.

mişlik farklılığıydı. Slovenya ile Makedonya arasındaki kişi başına düşen GSMH farkı bire yedi düzeyindeydi.(25) Bir başka deyişle ulusal piyasanın kolektif kimlikleri bütünleştirme yeteneği çok zayıftı. İktisadi bütünleşme olmayınca kültürel bütünleşme için bir gerekçe kalmamaktadır. Kültürel bütünleşme her zaman mümkündür ve toplumlar tarafından istenen bir olgudur. Ancak kültürleri birbirleri ile kaynaştıracak harç rolünü başta karşılıklı ticaret olmak üzere iktisadi bütünleşme oynar.

Uluslaşmanın kendi başına kolektif kimlikleri ortadan kaldırarak bir kimlik sorununu yarattığı anlayışı, gerçekte iki tip ulus anlayışı ve dolayısıyla uluslaşma yolu olduğu gerçeğini görmezden gelmektedir. Fransız devriminin ürünü olan ulus anlayışı, sözleşmeye dayalıdır. Buna göre ulus, kanunlar önünde eşit yurttaşların iradi katılımıyla serbest bir biçimde oluşur. Bu modelde ulusun üyesi olmak için ortak ruh halinin bir parçası olmayı istemek ve kendisini gönüllü olarak ulusun üyesi saymak yeterlidir. Devrimci ulus anlayışı olarak da adlandırılabilir. Olan bu modelde, ulus bir yurttaşlar topluluğu olarak kavranır. Dolayısıyla tarihsel veya kültürel açıdan homojen etnik topluluklarla özdeşleştirilmemektedir. İkinci model ise Alman romantizminden kaynaklanan ve ulusu bir kültür birliği olarak tasavvur eden anlayıştır. Herder'in *volksgeist* kavramına dayanır.(26)

Sözleşmeye dayalı olarak oluşmuş bir ulus, kendi içinde çok sayıda kolektif kimlik grubunu barındırır. Ortak piyasanın yarattığı iktisadi bütünleşme sürecinde bu gruplar zamana yayılmış bir kültürel ve sosyal kaynaşma yaşarlar. Bu süreç, tarih boyunca insan toplulukları arasındaki kültürleşme olgusunun devamıdır ve kaynaşan gruplar açısından bir "kimliksizleşme" anlamına gelmez. Örneğin bir Kürt yiyeceği olan lahmacunun kültürleşme sonucu Türk ulusal yiyeceğine dönüşmesi, diğer etnik kimlikler açısından bir kimliksizleşme anlamına gelmez. Kültürleşen gruplar birbirlerine karşılıklı olarak kendi kültürel unsurlarını verir ve karşı taraftan alırlar. Böylece kelimeler, giyim-kuşam, gelenekler, mimari, yiyecekler, teknik ürünler ve değerler düzleminde bir kültürel alışveriş ve benzeşme (asimilasyon) yaşanır.



Marx'a göre özgür bireye giden yol, toplumsal bir değişmeden geçmektedir.

Kimlik siyaseti ve özgürlük

Kimlik siyaseti kendisini özgürlükçü bir yaklaşım olarak konumlandırır. Her türlü bireysel ve kolektif kimliğin yan yana eklenerek var oldukları bir toplumsal düzen tahayyülü kimlik siyasetinin özgürlükçü ütopyasıdır. Özgürlüklere yapılan bu vurgu, kimlik siyasetinin siyasi yelpazenin solunda yer aldığı düşüncesini beslemekte kullanılmaktadır. Ancak özgürlükçü bir toplumsal düzenden sınıf temelli solun anladığı ile kimlik siyasetinin anladığı aynı şey olmadığı gibi birbiriyle iki açıdan çelişir.

Birinci çelişme, evrenselcilikle farklılık arasındaki konumlanmadan doğmaktadır. Sol düşünce Aydınlanma Çağı değerlerinin mirasçısıdır. Bireysel özgürlük, kendini gerçekleştirme, eşitlik, insan hakları ve toplumsal adalet gibi değerleri sahiplenir ve savunur. Aydınlanmacı değerler tarih-

sel ve siyasal düzlemde bütün insanlık için geçerli evrensel değerlerin var olduğu anlayışını yansıtır. Buradan hareketle ortak evrensel değerler etrafında toplanan insanlardan oluşan toplumsal düzenler kurmaya yönelir. İnsanlar arasındaki ortak noktaları vurgular ve toplumsal bütünleşmeyi esas alır. Kimlik siyaseti ise evrensel değerlerin tektipleştirici sistemlere yol açtığı iddiasını savunur ve farklılıkları vurgular. Kimlik siyasetini savunanlar da özgürlükçü bir toplumsal düzenden yana olduklarını iddia ederler. Ancak özgürlüklere, herkes için ortak değerler üzerinden değil, bireylerin kimliksel özgürleşimi üzerinden varılacaktır. Bireylerin farklılıklarını olağan kabul etmelerinin ve kendi farklarını oluşturan özelliklerin bilincine varmalarının önünde çeşitli engeller vardır. Toplumsal baskı, muhafazakâr denetim bunlar arasındadır. Örneğin bir eşcinsel kimse, yaşadığı çevrenin kültürel tutumları nedeniyle kendi farklılığının bir hastalık olduğunu düşünebilir ve öz bilincine varıp kimliğini meşru bir fark olarak göremez. Kimlik siyaseti bu türden farkların toplumsal plana meşru farklar olarak katılmaları için liberal özgürlük çerçevesinin yeterli gelmediğini savunur.

Yüceltilen toplumsal amaçlar uğruna bireysel hakların ve tercihlerin görmezden gelinemeyeceği düşüncesi, klasik liberalizmin önde gelen ilkelerinden biridir. Ancak yukarıda da belirtildiği üzere, liberalizm, Aydınlanma Çağı evrenselciliğinin mirasçısı olduğundan, siyasal alanı ortak kamusal değerler üzerinden kurmaya yönelir. Kimlik siyaseti ise bireysel olanı siyasal olan ile özdeşleştirir. Böylece farklılıkların kutlandığı ve ortak toplumsal değerlerin ve toplumsal bütünleşme ihtiyacının göz ardı edildiği bir bireyci anarşizme varır. Anarko-liberalizm olarak adlandırılabilir. Olan bu tutum, gerçekte bütün liberal gelenek üzerinde tahakküm kurmuş olan neoliberalizmin ihtiyaçlarına bir kez daha denk düşer. Bir başka deyişle kimlik siyaseti, kamusal olanı bireysel olana feda ederek ve bireysel farkların teşvik edilmesini ortak değerler etrafında toplumsal bütünleşmeye tercih ederek solun özgürlük anlayışından kopar. Marx'a göre, bireylerin kendilerini gerçekleştirebilmelerinin ilk koşulu, toplumla olan göbek bağlarını koparmala-

Kimlik siyaseti, kamusal olanı bireysel olana feda ederek ve bireysel farkların teşvik edilmesini ortak değerler etrafında toplumsal bütünleşmeye tercih ederek solun özgürlük anlayışından kopar.

Kimlik siyasetinin özgürlük anlayışı tarihsel ve toplumsal zeminden kopartılmıştır. Her şart altında her türlü kimliğe özgürlük istemek, tarihsel ve toplumsal açıdan özgür bir toplumsal düzeni ortadan kaldırmaya yönelen kimliklere de özgürlük istemeye dönüşmek zorundadır.

rıdır. Ardından kendini gerçekleştirmenin önündeki sınıfsal, siyasal ve kültürel engeller kaldırılmalıdır. O halde özgür bireye giden yol, toplumsal bir değişmeden geçmektedir. Bu olmadan, ancak tek tek bireyler düzeyinde ve sınırlı özgürleşmelerden bahsedilebilir. Oysa kimlik siyaseti, cinsel, etnik dinsel vb. bireysel kimliklerin özgürce ifade ve temsil edilebilmesini özgürleşme ile eşitlemektedir.

Emperyalizm, sosyal refah devletinin tasfiyesi sürecinde geniş kitlelerin sosyal güvenlikten yoksun kalmasına, işsizliğe ve yoksulluğa yol açmaktadır. Azgelişmiş ülkeler, küreselleştirme saldırısı altında özelleştirmelerle küçültülmekte, milli tarım, hayvancılık, ticaret ortadan kalkmaktadır. Bu süreçten zarar gören geniş halk kitlelerinin örgütsüzleştirilmesi yoluyla hak aramaları zorlaştırılmaktadır. Kamu özgürlükleri açısından büyük bir yıkım gerçekleşirken, kimlik siyasetleri dikkati bireysel ve kolektif ifade özgürlüklerine çekmektedir. Buna göre bir kimse eşcinsel olduğunu ya da etnik açıdan şu ya da bu kökten olduğunu kamusal alanda görünür kılabilir ve kendi kimliğini diğer kimliklerle yatay bir biçimde örgütleyebilirse özgürlükçü bir toplumsal düzene varılmış olur. Özgürlük adına bu indirgemeci bakış açısının neoliberal ideolojik hegemonyanın sonucu olduğu söylenebilir. Emperyalist sistemin kültür alanındaki saldırıları sol ve özgürlükçülük adına meşrulaştırılmaktadır. Örneğin Perinçek, genetik nedenlere bağlı olan ve oransal olarak çok düşük olanları bir tara-

fa bırakılacak olursa, eşcinselliğin bireysel cinsel tercih özgürlüğü olduğunu savunanlara, tecavüze uğrayan sokak çocuklarının tercih haklarını mı kullandıklarını ya da sanat dünyasında tutunabilmek için eşcinsel taklidi yapmak zorunda kalmayı sistemin bir dayatması değil de cinsel tercih özgürlüğü olarak mı görmemiz gerektiğini sorarken haklı görünmektedir.(27)

Kimlik siyasetini solun özgürlük anlayışından ayıran ikinci çelişme, kimliklere istenen özgürlüklerin, kaçınılmaz olarak modern-öncesi (feodal) kimliklerin de özgürleştirilmesidir. Kimlik siyasetinin özgürlük anlayışı tarihsel ve toplumsal zeminden kopartılmıştır. Her şart altında her türlü kimliğe özgürlük istemek, tarihsel ve toplumsal açıdan özgür bir toplumsal düzeni ortadan kaldırmaya yönelen kimliklere de özgürlük istemeye dönüşmek zorundadır. Örneğin Şeyh Said, Said-i Nursi veya Seyit Rıza gibi feodal liderlerin temsil ettiği tarihsel ve toplumsal kimlik, modern toplumun kurucu değerlerinin reddidir. Aşiretler düzeninde yaşayan bir feodal toplumda kanunlar önünde eşitlik, kadın erkek eşitliği, yönetici-yönetilen eşitliği ve modern anayasalı toplumlarda kabul edilen temel hak ve özgürlükler yoktur. Mezhep ya da aşiret temelinde kendini ifade eden kimliklerin hâkim olduğu bölgelerde modern bir siyasal sistemin liberal, sosyalist, sosyal

demokrat, milliyetçi vs. ideolojileri üzerinden kamusal müzakere yapılamaz. Oysa bireysel özgürlükleri esas alan bir modern toplumsal düzen, tam da bu türden feodal kimliklerin ve örgütlenmelerin tasfiyesi ile insanlığın gündemine girebilmiştir. Bir başka deyişle, özgürlük toplumsal koşullardan münezzeh, yüzer-gezer bir kavram değildir. Belirli tarihsel koşullar altında, içeriği ve kapsamı toplumsal olarak belirlenen bir kavramdır. Özgürlüğü toplumsal gerçekliğinden koparan kimlik siyaseti, gerçekte özgürlükleri ortadan kaldıran kimliklere özgürlük tanımaya yönelmiştir.

Feodal kimliklerin özgürleşmesi, her kimlik topluluğu başka kimliklerle yan yana yaşamayı kabul ettiği müddetçe neden sorun olsun? Bir başka deyişle çok kültürlü ve çok hukuklu bir toplumda her etnik, mezhepsel ve bireysel kimlik, birbiri üzerine bir otorite kurmaya yönelmeden yan yana yaşayamaz mı? Bu sorunun cevabı, kimliklerin birer inşa olduğu gerçeği içinde verilebilir. Her kolektif kimlik kendisini belirli bir tarihsel arka plan içinde tanımlar. Kimliği inşa edebilmek için kimlik merkezli bir tarih yazımına ihtiyaç vardır. Yan yana yaşayabileceği iddia edilen ve farklılıklarını ön plana çıkarma temelinde kendilerini inşa eden kimlikler, birlikte yaşamayı mümkün kılacak ortak tarihsel simgelere değil, birbirlerini ötekileştirecek simgele-



Şeyh Said, Said-i Nursi veya Seyit Rıza gibi feodal liderlerin temsil ettiği tarihsel ve toplumsal kimlik, modern toplumun kurucu değerlerinin reddidir.



Farklı kimlikler ancak herkesin bağlı olacağı daha üst düzeydeki bir değer sisteminde uzlaşırları takdirde bir arada yaşayabilirler.

re gitmek zorundadırlar. Örneğin Sünniler kendi mezhep kimliklerinin inşasında ve toplumsal temsilinde Ebusuud efendiye görünürlük kazandırmak durumundadırlar. Bu ise "yan yana" yaşayacakları Aleviler açısından katliamın övülmesi olarak görülecektir. İç grup referansları birbirleri ile çatışan kimliklere ilişkin benzeri türden çok sayıda örnek verilebilir. Kimlik siyasetinin savunusu açısından bu gibi durumların yarattığı gerilimlerden kurtulmanın bir tek yolu bulunmaktadır: Toplumu yeniden tahayyül etmek. Bir başka deyişle, bir toplumu, kendi içinde bütünleşme, kaynaşma diye bir sorunu ve hedefi olmayan ilkçağın site devletleri gibi örgütlenmiş bir yapı olarak düşünmek. Ancak bu durumda da her bir özneyi belirli kültürel kimliklere sabitlemek ve bütün bir toplumsal örgütlenmeyi üzerine sabitlenmiş kolektif/bireysel kimlikleri içinde erimiş kimseler üzerinden kurma tehlikesi vardır.(28) Diğer bir deyişle kimliklere özgürlük adına yola çıkan kimlik siyaseti, önerdiği toplumsal proje mantıksal sınırlarına götürüldüğünde, toplumu bir kimlikler hapisanesi olarak örgütlenme potansiyeli taşımaktadır.

İçeriklerine ve toplumsal sonuçlarına bakmaksızın bütün kimlikleri salt kimlik oldukları için yüceltme anlayışı, toplumsal bütünleşmenin sağlayacağı imkânları görmezden gelir. Öte yandan toplumsal

bütünleşme ihtiyacının bu denli gözardı edilmesi halinde bir dizi yeni sorunun ortaya çıkması kaçınılmazdır. Kimlik duygusu hem bireysel hem de toplumsal düzlemde birlik ve bütünlük duygusu yaratır. Bireyler aynı anda çok sayıda kimlik arasında geçişler yaparak rollerini değiştirirler. Ancak birlik-bütünlük duygusunun kaybolmasına yol açacak bir kimlik çatışması, sorun haline gelir. Toplumsal düzlemde etnik ya da mezhepsel temelde tanımlanmış ve sosyal gruplar arası geçişliliklere izin vermeyen bir kimikleştirme, toplumsal bütünleşme sorununa dönüşür. Böyle durumlarda, kimlik siyaseti, egemenlik mücadelesine giren kimlikler arasında totaliter uygulamaların meşrulaşmasına giden yolu açabilir.

Özgürlükçülük iddiasına rağmen gerçekte kimlik siyaseti daha iyi bir dünya arayışının sonunun geldiğini ilan eden Fukuyamacı bakış açısının tamamlayıcısıdır. Sınıflı topluma topyekûn bir alternatif üretme iddiasından geri çekiliş ve sistem içinde yerel/sınırlı avantajlar sağlama hedefine razı oluşturma. Bu konumun gözlerden gizlenebilmesi için kimlik siyaseti yapanların, kendileri dışındaki siyasal akımları sık sık kimlikleri inkâr etmekle suçladıkları görülmektedir. Kimlik siyasetini eleştirenlere karşı ırkçılık, cinsiyetçilik, faşistlik ve totaliterlik gibi nesnel karşılıklarından kopartılarak kullanılan suçlamalar, sistem-içi kim-

lik siyasetçilerinin dilinde, genellikle karşı tarafı suçlamaktan çok kendi konumlarını meşrulaştırmaya yarayan birer etiket olarak işlev görmektedir.

Kimlik siyaseti ve demokrasi

Kimlik siyaseti, bireysel ve kolektif kimliklerin kamusalılığın merkezine konma sürecini demokratikleşme olarak tanımlar. Oysa demokrasi de tıpkı özgürlük gibi tarihsel ve toplumsal koşullarla bağlantılı bir kavramdır. Dünyanın demokratik rejimi yaşatabilen bütün ülkelerinde benzer koşullar yaratılmıştır. Her şeyden önce demokrasi bir uluslaşma, laikleşme ve yurttaşlaşma meselesidir. Modernitenin şafağında burjuva demokratik devrimleri içinde yurttaşlık, ulus devlet, laiklik, insan hakları, anayasa, sanayileşme, parlamento, demokrasi vb. unsurlar olan bir paketi hayata geçirdiler. Dolayısıyla bu kavram ve kurumlar birbirleri ile bağlantılı olarak insanlığın gündemine girmişlerdir. Bunlardan biri olan yurttaşlık da bir kimliktir. Ancak kolektif değil hukuki bir kimliktir. Bireyin devlet karşısında kazandığı, özgürlükler ile ilgili bir kavramdır. Devletle arasında yurttaşlık hukuku olan insanların bireysel ya da kamusal yaşamalarında kendilerini ne tür kimliklerle tanımlayacakları, özgürlükler ve demokratikleşme ile ilgili bir meseledir. Yurttaşlık hukuku,

Toplumsal düzlemde etnik ya da mezhepsel temelde tanımlanmış ve sosyal gruplar arası geçişliliklere izin vermeyen bir kimikleştirme, toplumsal bütünleşme sorununa dönüşür. Böyle durumlarda, kimlik siyaseti, egemenlik mücadelesine giren kimlikler arasında totaliter uygulamaların meşrulaşmasına giden yolu açabilir.

uluslaşma ve ulus-devletin kuruluşu ile yakından bağlantılıdır. Bu nedenle kimlik siyasetlerinin ulus devleti eleştirmesinin kaçınılmaz sonucu laikliğe ve yurttaşlığa da yönelmektedir.

Laiklik ile demokrasinin ilişkisi iyi bilinen bir ilişkidir. Laik olmayan bir toplumda demokrasinin ortaya çıkması ve sürdürülmesi mümkün değildir. Kimlik siyasetinin sol versiyonlarında laiklik savunusuna yer verildiği görülmektedir. Fakat bu, diğer tamamlayıcı unsurlarından kopartılmış bir laikliktir. Örneğin yan yana yaşayabileceği varsayılarak laik dünya görüşü ile köktendinci dünya görüşü aynı sepete konulmaktadır. Bir arada yaşamalarını mümkün kılacak ortak değerleri olmayan kimlikler arasında çatışmanın çıkması kaçınılmazdır. Çünkü özellikle dini kimlikler kendilerini kutsal kaynaklardan hareketle inşa ederler ve diğer kimlik grubuna karşı alınacak tavır eğer aşkın bir varlıktan gelen emir ise bunu görmezden gelme şansı kalmayacaktır. Dinler tarihinin farklı dinler arasında olduğu kadar aynı dinin mensupları arasında da kanlı iç savaşlar tarihi olması yeterince öğretici olmalıdır. Farklı kimlikler ancak herkesin bağlı olacağı daha üst düzeydeki bir değer sisteminde uzlaştıkları takdirde bir arada yaşayabilirler.(29)

Yeni toplumsal hareketler, iktidar olmaya çalışmadıkları için, çoğunlukla bütünsel toplum projeleri üretmediler. Kendilerine biçtikleri rol muhalefetle sınırlıdır. Bu nedenle örgütsel ve ideolojik açıdan bütünlüşmemişlerdir. Disiplinli bir örgüt tipi olarak siyasi partileri, geleneksel ve eskimiş bir mücadele aygıtı olarak işe yaramaz bulmaktadırlar. Yaptıkları eylemlerde hükümetlerin aldığı kararlara "asla", "hiçbir yerde", "son", "durdur", vs. gibi negatif vurgularla itiraz eden bir 'tek mesele ittifakı' olarak hareket etmişlerdi.(30) Ancak yeni toplumsal hareketlerin varoluş tarzları, karşı çıktıkları hükümetlerle müzakereye oturma yeteneklerini büyük ölçüde sınırlamaktadır. Çünkü talep ettikleri bir imtiyaza karşılık önerebilecekleri herhangi bir şeyleri yoktur. Örneğin sendikalar üyelerinin iş garantisine karşılık bir miktar ücret kısıntısına razı olabilir ve belirli kazançlar karşılığında belirli tavizler verebilirler. Oysa yeni hareketlerin sözelimi nükleer enerji projesinin



Erkek egemen toplumlarda Thatcher'ın kadın kimliğiyle başbakanlık mevkiine ulaşması bir başarıdır ancak bu durum, onun, emekçileri ezen neoliberal politikalar izlediği gerçeğini değiştirmez.

durdurulmasına karşılık daha az enerji tüketimi için söz verebilmeleri mümkün değildir.(31) Bu durum, yeni toplumsal hareketlerin ve oradan hareketle kurumsallaşan kimlik siyasetinin, bir siyasal varoluş tarzı olarak, demokratik müzakere için gereken yeteneklere sahip olmadığını gösterir.

Demokratik müzakere, özünde siyasal ideolojiler arasındaki müzakeredir. En ge-

Etnik kökeninizi, cinsel tercihlerinizi ya da mezhebinizi esnetmeniz, pazarlığa açmanız ve değiştirmeniz aynı ölçüde kolay olmayacaktır.

Bu nedenle yurttaşlık hukuku içinde fikirlerin çatıştığı bir demokratik sistem yerine demokrasi adı altında kimliklerin çatıştığı bir sistemin ikamesi, gerçekte şovenizmin, ayrımcılığın ve taassubun yükselişini tetiklemektedir.

nelde sağ ve sol olarak, özelde ise çeşitli siyasal ideolojiler olarak kamusal alana çıkan gruplar, toplumsal düzeni değiştirmeye, iyileştirmeye ve kendi uygun buldukları yönde etkilemeye çalışabilirler. Bu amaçla aralarında işbirlikleri veya düşünsel çatışmalar yaşayabilirler. Ancak demokratik bir sistemin, tüm siyasal aktörleri bağlayan bir üst norm olabilmesi için, tarafların müzakere edilebilir görüşlere sahip olmaları gerekir. Oysa bireysel ve kolektif kimlikler müzakereye açık değildir. Siyasal alanın kimlikler tarafından doldurulduğu her yerde, kendisini "öteki"ne karşı tanımlayan diğer kimliklerin refleks hareketleri de canlanmaktadır. Bir başka deyişle sağ ve sol arasındaki gerilim ne kadar şiddetli olursa olsun, savundukları düşünceler kutsal değildir ve müzakere edilebilir durumdadır. Buna karşılık cinsel, dinsel ya da etnik kimliklerin müzakere edilebilir bir tarafı yoktur. Enflasyonun düşürülmesi için yapılması gerekenleri ya da ülkenin kalkınmasının devleti küçültmek mi yoksa kamu ekonomisi öncülüğünde mi mümkün olduğunu tartışabilirsiniz. Bu tartışmalarda esneklik göstermek, pazarlık yapmak veya fikir değiştirmek mümkündür. Ancak etnik kökeninizi, cinsel tercihlerinizi ya da mezhebinizi esnetmeniz, pazarlığa açmanız ve değiştirmeniz aynı ölçüde kolay olmayacaktır. Bu nedenle yurttaşlık hukuku içinde fikirlerin çatıştığı bir demokratik sistem yerine demokrasi adı altında kimliklerin çatıştığı bir sistemin ikamesi, gerçekte şovenizmin, ayrımcılığın ve taassubun yükselişini tetiklemektedir.

Bir başbakanın eşcinsel, kadın, Alevi ya da Çerkez kimliğiyle kamusal görünürlük kazandığında ve kabul gördüğünde, farklılığın toplumca içselleştirilmiş olması adına bir kazanımdan sözedilebilir. Ancak bunun ötesinde sözelimi eşcinsel bir başbakanın sadece eşcinsel olması itibarıyla hangi ekonomik, siyasi ya da ulusal sorunu çözebileceği belirsizdir. Erkek egemen toplumlarda Thatcher'ın ya da Tansu Çiller'in kadın kimlikleriyle başbakanlık mevkiine ulaşmaları bir başarı ve demokratik siyasal kültür açısından birer başarı olarak görülmelidir. Ancak bu durum, her iki liderin de, emekçileri ezen neoliberal politikalar izledikleri gerçeğini değiştirmez. İnsanlar

Kürt kimlik siyasetinin Türkiye'deki en önemli ideologlarının başında İsmail Beşikçi gelmektedir. Beşikçi'nin çalışmaları Kürtler karşısında sınıfsal ayrım gözetmeksizin bütün Türkleri "emperyalist" ilan eden ve ABD emperyalizmini görmezden gelen bir toptancılık içerir.

aynı etnik, cinsel ya da dinsel kimliğe sahip olsalar bile farklı ideolojiler üzerinden demokratik yaşama katılırlar. İşlevsel bir demokrasi, feodal bağlardan kurtularak özgürleşmiş yurttaşların müzakere edilebilirlik vasfı taşıyan siyasi/ideolojik kimlikleri üzerinden yaşatılabilir.

Kimlik siyasetinin demokratikleşme sürecinin bir parçası olarak görülebilmesi, genellikle nüfus dengeleri ile ilgilidir. Bir çoğunluğa karşı azınlıktaki bir grubun kültürel haklarının savunulması, demokratikleşme taleplerine eklemlenebilir. İnsanların çok sayıda kimlikleri vardır. Bunların bazılarının siyasal rejim ya da toplumsal ortam tarafından reddedilmesi bir hak arama meşruiyeti doğurur. ABD'deki siyah hareketi, kadın hakları hareketi vs. gibi. Ancak şu ana kadar yeterince vurgulandığı üzere, kimlik siyaseti bir hak talebi olayı değildir. Bir bireyin belli bir gruba dâhil olması ile kendisini o grubun kimliği üzerinden var etmesi farklıdır. Örneğin birey Türk olabilir ama Türkçü olmayabilir, eşcinsel olabilir ama bu kimliği üzerinden toplumsal tanınma talep etmeyebilir. Oysa kimlik siyasetinin talebi, kamusal alana bireysel ya da kolektif kimlikleri merkeze alarak çıkmaktır. Bu nedenle, bir toplumda çoğunluğun ortak değerleri bırakarak kimlik siyasetine yönelmesi halinde demokratik görüntü hızla ortadan kaybolur. Özellikle Avrupa'da yükselen yabancı düşmanlığı, ırkçılık gibi eğilimler, kimlik siyasetinin çoğunluklar tarafından izlenmesi halinde ötekileştirilen azınlıklara karşı sergilenen şiddetin kaynağıdır.

Türkiye'de kimlik siyaseti ve sol

Kimlik siyasetinin Türkiye seyrine bakıldığında iki düzlem görülür. Birincisi etnik ve mezhep kimliği temelinde yapılan siyasetlerdir. Bunlar 1960'larda merkez sağdan ayrılarak kendi bağımsız siyasi kulvarlarını oluşturmuş olan Türkçü ve İslamcı partilerdir. Kısa bir süreliğine Alevilik temelinde siyaset yapan partiler de olmuş fakat varlıklarını sürdürememişlerdir. Yukarıda bahsedildiği üzere, neoliberal ideolojik hegemonya öncesinde, kimlik siyasetleri de demokratik müzakerenin gereklerine uygun sosyo-ekonomik çözümler üretmek zorunda kalıyorlardı. 1970'lerin sonlarına kadar gerek Milli Selamet Partisi'nde gerekse Milliyetçi Hareket Partisi'nde kalkınmacılık söylemi egemen durumdaydı. Sosyal adalet vurguları ve toplumsal bütünleşme ihtiyacına yönelik bir farkındalık gözlenmekteydi.

Batıda ortaya çıkan yeni toplumsal hareketlerin, Türkiye'de benzer bir siyasi etkiye ve toplumsal desteğe ulaşamadığı görülmektedir. Bunun başlıca nedenleri, sınıf temelli siyasetin Türkiye'nin somut ihtiyaçlarına cevap vermeyi sürdürmesi ve işçi sınıfının burjuvazinin ideolojik hegemonyasına batıdaki kadar girmemiş olmasıdır. Bir başka deyişle, özellikle 1960'lardan sonra Türkiye işçi sınıfı hem nicel hem de nitel açıdan, daha iyi bir gelecek umutlarını beslemeye izin veren bir dinamizmi korumuştur. Bu nedenle Türk aydınları, batıdaki

muadilleri gibi kendilerine işçi sınıfı dışında bir yeni devrimci özne arayışı ihtiyacı hissetmemişlerdir.

12 Mart 1971 darbesinden sonra sol akımlar içinde yenilgi psikolojisinin etkileri görüldü. 1980'e kadar geçen süreyi genel bir parçalanma eğilimi içinde yaşayan Türkiye sosyalist akımı, etnik temelde de ayrıştı. Kürt kökenli devrimciler arasında etnik ve bölgesel temelde örgütlenme ve kendilerini "Türk solu" olarak niteledikleri kesimlerden ayrı tutma eğilimi ortaya çıktı. Böylece Türkiye'de kimlik siyaseti sağın ardından Kürt etnisitesi üzerinden soldan da beslenmeye başladı.

Kürt kimlik siyasetinin Türkiye'deki en önemli ideologlarının başında İsmail Beşikçi gelmektedir. Beşikçi'nin çalışmaları Kürtler karşısında sınıfsal ayrım gözetmeksizin bütün Türkleri "emperyalist" ilan eden ve ABD emperyalizmini görmezden gelen bir toptancılık içerir. Beşikçi'ye göre, Kürdistan dört emperyalist ülke (Türkiye, İran, Irak, Suriye) arasında paylaşılmış devletlerarası bir sömürge'dir. Hatta sömürge bile değildir. Kimliksizleştirilmiş bir ulustur. (32) Tarihte Kürtlere bir devlet kurmayı öngördüğü için Sevr Anlaşması ileri, Lozan türünden anlaşmalar ise gerici konumdadır. Çünkü Lozan, emperyalist Türkiye'nin Kürtler üzerindeki sömürsünü meşrulaştırmıştır. İsmail Beşikçi'nin Kürtlüğe bakışı, etnik aidiyet düzeyindedir. O, sözleşmeye dayalı ulus anlayışına son derece yabancı



Sömürge Kürdistan tezinin kaçınılmaz sonucu, PKK'nın temel hedefinin ABD emperyalizmi değil, "bölge ülkelerinin emperyalizmi" olmasıdır.



HADEP'ten HDP'ye uzanan 15 yıllık süreç, Kürt kimlik siyasetinin kendi içinde tutarlılaşması ve sosyalist akım ile olan bağlarından adım adım kurtulmasının tarihidir.

bir etnisist konumdan konuşmaktadır. Bir insanın aidiyetinin ancak doğumla belirlenen etnik grubuna olabileceğini esas alır. Buradan hareketle Kürt kökenli olan ama Türk olduğunu söyleyen ya da Kürtlüğünü birincil kimlik olarak sunmayan kimseleri "hain" olarak değerlendirir. Kürt asıllı Türklerin onun için köleşmişlerdir.

Türkiye'de sosyalist hareket her zaman Kürt sorununa ilgi gösterdiği ve halkların demokratik eşit birliği temelinde bir çözümün parçası olduğu halde, İsmail Beşikçi, ısrarla sosyalist akımları "Türk" etnisitesine ait akımlar olarak algılamaktadır. Bu etnik indirgemeci bakış açısının bir sonucu olarak, Beşikçi'ye göre, gerçek uluslara göre değişmektedir. Örneğin Lozan, Atatürk ya da TKP kurucularından Şefik Hüsnü'nün Türkler ve Kürtler için anlam ve değeri farklı farklı olacaktır. Hayatın maddi gerçeğinin uluslara göre farklı olduğu kabul edildiği zaman, ortak değerler etrafında birleşen ve bütünleşen halkların uluslaşması hem imkânsız hem de kaçınılmazı gereken bir durum haline gelir.(33)

Sömürge Kürdistan tezinin kaçınılmaz sonucu, PKK'nın temel hedefinin ABD emperyalizmi değil, "bölge ülkelerinin emperyalizmi" olmasıdır. Bu bakış açısındaki kuramsal ve metodolojik yanlışları uzun uzadıya ele almak bu yazının kapsamını aşılıyor. Ancak Kürt kimlik siyasetine yönelik emperyalizmin tarihsel ortaya çıkış

ve işleyiş dinamiklerini görmezden gelmek, dünyadaki devletlerin güç kapasiteleri arasında hiçbir ayırım yapmamak, Türkiye'nin emperyalizme karşı verdiği iki yüz yıllık mücadeleyi anlamamak ya da benzeri türden kuramsal eleştirilerin somut bir sonuç vermesinin imkânsız olduğu anlaşılmalıdır. Çünkü kimlik siyasetinde hareket noktası kimliğin kendini dayatmasıdır. Yani kuram, pratikten çıkmamaktadır. Aksine önce kimlik-merkezli kuram icat edilmekte, ardından kitabi olan bilgiye uygun bir "gerçek" imal edilmektedir. Kitabı uymayan gerçekler ise ya görmezden gelinir ya da bir komplo döngüsü içinde algılanır. Şüphesiz bu durum PKK terörünün sol bir bakış açısından bakılarak *meşru savaş* olarak görülmesine engeldir. Marksizm'e göre savaş siyasetin bir uzantısıdır. Ancak bu somut koşullardan bağımsız genel geçer bir kanun değildir. Savaşın terörden ayrılması ve meşru olarak görülebilmesi, emperyalizme karşı, ezilenlerden yana ve birleştirici olmasına bağlıdır. Oysa PKK'nın silahlı eylemi, emperyalizmin sömürsü altındaki bir ülkelere yöneldiği yetmiyormuş gibi, "düşmanımın düşmanı dostumdur" ilkesi uyarınca, Amerikan emperyalizmi ile işbirliği yapmaktadır. İkinci olarak, etnik örgütlenme, etnik taassuba yol açmaktadır. PKK'nın etnik temelde örgütlenmesi, silahlı mücadeleyi bir etnik grup adına yapması, kaçınılmaz olarak silahın hedefine "düşman" olarak diğer etnik grubun konmasına neden olmaktadır. PKK'nın

sadece Türk olduğu için katlettiği öğretmenler, köylüler ve sıradan insanlar bu etnik taassubun kurbanlarıdır. Bu durumun "sol" adına kabul edilebilir bir tarafı yoktur.

Kürt etnik partileri ve kimlik siyaseti

1990'lı yıllardan bu yana Türk siyasal hayatında yasal Kürt etnik partileri gerçeği bulunmaktadır. 12 Mart öncesine kadar kökleri birlikte hareket ettikleri Türkiye sosyalist akımında olduğundan, Kürt milliyetçiliği kendisini sol kulvarda tanımlamaktadır. Ancak Halkın Demokrasi Partisi (HADEP)'nin 1995 tarihli programından en son Halkların Demokratik Partisi (HDP) programına kadar incelendiğinde, Kürt kimlik siyasetinin, batılı kimlik siyaseti kuramlarına nasıl eklemlendiği açıkça görülmektedir. HADEP'ten HDP'ye uzanan 15 yıllık süreç, Kürt kimlik siyasetinin kendi içinde tutarlılaşması ve sosyalist akım ile olan bağlarından adım adım kurtulmasının tarihidir.

HADEP programında sanayileşme, bölgeler arası dengeli kalkınma gibi iktisadi unsurlar görülüyor. Toprak reformuna yer verilmiş. Program solun geleneksel tutumuna paralel olarak iktisadi adaletsizliklerin artışına hem dünya hem de Türkiye ölçeğinde dikkat çeken bir anlayışı henüz sürdürüyor. Toplumsal kesimler sayılırken

PKK'nın etnik temelde örgütlenmesi, silahlı mücadeleyi bir etnik grup adına yapması, kaçınılmaz olarak silahın hedefine "düşman" olarak diğer etnik grubun konmasına neden olmaktadır. PKK'nın sadece Türk olduğu için katlettiği öğretmenler, köylüler ve sıradan insanlar bu etnik taassubun kurbanlarıdır.

Avrupamerkezli yeni toplumsal hareket kuramları, işçi sınıfı devrimciliği yerine devletsiz bir sivil toplum örgütlenmesini öne çıkarmaktaydılar. En tutarlı temsilcilerini anarşistlerde ve anarko-liberallerde bulan bu yaklaşım DTP tarafından benimsenmiştir.

işçi, memur, köylü, aydın gibi sınıfsal belirlemelere öncelik veriliyor. Ancak Kürt sorununda eyalet sistemi ve yerel parlamento gibi çözüm önerileri önceliklidir.

HADEP programında sosyalist partilerin genel eğilimlerine uygun olarak bir dünya durumu analizi bulunuyor. Ancak insan haklarının ülkelerin iç işi olmaktan çıktığını belirterek, Kürt sorununa uluslararası müdahalenin meşruiyetine yeşil ışık yakıyor. Sosyalist partiler dünya durumu analizini malumat olsun diye yapmıyorlar şüphesiz. Dünya ölçeğinde üretici güçlerin gelişmesinin önündeki en büyük engel olan emperyalizmin durumunu, emperyalist ülkeler arası çelişkileri, ezilen dünyadaki devrimci dinamiği vs. analiz ederek, genelden özele inen bir analiz yapıyorlar. Meseleye bu açıdan bakınca HADEP'in programındaki dünya durumu analizinin partinin ideolojik konumlanması ile ilgili olmayıp, sol gelenekle kurduğu bağdan kaynaklanan bir kalıntı olduğu anlaşılıyor. Programda kimlik siyaseti henüz sadece Kürt sorununun ülkenin en önemli sorunu olarak tanımlanmasına bağlı olarak etnik temelde görülüyor. Bu sorun da insan hakları söylemine gömülü olarak işleniyor. Ama emekçiler başta olmak üzere aydınlar, yurtseverler, barışseverler ve çevreciler demokrasi bileşenleri olarak sayılıyor. Henüz mezhepler ve eşcinseller programa girmemiştir. Programda bilgi toplumu yaratmaktan bahsedilmesi, 1970'lerin sonlarından itibaren batıda üretilen kapitalizmin aşılması iddialarının etkisini göstermektedir. Kapitalizmin yerini bilgi toplumu, ağ toplumu, postmodern toplum, sanayi sonrası toplum vs. adlarla nitelenen yeni

bir toplum tipinin aldığı iddiaları siyasal bir sonuç doğurmaktaydı. Buna göre artık siyasetin işçi sınıfı omurgası üzerinden tanımlanmasının geçersizdi. Yukarıda da belirtildiği üzere yeni orta sınıf diye nitelenen ve giderek kimlik merkezli bir siyaset anlayışına dönüşen anlayış, sözkonusu toplumsal değişme analizleri ile ilişkilidi.

HADEP programı, SSCB'nin dağılmasının etkilerinin henüz taze olduğu koşullarda, kimlik siyasetinin geleneksel solun kalıntılarından ve "ağırlıklarından" henüz tam olarak kurtulamayışını yansıtan bir programdır. Alman sosyal demokratlarının iki dünya savaşı arasındaki 1921 Görlitz programına benzetilebilir. Hedefler netleşmiş olsa da geçmiş dönemin kalıntıları programdan tam olarak temizlenememiştir. Sonraki on yıl içinde bu açıdan büyük bir ideolojik ve programatik arınma yaşanacaktır.

Demokratik Toplum Partisi (DTP)'nin 2005 tarihli programında kimlik siyasetinin anarşizmden mülhem *devlete karşı toplum* iddiasının yerleştiği görülüyor. Örneğin Türkiye'de siyaset kurumunun ve partilerin toplum yerine hep devleti ve iktidarı esas aldıkları ve böylece bunalım yarattıkları DTP'nin temel iddiasıdır. Devlet particiliği yapan partilerin temel amacı devlet yönetimini ele geçirerek rant dağıtmak olmuştur. Yeni toplumsal hareketlerin, devlet iktidarını değil, toplumsal ve kültürel kodları dönüştürmeye çalıştığı hatırlanmalıdır. Nite-

kim DTP, kendisinin diğer partilerden farklı olarak devlet, etnisite, sınıf ve eril odaklı değil toplum odaklı siyaset yapacağını bildirmiştir. Siyasetin devlet, sınıf ve eril odaklı olmaması, kimlik siyasetinin batılı versiyonunun benimsendiğini göstermektedir. Parti aynı zamanda etnisite odaklı siyaset de yapmayacağını bildirmektedir. Ancak programın bütün ruhunu mütemadiyen tekrarlanan etniklik oluşturmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu bile Türkler, Kürtler ve diğer etnik grupların öncülüğüyle açıklanmaktadır. Atatürk döneminin kimliklerin tanınması açısından tekçi bir yapıya sahip olduğu, bu yüzden demokratik olmadığı gibi demokrasiye zemin hazırlamaktan da uzak olduğu savunulmaktadır. Bütün yurttaşları Türk kimliği çatısında toplayan rejim, demokrasi için gerekli olan zenginliğe son vermiştir. Program boyunca demokrasi ve kardeşlik adına tarihsel olayların sürekli olarak etnik indirgemecilik içinde okunduğu görülmektedir.

DTP'ye göre varoluşsal mantığı itibarıyla devletin demokrasi, eşitlik ve özgürlüklerle bağdaşması mümkün değildir. Bu nedenle DTP, devletin yerine sivil toplumu, özgür yurttaş meclislerinin oluşturacağı demokratik konfederalizmi ikame etmeyi önermektedir. Yukarıda kimlik siyasetinin mantıksal sonucunun ortaçağ şehir devletleri biçiminde bir örgütlenme olduğu ifade edilmişti. Avrupamerkezli yeni toplumsal hareket kuramları, işçi sınıfı devrimciliği yerine devletsiz bir sivil toplum örgütlenme-



Demokratik Toplum Partisi (DTP)'nin 2005 tarihli programında kimlik siyasetinin anarşizmden mülhem devlete karşı toplum iddiasının yerleştiği görülüyor.

sini öne çıkarmaktaydılar. En tutarlı temsilcilerini anarşistlerde ve anarko-liberallerde bulan bu yaklaşım DTP tarafından benimsenmiştir. Ancak siyasal hedefin henüz ekolojik konfederalizm biçimini almadığı görülmektedir. Bu aşamaya HDP ile ulaşılabilecektir. DTP'ye göre ulus devletler pek çok sorunun kaynağıdır. Zaten dünyadaki gelişmeler de ulus devletlerin mevcut biçimleriyle varlıklarını korumalarına olanak tanımamaktadır. Devlet küçültülerek bir hizmet ve koordinasyon aracı haline dönüştürülmelidir. Bir kimlikler konfederasyonunun önündeki en büyük engelin ulus devlet olduğunun farkında olan parti, küreselleşme ile ulus devlet arasındaki çelişmeden yarar sağlayacağını hesaplamaktadır. O halde DTP'nin sosyalist partilerden farklı olarak AB gibi kurumlara ve küresel mali sistem ile bütünleşmeye taraftar olması gerekir.

Gerçekten de DTP'nin, programında Türkiye'nin AB'ye katılımını hızlandırmaktan yana olduğunu ilan ettiği görülmektedir. Programın hiçbir yerinde emperyalizm analizi, NATO'dan ve Türkiye'nin emperyalizme bağımlı kalmasına yol açan kurumlardan çıkış önerisi yoktur. Bölge merkezli bir dış politika önerisi görülmez. Ancak Türkiye'nin bir ulus devlet olarak erozyonunu kolaylaştıracağı hesaplanan Ermeni sorunu "tarihle yüzleşme" çağrısı yapılır ve Kıbrıs sorunu Annan Planı desteklenir. Ekonomi düzleminde bakıldığında Türkiye'nin uluslararası sistemin içinde kalmasının öngörüldüğü anlaşılmaktadır. Bankacılık, borsa ve sigortacılıkta spekülasyonun önlenmesi, döviz kurlarının istikrarının sağlanması, özelleştirmelerin sürdürülmesi gibi "sistem içi" çözümler sıralanmaktadır. DTP'nin ekonomik açıdan en özgün yönü bütün program boyunca sürekli vurgulanan askeri harcamaların kısıtlanmasıdır.

HDP'nin ideali: Kimlikler konfederasyonu

Halkların Demokratik Partisi (HDP) programı incelendiğinde, Kürt etnik hareketinin, batı merkezli kimlik siyasetinin ekolojik envanteri ile kurduğu ilişkinin ilginç kombinasyonlar yarattığı görülmektedir. Bilindiği gibi HDP, Barış ve Demokrasi Partisi



Kimlik siyasetini artık bıraktık diyen Selahattin Demirtaş'ın HDP programını okumadığını varsaymak zorundayız.

(BDP)'nin ülkenin batısından oy alabilmek amacıyla daha "sol" bir görüntü verme arayışının sonucunda kurulmuştu. Kürt etnik partisi ile bazı sol grupların ittifakı biçiminde inşa edilen HDP, bileşiminin dengelerini korumaya çalışan dikkatli bir dil oluşturmaya çalışmış görünmektedir. Örneğin programın giriş bölümünde bir ezen-ezilen vurgusu yapılmıştır. Ancak geleneksel sosyalist partilerin temel kabullerinden farklı olarak, insanlık tarihinin sınıflar mücadelesi olduğu şeklindeki gerçek, kimlik siyasetini ve etnisizmi perdeleyecek biçimde eşitlik, özgürlük ve adalet arayışı için mücadeleler tarihi olarak tanımlanmıştır. Kimin kime karşı yürüttüğü bir hak, özgürlük ve adalet mücadelesinden bahsedildiği belirsiz bir

Bütün LGBT'ler, etnik, dinsel veya kültürel grupları ezenlere, sömürücülere karşı bir araya getirme iradesini açıklayan HDP, bu kimliklere sahip olmanın otomatik olarak sınıfsız sömürsüz bir dünya istemeyi gerektirdiğini düşünmektedir. Buna göre hiçbir gay liberal olmayacaktır ya da Kürt olmak sosyalist olmaya eşit olacaktır!

rakıldığından, hem sosyalistlerin hem de etnisistlerin kendilerine göre yorumlayabilmelerine imkân tanınmıştır.

HDP'ye göre, temel mesele ırkçı, milliyetçi, militer, cinsiyetçi, muhafazakâr ve piyasacı güçlere karşı geniş bir *toplumsal cephe* yaratmaktır. Tüm insanlığın dil, din, renk, ırk, cinsiyet farkı olmaksızın yaşadığı bir toplum ütopyasına duyulan özlemin varlığını sürdürdüğü belirtilmektedir. Ancak bu hedefe varmak için ne gibi bir programın öngörüldüğüne bakıldığında işler değişmektedir. Örneğin dünyada kapitalist emperyalist sistemin hâkim olduğu söyleniyor. Egemenlerin her türlü örgütlülüğü etkisizleştirmesine karşı durmak gerektiği belirtiliyor. Fakat ilk cümle ile ardından gelen cümle arasında mantıksal bir bütünlük olmadığı göze çarpmaktadır. Emperyalist sistemin temel amacı her türlü örgütlülüğü dağıtmaktan ibaretmiş ve bütün mesele bir biçimde örgütlü olmakmış gibi bir anlam çıkıyor. İktidarlara ve sisteme karşı direnişin en önemli adımı ortak mücadele ve dayanışma ruhunu yeniden kurmak olarak konuluyor.

HDP programında insanlığın evrensel mücadeleleri ifadesi olarak anlatılan ve akla emperyalizme karşı mücadeleyi getiren (ama böyle ifade edilmiyor) yerlerde hemen yerel mücadele kavramı da belirtiliyor. Evrensel ve yerel mücadele ifadesi, aydınlanma çağı değerleri doğrultusunda yürütülen adil, özgür, eşit vs. bir dünya arayışı ile yerel, kimliklere dayalı mücadeleyi aynı platforma çıkarıyor. Bu ikisinin bileşimi, emek mücadelesinin önündeki engelin inkârcılık, asimilasyon ve baskı olarak tanımlanmasıyla yapılıyor. Dolayısıyla aslında sosyalist amaçlar için yürütülecek mücadele öncelikle yerel kimliklerin tanınmasını sağlayacaktır. Türkiye'ye sosyalizmi getirecek olan kimlikleri inkâr edilen etnik gruplar olmaktadır. Sınıf kimliği üzerinden etnik grupların eşitleşmesi ve özgürleşmesi değil, belli etnisitelere özgürlük sağlanması ve bu engelin ortadan kalkması sayesinde emek mücadelesi verilmesi öneriliyor. Böylece açıkça bir esas ve tali ayrımı yapılmaktadır. Önce tüm kimlikler (halklar, mezhepler, cinsler) özgürleşecek, sonra bunların birliği sayesinde egemenlere karşı emek mücadelesi yürütülecektir.

Herkese özgürlük ve eşit haklar söylemi, siyasal İslamcıların demokrasisine benzemektedir. Her inanca özgürlük diyenler bir taraftan da Türkiye'nin %99'unun Müslüman olduğunu hatırlatıyorlardı. HDP'nin dönüp dolaşıp ekoloji ve tüm ezilmişler söylemini dile getirmesi, temel derdinin Kürt kimliği temelinde siyaset yapmayı meşru kılma ihtiyacından kaynaklanmaktadır.

Bu nokta etnik milliyetçiliğin postmodernizme yelken açtığı yerdir.

HDP programının ruhu, cinsel ya da etnik kimlik sahibi olmanın aynı toplum projesine sahip olmakla eşit olduğunu varsayılması üzerine kuruludur. Kimlik siyasetlerinin, insanları bireysel ya da kolektif kimliklerine hapsetme potansiyeli taşıdığı ve bu açıdan özcü bir nitelik sahibi olduğu eleştirilerine yukarıda değinilmişti. Bütün LGBT'ler, etnik, dinsel veya kültürel grupları ezenlere, sömürücülere karşı bir araya getirme iradesini açıklayan HDP, bu kimliklere sahip olmanın otomatik olarak sınıfsız sömürsüz bir dünya istemeyi gerektirdiğini düşünmektedir. Buna göre hiçbir gay liberal olmayacaktır ya da Kürt olmak sosyalist olmaya eşit olacaktır!

Hiç kimse farklılığından dolayı dışlanamaz, ezilemez gibi son derece haklı görünen bir dizi ifadeden, sosyal bütünleşmeye karşı hiçbir kaygısı olmayan bir etnisist siyasetin meşrulaştırılmasına şıramaktadır. Bir başka deyişle mesele Kürtlerin veya diğer etnik grupların kamusal tanınırlıklarını sağlamaktan öte, etnisiteye ait bir iktidar alanı yaratmaktır. HDP programı barış, adalet, özgürlük, eşitlik, ezilenler gibi kavramların

mütemadiyen tekrarlandığı bir kavramlar geçidi izlenimi vermektedir. Bu koşullarda bir demecinde kimlik siyasetini artık bıraktık diyen Selahattin Demirtaş'ın(34) HDP programını okumadığını varsaymak zorundayız.

HDP programı, partinin farklı uluslardan tüm halkların birlikte ezenlere karşı mücadelesini savunmaktadır. Ancak ulus kavramına yüklenen anlamın etnik indirgemecilik taşıdığı görülüyor. Yani HDP'ye göre Türk ulusu, etnik olarak Orta Asya kökenli Oğuz boylarının adından başka bir şey değildir. Bu nedenle Türk olmayı bir etnik dayatma olarak gördüğünü bildirmektedir. O halde Türkiye sınırları içinde çok sayıda "ulus" bir uluslar konfederasyonu olarak yaşayacaklardır. Bu etnisist, indirgemeci ve giderek ırkçı bakış açısının hem Türkiye adını hem de bu coğrafyada yaşayan "ulusların" ortak bir adı olması gereğini sorun etmemesi mümkün değildir.

Emperyalizme karşı olduğunu bildiren parti, tüm dünya halkların üzerindeki emperyalist baskıya vurgu yapmaktadır. Programda devletler düzeyinde değil Ortadoğu, Kafkasya, Balkan ve tüm dünya halkları üzerindeki emperyalist baskıdan söz ediliyor. Burada emperyalizmden kastedilenin ilk anda anlaşılan şey olmayabileceği görülmektedir. Sömürge Kürdistan tezine uygun olarak Türkiye gibi bölge ülkelerinin

"emperyalist" niteliğine gönderme yapıldığı anlaşılmaktadır. Programda HDP'nin emperyalist askeri üslura ve kurumlara karşı da mücadele edeceğini bildiriyor. Ancak Kürt etnik partilerinin geleneğinde İncirlik üssü türünden Amerikan üslurine karşı bir eylem hatırlanmıyor. Emperyalizm bahsinde okunucu ısrarla Türkiye'ye ve ulus devlet politikalarına yöneltilmektedir. Bir başka örnek olarak, Kıbrıs'tan Türk ordusunun çekilmesini istenmekte fakat AB ve Yunan devletinin politikaları için özel bir söz söylenmemektedir. HDP bu tür durumları program boyunca "her tür baskıya" karşı olmak deyiminin içine saklamaktadır.

Yeni toplumsal hareketlerin devlet iktidarını değil sosyo-kültürel kodları dönüştürmeyi hedeflediği biliniyor. Kimlik siyaseti devlete karşı sivil toplumun dönüştürülmesiyle ilgilenmektedir. Nitekim HDP liderlerinden Selahattin Demirtaş'a göre, kadınların özgürlüğü sorunu çözülmedikçe, toplumdaki ilişkiler, devlet-birey ilişkileri, emek-sermaye ilişkileri doğru çözülemez. Çünkü "egemenlik" ilişkisi zannedildiğinin aksine sınıfsal düzlemde değil toplumsal ve kültürel düzlemde üretilmekte ve oradan devlete, iktidara doğru yayılmaya başlamaktadır.(35) Demirtaş'ın egemenlik ilişkisini kadın-erkek eşitsizliğinden doğan ve oradan devlete, iktidara doğru yayılan



HDP'ye göre Suriye'de bir iç savaş yaşanmaktadır. Parti bu savaşın kimlikler konfederasyonu ile sonuçlanmasını arzuladığını bildiriyor.

bir ilişki olarak görmesi, klasik Foucault'cu bir yaklaşım. Mikro iktidar teorisi olarak da tanımlanabilecek olan bu görüş, direnişin sadece siyasi iktidara değil, toplumun içindeki mikro iktidar odaklarına yöneltilmesi gerektiğini söyleyen bir stratejiye sahiptir. HDP'ye göre Suriye'de bir iç savaş yaşanmaktadır. Parti bu savaşın kimlikler konfederasyonu ile sonuçlanmasını arzuladığını bildiriyor. Parti, Rojava (Batı) Kürdistan bölgesindeki özyönetim ve öz savunma deneyimini bir devrim olarak görmektedir. Burada kimlik temelinde inşa edilmiş halk yönetiminin bölge halkları için bir demokrasi modeli olduğunu belirtmekte ve her türlü saldırıya karşı savunulmasını enternasyonalist dayanışma gerekçesiyle istenmektedir.

Yerel halk meclislerinin özerkliğini savunan HDP, Kürt etnisitesi dışındaki kimliklerin Türkiye'nin herhangi bir bölgesinde özerk bir yerel halk meclisi kurmasına önderlik etmiş değildir. Zaten ne cinsel kimliklerin ne de diğer etnisitelerin belli bir il veya ilçede özerk yerel yönetim kurmaları çok zordur. Yani herkese özgürlük ve eşit haklar söylemi, siyasal İslamcılarının demokrasisine benzemektedir. Her inanca özgürlük diyenler bir taraftan da Türkiye'nin %99'unun Müslüman olduğunu hatırlatıyorlardı. HDP'nin dönüp dolaşıp ekoloji ve tüm ezilmişler söylemini dile getirmesi, temel derdinin Kürt kimliği temelinde siyaset yapmayı meşru kılma ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Program boyunca önce içleri boşaltılmış sonra yeniden doldurulmuş özgürlük, demokrasi, enternasyonalizm gibi kavramların bağlamlarından kopartılmış olarak arkaya sıralandıkları görülmektedir.

Kürt kimliğinin merkeze alındığı bir siyaset, toplumsal ve ideolojik meşruiyet oluşturabilmek için kendisini kaçınılmaz olarak tüm kimliklerin savunusu olarak sunmak zorunda kalmaktadır. Ulus devlete karşı yürütülen mücadele, genelleştirilerek devlet kurumuna karşı bir mücadele görünümü altında "devrimci" görünüme sokulmaktadır. Modern çağın temel uluslararası siyasal örgütlenme biçimi olan ulus devlet bütün kötülüklerin anası olarak ilan edilemeyince, anarşizmden apartılan kuramsal malzemelere başvurulmakta ve devletin kendisi kötü ilan edilmektedir. Anarşistler, bütün kötü-



Kürtçe ya da Çerkezce'nin bu saatten sonra Türkiye'de bir ortak anlaşma dili düzeyine ulaşması mümkün olmadığına göre, HDP Kürtlerin sosyal bütünleşmeden koparılması temelinde siyaset üretmektedir.

lüklerin iktidar ilişkilerinden kaynaklandığını savunurlar. Devlet, iktidar ilişkilerinin en yoğun olduğu kurumdur. Ancak iktidar ilişkileri devletin dışında, din, aile, siyasi partiler gibi pek çok kurumda da kökleşmiştir. Anarşistler bunların hepsine karşıdır. HDP, devletin olduğu yerde özgürlüğün olamayacağını savunan anarşizme gönderme yapmakla birlikte bir siyasi parti olarak örgütlenmeye devam etmektedir. Her ne kadar eşbaşkanlık uygulamasıyla, genel başkan iktidarını yatay hale getirip hiyerarşiye karşı konumlandığını anlatmaya çalışsa da, parti adını verdiğimiz örgüt iktidar ve hiyerarşi üreten bir yapıdır. Nitekim HDP'nin de bir tüzüğü ve parti disiplini vardır.

Kamusal alanda anadilinin kullanımını yaygınlaştırmak amacındaki HDP, Kürtçe, Çerkesçe veya Arnavutça anadil eğitimi görmüş kimselerin kamusal alanda da bu anadillerini kullanmalarını istemektedir. Bu durumda bütün Türkiye'nin kamusal alanda birbirlerinin dillerini bilmelerinden başka bir ortak anlaşma yolu kalmamaktadır.

HDP programında savunulan ekolojik konfederalizm düşüncesi, anarşist bir kuramcı olan Murray Bookchin tarafından formüle edilmişti. Bookchin, insanlığın ekolojik bir yıkımla karşı karşıya olduğunu ve bunun sürdürülemez bir krize dönüştüğünü savunmaktadır. Çare ise insanlığın devletten kurtulması ve demokratik konfederalizmler halinde örgütlenmesidir. Bunun ulus devletlerin eşgüdümü anlamına gelen federasyonla karıştırılmaması lazımdır. Konfederalizm yerel yönetimlere dayalı halk meclislerinin üzerinde yükselir.(36) Sosyal refah devleti döneminin ulusal kalkıncılığının yerini neoliberal konjonktürde demokratikleşmenin aldığı belirtilmişti. Demokratikleşme, devletin küçültülmesi kadar merkezileşmenin terkedilmesini ve yerelleşmeyi de teşvik eden bir süreçtir. HDP, kimlik siyasetinin önünü açan yerelleşme ihtiyacına uygun bir ideolojik argümana duyduğu ihtiyacı anarşizmin envanterinden karşılamış görünmektedir. Ne siyasi parti şeklindeki disiplinli örgütlenme tarzı ne de yerel yönetimlerde ortaya koyduğu pratik, anarşist olmasına rağmen, kimlik merkezli siyasetin ideolojik meşruiyetine katkı yaptığını düşündüğü her türlü argümanı eklektik biçimde kullanmaktadır.

Benzer bir durum kapitalizm ve emperyalizm kavramları dolayımında da görülmektedir. Abdullah Öcalan 21 Mart 2015 tarihli Nevruz mesajında ulus devletlerin milliyetçilik temelinde etnik ve dini kimlikleri birbirine düşman ettiğini, böl ve yönet politikası izlediklerini ifade etti. İlginci bir şekilde ulus devletin bu politikasını "kapitalist emperyalizmin" son iki yüz yıllık politikası olarak sundu. Öcalan'ın mesajından nasıl olup da dünyanın bütün ulus devletlerinin, salt ulus devlet olmak vasfıyla kapitalist emperyalizm vasfında eşitlendiğini anlamak mümkün değildir. Çünkü bu yaklaşım emperyalizmin tarihsel oluşum ve gelişimine ve buradan hareketle üretilmiş emperyalizm kuramına temelden aykırıydı. PKK'nın tutarlı siyasal çizgisi, Öcalan'ın yazdığı diğer metinler ve Nevruz konuşmasının bütünü değerlendirildiğinde, okunucunun ulus-devlete yöneltildiği görülüyordu. Ancak kendisini "sol" bir hareket olarak sunmaya çalışan PKK'nın, mücadelesini "emperyalizme ve kapitalizme" karşı bir

Kimlik siyaseti, milli kimlikler etrafında toplanma projesinin başarısızlığının sonucuysa, neden ortaya çıkmak için 1960'ların sonlarını beklemiştir? Etnik kimlik ve mezhepçilik siyaseti, son tahlilde küreselleşme-ulus devlet çelişmesine oturur.

mücadeleymiş gibi konumlandırmaya çalıştığı anlaşılmaktaydı. Keza silahlı mücadele yürüten bir örgüt olması hasebiyle son derece sıkı disiplin uygulayan PKK'nın gerek Öcalan'ın gerekse PKK yöneticilerinin ağzından devletsiz toplum, ekolojik konfederalizm vs. argümanları ile konuşmaları, kimlik siyasetinin nelere kadir olduğunu göstermesi bakımından ibretliktir.

Kimlik siyasetinin toplumsal bütünleşme sorununa karşı ilgisiz olduğuna değinilmişti. Gerçekten kamusal alanda anadilinin kullanımını yaygınlaştırmak amacındaki HDP, Kürtçe, Çerkesçe veya Arnavutça anadil eğitimi görmüş kimselerin kamusal alanda da bu anadillerini kullanmalarını istemektedir. Bu durumda bütün Türkiye'nin kamusal alanda birbirlerinin dillerini bilmelerinden başka bir ortak anlaşma yolu kalmamaktadır. Nitekim yaşadığı bölgede anadilde eğitim alarak Tıp Fakültesi bitirmiş bir gencin sözcüğü Tekirdağ Devlet Hastanesi'nde görev yapabilmesi için Türkçeyi de öğrenmiş olması kadar, o yöre halkının Kürtçe öğrenmiş olması da gerekebilecektir. Açıkça anlaşılmaktadır ki, Kürtçe ya da Çerkescenin bu saatten sonra Türkiye'de bir ortak anlaşma dili düzeyine ulaşması mümkün olmadığına göre, HDP Kürtlerin sosyal bütünleşmeden koparılması temelinde siyaset üretmektedir. ABD'de yaşayan Türk sanatçısı Latif Bolat, anadilde eğitimin (anadil eğitimi ile karıştırılmamalı) bir etnik grubu, toplumsal bütünleşmeden nasıl alıkoyabildiğini ve toplumsal fırsatlar açısından nasıl dezavantaja dönüştürdüğünü çok etkili bir biçimde örneklemiştir.(37)

Kimlik siyaseti: Yurttaşlıktan kaçış

Alman düşünür Hannah Arendt faşizmin izlediği etnik ayrımcılık siyaseti karşısında kimliğini ortaya koymanın bir yurttaşlık eylemi olduğunu söylemişti. Şüphesiz Arendt'in soykırımcılığa karşı duruşu ile kimlik siyasetlerinin ortak ulusal-toplumsal değerlere ilişkin önerileri aynı zeminde yer almaz. Çünkü kimlik siyasetleri bir kültürel Balkanizasyon önermek suretiyle yurttaşlığın zeminini ortadan kaldırmaya yönelirler. Kimlik siyasetini bir "yurttaşlıktan kaçış" hareketi olarak tanımlamak mümkündür. Kimlik siyasetinin kendisini ne kadar demokrasi ve yurttaşlık hakları bağlamında tanımlarsa tanımlasın, savunduğu kimlikler konfederalasyonu biçiminde örgütlenmiş bir toplum hedefinin yurttaşlığın zeminini ortadan kaldırdığına şüphe yoktur.

Kimlik siyaseti tartışmasında iki boyutu birbirinden ayırmak gerekir. Birincisi insanların kendilerini çeşitli alt kültürlerin bir parçası olarak görmeleri, bunu ilan edebilmeleri ve örgütlenebilmeleri hakkının kabulüdür. Her toplumda çok sayıda etnik, dini, kültürel vs. alt grup vardır ve toplumsal gelişme sürecinde yeni yeni alt kültürler ortaya çıkmaktadır. Bunların bastırılması ve tek tip bir toplumun yaratılmaya çalışılması hem boşunadır hem de yanlıştır. Bu açıdan kimliklere özgürlük talebi özgürlükçü bir boyut içerebilir. Ancak konumuzu oluşturan esas yön, yurttaşlık siyasetinin karşısına

bir seçenek olarak çıkarılmış olan kimlik siyasetinin kendine özgü nitelikleridir. İkinci boyut, bir kimlik grubunun haklarının tanınması mücadelesi ile kimlik siyasetinin aynı şey olmamasıdır. İnsanın kendisini kamusal alana sunuşunu indirgenmiş bir kimlik üzerinde kurgulamak iki açıdan eleştiriye açıktır. Öncelikle bir insanın kendini gerçekleştirmesi ve özgürleşmesi doğuştan getirdiği atfedilmiş özellikleriyle değil sonradan kazandığı yetenekleriyle ilgili bir gelişme ve açılmayı anlatır. İkinci olarak, kimlik siyaseti toplamda daha özgür bir toplumsal düzen kurabilecek insanları ötekileştirilmiş gruplara böler ve sınıf kimliğini ve birliğini imkânsızlaştırır. İkinci halile kimlik siyaseti Amerikalı muhafazakâr teorisyen Huntington'un medeniyetler çatışması tezlerinin doğrulanmasına hizmet eder. Çünkü dünyaya dinler, mezhepler ve etnisiteler üzerinden bakan kitlelerin çatışması kaçınılmazdır.

Kimlik siyaseti eleştirisi, özünde topluma kimler olarak katılacağımız soruna ilişkindir. Kendimizi topluma cinsel, biyolojik, etnik ya da kapsayıcılığı son derece sınırlı bir sosyo-kültürel varlık olarak mı sunacağız yoksa kazanılmış statülerimiz ile mi? Bu açıdan kimlik siyaseti özellikle cinsel kimlikler üzerinden özcülük yapmakla eleştirilmiştir. İnsanların kimliklerini edinmelerindeki sosyal koşullara hiç değinmeyen ve salt psikolojik, bireysel varoluşlar üzerinden ilerleyen bir kimlik siyaseti bo-



Ulus-devlet düşmanlığı üzerinden küresel mali sermayenin yedeğine giren kimlik siyasetlerinin özellikle solculuk iddiası ile yan yana gelmesi imkânsızdır.



Kimlikler müzakere edilemezler. Bir Kürt partisi ancak Kürtlerin varlığı kadar büyüyebilir.

yutu bulunmaktadır. Şüphesiz sözkonusu özcülük eleştirisi, cinsel kimliğin doğuştan geldiği durumlar için geçerli sayılamaz. Bazı insanlar genetik ya da başka faktörler sonucu kadın ve erkek kimliklerinin dışında cinsel kimliklere sahip olmaktadır. Ancak konumuz açısından etnik, mezhepsel, kültürel vs. kimliklerin özcülük boyutuna taşınması esas sorunu oluşturmaktadır. Öte yandan kimlik siyaseti, insanların mensup oldukları kolektif kimlik grupları ile ilişkilerinin bağlamsallığını görmezden gelir. İnsanların belirli bir kimlik grubu ile kurdıkları aidiyet ilişkisi, "onların pasaportları, doğum yerleri, konuştukları dil, mensup oldukları din, ırk ya da kökenden bağımsız olarak, "öteki"nce algılanmaları ile kendilerini ne olarak hissettikleri arasındaki ilişkinin kırılma noktalarında ortaya çıkmaktadır."(38)

Kimlik siyasetinin yükselişi genellikle ulus-devletlere mal edilmiştir. Buna göre ulus devletler uyruklarını ortak bir kimlik içinde toplar ve onların milletleşme öncesi kolektif kimliklerini unutmalarını ister. Bu mümkün olmadığı için, yani bir toplumu tek bir milletin kimlik şemsiyesi altına toplamak mümkün olmadığından, kimlik siyasetleri ortaya çıkar. Bu açıklama tarzı, neden ulus-devletin ortaya çıktığı tarihle, kimlik siyasetinin ortaya çıkmasının koşut olmadığı sorusunu cevaplamaz. Eğer kimlik siyaseti, millî kimlikler etrafında toplanma projesinin başarısızlığının sonucuysa, neden ortaya

çıkma için 1960'ların sonlarını beklemiş-tir? Etnik kimlik ve mezhepçilik siyaseti, son tahlilde küreselleşme-ulus devlet çelişmesine oturur. Ulus-devlet düşmanlığı üzerinden küresel mali sermayenin yedeğine giren kimlik siyasetlerinin özellikle solculuk iddiası ile yan yana gelmesi imkânsızdır.

Siyasal bir kuruluş olarak ulus, modernitenin bir ürünüdür. 16. yy.'dan başlayarak kapitalizm ve onun egemen sınıfı olan burjuvazi siyasal meşruiyet çerçevesini ulusal egemenlik kuramına bağlı olarak ulus düşüncesinde ve ulus-devlet formunda kurmuştur. Ulus-devlet Fransız Devrimi ile yayılan tarihsel-sosyolojik bir kategoridir. 16. yüzyılda Batı'nın egemen üretim biçimi haline gelmeye başlayan kapitalizm, 18. yüzyıldaki siyasal kurumlaşma sürecinde ulus'u devlet iktidarının meşruiyet temeli yapmış ve ulus-devlet formunu icat etmiştir.(39) Ulus-devlet ve demokrasi kavramlarının insanlığın kalıcı gündemine büyük burjuva devrimleri yoluyla ve kapitalizm, serbest rekabet, ulus, milliyetçilik, millî egemenlik, birey, insan hakları, parlamento vb. kavramlarla bir organik bir bütünlük içerisinde girdiği görülür. Bu kavramların ideolojik ve kuramsal temelini Aydınlanma düşüncesi oluşturur. Aydınlanmanın hedefi cemaatlere, yörelere, kimliklere ya da bireylere göre ayrı ayrı uygulanan hukuk yerine, bütün ülke sathında keyfilikten, kısımlıktan ve kişisellikten uzak biçimde herkese

eşit uygulanacak bir hukuk birliği kurmaktır. İşte kanunlar önünde eşit muamele gören insanlara yurttaş, yurttaşlardan oluşan birliğe de ulus denilmiştir.(40) Yurttaşlık ve ulus arasındaki bağ, kimlik siyaseti tarafından kopartılmaktadır. Çokkültürlü konfederatif bir toplumun çok hukuklu olması kaçınılmazdır ki bunun yurttaşlar toplumu olarak adlandırılması artık mümkün değildir.

Kimlik siyasetinin yükselişine yol açan etmenlerden bir diğeri hiç şüphesiz batı uygarlığının bir süredir yaşamakta olduğu krizdir. Yükselen her sistem insanları toparlar, umudu ve yaratıcı enerjiyi teşvik eder. Çöken her sistem dağıtır ve yozlaştırırken yozlaştırır. Batıda kimlik siyasetine kaçış, bir yozlaşmanın dışa vurumudur. Ne olduğunun ve ne anlama geldiğinin anlaşılabilmesi için batıda tüm diğer yozlaşma faktörleri ile birlikte düşünülmesi gerekir. Batıda toplumsal yozlaşmanın diğer görünüşleri arasında yaratıcılık kapasitesini ortadan kaldıran uyuşturucu, psikolojik sorunlar, adi suçlar, yabancılaşma, atomizasyon, sosyal ilişkilerin süreksizleşmesi ve ailenin çözülmesi gibi etmenler sayılabilir. Toplam olarak bakıldığında kamusal insanın çöküşüne yol açan bu kriz faktörlerinin, yurttaşlıktan kimliklere kaçışı teşvik eden toplumsal zemin olduğu söylenebilir. Bu sonuncusunun anlamı kimliklere kaçışla birlikte düşünülmelidir.

Kimlik siyaseti kendi taleplerini demokratiklik kılıfında sunmaktadır. Ancak kimlik siyasetinin damga vurduğu yerlerde demokrasinin zemini olan müzakere imkânı ortadan kalkmaktadır. Çünkü kimlikler müzakere edilemezler. Bir Kürt partisi ancak Kürtlerin varlığı kadar büyüyebilir. Kürdün

Kimlik siyasetinin damga vurduğu yerlerde demokrasinin zemini olan müzakere imkânı ortadan kalkmaktadır. Çünkü kimlikler müzakere edilemezler. Bir Kürt partisi ancak Kürtlerin varlığı kadar büyüyebilir.

Türkiye'de etnik kimlik siyaseti neoliberalizme karşı bazı muhalif göndermeler yapmakla birlikte, hem siyasal konumlanış hem de programatik ilkeler düzleminde neoliberalizmin "sol" muhalefet talebini karşılamaya yönelmiş görünmektedir.

Kürt partisine, Alevi'nin Alevi partisine oy vermeye başladığı bir "demokraside" kimlikler esnemeyeceği için siyaset tikanır, müzakere zemini ortadan kalkar. İkinci olarak, kimlik siyaseti, siyasi partileri kamusal sorunların esasına yabancılaştırmaktadır. Örneğin HDP'nin dünyasında toplumsal bütünleşmeyi sağlamak veya ülkenin bilim politikası üzerine düşünmek esası oluşturmaz.

Türkiye'de etnik kimlik siyaseti yürütenlerin yakın dönem Cumhuriyet tarihini ele alış tarzları idealist bir karakter taşımaktadır. Cumhuriyeti kuranların tasarladıkları vatandaşlık modelini de, o modelin inkârına karşı yürütülen demokratik mücadeleyi de görmezden gelen, düzeyici bir tarih okuması yapmaktadırlar. Bunun nedeni, gerçeğe sadakatin gerektirdiği bilimsel titizliğe ihtiyaç duyulmamasıdır. Bunun yerine bir Kürt ulusu tarihi yaratmaya çalışmaktadırlar. Söz konusu çaba kaçınılmaz olarak "onlar" kategorisi içindeki her kesimin ve her olayın Kürt karşıtı olarak nitelendirildiği romantik bir tarih okumasına yol açmaktadır.

Eğer Kürt etnik partilerinin programlarında iddia edildiği gibi bütün mesele bütün kimliklerin eşit koşullarda varlığı ise siyasal alanda rekabet etmek anlamsızlaşmaktadır. Bir etnik kimliğin siyasal alana çıkmasının ideolojik dili sadece milliyetçilik olabilir. Nitekim Kürt partileri diye tanınan partiler ulusal karakter taşıdıkları iddiasını güçlendirebilmek için "Türk" vasfıyla tanımladıkları sol partiler ile ittifak etmeye özen göstermektedirler. Bu durumda Kürt partileri açıkça Kürt etnisitesi temelinde siyasal yapılar kurmaya yönelmiş milliyetçi partiler olmaktadır.

Almanya'daki Türklerin durumu sözkonusu olduğunda Alman toplumu açısından asimilasyon veya entegrasyon ihtiyacından söz edilebilir. Kürtler ve Türkler sözkonusu olduğunda ise ikisi de geçerli değildir. Bunlar zaten uluslaşma adına önemli mesafe katetmiş gruplardır. Ortada birbirlerine yabancı iki unsur olmadığından, bütünleştirme diye bir ihtiyaç da yoktur. Sorun, Kürtlerin sosyo-kültürel varlıklarının tanınması, geliştirilme kanallarının açılması ve bu kazanımların hukukileşmesi olayıdır. Yani bir *demokratikleşme* meselesidir. Türkiye Cumhuriyeti, emperyalizme karşı verilen Kurtuluş Savaşı ile kuruldu. İşgalci güçlere karşı bütün kolektif kimliklerin dayanışma içinde hareket etmesi, imparatorluk kültürünün yarattığı tarihsel arka plan, Anadolu'nun tarih boyunca kavimler kapısı olması ve devletin kuruluşuna önderlik eden Türklerin heterojen bir topluluk olması gibi faktörlerin sonucu Türk ulusu devrimci ulus anlayışı doğrultusunda inşa edildi. Atatürk'ün söylemlerinde, devletin kurucu belgelerinde ve dönemin uygulamalarında Cumhuriyet'in Fransız modeli bir uluslaşma yoluna girdiği görülmektedir. Ne mutlu Türküm diyene sözünde yansıyan veya Türk Dil Kurumu genel sekreterliğine Agop Dilaçar (Martayan)'ın atanmasında gözlenen tutum sözleşmeye dayalı devrimci ulusun inşa edilme iradesidir.

Türk ulusunun etnik fay hatlarının derinleşmesine yol açan neden, iktisadi bütünleşmenin sürdürülememesi oldu. Planlı ekonomi ve devletçilik, bölgeler arası dengeli kalkınmayı sağlayabilirdi. Bunun olmaması Kürtlerin kimlik siyasetinin etkisine girmesini kolaylaştırdı. 12 Eylül'ün solu tasfiye ederek mezhepçiliği ikame etme politikası da kimlik siyasetini teşvik eden bir uygulama oldu. Kürtlerin varlığını inkâr eden politikalar, ulus-devlet prensibinin kendisine teşmil edilemez. Ulus-devletleri zayıflatmaya çalışan esas gücün küresel mali sermaye olduğu koşullarda, etnik ve dini özgürlükler adına cephesini ulus-devlete dönen bir akımın doğal müttefiki emperyalizm olacaktır. PKK'nın tarihi ve Körfez Savaşı sonrası eylemleri bu açıdan yeterince öğreticidir.

Türkiye'de etnik kimlik siyaseti neoliberalizme karşı bazı muhalif göndermeler yapmakla birlikte, hem siyasal konumlanış hem de programatik ilkeler düzleminde neoliberalizmin "sol" muhalefet talebini karşılamaya yönelmiş görünmektedir. Etnik kimlik siyaseti, özgürlük ve demokrasi talebini kimlikler zeminine indirgemek suretiyle yeni toplumsal hareketlerin özelliklerini birebir yansıtır. Devletçiliğe ve kamu ekonomisine karşıdır. Özelleştirmeyi savunur. Uluslararası emperyalist sistemden çıkmayı öngören bir devrim programı yoktur.



Emperyalizm çağında demokrasi, bir ulusal bağımsızlık meselesine dönüşmüştür.



Etnik kimlikçiler Gezi'ye "darbe" demişti.

Aksine bölge ülkelerini "emperyalist" olarak tanımlamak suretiyle batı emperyalizmini müttefik olarak algılar. İktidarı yapısal olarak kötü bir olgu olarak niteler. Bu nedenle iktidarı azaltmak, yaymak, toplumsal ilişkileri iktidarsızlaştırmak adına partilerinde eşbaşkanlık uygulaması yapar. Bu vastıyla neoliberalizmin güdümlü muhalefet ihtiyacına cevap verir. Ancak bu esnada, siyasi parti disiplininin ve silahlı bir örgütten meşruiyet kalıpları içinde bahsetmeyi sürdürür. Bu durum, hareketin, gerçekte kendisine kimlikler düzleminde tanımlanmış bir ulus-devlet kurmaya yöneldiğini fakat ideolojik bunalımını batı liberal sol literatüründen kotarılmış anarşist kuramlarla aşmaya çalıştığını gösterir.

Etnik kimlik siyaseti, küreselleşme-ulus devlet çelişmesinde açıkça dünyayı küreselleştiren güçlerden yana konumlanmıştır. HADEP'den HDP'ye uzanan süreçte insan haklarının uluslararasılaşması vurgularından başlayarak Kürt sorununun çözümüne batı devletlerini çağıran çizgi izlenmiştir. Ulus-devletin kimliklerin inkârına dayanan gayrimeşru bir yapı olduğunun kuramsal savunusu üzerinden, emperyalizmin dünyayı küreselleştirme saldırısına destek verilir. Ancak bu durum, bir ülkenin emperyalizmden bağımsız olması ile o ülkede demokrasinin kurulabilmesi arasındaki ilişkiyi birbirinden koparmakla sonuçlanır. Emperyalizm çağında demokrasi, bir ulu-

sal bağımsızlık meselesine dönüşmüştür. Oysa kimlik siyaseti, hem demokrasi öncesi feodal kimliklere salt kimlik oldukları için özgürlük istemek ve onların kamusal görünürlüklerini meşrulaştırmak hem de ulus-devletin erozyonunu ileri bir hareket olarak görmek suretiyle demokrasinin mümkün zeminini ortadan kaldırır.

Dipnotlar

- 1) Halil İnalıcık, Tarihçilerin Kutbu, "Halil İnalıcık Kitabı", Söyleşi: Emine Çaykara, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İst., 2005, s.70
- 2) https://en.wikipedia.org/wiki/Identity_politics
- 3) Nuri Bilgin, Kolektif Kimlik, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1995, s.177
- 4) Kenan Çayır, "Toplumsal Sahnenin Yeni Aktörleri: Yeni Sosyal Hareketler", Yeni Sosyal Hareketler (iç), Yay. Haz. Kenan Çayır, Kaknüs Yay., İst., 1999, s.15
- 5) Alberto Melucci, "Çağdaş Hareketlerin Sembolik Meydan Okuması", Yeni Sosyal Hareketler (iç), Yay. Haz. Kenan Çayır, Kaknüs Yay., İst., 1999, s.102
- 6) Kenan Çayır, agm, s.29
- 7) Agm, s.16
- 8) Gencay Şaylan, Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi, İmle Kitabevi Yay., Ankara, 2003, s.133.
- 9) Claus Offe, "Yeni Sosyal Hareketler: Kurumsal Politikanın Sınırlarının Zorlanması", Yeni Sosyal Hareketler (iç), Yay. Haz. Kenan Çayır, Kaknüs Yay., İst., 1999, s.55
- 10) Claus Offe, agm, s.79
- 11) Hayriye Erbaş, Mustafa Kemal Coşkun, "Sınıf Kimliğinden Kültürel Kimliğe: Fark/Kimlik Politikalarının Yükselişi", Fark/Kimlik Sınıf (iç.), Der. Hayriye Erbaş, EOS Yay., Ankara, 2007, s.17
- 12) https://en.wikipedia.org/wiki/Identity_politics

13) Simten Coşar & Aylin Özman, "Siyaset, Demokrasi ve Kimlik-Fark-Tanırma Politikaları", Doğu Batı, sayı: 23, 2003, ss.105-117, s.109

14) Hayriye Erbaş, Mustafa Kemal Coşkun, agm, s.11
Laclau ve Mouffe bu görüşlerini 1985'te yazdıkları *Hegemonya ve Sosyalist Strateji* (çev. Ahmet Karam/Doğan Şahiner, Birikim Yay, İst., 1992)'de savundular. Amaçları geleneksel solun eşitlikçilik adına özgürlükleri feda ettiğini iddia ettikleri tutumundan kendisini ayıran bir radikal demokrat ve özgürlükçü sol çizgiyi inşa etmekte. Fakat 1990'larda postmodernizmin kimlik siyasetini mantıksal sınırlarına kadar götürmesi ve tikelliği mutlaklaştırması özgürlükçü sol bir siyaseti hiçbir şart altında savunulamaz hale getirdi. Laclau 1996'da yazdığı kitabında bu kez evrenselci özgürlük arayışı ile tikel kimlik siyasetini eklemlenimin yollarını arıyordu. Bkz. Ernesto Laclau, Evrensellik, Kimlik ve Özgürleşme, çev. Ertuğrul Başer, İletişim Yay., İst., 2000

15) Bozkurt Güvenç, Türk Kimliği, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1993, s.8

16) Cengiz Güleç, Türkiye'de Kültürel Kimlik Krizi, V Yay., Ankara, 1992, s.15

17) Nuri Bilgin, age, s.63

18) Age, s.62

19) Bozkurt Güvenç, age, s.11

20) Doğu Ergil, Siyasetini Arayan Ülke, Can Yay., İst., 2000, s. 62

21) Bozkurt Güvenç, age, s.433

22) Age, s.5

23) Age, s.6

24) Age, s.7

25) Mehmet Ali Kılıçbay, Cumhuriyet ya da Birey Olmak, İmge Kitabevi Yay., Ankara, 1994, s.198

26) Nuri Bilgin, age, s.7

27) Doğu Perinçek, Eşcinsellik ve Yabancılaşma, Kaynak Yay., İst., 2000, s.46

28) Simten Coşar & Aylin Özman, agm, s.109

29) Bozkurt Güvenç, age, s.13

30) Claus Offe, agm, s.65

31) Agm, s.65

32) Bkz. İsmail Beşikçi, Devletlerarası Sömürge Kürdistan, Alan Yay., İst., 1990, s.11

33) Mehmet Bedri Gültekin, İkininlerin Eşiğinde Kürt Sorunu, Kaynak Yayınları, İst., 1993, s.52-54

34) <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/gundem/231038.aspx>

35) <http://t24.com.tr/yazarlar/hakan-aksay/demirtas-chp-akilli-davransaydi-bu-sene-akpye-karsi-halk-iktidari-kurardik,11345>

36) Murray Bookchin, Toplumu Yeniden Kurmak, çev. Kaya Şahin, Metis Yay., İst., 1999, s.17

37) <http://www.aydinligazete.com/gundem/kaliforniadan-diyanbakira-bir-dil-hikayesi-ikinci-resmi-dil-olarak-ispnyolca-ve-kurtce-h52589.html>

38) Suavi Aydın, Kimlik Sorunu, Ulusallık ve "Türk Kimliği", Öteki Yay., Ankara, 1998, s.57

39) Ali Yaşar Sarıbay, "Küreselleşme, Postmodern Uluslaşma ve İslam", Küreselleşme, Sivil Toplum ve İslam (iç), Der: E. Fuat Keyman ve A. Yaşar Sarıbay, Vadi Yay., Ank., 1998., s. 14-15

40) Suavi Aydın, age, s.35

Sosyalizm ve "Demokratik Özerklik"

Batı toplumları için önerilmiş marjinal bir "eko-anarşist" toplum modelinin, feodal ilişkilerin hâkim olduğu, dini tarikatların yaygın ve etkin olduğu bir bölgede, gerektiğinde üyelerini ve ikinci sınıf liderlerini kurşuna dizmekten çekinmeyen "askeri hiyerarşik" bir örgüt olan PKK tarafından savunulması enteresan bir durumdur. Bu çerçevede, doğal olarak, din sömürsünün yasaklanmasını, laisizmi, toprak reformunu, ağalık ve aşiret düzeninin kaldırılmasını, bölgede bir tür "demokratik anti-feodal devrim"i içermez.

Bir imparatorluğun içinde farklı uluslar olabilir; ancak bir ulus-devletin içinde farklı uluslar olmaz. Bu yüzden kavramın ("milli mesele/ulusal sorun") 1960'lı yılların ortalarından itibaren de biraz yanlış kullanıldığını söyleyebiliriz.

Türkiye'de sosyalistler 1960'lı yılların ortalarından itibaren Kürtlerin ayrılma hakkı dahil olmak üzere "ulusal" haklarını önce örtülü, giderek daha açık ifadelerle savunmuşlar ve görüşlerini genellikle "ulusların kendi kaderini tayin hakkı" ilkesi etrafında oluşturmuşlardır. Buna göre, her milliyet (ulusallık) kendi dilini konuşma, kendi kültürünü geliştirme ve giderek kendi kaderini tayin etme, hegomonyası altında bulunduğu "ezen ulus"un baskısına karşı mücadele ederek kendi bağımsız devletini kurma hakkına sahiptir. Bir imparatorluğun içinde farklı uluslar olabilir; ancak bir ulus-devletin içinde farklı uluslar olmaz. Bu yüzden kavramın ("milli mesele/ulusal sorun") o zaman da biraz yanlış kullanıldığını söyleyebiliriz. Bir ulusun içinde ancak farklı ulusallıklar (milliyetler) olabilir. Ulus dediğimiz yapıyı inşa eden, belirli bir toprak bütünlüğüne sahip olan, çoğunluğun konuştuğu dili konuşan insanların kurduğu devletlerdir. Bu devletlerin içinde bulunan farklı ulusallıklar, elbette kendi dillerini ve kültürlerini yaşatmak isteyecekler ve bunun için mücadele ede-

ceklerdir. Hiçbir ulusallığın dili ve kültürü inkâr edilemez ve yasaklanamaz. Ulusallıkların zor yoluyla ayrı bir devlet kurarak kendi ulus-devletlerini yaratmaları ise çok farklı koşulları, büyük mücadeleleri, iç ve dış savaşları gerektirir. Bu da "kendi kaderini tayin"in ötesinde, içinde yer aldıkları ulus-devletin parçalanmasına ve büyük bir yıkıma yol açar.

Türkiye'deki sosyalistlerin Kürt ulusallığına bir ulus-devlet kurarak kendi kaderini tayin hakkı atfedecek noktaya gelmelerinin bir nedeni de devlet hayatının büyük bir bölümünün sıkıyönetim ve olağanüstü hal



Rusya, Komünist Parti'sinin önderliğinde eski emperyal sınırları kısmen muhafaza ederek farklı ulusları bir arada tutmayı başardı.

altında geçtiği ülkemizde, "Kürt Kimliği"nin resmi söylemde kategorik olarak reddedilmiş olmasıdır. Buna, bir toprak reformunun yapılamamış olması, özellikle doğu bölgelerinde hüküm süren feodal ilişkilerin tasfiye edilememesi ve geç kapitalistleşme gibi nedenleri ekleyebiliriz.

Ekim Devrimi ve Ulusal Sorun

19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başında "ulusların kendi kaderini tayin hakkı" kavramı, imparatorlukların parçalandığı ve klasik sömürgeciliğin şekil değiştirdiği (Wilson Prensipleri, 1919) bir bağlamda gündeme geldi. Avusturya-Macaristan, Osmanlı ve Rus imparatorlukları savaş koşullarında parçalandı. Bunların içinde sadece Rusya, Komünist Partisi'nin önderliğinde eski emperyal sınırları kısmen muhafaza ederek farklı ulusları bir arada tutmayı başardı. Rus devrimcilerinin "milli mesele"ye duydıkları zorunlu ilginin sebebi, bir "milletler hapishanesi" olarak tanımlanan Çarlık Rusya'sında 1905-1907 yılları arasında yaşanan gericilik ve baskı döneminde, devrimcilerin kendi milli çevrelerine dağılma eğilimi göstermeleridir. O zamana kadar "ulusal sorunun çözümünde işçilerin enternasyonal birliği ilkesi" ne bağlı olan devrimciler, sorunu farklı bir ışık altında görmeye başladılar. Temel kaygıları, sorunu burjuvazinin ve feodal beylerin ya da dini tarikatların belirlemesini önlemektir.

Bu dönemde sorun uluslararası çapta tartışılmış, pek çok ulus/ulusallık tanımı yapılmış ve birbiriyle çelişen çözümler öne sürülmüştür. Mesela, Avusturya Marksizmi'nin babalarından Otto Bauer "kültürel özerklik" ilkesini savunuyordu. Kafkasyalı Stalin ise bütün milli değerlerin korunamayacağını, mesela Muharrem ayında Güney Kafkasya Tatarları'nın kendilerine işkence etmeleri ya da Gürcülerin "kan davası" gibi geleneklerini marksistlerin savunamayacaklarını; kitlelerin molla, şeyh ve beylerin peşinden sürüklenmelerine izin veremeyeceklerini söylüyordu. Lenin, "Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkına Dair" başlıklı makalesinde ulusların ayrılma hakkını savunuyor; Stalin ise, kendi kitabında bu hakkı dikkate almakla birlikte, farklı ulusallıkların tek devletin çatısı altında daha geniş kalkınma ve kültürel gelişme imkânlarına sahip olacaklarını öne sürüyordu.



Kafkasyalı Stalin bütün milli değerlerin korunamayacağını, kitlelerin molla, şeyh ve beylerin peşinden sürüklenmelerine izin veremeyeceklerini söylüyordu.

Sorun 1917 Ekim Devrimi'yle birlikte çözülmüştür. Devrimin başında muazzam bir "kendi kaderini tayin" dalgası yaşandı. İç Savaş döneminde (1918-1922) ortak cephelerde savaşmalarına rağmen bütün milliyetler bağımsızlıklarını ilan etmişlerdi. Kısa süre içinde bağımsız Ukrayna ve Moldavya Halk Cumhuriyetleri kuruldu. Güney Kafkasya bağımsızlığını ilan etti; ardından İnguşlar, Çeçenler ve Dağıstanlılar kendi bağımsız Dağılılar Cumhuriyeti'ni kurdular. Kazaklar ise Kuban, Don ve Terek bölgelerinde Petrograd'ı tanımayan bağımsız hükümetler kurdular. İç Savaş'ın

Kapitalist emperyalizmin yeni sisteminde etnik ve dini talepler "insan hakları" bağlamında yeniden yorumlanmış ve özellikle eski Üçüncü Dünya bölgelerindeki ulus-devletlerde bu taleplerin desteklenmesi, federatif, giderek bağımsız yönetimlerin oluşması, "demokrasi"nin bir gereği sayılmıştır.

ortak cepheleri bir yana, Bolşevik Hükümeti'nin etki alanı tarihi Moskova Prensliği'nin sınırlarına kadar daralmıştı. Lev Troçki, *Rus Devrimi* adlı kitabında (Anchor Book, 1957, s. 258) Şubat Devrimi'nin ardından, o zamana kadar egemen Büyük Ruslar tarafından sömürülen ve siyasi haklarından yoksun bırakılan, türleri ve yoğunluk dereceleri farklı ayrılıkçı (separatist) hareketlerin ortaya çıktığını saptar ve şöyle der: "Bu ezilen uluslar için monarşinin yıkılması kaçınılmaz biçimde kendi ulusal devrimleri[nin gerçekleşmesi] anlamına geliyordu ... Hükümetteki sosyalistler ayrılıkçı hareketleri önleme çabasında kendilerini liberal burjuvaziyle aynı safta buldular."

Sovyetler Birliği'nin Kafkasya'da ve Orta Asya'da devrim öncesi sınırlara ulaşması ancak 1920 yılının sonunda, yerel Sovyet hükümetlerinin kurulmasıyla gerçekleşti. En gelişmiş bölgeler Polonya, Finlandiya ve üç Baltık ülkesi bağımsızlıklarını ilan ederek ayrılmışlardı. Rusya'da "Milli mesele"yle ilgili nihai sosyalist tutum Stalin tarafından şu sözlerle özetlenmiştir: "Çeşitli ulusların proletaryasının ortak bir partide nasıl örgütleneceğine ilişkin sorunu çözüme kavuşturmak zorundayız. Planlardan biri, işçilerin milliyetlere göre örgütlenmelerini öngörmektedir. (Ne kadar ulus varsa o kadar parti.) Bu plan, Sosyal Demokrasi (Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi) tarafından reddedilmişti. Pratik göstermiştir ki belirli bir devletin proletaryasının milliyetlere göre örgütlenmesi, yalnızca sınıf dayanışması fikrini yok etmeye varır. Belirli bir devletin içindeki bütün ulusların proleterlerinin tümü, bölünmez tek bir proleter kolektifte örgütlenmelidir." (T.E., c. 3, s. 61-62)

Soğuk Savaş sonrası

Bugünün dünyasında Ekim Devrimi kapsamında ya da klasik sömürgecilik çağının sona ermesiyle oluşan anlamda bir "ulusal sorun" mevcut değildir. Klasik sömürgecilik 1950'lerden itibaren yerini yeni-sömürgecilik biçimlerine bırakmış, Sovyetler Birliği'nin 1991'de resmen dağılması, ÇHC'nin ise Komünist Partisi yönetiminde kapitalist piyasa ekonomisine geçmesi ve tek kutuplu dünyanın oluşmasıyla birlikte "ulusal sorun" farklı bir nitelik kazanmıştır.

Kapitalist emperyalizmin yeni sisteminde etnik ve dini talepler "insan hakları" bağlamında yeniden yorumlanmış ve özellikle eski Üçüncü Dünya bölgelerindeki ulus-devletlerde bu taleplerin desteklenmesi, federatif, giderek bağımsız yönetimlerin oluşması, "demokrasi"nin bir gereği sayılmıştır. Yugoslavya'nın parçalanması (1990-1995) bu bağlamda bir model oluşturmuştur. Süreç, ülkenin en gelişmiş iki bölgesinde yaşayan Hırvatlar ile Slovenlerin bağımsız devlet kurma taleplerinin bütün emperyalist ülkeler tarafından desteklenmesiyle başlamış, Kosova'nın 1999'da Birleşmiş Milletler yönetimine girmesi ve 2008'de bağımsızlığını ilan etmesiyle tamamlanmıştır.

Daha sonra birinci (1991) ve ikinci (2003) Körfez Savaşlarıyla benzer bir parçalanma Irak devletinde yaşanmış ve ülke birbiriyle çatışan üç bölgeye, Sünniler ve Şiiler olmak üzere iki mezhebe ve Araplar ile Kürtlerden oluşan iki ana etnik gruba bölünmüştür. Irak'ın emperyalizm tarafından ortaçağ çatışmalarına ve hayat tarzına doğru geriletılarak parçalanma süreci, bölgedeki diğer ülkeleri, Suriye, İran ve Türkiye'yi tehdit etmektedir.

"Özerklik Şartı"

PKK'nin yakın zamanlarda kaydettiği gelişme, emperyalizmin Ortadoğu'ya müdahalesinin bir geç milliyetçi akım olarak ortaya çıkan Kürt hareketine sağladığı imkânlar bağlamında anlaşılabilir.

PKK, Türkiye sosyalistlerinin içinden çıkmıştır. Yukarıda da değindiğimiz gibi, sosyalistler ulus-devletin içinde Kürtleri bir ulusallık değil de, tıpkı bir imparatorluğun parçası gibi, sonunda kendi kaderini ayrı bir devlet olarak tayin edebilecek farklı bir ulus olarak görmek suretiyle bugüne kadar gelen hatalı bir çözümleme yapmışlardır. Belirli bir ulusallığa kültürel haklar tanımak özerkliği ya da federatif yapıları gerektirmez, her bir ulusallığın kendi ulus-devletini kurması da bir ilke olarak görülemez.

PKK'nın 1970'lerin sonunda gerçekleştirdiği çıkışın kuşkulu yanları vardır. Hareket, güneydoğu bölgesinde faaliyet gösteren diğer sosyalist Kürt hareketlerine açık şiddet uygulamış, bölgede faaliyet gösteren bazı sosyalistleri öldürmüştü ya da



PKK'nin yakın zamanlarda kaydettiği gelişme, emperyalizmin Ortadoğu'ya müdahalesinin bir geç milliyetçi akım olarak ortaya çıkan Kürt hareketine sağladığı imkânlar bağlamında anlaşılabilir.

tehditle sindirmiştir. Bu dönemde hareket, Marksist-Leninist bir söylemle bölgedeki feodal ilişkileri hedef almış ve "bağımsız birleşik Kürdistan" idealini benimsemiştir.

PKK sosyalist solun içinden çıktığı ve yakın zamanlara kadar seküler yapısını koruduğu için bölgedeki diğer Kürt hareketlerinden farklıdır. Belirli bir aşirete, soya, sülaleye dayanmaz; "önderlik kültü" etrafında oluşmuş, askeri bir hiyerarşiye göre yukarıdan aşağıya örgütlenmiştir. Bu nedenle her dönemde, kadroları davaya bağlı tutacak bir "İnanç Sistemi"ne, bir tür doktrine ihtiyaç duymuştur. 2000'li yıllara kadar bölgedeki feodal yapılara tavır almış, kadınların gerilla hareketine katılmalarını sağlamış, laik/materyalist bir çizgi izlemiş, Türkiye'deki sosyalist hareketlerle, hatta CHP çizgisindeki partilerle parlamenter siyaset düzleminde ittifak arayışına girmiştir.

Sosyalistler ulus-devletin içinde Kürtleri bir ulusallık değil de, tıpkı bir imparatorluğun parçası gibi, sonunda kendi kaderini ayrı bir devlet olarak tayin edebilecek farklı bir ulus olarak görmek suretiyle bugüne kadar gelen hatalı bir çözümleme yapmışlardır.

Sovyetler Birliği'nin çökmesi, Yugoslavya'nın parçalanması, emperyalizmin Ortadoğu'daki Baasçı rejimleri ve hareketleri dağıtması, bunun yanı sıra özellikle ABD'nin bölgedeki Kürt hareketleriyle ittifak kurma eğilimi, PKK'de kısa süreli bir ideolojik kriz yaratmış, bu kriz örgütün pragmatik bir çizgi izleyerek yeni bir siyasi hattı benimsemesiyle sonuçlanmıştır. Burada, Türkiye'nin 1988 yılında onayladığı, TBMM'nin 1991 yılında 3723 sayılı yasayla kabul ettiği Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nın önemli bir rol oynadığını söyleyebiliriz.

PKK, Özerklik Şartı'nı alenen benimsemiştir; ancak örgütün bugün savunmakta olduğu "radikal özerklik" çizgisi ile AB'nin dayatmasıyla Türkiye'nin altına imza koyup kendi yasama meclisinde kanunlaştırdığı bu şart arasında bir bağlantı olduğu açıktır. Bu yaklaşım, aynı zamanda, Türkiye'deki "Kürt Özerkliği"ni uluslararası bir sorun haline getirme ve tıpkı Kosova örneğinde olduğu gibi Birleşmiş Milletler'in soruna aktif katılımını sağlama imkânı vermektedir.

1999'da cezaevine konulan Abdullah Öcalan yaptığı okumalar sırasında ekolojist anaarşist Murray Bookchin'in görüşleriyle tanışmış ve kendi açısından çağın ruhunu yakalayan, Marksizm-Leninizm sonrası PKK'nin pragmatik siyasi konumlanışına uygun bir felsefi ve programatik çerçeveyi bu filozofun görüşlerinden eklektik bir tarzda türetmiş ve bunu hareketinin legal ve illegal kanatlarına kabul ettirmiştir.

"Ekotopya"

Burada AKP'nin ümmet toplumu tasarımıyla çakışmalar da olmuştur. Bilindiği gibi AKP, Kürtlerin kültürel ve ulusal bir varlık olduklarını kabul etmiş, bunun dışında bir Türk tanımı yapmayarak Kürtlerin de dahil olduğu otuz altı etnik grubun İslam kardeşliği temelinde bir arada yaşayacağı bir ümmet toplumu kurgulamıştır. Bookchin de *Ecology of Freedom* adlı kitabında (s. 352) "Çeşitlilik içinde birlik, kendiliğindenlik ve tümleyici ilişkiler imgesi, her türlü hiyerarşi ve hâkimiyetten özgürdür," demektedir. Bookchin, toplumsal ilişkilerin örgütlenmesine dair bir "ekotopya" (Bookchin'in kendi anaarşist ekolojik toplumuna verdiği isim) geliştirmiştir. Buna göre toplum bir "özyönetim komünleri konfederasyonu" olarak var ola-

Demokratik Özerklik bir rejim değişikliğini ve devletin egemenlik alanı içinde ikili, üçlü iktidar odaklarının oluşmasını gerektirmektedir. En azından mevcut Anayasa'ya aykırıdır. Buna rağmen, gerek iktidar odakları gerekse muhalefet partileri "demokratik özerklik" kavramının bu yanıyla ilgilenmemişlerdir.

caktır. Her komün bir doğrudan demokrasi forumuyla kendisini yönetecektir. Bir bakıma bu, Grek polis'indeki (şehir devleti) gibi bir yüz yüze demokrasi olacak, temsil ve yetki devri olmayacaktır. Toplumun kendisi bir "siyasi organ" haline gelecek; özel mülkiyet kaldırılacak, mallar bireysel ihtiyaçlara göre dağıtılacaktır.

Selahattin Demirtaş'ın Eylül 2011'de BDP'nin 2. Olağan Kongresi'nde yaptığı "demokratik özerklik" tanımı, Öcalan dolaşımıyla Bookchin'in "ekotopya"sından alınmıştır: "Temsili demokrasilerin, demokrasi adına büyük sorunlara yol açtığı gerçeğinden hareketle, her yerde en fazla katılımcılığı ve doğrudan demokrasiyi hayata geçirmenin formüllerini üretmek zorundayız. Bu nedenle, Demokratik Özerklik olarak tanımladığımız yönetim ve toplumsal örgütlenme modelini ulaşabildiğimiz her yerde inşa etmeliyiz." Bu bir rejim değişikliğini ve devletin egemenlik alanı içinde ikili, üçlü iktidar odaklarının oluşmasını gerektirmektedir. En azından mevcut Anayasa'ya aykırıdır. Buna rağmen, gerek iktidar odakları gerekse muhalefet partileri "demokratik özerklik" kavramının bu yanıyla ilgilenmemişlerdir. HDP, Haziran seçimlerinden sonra "bu katılımcı ve doğrudan demokrasi"yi fiilen uygulamaya başlayacağını açıklamıştır.

Rakka Valiliği'ne bağlı bir Suriye şehri olan, PKK'nin "Rojava" dediği yerleşim yeri için hazırlanan "Anayasa"da da aynı etkiyi görmekteyiz. Bookchin'in yerel, bölgesel ve ulusal meclisler aracılığıyla federe bir yapı

önerisi bir "toplum sözleşmesi"ni gerektirmektedir. Aynı terminoloji, Rojava Anayasası'nın giriş/gerekçe bölümünde, "Toplumsal Sözleşme'nin oluşması, demokratik toplumun inşasının aracı ve toplumsal adaletin güvencesi olan Demokratik Özerkliğin tesisi ve bilimsel bir toplumun inşası için..." sözleriyle yer almaktadır.

Aslında bu durum, yani batı toplumları için önerilmiş marjinal bir "eko-anarşist" toplum modelinin, feodal ilişkilerin hâkim olduğu, dini tarikatların yaygın ve etkin olduğu bir bölgede, gerektiğinde üyelerini ve ikinci sınıf liderlerini kurşuna dizmekten çekinmeyen "askeri hiyerarşik" bir örgüt tarafından savunulması enteresan bir durumdur ve özünde, pragmatik savrulmalara batı kamuoyunu ürkütmeyecek, tam tersine ona şirin görünecek bir "teorik" çerçeve oluşturma, taraftarlarına bir hedef gösterme çabasının ürünüdür. Bu çerçeve, doğal olarak, din sömürsünün yasaklanmasını, laisizmi, toprak reformunu, ağalık ve aşiret düzeninin kaldırılmasını, bölgede bir tür "demokratik anti-feodal devrim"i içermez. Bu türden hedeflerin, PKK'nin son zamanlarda bölgedeki feodal yapılarla bütünleşme sürecine girmesiyle, HDP yöneticilerinin ve milletvekillerinin sınıfsal kökeniyle, Öcalan'ın "İslam Konferansı" toplama önerisiyle; örgütün, hem "çözüm süreci"nin bir

gereği olarak, hem de Hüda-Par gibi örgütlerle siyasi rekabeti ve dindar görünme yarışı nedeniyle benimsenmediği anlaşılabilir.

Abdullah Öcalan 2004 yılının başlarında, kendisini Bookchin'in öğrencisi olarak tanımladığını, onun görüşlerini Ortadoğu toplumlarına uyarlamak istediğini, avukatları aracılığıyla ilan etti. "Demokratik konfederal" yapıların Ortadoğu halklarının tarihinde doğal olarak var olduğunu, aşiret ve tarikatların gevşek yönetim yapılarının bu türden bir toplum biçimine yatkın olduğunu öne sürdü. Bookchin'le yazıştı ve ondan bir destek mektubu aldı. Janet Biehl, *New Compass* dergisinin 16 Şubat 2012 tarihli sayısında yer alan "Bookchin, Öcalan and the Dialectic of Democracy" başlıklı makalesinde, PKK'nin onun görüşlerini hayata geçireceğine "ant içtiğini" iddia etmiştir.

Bir sosyal ekolojist olan Janeth Biehl'in konuya ilişkin yazıları ve görüşleri, öğretici olmanın yanı sıra, Batı'daki çevreci, post-marksist, sol-liberal akımların PKK'ye nasıl baktıklarını da ortaya koymaktadır. Mesela, Zan Enstitüsü'nün internet sayfasında yer alan bir söyleşide Biehl, Rojava'yı 1789'un Paris'i, 1905'in St. Petersburg'u ve 1917'nin Petrograd'ı (arada kentin ismi değişir) ve 1937'nin Barselona'sı gibi görmekte, orada "Marksist dik-



Bir sosyal ekolojist olan Janeth Biehl Rojava'da "Marksist diktatörlükler"e karşı devrimci bir potansiyel bulmuştur. (YPG Sözcüsü Polat Can -solda- ABD bayrağıyla fotoğraf çekiliyor)

tatörlükler'e karşı devrimci bir potansiyel bulunduğunu öne sürerek şöyle demektedir: "Diktatörlükten kurtulmuş olan Rojava halkı ise Demokratik Konfederalizm ilkelerini izleyerek, tıpkı Bookchin'in tasavvurundaki gibi, halk meclisleri ve farklı kademelere sahip konfederal konseyler oluşturdular." Rojava'da bir devrim olduğu, oradaki çatışmaların İspanyol İç Savaşı'nı andırıldığı görüşü, Türkiye'deki bazı sosyalistleri etkilemeyi, Batı'daki sol hareketlerin sempatisini kazanmayı amaçlayan, ne yazık ki sosyalist solun bazı kesimlerinin yüzeyselliği nedeniyle kısmen başarılı olmuş, basit ve kaba bir propagandadır. Demek ki PKK/PYD Türkiye'nin güneydoğu sınırlarında anarko-ekolojist Murray Bookchin'in görüşlerine uygun bir toplumsal yönetim biçimi uygulamayı amaçlamakta, hatta bunu fiilen gerçekleştirmektedir. IŞİD örgütünün saldırısı sırasında, ABD'nin askeri ve lojistik desteğinin yanı sıra, özellikle Fransa ve Almanya'nın örgüte yaptığı silah yardımı (muhtemelen askeri uzmanlarla birlikte) Batı kapitalizminin bu türden bir "toplumsal devrim'i tehlike olarak görmediğini, hatta ciddiye almadığını ortaya koymuştur. Amaç orada çevre devletlerinden bağımsız bir Kürt yönetim alanı, bir köprübaşı, geleceğin Büyük Kürdistan'ının nüvesini yaratmaktır. Bu nüvenin anarko-ekolojik olması ya da orada proletaryanın devrimci demokratik diktatörlüğünün kurulması ya da sosyalist/komünist bir devrimin gerçekleşmesi, bugünün dünyasında batılı emperyalisti ilgilendirmemekte ve mevcut iktisadi ve sosyal yapıya temas etmeyen bu türden söylemler, kapitalizme bir alternatif olarak görülmemektedir.

Bilindiği gibi emperyal nihai amaç, bölgede, Türkiye sınırlarını da kapsayacak şekilde bir Kürt devletinin kurulması, öncesinde de kanton tipi egemen Kürt bölgelerinden oluşan bir zincirin Irak ve Suriye'nin kuzey bölgeleri üzerinden Akdeniz'e açılmasıdır. Bu projenin rafa kaldırıldığını ya da yenilgiye uğradığını gösteren hiçbir belirti bulunmamaktadır. İran ve Türkiye'nin istikrarsızlaşmasını ve askeri bakımdan felç edilmesini, Suriye'de Esat rejiminin devrilmesini gerektiren, ancak bu durumda gerçekleşebilecek olan bu devlet, petrol trafiğinin uluslararası şirketler tarafından daha yakından denetlenmesini; İsrail'in çok geniş bir stratejik alan kazanmasını sağlayacak; özellikle Pakistan'da etkili olan Çin'in



Murray Bookchin'in "ekotopyası"nın emperyalist bir stratejiye hizmet etmesi, herhalde 21. yüzyılın trajik ironilerinden biridir.

faaliyetlerine bir set çekecek ve Türkiye'nin içlerine doğru uzanarak Kafkasya'nın ve Hazar petrol havzalarının denetlenmesine imkân sağlayacaktır. Emperyalizm bu hedefe doğrudan müdahalelerle değil, bölge ülkelerini, bu ülkelerin etnik ve dini yapılarını yönlendirerek ulaşmaya çalışmaktadır. Murray Bookchin'in "ekotopyası"nın bu türden bir stratejiye hizmet etmesi, herhalde 21. yüzyılın trajik ironilerinden biridir.

Sonuç

Geleceği öngöremeyiz. Bölgeye ilişkin emperyal planların başarı şansını değer-

Üniter yapı konusunda öncelikle belirtilmesi gereken nokta, sosyalizmin (sosyalizme geçiş sürecini başlatacak olan devrim dahil), bir üretim ilişkisi ve bunun gerektirdiği yönetim biçimi, merkezi planlama vs bakımından, mutlaka belirli bir coğrafi mekânı, ulusal bir çerçeveyi gerektirmesidir.

lendirmek, Kürtlerin bu "ekotopik" toplum iddialarının nasıl bir dönüşüm geçireceğine dair tahminde bulunmak, İran-Irak-Suriye-Türkiye'nin öngörülen şekilde parçalanma olasılığına ilişkin saptamalar yapmaya çalışmak, HDP'nin Kürt hareketini bölgesel olmaktan çıkararak solun çeşitli kesimlerini de kapsayacak şekilde genişletmesinin Türkiye'de ne ölçüde bir iç savaş etkeni olduğunu tartışmak şu aşamada bizi spekülâtif yorumlara götürür. Burada tek bir yoruma ya da değerlendirmeye saplanıp kalmak gibi bir tehlike de vardır. Bir yorum ısrarla savunulurken, değişen koşullar gözden kaçırılmaktadır. Mesela, Condoleezza Rice'ın "Yirmi iki devletin sınırları değişecek" sözünü değişmez bir veri olarak almak ya da ABD'nin dünya çapında gerileyen bir "çöken emperyalizm" olduğunu kuvvetle öne sürmek bu türden bir tehliktir.

Günümüzde her şey, özellikle devletlerin dış politikası, Soğuk Savaş sonrası koşulların bir etkeni olarak sürekli değişim geçirmektedir. Bütün devletlerin içinde farklı kanatlar birbiriyle mücadele halindedir. Mesela şu sıralarda ABD içindeki şahin kanat gerilemiş, İran'la ilişkiler yumuşamış, İsrail'den itirazlar yükselmeye başlamıştır. Bir süre sonra bunun tam tersi olabilir. Söz gelimi ABD'nin stratejik odak noktası olarak Pasifik'e ağırlık verme ve Ortadoğu'da sadece petrol akışının güvenliği ve İsrail'in korunmasıyla yetinme stratejisi de değişebilir ya da bir süre sonra uygulanamaz hale gelebilir. Bizi esas olarak ilgilendiren iki konu, devletin üniter yapısının korunması gereği ve sosyalist solun Türkiye'deki Kürt hareketi karşısındaki konumudur.

Üniter yapı konusunda öncelikle belirtilmesi gereken nokta, sosyalizmin (sosyalizme geçiş sürecini başlatacak olan devrim dahil), bir üretim ilişkisi ve bunun gerektirdiği yönetim biçimi, merkezi planlama vs bakımından, mutlaka belirli bir coğrafi mekânı, ulusal bir çerçeveyi gerektirmesidir. Kaynakların, insan potansiyelinin ve sınıfların küçük birimlere bölündüğü bir yapıda sosyalizmi kurmak hayaldir. Kapitalist piyasa ilişkilerinin her yeri kapladığı, iktisadi kaynaklar için sürekli birbiriyle dalaşan, Ortaçağ'daki şehir devletlerini andıran çok parçalı, birbirinden güçsüz,

mecburen uluslararası sermayeye bağımlı bir yapı, günümüzde "küresel kapitalizm"i arzulağı bir şeydir. Böyle bir yapının çeşitli bölümlerinde etnik, dini, mezhebi ya da anarşist sosyalist özerk yönetimlerin kurulması kapitalizm açısından fark etmez; başka deyişle, insanların çok çeşitli ihtiyaçlarının karşılanması, bunun için gerekli kaynakların tahsisi söz konusu olduğunda, bu türden yapıların kapitalist piyasa ilişkilerini bozması beklenemez. Ulus-devlet yapısına karşı açılan savaşın esas sebebi böyle bir yapı oluşturmaktır. Günümüzde emperyalizm ve çokuluslu "küresel" şirketler kapitalizmi, güçlü orduları olan, kendine özgü bir devlet ideolojisi, karmaşık gümrük mevzuatı ve vergi sistemleri olan, teknoloji üretebilen, gelişmiş bir eğitim sistemine sahip ulus-devletlere düşmandır.

Bu açıdan Türkiye'de üniter devleti, ulus-devlet yapısını korumak, etnik milliyetçiliğe ve her türlü özerklik talebine karşı çıkmak emperyalizme karşı mücadelenin vazgeçilmez bir şartıdır; devrim ve sosyalizm imkânlarının savunulmasıdır.

Ülkemizin sosyalistleri, AKP'nin ülkeyi etnik ve dini gruplara ayırarak hepsini ve herkesi İslam ortak paydasında birleştiren bir "ümme" kurma, ulus-devleti bütün birikim ve kazanımlarıyla tarihe havale etme girişimini yeterince değerlendirememişlerdir. Aslında bu, muazzam bir manevi kopuş ve parçalanmadır. Türkiye'nin kurtuluş ve kuruluş temellerinin reddedilmesidir, Cumhuriyet tarihinin inkârıdır. Sosyalist solun bir kesimi bu durumdan hoşlanmış, burada "demokrasi" ya da ilk-ÖDP kültüründen bir salgın hastalık gibi bulaşan "çoğulculuk/çeşitlilik/farklı hassasiyetlere riayet" gibi bir şeyler görmüş; diğeri bir kesimi ise bütün bu olup bitenleri dikkate almamış, görmezden gelmiş ya da önemsememiştir. Oysa bu, etkileri ve sonuçlarıyla bu yüzyılı belirleyecek çok büyük, çok ciddi bir dağılımadır.

Türkiye'de 1988'den beri kurulan bütün sosyalist partiler ve hareketler Kürt hareketinin gölgesinde kalmıştır. "Milli mesele" bütün sosyalist hareketlerde, partilerde, dar dergi çevrelerinde bile ayrıştırıcı rol oynamıştır. Bir tarafta her türlü askeri ve siyasi propaganda imkânına sahip, bazen sol bazen sağ jargon kullanan, her türlü malze-



Sosyalistler, emperyalizme ve AKP'nin İslamcı faşist diktatörlüğüne karşı mücadele edeceklerse, PKK'yle de, HDP'yle de yollarını kesinlikle ayırmak, kendi kaderlerini tayin etmek zorundadırlar.

me ve imkânı değerlendiren, reel koşullar dikkate alındığında deli saçması olabilecek "ütopik" görüşleri ideoloji diye savunan etnik temelli bir ulusal hareket; öte tarafta, 12 Eylül darbesiyle kitlese/sınıfsal bağlarından kopmuş, kendisini var etmeye, siyasi partiler rejimi içinde tutunmaya, seçimlerde oy almaya çalışan ve her defasında başarısız olan, üye ve taraftar kitlesi sürekli sirkülasyona ve erozyona tâbi, her bir grubunun kendi içinde sürekli bölündüğü bir sosyalist hareketler kümesi... Sosyalist solun son 28 yıl içinde hiçbir mevzide tutunamadığını, tutunuyormuş gibi olduğu bütün mevzileri kaybettiğini; özetle, anlamlı bir kitle temeli oluşturamadığını, günümüzde kıymet-i harbiyesi olan bir güç sayılamayacağını söylemek abartılı olmaz.

Haziran Ayaklanması çok açık biçimde, sosyalist hareketler ile Kürt hareketinin tamamen farklı gündemleri olduğunu ortaya koydu. Başka deyişle, "ümme" olmak istemeyen, her türlü sosyalisti de bağrında taşıyan on milyon kişi AKP iktidarına karşı ayaklanırken, mevcut Kürt siyasetinin hükümetle kurduğu "çözüm süreci" ittifakına bağlı kaldığını, PKK ile AKP arasında, bütün emperyalist alemin kutsadığı ve cesaretlendirdiği çok sağlam bir kader birliği olduğunu gördük.

Sosyalistler, emperyalizme ve AKP'nin İslamcı faşist diktatörlüğüne karşı mücadele edeceklerse, Kürt ulusalcı hareketinin PKK'siyle de, HDP'siyle de, onların bundan

sonra kuracakları "kapsayıcı kucaklayıcı demokratik" örgütleriyle de yollarını kesinlikle ayırmak, kendi kaderlerini tayin etmek, kendi mücadele programlarını oluşturmak zorundadırlar. Sosyalistlerin doğrudan Kürt işçilerine, emekçi Kürt halkına hitap etmenin araç ve yöntemlerini oluşturmaları, özellikle ülkenin batısında en ağır sömürü koşulları altında varlıklarını sürdürmeye çalışan Kürt yurttaşlarımızla birlikte örgütlenmeye öncelik vermeleri gerekir. Bütün millî hareketler er ya da geç sınıfsal olarak ayrışır, hatta ayrılmış durumdadır. Dolayısıyla sosyalistlerin, Kürt hareketi söz konusu olduğunda daha şimdiden sınıfsal bir çizgi izlemeleri gerekir. "Türk-Kürt kardeşliği" de ancak bu anlayışla, milliyetçilik temelinde değil, sınıfsal temelde gerçekleşebilir.

AKP emperyal güçlerin verdiği görevi tamamlamış, özelleştirmeleri gerçekleştirmiş, neo-liberal kapitalizmin gerektirdiği bütün yasaları çıkarmış, TSK'yı sindirmiş, ülkenin teknoloji üretme imkânlarını ortadan kaldırmış, sağlık sektörünü piyasaya açarak bütün sağlık görevlerini proleterleştirmiş, eğitimi anaokulundan başlayarak gericileştirilmiş, ülkenin tarihiyle, ulusal değerleriyle oynamış, geniş bir Sünnî katlar koalisyonu olarak hükümet etmiştir. Ancak bundan sonra, AKP'nin diktatörlükle yönetilen bir "ümme" toplumu kurmasına ve taşeron olarak bölgede bir alt-emperyalist rol oynamasına izin verilmeyeceği anlaşılmaktadır.

"Çözüm süreci"ni tamamlamak, "Türkiye Kürdistanı" denilen bölgeyi bir ilk aşama olarak özerk ve yarı-bağımsız hale getirmek AKP'nin tamamlaması beklenen son görevidir. Ancak partinin bu konuda bölündüğü görülmektedir. Bu bölünmenin sebebi belki de AKP'nin bu son görevi tamamladıktan sonra ya da tamamlama girişimi sırasında tarih sahnesini terk etmeye mecbur bırakılacağını sezinlemiş olmasıdır.

Türkiye'nin yönetim kademelerinde yer alan sivillerin ve askerlerin NATO disiplinine ve ABD'nin bölgesel siyasetlerine bağlı kaldıkları her gün, Türkiye tam bir çöküşe, bölünmeye ve iç savaşa yaklaşılmaktadır. Gericiliği ve bölünme tehlikesini normal parlamenter yollarla, seçimlerle aşma imkânı bulunmamaktadır.

İdeolojik egemenliğin ve kitleleri yönetmenin gözde yolu:

Kimlik politikaları

“Kimlik politikalarına karşı nasıl mücadele edilir?” sorusuna yanıt vermek için, okuyucuya önerim şudur: Bu yazıyı, bu tür soruları aklınızda tutarak, yeniden okuyun lütfen. Güç ve çıkar yapıları içinde kendi bilincinde ve sınıf bilincinde olmayan insanlar, kendi bilincinde ve sınıf bilincinde olanların egemen pratikleri altında köleliklerini kendilerine bahşedilmiş özgürlük olarak korumaya ve onlara işlenmiş insanımsı düşünceleri, değerleri, duyguları, duyarlılıkları taşımaya, başkaları için kendileri gibi olanları bastırmaya ve öldürmeye devam edeceklerdir.

Neoliberalizmle ve post-modernizm gibi “post” ön ekiyle gelen teorilerle birlikte yaygın bir şekilde üzerinde durulan ve dünyada uygulanan bilinç yönetimi, ideolojik egemenlik ve kitleleri yönetme pratiklerinin başında gelenlerden biri de kimlik politikalarıdır. Sosyal sınıf konusunu geçersiz ilan eden ve bir kenara iten kimlik politikaları, toplumlar da var olan her tür kimlikleri kurmaca kullanarak insanları gruplandırma, ayırıştırma, insanlar arası dayanışmayı ortadan kaldırma, aralarında çekişme yaratan bilişler ve duyarlılıklar işleme ile belli amaçlar doğrultusunda harekete geçirmek için planlı olarak yapılan uygulamaları ifade eder. “Kimlik” kavramı, biliş yönetimi süreçlerinin bir sonucu olarak, ne olduğu somut olarak belli olmayan ve anlaşılmayan safsatayla dolu şahane imaj yükleriyle yüklenerek sunulmaktadır. Bu nedenle, önce “kimlik” ve kimlik politikaları ile ilgili bilinmesi gereken temel gerçekleri sunacak ve ardından da kimlik ve kimlik politikalarını irdeleyeceğim.

Kimliklerin temel doğası: Ben, biz ve onlar/ötekiler

Sahteyi anlamak için önce asıl olanı, sahi olanı, gerçek olanı bilmek gerekir. Kimlik, “nelik” ve “aitlik” demektir. Bir kişinin farklı örgütlü mekânlarda ve zamanlarda, farklı kimlikleri vardır. Önceden tanımlanmış birçok kimlik içine doğarız: Birincil kimlik “bireyin kendisiyle ilgili “ben” kimliğidir. “Ben kimliği” bireyin “ne, neden, ne için ve nasıl olduğu” (aynı zamanda, ne, neden, ne için ve nasıl olmadığı”) ile gelen kendi-bilişini, kendi değer-



Bireyin ilk olarak tanıyıp öğrendiği “öteki kimlik” annesidir.

Kimlik, “nelik” ve “aitlik” demektir.

Bir kişinin farklı örgütlü mekânlarda ve zamanlarda, farklı kimlikleri vardır.

Önceden tanımlanmış birçok kimlik içine doğarız: Birincil kimlik “bireyin kendisiyle ilgili “ben” kimliğidir. “Ben” dışında herkes “ötekidir.”



İnsan, somut ilişkisel yapılar içinde ve ona işlenen soyut düşünsellerle, "biz" ve "onlar" ayırımını öğrenir, davranışlarını ayarlar ve ilişkilerini uygular.

lendirmesini, kendi duygularını ve kendi duyarlılıklarını ifade eder. "Ben" dışında herkes "ötekidir." Bireyin ben kimliği, asla "öteki kimliklerden" bağımsız değildir: Ben kimliği, tüm diğer kimlik türleri gibi, sosyal ilişkiler içinde, "öteki kimliklerle" birlikte anlamını ve değerini bulur. Yani, ben kimliğinin varlığı, öteki kimliklerle birlikte, ancak toplum içinde vardır: Bireyin ilk olarak tanıyıp öğrendiği, "öteki kimlik" annesidir. Kendi ile dışını ayırt etmeye ve anlamlandırmaya başladığı andan itibaren, annesiyle ve ailesinin diğer bireyle-riyle, onunla kurulan ilişkilerden geçerek, onunla "bizlik" kuranlarla, "bizlikler" kurar. Bu bizlikler anne, baba, kardeş diye nite-lendirilen ve kan bağıyla, yaşam mekânı ve zamanındaki beraberlikle inşa edilmiş/edilen aitliklerle kurulan bizliklerdir. Bu ilişkisel kimliklere, "bir aileye aitlik" öğre-nilince, "aile kimliği" eklenir. Bunları, yeni ilişkiler yapılarıyla birlikte, akraba, kuzen, komşu ve okul arkadaşı gibi kimlikler takip eder. Bu sırada, insan kişiler ara-sı doğrudan deneyimlerle öğrendiği ve kurduğu ilişkisel kimlikler yanında, başka mekânlarda ve zamanlarda oluşturulmuş ve şimdiye taşınmış, insanları yönetmey-le ilgili soyut kimlikleri de öğrenir: Okul, çalışma, vatan, demokrasi, özgürlük, in-san hakları ve eşitlik gibi somut insanlık durumlarıyla ilgili soyut açıklamalarla ge-len aitlikler böyledir.

İnsan, somut ilişkisel yapılar içinde ve ona işlenen soyut düşünsellerle, "biz" ve "onlar" ayırımını öğrenir, davranışlarını ayarlar ve ilişkilerini uygular. "Biz" düşüncesi, duygusu ve duyarlılığı, insanın annesinden ve ailesinden başlayarak, en geniş olan ve tüm insanları içeren, "ken-dini insanlıkla özdeş-tiren" (veya dünyayı Amerikanlaştırma, Türklerin kontrolü altına alma veya Hristiyanlaştırma/Müs-lümanlaştırma peşindeki) bizliklere kadar çeşitlenir.

"Onlar" bireyin tanıdığı veya tanıma-dığı, gerçek ilişkilerden geçerek veya hiç bir zaman birebir ilişki kurmadığı ama duygusal ve düşünsel bağlarla hayali iliş-kiler kurduğu ve hatta bu hayali ilişkiler nedeniyle baskı ve terör altında tutulma-sına katıldığı ve gerektiğinde katledilme-sine sevindiği (veya katlettiği) "ötekiler-dir." Bu ötekiler, bireyin sevdiği, hoşuna giden veya örnek aldığı ötekiler olabilir. Bu ötekilerin bazıları, "dost onlar, değerli onlar, bizden olan onlar" gibi kategoriler içindelerdir. Bazıları, kurduğu gerçek ilişkiler yoluyla veya öğrendiği hayali de-ğerlendirmeler nedeniyle, bireyin sevme-diği, hoşlanmadığı, kendisini sevmediğini düşündüğü, hatta düşman olarak nite-le-diği veya onlar tarafından düşman olarak nitelendiğini düşündüğü, "dost olmayan onlar, değersiz olan onlar, bizden olma-yan onlar, bize karşı olan onlar, düşman

onlar" gibi kategoriler içine yerleştirilen-lerdir. Bazıları da, bireyin deneyim alanı içinde olsa da olmasa da, ilgi duymadığı ve ona ilgi duymayan veya ilgi duymadı-ğını ifade ettiği "onlardır", ki aslında, bu "ilgi duyulmayan onlar," çeşitli değerlen-dirmelerin sonucunda varılan sonuçlara ve verilen kararlara göre, "ilgi duymaya bile gerek duyulmayan değersiz ötekiler-dir."

Bireyin yaşamı, doğrudan deneyimin-den geçerek kurduğu, geliştirdiği, son verdiği, yeni başlattığı ve sürdürdüğü dostluklar ve düşmanlıklar ile doludur. Tüm bunlar, gerçeğin sadece, örgütlü güç/iktidar ve çıkar ilişkilerinde arındırıl-mış parçalarıdır. Bireyin yaşamına hem kendi bireysel güç ve çıkar arayışını, hem ötekilerin güç ve çıkar arayışını eklediği-mizde, daha da önemlisi, bireyi örgütlü güç ve çıkar yapıları ile ilişkileri içine yer-leştirdiğimizde, benlik, bizlik ve ötekilik ile ilgili gerçeklerin asıl anlamları, nedenleri ve sonuçları ortaya çıkar. Dolayısıyla, insanın ve kendimizin "ne mal olduğunu" görmek ve benlik, ötekilik ile kimlik poli-tikalarını doğru anlamak istersek, insanı/ kendimizi (a) ev, okul ve işyeri gibi çeşitli örgütlü mekânlarda, (b) çalışma saatleri, izin günleri ve tatil gibi örgütlü zamanlar-da ele almamız, (c) bu örgütlü mekanları ve zamanları insanın ne ölçüde örgütle-yebildiğini, (d) bu örgütlü mekanlardaki

Bireyin yaşamına hem kendi bireysel güç ve çıkar arayışını, hem ötekilerin güç ve çıkar arayışını eklediğimizde; daha da önemlisi, bireyi örgütlü güç ve çıkar yapıları ile ilişkileri içine yerleştirdiğimizde, benlik, bizlik ve ötekilik ile ilgili gerçeklerin asıl anlamları, nedenleri ve sonuçları ortaya çıkar.

Kimlik konusu, günümüzde, eski felsefi düşünceleri kötüye kullanan “meşhurlaştırılmışlar” ve onların yeni yetme müritleri tarafından, küresel kapitalist pazarın ve yerel sömürgeci “böl, birbirine düşür ve yönet” politikalarını yayma ve sürdürme işi olarak biçimlendirilmiştir.

ve zamanlardaki ilişkileri ne ölçüde düzenleyebildiğini, yürütebildiğini ve gerektiğinde değiştirebildiğini, (e) örgütlü yapılarla gelen güç/iktidar ve çıkar ilişkilerini hesaba katmamız gerekir. Katmazsak, tarih boyu süregelen ve günümüzde en yüksek alçalmışlık seviyesine ulaşmış olan “insanimsı”lığın yeniden üreticisi oluruz. Ancak yukarıda belirttiğim biçimde kendimizi, kimlik inşalarını ve politikalarını anlamaya çalışırsak; kim kendi kimliğini ve ilişkisel kimlikleri inşa edebiliyor, kim hangi örgütlü yer ve zamanda neyin ve kimin kimliklerini belirliyor, kim kimlikleri ne amaçlarla ve sonuçlarla inşa ediyor, kimlik politikalarının varlığının nedenleri ve amaçları neler, neden insanlar kendilerinin olmayan kimliklere kendilerininmiş gibi sarılıyor, neden insanlar kendilerine düşman olan kimlikleri benimsiyorlar veya bu kimliklerle kendilerine ve kendi gibilerine düşman kesiliyorlar gibi bir çok soruya doğru yanıt verme olasılığını elde ederiz. Sadece bu olasılık ortaya çıkmaz, aynı zamanda, gerçek dost ve düşmanları tanıma, mücadele için örgütlü dayanışma kurma ve “başkalarının piyonu ve tetikçisi olmama” olasılığı da artar. Örneğin, “Orta Doğu’da petrol kaynaklarını kontrol etmek için babalarımızı ve dedelerimizi din adına ve demokrasi uydurmalarıyla birbirine düşürüp katliamlar yaptırdınız; biz gitmiyoruz, şimdi sen git, kendi çıkar savaşını kendin gibilere karıştı kendin yap” diyenlerin sayısı çoğalır. Dünyayı tarih boyu kana bulayan, ama

insanlık taslayan hasta ruhlu şerefsizlerin insanları insanlık dışı kimlikler doldurabilmesi ve kullanabilmesi olasılıkları da azalır.

Ne yazık ki tarih boyu, sosyalleşme, toplumsallaşma, din, ahlak, eğitim ve topluma adaptasyon süreçleri gibi isimlerle nitelenen örgütlü biliş, duyarlılık, duygu, inanç, bilgi, bilme ve vicdan yönetimi bombardımanı içine doğan ve içinde büyüyen insan, ona işlenen bilişler ve duyarlılıklar yoluyla, yaygın, düşünsel ve duygusal dostluklar ve düşmanlıklar kurar: Bu yaygın dostluk ve düşmanlıklar, insanın, örneğin, kolayca sömürülmesini, sömürüye zevkle ve istekle katılmasını, hunharlaşmasını, vicdanlılık ve haklılık taslayan vicdansız insanımsı olmasını, katliama her an hazır düşünce ve duyarlılıklarla doldurulmasını kolaylaştırır. Bireyin belli inançlar, düşünceler, duygular, duyarlılıklar ve davranış kalıplarıyla doldurulması işinin başında kimlik politikaları gelir.

Kimlik politikaları ve ötekileştirme

Kimlik politikaları, ekonomi, eğitim, kültür, siyasal alanlar başta olmak üzere, yaşamın her alanındaki üretim, dağıtım ve tüketimin doğasıyla ve doğasını biçimlendirme faaliyetleriyle ilişkilidir. Kimlik

politikaları, yeni değildir; binlerce yıldır vardır. Özellikle 1980’lerde saldırısını artıran ve “post” ön ekiyle gelen biliş ve vicdan işgal şebekelerinin yaptıklarından biri de, binlerce yıldır var olanları alıp, sanki kendi buluşları gibi şaşalı ve şarlatanca sunmadır. Bu sunuşların bir kısmı da “kimlik politikaları” adı altında toplanır. Kimlik politikaları, artı-değerin yaratıldığı ve birileri tarafından gasp edildiği, bu gaspın meşrulaştırıldığı toplulukların/toplumların var olduğundan beri vardır. Örneğin, Eski Mısır İmparatorluğu’nda, yaratılmış farklılıkların meşrulaştırılmasında insanlara (mutlak kölelerden başlayarak firavuna ve firavunla ortaklaşa kölelik düzenini sürdüren din tacirlerine kadar tüm insanlara) işlenen ilişkisel bilince göre, herkes hangi tür renkli ve kokulu kâğıdı kullanacağını ve kullanmayacağını bilirdi. Aynı zamanda, kimlik politikalarıyla gelen bu yapıyı kırmanın getireceği riskleri de bilirdi. Firavunların piramitlerini inşa işine öleceklerini bile bile katılan mutlak kölelerle günümüzde, İŞİD’e katılmaya can atan veya gerekirse diğer mezhepteki ve dindeki insanları zevkle katletmeye hazır olan serbest köleler, kimlik politikalarının tarihsel kurbanlarıdır ve aynı zamanda birbirini yemeye hazırlanmış potansiyel katillerdir. İster Sümerlerde, Hititlerde ve Mısır İmparatorluğu’nda olsun, ister Türkleri yönetimden atan ve Anadolu’yu



Kimlik politikaları, ekonomi, eğitim, kültür, siyasal alanlar başta olmak üzere, yaşamın her alanındaki üretim, dağıtım ve tüketimin doğasıyla ve doğasını biçimlendirme faaliyetleriyle ilişkilidir.



Kimlikler duygusal bağlar taşıyan gerçek ve hayali aittiklerdir.

hizmet ve eser vermeden soyan Osmanlı İmparatorluğu'nda olsun, isterse günümüzün küresel sömürü yapan kapitalistlerin imparatorluğunda olsun, kimlik politikalarının karakteri, zamanın maddi ve düşünsel üretim tarzı ve ilişkilerinin bütünleşik bir parçasıdır ve zamanın üretim tarzı ve ilişkilerine göre şekillendirilir ve yürütülür. Farklılıklar, tarihsel deneyimle gelen, öğrenilen, kazanılan ve eklemeler yapılarak geliştirilenlerdir. Benzerlik ise, egemenliği sürdürmek ve perçinlemek için düşünce, duygu, vicdan ve davranış yönetimi stratejileri ve taktikleriyle, kitleleri kontrol etme ve yönlendirir.

Kimlik politikalarının uydurmaları

Kimlik politikaları, her tür endüstriyel, siyasal ve kültürel faaliyeti kapsar. "Post" ekiyle gelen anlayışların çoğulculuk, çoğulcu toplum, çoğulcu/katılımcı siyaset, katılımcı demokrasi ve çoğulcu kültür gibi normal insanların değer verdiği her şeyi gasp ederek ve kötüye kullanarak sunduklarının önde gelenlerinden biri de "kimlik" konusudur. Kimlik konusu, günümüzde, eski felsefi düşünceleri kötüye kullanan "meşhurlaştırılmışlar" ve onların yeni yetme müritleri tarafından, küresel kapitalist pazarın ve yerel sömürgeci "böl, birbirine düşür ve yönet" politikaları-

nı yayma ve sürdürme işi olarak biçimlendirilmiştir. Bu biçimlendirme işinde, aynı zamanda, sosyo-ekonomik sınıf gibi anlamlı ve kapsamlı kimlikler geçersiz ilan edilmiş, onun yerine, moda, giyim, yeme içme ve kozmetik endüstrilerin, siyasal ve ekonomik yapıların çıkarına uygun olarak cinsiyete, dine, mezhebe, ırka ve bireyin bağımsız öznelğine dayalı kimlikler başta olmak üzere, birçok kimlikler öne çıkarılarak, özgürlükler, insan hakları ve demokrasi gibi sloganlarla, insanlar arasında dayanışmayı ortadan kaldırma ve ciddi ayrımcılık duyguları işleme yoğunlaşmıştır. Üst ve alt kimlik gibi gerçeğe uymayan saçmalıklar gündeme getirilmiş ve yaygın dolaşıma sokulmuştur. Gerçek olan şudur: Elbette, sosyal yaşamda insanlar birçok kimliğe sahiptir. Bu kimlikler örgütlü yaşamı ilişkileriyle beraber oluşurlar. Bir aile kimliği veya ırk kimliği, devlet denen meşrulaştırılmış sınıfsal baskı ve terör örgütlerinin altında "bir alt-kimlik" değildir. Kimliklerin bürokratik kademeleşmesi, ancak sivil ve askeri bürokrasiler ve şirket yapıları içinde vardır. Ama, cinsiyet, aile, arkadaşlık, dostluk, akrabalık, dini inanç, mezhep, ırk ve vatan gibi ilişkisel veya soyut birimlerle gelen kimlikler, asla alt veya üst kimlikler olarak sıralanamazlar. Örneğin, anne veya baba kimliği, çocuk veya evlat kimliğinin üstünde üst-bir kimlik değildir. Saçmalığa

ve insanımsılığa bakın: Benim aile kimliğim alt-kimlik olacak, herhangi bir soyut makro kimlik üst-kimlik olacak ve bu "üst kimlik", benim için aile kimliğimden çok daha değerli olacak. "Devlet benim için ne yaptı diye sorma, ben devlet için ne yaptım" veya "en büyük asker bizim asker" gibi sloganlarla beslenen bir üst-kimlik taşıyan ben, gerekirse, "alt-kimlikteki kardeşimi, örneğin "vatan haini" gibi gerçek vatan hainleri tarafından bize işlenmiş çarpık bilinç ve kirletilmiş vicdandan hareket ederek baskı altında tutacağım veya öldüreceğim. Yani, ülkeleri ve insanlığı küresel sermayeye ve onların yerel ortaklarına satanların hükümetinin veya devletin baskın ideolojisini ve çıkarını, o ideolojiye ve çıkara karşı çıkan kardeşime düşman kesilerek koruyacağım. İşte, kimlik politikalarının büyük çoğunluğu bu tür ve benzeri insanlık dışılığı ve düşmanlığı yaratmak ve sürdürmek için üretilmekte ve dolaşımda tutulmaktadır. Mekaniksel kapitalist kimlik politikalarının hasta ruhlu yöneticileri, çıkarlarına aykırı insan faaliyetlerini engellemek için çözüm olarak, örneğin, "türbanlı öğrencileri, okula almayarak" insanımsılıklarına yeni bir insanımsılık eklemekle kalmazlar, aynı zamanda insanlar arasında düşmanlıklar işlerler. Yönetici sınıflar ve onların kirli işlerini yapan besleme aydınınımsıları, akademisyenimsileri, bürokrat-

Tarih boyu egemen güçlerin kitleleri yönetmedeki başarıları, hem insanların elinden kendi yaşamlarını maddi olarak üretme olanaklarını ellerinden alarak yoksul, yoksun ve egemene muhtaç bırakmaya, hem de kimlik politikalarının da önemli rol oynadığı düşünce, biliş, duygu, duyarlılık, inanç ve davranış yönetimine dayanır.



Televizyon habercilerinden dizi yapımcılarına kadar her tür program üreticilerinin ürünleri, egemen kimlik politikalarının ve bu politikaların temelinde yatan siyasal, kültürel ve ekonomik çıkarların yeniden üretimi araçlarıdır.

ları ve teknokratları, yaratılmış sayısız hasta kimlikleri/aitlikleri kullanarak insanları tarih boyu birbirine kırdırma işinde, ne yazık ki, oldukça başarılı olmuşlardır, olmaya da devam etmektedirler. Bunun en somut örneği, Orta Doğu'da din ve Allah adına her gün yaptırılan ve yapılan katliamlardır. Türkiye'deki laik/demokrat kapitalistler (din tüccarlığı işine katılarak din-tacirlerinden pazar payı kapma gibi geri-zekallılığı bırakıp, uzun dönemli düşünerek), Türkiye'de ümmetçilik ve ek olarak milliyetçilik gibi kimlikleri kullanarak siyaset yapan ve bu siyasetle beslenen yeni ekonomik güçleri, hem siyasal hem de özellikle ekonomik bağlamda, süper karlarından biraz feragat edip tepelenmezlerse, kendileri tepeleneceklerdir. Tepelenmeyeceklerini sanıyorsa yanılıyorlar, çünkü (a) karşınızdakinin egemen ticari bilinci, "Bu laik kapitalist zındıkların ekonomik alandan temizlenmesi gerekir" üzerine inşa edilmiştir ve (b) karşınızdakinin rekabeti "zero sum" (ya hep ya hiç) rekabetidir. Her iki durumda da (yani tepeleme ve tepelenme sürecinde ki bu sinsice ama az yoğunlukta devam eden bir süreç şimdilik), Anadolu'nun çok yakın geleceğiyle ilgili büyük olasılığı şöyle özetleyebiliriz: Kendinizi ve başkalarını "Türkiye Orta Doğu değil ve olmaz" diye

kandırmayın çünkü Türkiye, Irak ve Suriye olacak ve buna paralel olarak var olan ve yeni kimliklere yeni duygular (kinler, nefretler) eklenecek.

Tarih boyu egemen güçlerin kitleleri yönetmedeki başarıları, hem insanların elinden kendi yaşamlarını maddi olarak üretme olanaklarını ellerinden alarak yoksul, yoksun ve egemene muhtaç bırakmaya, hem de kimlik politikalarının da önemli rol oynadığı düşünce, biliş, duygu, duyarlılık, inanç ve davranış yönetimine dayanır. Kimlikler duygusal bağlar taşıyan gerçek ve hayali aitliklerdir. Duygusal bağı çok güçlü olan bir aitlik/kimlik ile duygusal bağı çok daha zayıf olan aitlik/kimlik arasında seçim yapmak zorunda kalındığı durumda, bireyin tercihi güçlü bağla bağlı olan kimlik yönündedir normal olarak. Bu gerçek, ideologlar ve propagandistler tarafından çok iyi bilindiği için, örneğin hayali kimlikler ile duygusal bağ güçlendirilir ve gerçek ve yakın duygulara dayanan kimliklerin bu hayali kimlikler karşısında ikinci veya geri plana düşürülmesi sağlanır. Yaratılan bu duygusal bağlar sayesinde, örneğin, insanlar "bu ülke benim için ne yaptı diye sorma, ben bu ülke için ne yaptım diye sor" sözünü söyleyen hararetle alkışlarlar. Toplumu soyunlar ve sömürenler eleştirildiğinde, bu

eleştiriyi yapanlara "ülkeyi sevmiyorsan çek git" diyenler desteklenir. Soyguncular ve sömürgeci "rahmetle" anılır. Birkaç burjuva kadının mecliste ve şirket yönetiminde temsilinin sayıca artırılması, kadın hakları ve eşitlik sloganlarıyla sunulur, ama bu sırada geniş kitlelerin kadınlarının ve erkeklerinin işsizliğin, ayrımcılığın ve sömürünün kurbanı edilişi bir kenara itilir. İnsanların büyük çoğunluğu hem ev köpekleri kadar değeri olmayacak biçimde değersizleştirilirler hem de ev köpekleri kadar beslenemez ve korunamazlar. Köpek sevenler, yukarıdaki cümle gibi bir cümleyi duymaktan hoşlanmazlar ve bu tür cümleyi söyleyene de düşman kesilirler. İnsanlar, bir şeyin doğru olmadığını söyleyenleri, sanki o şey normalmiş gibi, onun doğru olmadığını söyleyeni "eleştiriyor" diyerek olumsuzlarlar, negatifleştirirler, değersizleştirirler. Bir şeyin doğru olmadığını söyleyenler de, "kardeşim ben eleştirmiyorum, o şeyin yanlış olduğunu söyleyerek doğru şeyi gösteriyorum" deme yerine, çoğunlukla kendini "eleştirel" olarak kabul ederler. Bu kabul etme, egemen biliş, aitlik ve kimlik yönetiminin ne denli içimize işlediğini göstermektedir, çünkü biliş yönetiminin beraberinde getirdiği sonuçlardan biri de biliş dar çerçeveler içine sıkıştırma ve o çerçeveye aykırı olanı akla getirme olasılığını büyük ölçüde ortadan kaldırmadır.

Dikkat edilirse, düşünsel ve duygusal bağlamda insanlar birbirine düşürülüyor; ama satın alma ve tüketme bağlamında, kapitalist endüstriyel yapılar ürettikleri öldürme ve baskı araçlarından müziğe ve kozmetik ürünlere kadar çeşitlenen her tür ürün ve hizmet satışını kitleler halinde yapılmasını teşvik ediyor.

Her kimlik, belli örgütlü yer ve zamandaki ilişkisel bir sosyal, ekonomik, kültürel veya siyasal yapı içinde vardır. Bu nedenle, kimliğin karakteri tarihsel, örgütsel, ilişkisel, mekânsal ve zamansal bağlamlara sahiptir. Yani, toplumsal olanın dışında, kimlikten bahsedilemez.

Kimlik politikalarıyla insanlar hem bölünür, birbirine düşürülür ve yönetilir, hem de yeme, içme, giyim, moda, kozmetik ve diğer tüm endüstriyel yapılar, bu "bilinmiş, doldurulmuş ve hatta kudurtulmuş insanlara" kitleler halinde mal ve hizmet satışı yaparlar: Dikkat edilirse, düşünsel ve duygusal bağlamda insanlar birbirine düşürülüyor; ama satın alma ve tüketme bağlamında, kapitalist endüstriyel yapılar ürettikleri öldürme ve baskı araçlarından müziğe ve kozmetik ürünlere kadar çeşitlenen her tür ürün ve hizmet satışını kitleler halinde yapılmasını teşvik ediyor. İnsanların bilişsel yapıları o denli çerçeveler içine hapsediliyor ki, insan moda ile bireysel tarzını yarattığını iddia ediyor, ama modanın mevsimlik sürüleştirmeye olduğu aklından bile geçmiyor. Bir diğer örnek daha verelim: Müzik alanındaki kimlik politikalarıyla, rockçılar, asitçiler, metalciler, popçular, "Türkçe müzik dinleyecek kadar düştük mü be" diyenler, satanistler ve diğerleri üretilir. Elbette müzikte farklılıklar vardır ve olacaktır, ama kimlik politikalarıyla, bu farklılıklar işlenerek müzik dinleyicileri arasında aptalca gerginlikler, çekişmeler, düşmanlıklar ve birbirine düşmeler ve elbette bu sırada bu duygusal doldurmalarla gelen aptalca gösteri/gösteriş ve tüketim çılgınlıkları yaratılır. Aynı şey, spor ve eğlence alanlarında da yapılır. Bu koşulları yaratanlar ve sürdürenler, yarattıkları insanımsılara tiksintiyle bakar ve "sporda aşırılığı, şiddeti ve holiganizmi" kınarlar. Kinamaları bile, şiddetin ve pazarlamanın spordaki promosyonudur. Televizyon habercile-

rinden dizi yapımcılarına kadar her tür program üreticilerinin ürünleri, egemen kimlik politikalarının ve bu politikaların temelinde yatan siyasal, kültürel ve ekonomik çıkarların yeniden üretimi araçlarıdır. Dünyanın en eski ikinci mesleği olan ve günümüzde birinciyi ciddi ölçüde yaya bırakan siyaset alanındaki aktörlerin çoğu, "birlik, beraberlik, dirlik ve düzen gibi sahte kılıflar altında yaptıkları oy avcılığı işinde, ırksal, dinsel, mezhepsel, kültürel ve ekonomik kimlikleri kötüye kullanırlar. Medyada "milletimize sesleniyoruz, sakın provakasyona gelmeyin" diyen provakatörler, aslında bu sözleriyle bile, zaten provakasyona hazır olarak doldurulmuşları provakasyona teşvik ederler. Yüzde elliye zor zapt ettiklerini söyleyenler, gerekli gördüğünde, saldırtma işini çok kolaylıkla gerçekleştirebilirler, çünkü buna uygun kimlik taşıyanlar yaratılmıştır ve hazırda bekliyordur.

Kimlik politikalarında, gerçekler çıkarlara uygun düşüyorsa, öylece kullanılır; ama uygun düşmüyorsa, gerçek ya bir kenara itilir ve onun yerine uydurma yerleştirilir ya da gerçeğin yok sayılabileceği durumlarda, gerçeğin üzerine egemen çıkarlara uygun olan sahteler yerleştirilerek, gerçek yeniden biçimlendirilir. İnananın kimliğine aykırı düşen "faiz" sorunu, "pay" olarak veya "alan razı, veren razı" gibi meşrulaştırmalarla "kimliğe

uydurulur." Kadının "evdeki erkeğe köleliği" vurgulanırken, kadın sermayenin "kolay sömürülen ucuz emekçisi" durumuna düşürüldüğü ve sermayenin ucuz kölesi yapıldığı görmezlikten gelinir. Bu sorun, "post" ekiyle gelen teoriler ve liberal-çölgücu burjuva feministler tarafından, erkek kimliğine ve kadın kimliğine indirgenerek, kadının erkek egemenliği altında sömürülmesi vurgulanır ve çözüm olarak da sayıca eşit temsil, erkek tacizine son, erkek şiddetine son gibi, örgütlü üretim, güç ve çıkar ilişkilerinden arındırılmış bireysel seviyedeki soyutlamalar sunulur.

Kimlik politikaları faaliyetlerinin başarisında, "yedi yaş ve üstü çocuklar bize ait, şimdi hedefimiz üç yaş ve üstü" diyen ve çocukları ailelerinin değil, kendilerinin yetiştirdiğini övünerek beyan eden endüstriyel yapıların yöneticileri, kendilerine çok işlevsel olan bir şeyi unutuyorlar: O da, özellikle 1980'lerden beri özenle yetiştirdikleri çocukların şimdi anne ve baba oldukları. Dolayısıyla, istisnalar dışında, anne ve babaların düşünsel ve duygusal yapılarıyla endüstriyel yapılarınkinin örtüşme olasılığı çok fazladır ki bu da endüstriyel yapıların yöneticilerinin işinin çok daha kolay olduğunu göstermektedir.

Kimlik konusuna baktığımızda, gördüğümüz önemli taraflardan biri de şudur: Bilme ile ilgili üretim ve dağıtım araç-



Kimlikler tanımlama yapmaz, karar vermez, harekete geçmez. Çeşitli kimliklere sahip insan, tanımlamaları yapandır, kararları verendir ve harekete geçendir.

larına ve olanaklarına sahip olan güçlüler ve güçlülerin ödüllendirdiği yöneticiler, medya profesyonelleri ve aydınimsılar, ürettikleri ve yaygın olarak dolaşıma soktuklarıyla elbette olanaklara ve araçlara sahip olmayanlar üzerinde bilişsel egemenlik kuracaklardır. Bu egemenlik, egemenliğin doğası nedeniyle, elbette, her sosyal alanda ve seviyede mücadelecî karşıtıtlıklarının da varlığının kanıtıdır, aksi takdirde egemenlik sözünün anlamı kalmaz.

Her kimlik, belli örgütlü yer ve zamandaki ilişkisel bir sosyal, ekonomik, kültürel veya siyasal yapı içinde vardır. Bu nedenle, kimliğin karakteri tarihsel, örgütsel, ilişkisel, mekânsal ve zamansal bağlamlara sahiptir. Yani, toplumsal olanın dışında, kimlikten bahsedilemez: Köle kimliği, ancak köleliği var eden üretim tarzı ve ilişkileri içinde vardır. Köleliği ortaya çıkarmayan bir üretim tarzı ve ilişkileri yapısında, kölelik düşünülemez. Kadına yaptığı aynı iş için erkeğe verilen ücretten daha az ücret verilmesinin nedeni erkek veya erkek egemen toplum değildir. O şirkette yönetici kadın da olsa, yine kadınlara düşük ücret verilecektir, çünkü şirketin ücret politikasını belirleyen erkeklik veya kadınlık kimliği değildir.

Bireyin bir şeyi, "kendi kimliğiyle yorumlaması", somut bir ilişkisel durum örneği verilmezse, sahtenin egemenliğini getiren bir uydurmadan öteye gitmez. "Kendi kimliğiyle yorumlama" sözü, insanı ilişkisel bağlamdan soyutladığı için geçersizdir. Örneğin "Kürt/Türk/Müslüman kimliğiyle yorumlama" sözü ilk bakışta doğru gelir, ama iki arkadaş arasındaki, iki Türk/Kürt/Müslüman arasındaki bir ilişkisel durumda, "Kürt/Müslüman/Türk kimliğiyle yorumlama" alakasız bir saçmalaktır. Ancak, örneğin, bir ırkçı, ister Türk isterse Kürt olsun, her ikisinin de yorumlaması "bilginin ve ifadenin doğası bağlamında" benzer olacaktır. "Yorumlama" zaten anlam verme sürecinin kaçınılmaz bir parçasıdır. Ama yorumlayıcıların sunduğu çoğu saçmalamanın gerisinde yatan gerçek şudur: Kimliklerin getirdiği düşünce, duygu, duyarlılık ve bağlar vardır. Bunları insan içinde taşı-



Kendisine dost olma yerine düşman olan veya kendi sömürüsüne rızayla katılan insan kimlikleri ve aitlikleri yaratarak, onları kontrol ve yönetme kolaylıkları elde edilir.

ve ilişkisel bağlama göre kullanır. Amaç "yorumlama" gibi düşünsel bir ifade veya anlamlandırma değildir; amaç, örneğin, bir gereksinimi karşılamadır, bir ilişkiyi kurmadır, tutmadır, geliştirmedir, değiştirmedir veya bitirmedir, mental bir yorum üretme değil. Kimlik, gerekiyorsa, bu ilişkisel bağlamda, amaca uygun bir biçimde kullanılır.

Kimlikler tanımlama yapmaz, karar vermez, harekete geçmez. Çeşitli kimliklere sahip insan, tanımlamaları yapandır, kararları verendir ve harekete geçendir. Aynı şey ideoloji, düşünce, dil, söylem,

Kapitalistlerin ve sonradan görmelerin delicesine değer satın alma ve gösteri çılgınlığı; siyasal, ekonomik ve kültürel ideologlara, propagandistlere, modacılar ve reklamcılara, kitleleri kontrol etme ve yönlendirme işinde önemli bir şey öğretti: Bireylere önce tedirginlik ve değersizlik duygusu aşıla, sonra değeri nasıl kazanacakları hakkında bilişler ek ve çözümler göster.

tarih ve benzeri "düşünme ve karar verme yetisine sahip özne olmayan her şey" için geçerlidir.

"Türk, Kürt ve Yunan halklarının kardeşliği" düşüncesi ve duygusu temeli üzerine kurulan bir siyasal kimliğe sahip bir insan, Yunanlıların Ege'deki adaları işgali veya PKK liderliğinin ABD ve Alman ilişkileri gibi nedenlerle çelişkiye düşse bile, bu temeli değiştirerek, örneğin ırkçı bir kimliği benimseme gibi bir yol seçmez, çünkü bu tür kimlik, sadece bir veya birkaç güzel söyleme veya sahte imajlara dayanmaz.

Evdeki "baba" kimliği, bu babanın ve oğlunun çalıştığı işyerindeki, "yönetici" kimliğiyle birleşerek "yönetici baba" kimliği olur. Herhangi bir nedenle karar verme sürecinde, "yönetici" ve "baba kimliği" uyumsuzluğa düşerse, kimlikler terk edilmez, sadece uyumsuzluğu çözümlemek için tercihler yapılır. İnsan bir iş yerinden kendi isteğiyle ayrıldığında veya emekli olduğunda, onun için o işyeri ile ilgili kimlik/aitlik ortadan kalkmıştır. Buna rağmen, o aitliği duygusal olarak taşımaya devam eder. Bir kişinin nüfus cüzdanında Hristiyan veya Müslüman yazması, o kişinin gerçek anlamıyla Hristiyan veya Müslüman olduğunun göstergesi olmayabilir. Bir babanın "seni evlatlıktan reddediyorum" demesi ve ilişkinin kopmasıyla, birinin baba ve diğerinin de oğlu olduğu kimliğini ortadan kaldırmaz. Biyolojik olarak erkek olan birinin "ben erkek değilim, kadınam" demesi, onu biyolojik olarak kadın yapmaz, ama "aitlik duygusu bakımından kadın" yapar. Yukarıda verilen örnekler "kendini olmadılarıyla, ama olmak istediğiyle, kendini sömürenle, sömürü mekânıyla ve düzeniyle kendini özdeştirmeye gelen aitlik" konusunun anlamını ve önemini ortaya çıkarır. Bu tür aitlik duygularıyla gelen kimlikler, kendinde değer bulmayan, kendi değerlerinin değersizleştirilmesinden geçerek kendinde değer bulamayan ve onun yerine kendini özdeştirdiği, kendinden olmayan "ötekilerin" değerleriyle kendinde değer bulan kimliklerdir. Bu tür kimlikler, sadece tarih boyu çeşitli kölelik ve sömürü biçimleriyle bilişleri, duyguları, duyarlılıkları,

vicdanları ve davranışları şekillendirilmiş kitlelere ait değildir. Örneğin, bir zamanlar sömürgelerin yönetici sınıflarında ve zenginlerinde bu tür aittik duygusu yaygındı, sonradan Türkiye gibi ülkelere, bu ülkelerdeki üst kademeye, ardından orta kademeye ve sonra da tüm topluma yayıldı. Bu tür kimlik ikamesine en çarpıcı örnek olarak, aristokratların hor gördüğü ve aşağıladığı kapitalist sınıfı verebiliriz. Asla aristokrat olamayacakları bilincinde olan bu sınıf, kendilerine işlenen aşağılık duygusundan kurtulabilmek için, tek çare olarak aristokratların yaşam (onların yaşadığı saraylarda yaşama, onlar gibi yeme ve içme ve eğlenme) biçimini taklit etmeye başladılar. Ama feodalizmi yıkıp egemenliği ele geçirdiklerinden iki yüzyıldan fazla zaman geçti ve aşağılık duygusundan hala bir türlü kurtulamadıkları gibi, Aristokratların tiksintiyle baktıkları para kazanma, banal zevkler ve faaliyetlere devam etmektedirler. Bu duygunun ağırlığını en çok hissedenler, Türkiye gibi ülkelerdeki “yerel kapitalistler” olmalı, çünkü kendilerini rahatlatmak için arabalarının arkasında “magandayım, ama para bende” diye yazanlar bile var. Hala, bazıları anlamadıkları sanat eserleri sergilerine gitmekte, anlamadıkları sanat eserlerini satın alarak değer kazanmaya çalışmakta ve değer satışı yapmaktadır. Hala, bir aristokrat veya Osmanlı padişahı veya asiller gibi “değerli öteki” olmanın parayla satın alınamayacağını ve güçle elde edilemeyeceğini anlayamayan “kendini bilmez sonradan görmeler” kendilerine saraylar yaptırmakta ve etrafından onlara biat eden hizmetçiler ve yalakalar ordusu toplayarak kendini padişah sanmaktadır. Kapitalistlerin ve sonradan görmelerin asla kurtulamayacağı bu aşağılık duygusundan kurtulmak için delicesine değer satın alma ve gösteri çılgınlığı; siyasal, ekonomik ve kültürel ideologlara, propagandistlere, modacılar ve reklamcılara, kitleleri kontrol etme ve yönlendirme işinde önemli bir şey öğretti: Bireylere önce tedirginlik ve değersizlik duygusu aşıla, sonra değeri nasıl kazanacakları hakkında bilişler ek ve çözümler göster. Böylece, kendine dost olma yerine düşman olan veya kendi sömürsüne rızayla



Karşıt kimliklerle egemen güçlerin mücadelesinde günümüzde en etkili kullanılan yol, kontrollü alternatif kimlikler yaratarak yapılır.

katılan insan kimlikleri ve aittikleri yaratarak, onları kontrol ve yönetme kolaylıkları elde edilir. Makro seviyede, Avrupa ve Amerikan siyasal sistemini, bu sistemin düşünselini transfer böyledir. Mikro seviyede, moda ve kozmetik endüstrilerinin, özellikle kadınlara işlediği bilişler ve duyarlılıkların oluşturduğu çağdaş kadın kimliği böyledir. “Düşünüyorum, o halde varım” işlevsel saçmalığının yerine, çok daha saçma ama çok daha işlevsel olan “tüketiyorum, o halde varım” ile gelen tüketim kimliklerinin ikamesi böyledir. Yeme ve içme ile değer ve statü kazanma ile gelen kimlikler böyledir. Ne denildiği (öz) yerine, nasıl denildiğini (biçime) öne çıkaran bir yönetsel yapının işlediği kimlikler böyledir. Kendine bakıp kendinde değer bulamadığı için “değerli öteki” olmak isteyen, sevgiyi sevmeyele

“Toplumsal kimlik” gibi genelleştirmeler geçersizdir ve “insanları belli kimliklere katma ve belli kimliklere karşıtlık yaratma” amacıyla kurnazca hazırlanmış inşalardır. Her kimlik toplumsaldır, yani topluma aittir; toplumsal olmayan hiç bir kimlik yoktur.

ifade yerine, endüstriyel ürün satın almaksızın ifade edemeyenin işlenmiş ya-pay kimlikleri böyledir.

“Karşıt kimlik” ancak karşıtlık ilişkileri içinde var olabilir. Karşıt kimliklerle egemen güçlerin mücadelesinde günümüzde en etkili kullanılan yol, kontrollü alternatif kimlikler yaratarak (örneğin “radikal” gibi isimlerle gazeteler çıkartarak, “evrensel kültür” diye dergi çıkartarak veya feminist, post-Marxist, post-colonialist, post-yapısalcı, orientalist, post-orientalist ve liberal-sol gibi görüşleri yaygın bir şekilde dolaşıma sokarak) yapılır. Böylece, bir taraftan karşıtlık nicel olarak çoğaltılır, bölünür, parçalanır ve çarpıtılırken, aynı zamanda, kontrollü alternatifler yaygın dolaşımda tutulur; bu kontrollü alternatifler görevini bitirdiğinde veya odası geçtiğinde, yenileri ikame edilir. Bu ikameler, aynı zamanda sistemde çoğulculuk ve değişim hissi vererek, sistem için ek bir propaganda yapar.

“Toplumsal kimlik” gibi genelleştirmeler geçersizdir ve “insanları belli kimliklere katma ve belli kimliklere karşıtlık yaratma” amacıyla kurnazca hazırlanmış inşalardır. Her kimlik toplumsaldır, yani topluma aittir; toplumsal olmayan hiç bir kimlik yoktur. Dolayısıyla, hiçbir somutluğa sahip olmayan “toplumsal kimlik” kavramı yerine, hangi kimlikten bahsediliyorsa, o kimlik kullanılmalıdır ki böylece en baştan itibaren kandırılmayalım.

“Kimlik politikalarına karşı nasıl mücadele edilir?” sorusuna yanıt vermek için, okuyucuya önerim şudur: Bu yazıyı, bu tür soruları aklınızda tutarak, yeniden okuyun lütfen. Güç ve çıkar yapıları içinde kendi bilincinde ve sınıf bilincinde olmayan insanlar, kendi bilincinde ve sınıf bilincinde olanların egemen pratikleri altında köleliklerini kendilerine bahşedilmiş özgürlük olarak korumaya ve onlara işlenmiş insanımsı düşünceleri, değerleri, duyguları, duyarlılıkları taşımaya, başkaları için kendileri gibi olanları bastırmaya ve öldürmeye devam edeceklerdir.

Kim, ne ve ne için olduğunu herkes bilir. Kendinize bakın. Biliyorsunuz. Gerçekten biliyor musunuz? Bir düşünün.

Biyo-kültürel evrimimiz ışığında nasıl beslenmeliyiz?

Hiçbir besin dört dörtlük değildir. Her besinin kendince faydalı tarafları vardır. Çeşitli besinleri mucize yaratıcı özelliklere sahip diye sunmak yanıltır. Hiçbir besin mucizevi etkiye sahip değildir. Atalarımız mucizevi besinlerle beslenmedi. Doğal olan ve doğada yetişen yenilebilir her şeyi diyetlerine kattılar. Vücudumuz mucize olarak sunulan şeylere değil, doğal besinlere ihtiyaç duyuyor. Organizmamızın tek istediği şey doğallıktır. Her zaman atalarımızı hatırlayarak hareket edersek sağlıklı yaşarız.

Bilim ve Ütopya: İnsan ailesinin 7 milyon yıllık zaman diliminde beslenme kültürü serüvenini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Metin Özbek: Özellikle vurgulamam gerekir ki okuyucunun ilgisine sunduğum "Beslenme Kültürü ve İnsan" adlı kitabım bir diyet ve rejim kitabı değildir; amacım evrimsel bir bakış açısı altında ve kültür ekseninde beslenme stratejimizi insan biyolojisiyle bağlantılı olarak irdelemektir. Bu çalışmamda olayın iki boyutunun oldu-

ğunu fark ettim: Birincisi insan söz konusu olduğunda beslenmenin oldukça karmaşık bir davranış örüntüsü sergilediği ortaya çıkıyor. Yani, insanın biyolojik yapısını kültür ekseninde dikkate alarak beslenme davranış örüntüsünü ortaya koymak temelde antropolojinin prensibidir.

Beslenme alışkanlığımızın ve sindirim sistemimizin evrimi

İkincisi ise beslenmenin bizim açımızdan ele alınıp biçiminde tarihcisi-

Beslenmenin bizim açımızdan ele alınıp biçiminde tarihcisi-
yönelik bir perspektif olması gerekir. İnsanı, tarihcisi geçmişini ve özellikle kültürel evrimini göz ardı ederek beslenme açısından değerlendirmek son derece yanıltıcıdır.



"Amaçım, evrimsel bir bakış açısı altında ve kültür ekseninde beslenme stratejimizi insan biyolojisiyle bağlantılı olarak incelemektir."



Genetik olarak şempanzeye çok yakınız ama burada çok önemli bir ayrıntı gizli. Böylesine yakın akrabamızla olağanüstü ölçüde bir beslenme farklılığımız var.

ne yönelik bir perspektif olması gerekir. İnsanı, tarihöncesi geçmişini ve özellikle kültürel evrimini göz ardı ederek beslenme açısından değerlendirmek son derece yanıltıcıdır. Bizim aile olarak geçmişimiz 7 milyon yıl öncesine gitmektedir. Oradan aldığımız takdirde işin içine insan dışında insansılar da giriyor. Bunlar Afrika'nın doğusunda ve güneyinde belirli coğrafyalarda yaşamışlar. Değişik yaşam biçimleri ve beslenme alışkanlıkları vardı. İnsan olarak varlığımız bu 7 milyon yıl içerisinde sadece 2.5 milyon yıl ile sınırlıdır. Yani biz yeryüzünde günümüzdeki bilgiler ışığında aşağı yukarı 2.5 milyon yıldır varız. Bu kadar eski bir tarih öncesi geçmiş olan insanlığın önce çok iyi bilinmesinde büyük yarar var. Bir defa nereden nereye geldiğimizi anlamamız gerekiyor. Beslenmeyi ve buna bağlı hastalıkları, beslenmenin insan yaşamı üzerindeki olumlu-olumsuz etkilerini çok iyi kavrayabilmek için bu uzun geçmişimizi çok iyi bilmemiz ve değerlendirmemizi buna göre yapmamız gerekiyor. Şöyle ki biz bu birkaç milyon yıllık beslenme öykümüzün içinden süzülerek bütün organlarımızla bugüne geldik. Midemizin işlevi ve hacmi, bağırsaklarımızın içindeki trilyonlarca bakteri içeren muazzam yapı insanla birlikte evrim geçirdi. Bunlar uzun bir zaman içerisinde gerçekleşti. Dolayısıyla beslenme alışkanlığımızın ve sindirim sistemimizin

bir evrimi vardır. Bu evrimin de bir biyolojik bir de kültürel yönü bulunmaktadır. Bu ikisi bütünleşerek insanı bugüne getirmiştir. Bu perspektif yakalanmadan önerilen her diyet ya da beslenme rejimi insanı bu boyutuyla ele almadığınız takdirde anlamsız kalacaktır ve başarısız olacaktır.

Bilim ve Ütopya: Peki beslenme stratejimiz hangi aşamalardan geçti?

Metin Özbek: Bu uzun geçmiş içerisinde şüphesiz besin türlerimiz kadar beslenme alışkanlıklarımız da çok değişti. Biz değiştikçe geliştirdiğimiz kültürler değişti. Değişen, çevre koşulları altında beslenme davranış örüntümüz de bunlara uyumlu hale geldi. Zaman oldu geliştirdiğimiz beslenme alışkanlıklarımız sindirim sistemimizi etkiledi. Zaman oldu, değişen gelişen ve yenilenen organlarımızdaki işleyiş biçimi bizim beslenme davranış örüntümüze yeni zeminler hazırladı. Değişen her coğrafyada, farklı iklimlerde, farklı kültürlerde farklı boyutlara ulaşan biyolojik yapımız içerisinde görüyoruz ki beslenme alışkanlıklarımız da devamlı değişmiş. İşte insanı biricik kılan özellik budur. Canlılar dünyasında sahip olduğumuz bu beslenme davranış örüntüsü biyolojik ve kültürel evrimimizin bir gereğidir.

Beslenme evrimsel açıdan bizim anahtarımız

İnsanlık tarihindeki yaklaşık 2.5 milyon yıllık beslenme öykümüzü incelediğimizde bizim de çok ilgimizi çeken alışkanlıklar ve halkın da cevap olarak aradığı birtakım noktalar ortaya çıkıyor. Bunları belli kilometre taşları olarak yeniden zaman kronolojisine koyacağız. O zaman beslenme alışkanlıklarımızda organizmamızın nasıl bir besin tipine uyum sağladığını çok güzel göreceğiz. Bunu terk ettiğimiz takdirde sorunlar ortaya çıkıyor. Burada o zaman, insanın evrim sürecinde karşılaştığı her çeşit besini rahatlıkla yiyebilecek, rahatlıkla sindirebilecek ve bunları faydalı hale getirebilecek bir organizmaya sahip olduğu gerçeği karşımıza çıkıyor. Dolayısıyla ne katı bir vetetaryen rejimi, ne de katı bir et ağırlıklı rejim insan biyolojisine tamamen uygundur, bunu da özellikle vurgulamak gerekir. İnsan için en sağlıklı beslenme şekli bitkisel ve hayvansal her çeşit besini en doğal haliyle ve bütün çeşitlilikleriyle vücudunda verebilmesidir. Zira 2.5 milyon yıl içinde insan bu tür besinleri yiyerek yaşadı. Bundan sonra da böyle yaşaması son derece doğaldır. Yeni yeni besinlerle (özellikle işlenmiş, genetiğiyle oynanmış, her tür katkı maddelerine boğulmuş) sindirim sistemimizi zorlamanın hiç anlamı yoktur. İnsanın biyo kültürel evriminde

Biz, insan ailesinin kendine en yakın olan goril ve şempanze ailesinden ayrılış eşiği olan 6-7 milyon yıl öncesinde ipleri koparmışız. İki ayrı aile, bağımsız bir şekilde evrimlerini sürdürmeye devam etmiş. Bu ayrılıştaki ağırlıklı olan anlamlı davranış gelişimi farklı beslenme stratejilerini benimsemiş olmalarıdır.

İnsanı insan yapan unsur, besinlerin çeşitlendirilmesi, doğru bir deyişle her çeşit hayvansal ve bitkisel besinlerin atalarımızın sofralarına katılması idi. Bu davranış örüntüsü insan evriminde adeta anahtar rol oynadı. İnsan evriminin seyrini etkiledi.

çok şey değişti. Tarihöncesi atalarımız söz konusu değil, bir de yaşayan gele-neksel topluluklar vardır. Onların dünyasına girdiğimiz takdirde bizim bu iki ayrı kısımdan alacağımız beslenme biçimi ile ilgili dersler vardır. Bunları bütünleş-tirerek beslenme stratejimizi kurgularsak son derece doğru bir şey yapmış oluruz.

Bilim ve Ütopya: Evrim ve beslenme arasında nasıl bir ilişki var?

Metin Özbek: Beslenmenin evrimsel açıdan önemi çok büyüktür. Yani beslenme evrimsel açıdan bizim anahtarımız. Bugün insan evriminin içerisinde beslenmeyi oturtmadığımız takdirde beslenme kültürümüzün değişim sürecini anlamakta zorlanırsınız. Zira bizim doğal alışkanlığımızı baştan aldığımızda biz, insan ailesinin kendine en yakın olan goril ve şempanze ailesinden ayrılış eşiği olan 6-7 milyon yıl öncesinde ipleri koparmışız. İki ayrı aile, bağımsız bir şekilde evrimlerini sürdürmeye devam etmiş. Bu ayrılıştaki ağırlıklı olan anlamlı davranış gelişimi, farklı beslenme stratejilerini benimsemiş olmalarıdır. Ailemizin ilk örnekleri şempanzeye çok benziyor, beynimiz o zaman çok küçükmüş. 6-7 milyon yıl öncesinde bilinen en eski insansılar bir şempanzenin beyni büyüklüğünde beyne sahipmiş. DNA yapımız bizi 1.2 oranda farklılıkla şempanzelerden ayırmakta. Genetik olarak şempanzeye çok yakınız ama burada çok önemli bir ayrıntı gizli.

Böylesine yakın akrabamızla olağanüstü ölçüde bir beslenme farklılığımız var. Beslenme stratejimiz son derece farklıdır, şempanzeye hiçbir ilgisi olmayan bir besin stratejisi geliştirmiş insan ailesi bu ayrılma eşiğinden itibaren.

6-7 milyon yıl öncesinden aşağı yukarı 3 milyon yıl öncesine kadar bir süreyi özellikle izliyoruz, bu süre içerisinde beslenme alışkanlığımız henüz insana özgü bir yapı kazanmamış.

Bilim ve Ütopya: Yakın akrabalarımızla beslenme stratejilerimizin farklılaşmasının altında yatan sebep veya sebepler nelerdir?

Metin Özbek: Tek sebebe bağlamak mümkün değil. Aynı coğrafyada bir tarafta Doğu Afrika'nın batı kısımlarında kalan sık ormanlık alanda şempanze-goril ailesinin ataları temel beslenme sistemi olan sıkı vejetaryen beslenme alışkanlığını sürdürürken- ki bu besinler tamamen ormanlık alan içinde var olan besinlerdi- bizim atalarımız Doğu Afrika'nın açık alanlarında yepyeni bir beslenme stratejisi benimsemiş, daha ziyade avlanarak yiyeceklerini temin etme yoluna gitmişti. Yaklaşık 3 milyon yıl öncesine kadar et, atalarımızın ataları için bilinmeyen bir besin maddesiydi. Ağırlıklı olarak bitkiler, yumrular, yapraklar, zaman zaman ağaç

kabukları insansıların ilk örneklerinin besinleri içinde yer alan, bize son derece yabancı yiyeceklerdi.

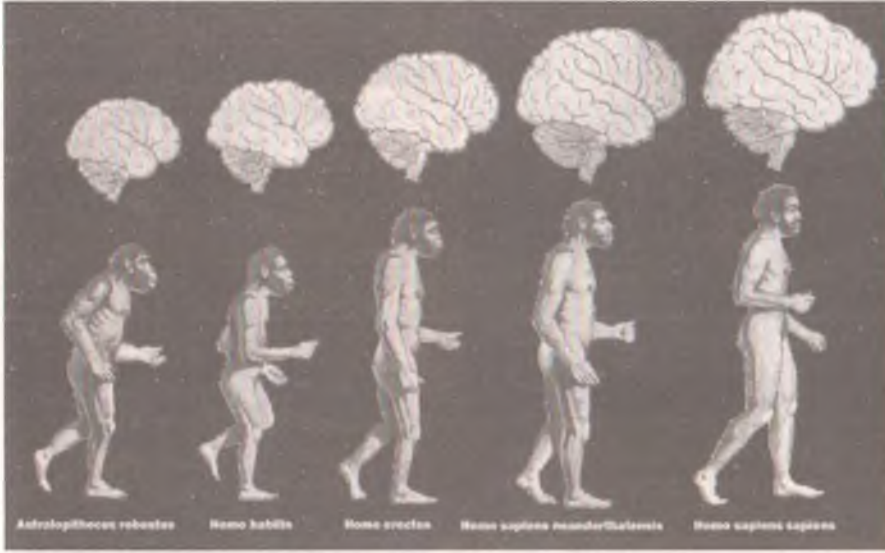
İnsanı insan yapan unsur besinlerini çeşitlendirmesi

Bundan sonra yavaş yavaş bazı türlerin beslenme stratejilerinde farklılıklar olduğunu görüyoruz. Bu farklılıklar insan ailesinin evriminde anahtar rol oynayacak olan davranış örüntüsü. Alışlagelen, tipik bitki ağırlıklı beslenmeden yavaş yavaş uzaklaşan bazı grupların birkaç milyon yıl içerisinde benimsedikleri ilginç bir besin tarzına yönelediklerini görüyoruz. Bu besin tarzı da bitkisel besinlerin yanı sıra etin de diyetlerinde yer aldığı bir beslenme alışkanlığı idi. İnsanı insan yapan unsur, besinlerin çeşitlendirilmesi, doğru bir deyişle her çeşit hayvansal ve bitkisel besinlerin atalarımızın sofralarına katılması idi. Bu davranış örüntüsü insan evriminde adeta anahtar rol oynadı. İnsan evriminin seyrini etkiledi.

Beslenme davranış örüntümüzü şekillendiren, yönlendiren bir başka unsur da çevresel etmenlere karşı kendimizi uyarlamamızdır. Afrika'nın özellikle doğu ve güneyinde 2 milyon yıl öncesinden itibaren giderek kendini daha çok hissettiren bir kuraklaşma süreci baş gösterdi. Bu coğrafya ve değişik iklim koşulları



İnsanlaşma sürecinde etin ve balığın yeri çok önemlidir.



Uzak atalarımızda 450-500 cm³ olan beyin, ilk insanda 700-750 cm³, giderek 1,5 milyon yıl öncesinde ise 900 cm³'e ulaştı (en son homo erektuslarda 1230 cm³'e bile ulaştı).

içinde kendilerini bulan atalarımızın benimsedikleri yeni beslenme alışkanlıkları bir bakıma onları yok olmaktan kurtardı. Her tür tehlikelere açık savanlık alanlarda beslenme stratejisini şempanze, goril gibi yürütmek insanın yok olma eşiğine gelmesi demekti. Köklü iklim değişikliklerine uyum sağlayabilen türler, yani insanların ataları yok olmadılar ve evrimlerini başarıyla sürdürdüler. İnsanı kurtaran beslenme stratejisindeki son derece önemli davranış değişiklikleridir, diyebiliriz. Bizler de bu davranış değişikliklerini gerçekleştiren türlerin soyundan geliyoruz. Ama bu insan artık şempanze ve goril gibi beslenmeyen, davranış örüntüleri ve stratejisi açısından bambaşka bir insandır. Çünkü artık benimsediği beslenme stratejisinde et ve balık devreye girmiştir. İnsanlaşma sürecinde etin ve balığın yeri çok önemlidir. Aşağı yukarı 2 milyon yıl öncesinden itibaren düzenli olarak yabani sığır, keçi, koyun ve geyik gibi iri otçul memelilerin etini yiyoruz. O halde ete midemiz ve bağırsaklarımız son derece iyi uyum sağlamıştır. Bu değerli besinden kendimizi hiçbir zaman yoksun bırakmamalıyız.

Bilim ve Ütopya: Hocam çiğ yiyorduk değil mi?

Metin Özbek: Doğru. 2.5 milyon yıl öncesinde insan beslenme ihtiyaçlarını

giderebilmek için aletler yapmaya başladı. Avlanmak için el baltalarının ilk örneklerini bazı taşları yontmak suretiyle elde etti. Bunlarla bazı iri otçul memelileri avlayıp uzun bir zaman dilimi içerisinde çiğ yedi. Bizim evrimimizde bu çok belirleyicidir. Et temel gıdamız olarak balıkla birlikte insanın diyetinde başlangıçtan beri var. İlk atalarımız balık yakalıyor onları düzenli olarak yiyordu.

Besin listesinde atalarımızın ataları temelde vejetaryen ağırlıklı beslenmeye başladığında onlarda ciddi bir beyin gelişmesi ve boy uzamasına tanık olmuyoruz. Beslenmeyi izlerken beynimizin ve boyumuzun değiştiğine de tanık olacağız. Olayı bu açıdan değerlendirdiğimizde takdirde et ağırlıklı beslenmenin insanın beyinsel ve bedensel gelişiminde ne kadar önemli olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır.

Bunlar, otçul memelilerin ve balığın sağladığı kalorisi yüksek ve beyin açısından son derece yararlı besin maddeleridir. Bunlarla insan 2 milyon yıl öncesinde buluştu ve evrimini sürdürdü. Ancak, yiyeceklerini Homo erektus dönemine kadar pişirmeden yedi.

Bilim ve Ütopya: Bu noktada leş yiyiciliğe dönecek olursak, insansılar leş yiyiciydi, et yemeye öyle başladı. O ortamda

sırtlan, kaplan gibi yırtıcı hayvanlar mevcut. Onlarla arasındaki ilişki nasıldı? Yani onlardan arta kalanları mı yiyordu insan?

Metin Özbek: Leş yiyiciliğin insan ailesinin başlarında olduğu kuvvetle muhtemel. Yapılan çalışmalar, atalarımızın atalarının et ihtiyacını karşılarken bir ölçüde avlanamadıklarını göstermektedir. İnsansıların Afrika'nın savanlık alanlarında zaman zaman et ihtiyaçlarını gidermek amacıyla aslan, sırtlan, leopar gibi yırtıcılardan geriye kalan artıklarla beslenmiş oldukları anlaşılmaktadır.

Bilim ve Ütopya: Çok zor bir dönemden geçişler...

Metin Özbek: Son derece zor bir dönemden geçtikleri belli. Beslenme stratejisinde et ağırlıklı bir diyet onların belirli farklı davranış örüntüleri geliştirmelerine neden olmuş. Bu bağlamda da iki strateji geliştirmiş oldukları tahmin edilmektedir; birisi aktif leş yiyicilik diğeri pasif leş yiyiciliktir. Pasif yiyicilik basittir, şöyle ki, leoparlar, aslanlar, kaplanlar atalarımızın yaşadığı coğrafyada vardı, bunun yanı sıra tehlikeli başka hayvanlar da var, sırtlan var örneğin. Avlanarak besinlerini sağlayan kılıç dişli kaplan çok tehlikelidir. Bu aktif avcılığa bizim atalarımızın böylesine tehlikeli bir ortamda, ki bu dönemde atalarımız küçük boyluydu, bir metreyi fazla geçmiyorlardı, silahları ve hayvanları ürkütemeyecek ateşleri de yoktu. Her türlü riske açıktı. O halde ilk atalarımızın

Yaklaşık 2 milyon yıl öncesinde etini diyetine düzenli olarak katmış, besinlerini çeşitlendirmiş ve beyni yavaş yavaş irileşmeye başlamış bir atamızın söz konusu olduğunu görüyoruz ve bu yeni davranış örüntüsü beslenme tarihimizde bizim dönüm noktamızdır.

beslenme stratejisinde sinsilik ve kurnazlık yatar. Hemen ortaya çıkıp da göğsünü gere gere avını elde eden bir davranış söz konusu değildi. Etini ancak büyük olasılıkla uygun anı bekleyerek ve sabırla elde ediyordu. Buna biz pasif leş yiyicilik diyoruz. Hayvanı öldüren, hayvanın en iyi tarafını alır. Önce aslan alır payını, ardından sırtlan, sonra da akbaba; bir hiyerarşi vardır. Uzak atalarımızın böyle bir şansı olmadı ne yazık ki. Aktif leş yiyicilikte ise insanın elindeki taşlarla, sopalarla, silahlarla yırtıcıları bir leşin önünden kovarak ziyafete konması ve etin en iyi yerlerinden kendine ziyafet çekmesi demektir. Afrika coğrafyasında belirlenen bu beslenme stratejimiz insanlık tarihimizin kaderini de belirlemiştir. Yaklaşık 2 milyon yıl öncesinde etini diyetine düzenli olarak katmış, besinlerini çeşitlendirmiş ve beyni yavaş yavaş irileşmeye başlamış bir atamızın söz konusu olduğunu görüyoruz ve bu yeni davranış örüntüsü beslenme tarihimizde bizim dönüm noktamızdır.

Acıkan midemiz değil beynimiz

Bilim ve Ütopya: Bu dönüm noktası beynimizi, mide ve bağırsaklarımızı nasıl etkiledi?

Metin Özbek: Beslenmeyi evrimsel bir strateji olarak ele aldığımızda, bizim 2 milyon yıl önceki atalarımızın da etini artık leş yiyicilikten değil de avlayarak sağlaması gündeme geliyor. 2 milyon yıl öncesinin insanı Afrika'da çok iri olmayan otçul memelileri avlayabilecek düzeyde basit aletler yaptı ve bu şekilde avcılık tarihimiz başladı. Bu bizim düzenli et yememizi sağladı. Balığı da katarsak, iki değerli besin maddesi insanın sofrasına 2 milyon yıl önce net bir şekilde artık düzenli olarak girmeye başladı. Bu bize ne getirdi? Bu değişimle beyindeki tipik irileşme arasında müthiş bir örtüşme var. İkisini bir araya getirdiğimizde insanın et ve balık yemeye başladığı dönemden itibaren beyninin de irileşmeye başladığını görüyoruz. Uzak atalarımızda 450-500 cm³ olan beyin, ilk insanda 700-750 cm³, giderek 1,5 milyon yıl öncesinde ise 900 cm³'e ulaştı (en son homo erectuslarda



Bir Homo habilisin diyeti bir Homo erectusunkinden dağlar kadar farklıdır. İnsansılarn diyeti ise bizlerinkinden ziyade şempanzelerinkine yakındır. O halde hangi taş devri diyetinden bahsediyorsunuz?

1230 cm³'e bile ulaştı). Bunun temelinde et ağırlıklı bir beslenmenin yattığı apaçık ortada... Ete dayalı bir beslenme başladığı andan itibaren beyindeki irileşmeye tanık olunuyor.

Bir şempanzenin mide ve bağırsaklarında, sindirim sistemindeki bakterilerle insanınki aynı değildir. Onlarıki son derece özelleşmiş, vejetaryen ağırlıklı bir beslenmeye uygun olarak bir yapıya dönüşmüş. Bizim bağırsaklarımız, enzimlerimiz, bakterilerimiz ne tam et yiyici ne tam ot yiyici bir rejimin içerisinde. İkisinin karması olan her çeşit besinleri sindirebilecek, yiyebilecek ve yararlı hale getirebilecek bir beslenme tarzını biz yüz binlerce yıl öncesinde benimsemişiz. O yüzden de günümüzde tek taraflı beslenme insan metabolizmasına, evrimsel bir bakış açısıyla yaklaştığımızda, uygun bir rejim değildir, yararlarından çok zararları vardır.

Beynin irileşmesi vücuda pahalıya mal oldu. Beynin metabolizma faaliyetlerindeki bu pahalı işlevi karşısında yeni bir strateji gündeme geldi. Irileşen ve enerji açısından tüketimi artan bir beynimiz oldu. İriliği vücut içerisinde %2 oranında bulunurken, vücuttaki enerjinin %20'sini beyin kullanır. Dolayısıyla biz böylesine obur bir organı şempanze düzeyinde bir beslenme tarzı ile doyuramazdık. Burada bir kısır döngü ortaya çıkıyor: Beyin

irileştikçe daha çok glikoz ve yağ asidi istiyor. Bunun için de yüksek kalorisi olan kaliteli ve çeşitli besinler almak zorundasınız. Atalarımızın benimsediği et ağırlıklı bir beslenme şekli irileşen beynimizin bu ihtiyaçlarını da bir bakıma karşılamış oluyordu.

Bilim ve Ütopya: Yani biz aslında beynimizi besliyoruz...

Metin Özbek: Çok güzel ifade ettiniz. Bir deyim vardır, "Midemiz zil çalıyor" diye. Acıkan midemiz değil, beynimizdir aslında. Beynimizi doyurmak zorundayız. Beynimizi doyurmazsak problem çıkar. Yağ asitlerinin bazılarını dışarıdan almak zorundayız. Bunun için, örneğin omega 3 içeren balık başta olmak üzere bazı besinleri düzenli tüketmeliyiz. 2 milyon yıldan daha eskidir balığın öyküsü. Atalarımız 2 milyon yıl öncesinde avcılık ve toplayıcılıkla sağladıkları ürünlerle sofralarını sürekli zenginleştirmişler ve bu zenginlik Homo erectus gibi iri beyinli ve uzun boylu atamızın ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Ateş insan evriminde bir devrimdir

Bilim ve Ütopya: Ateşin keşfinin insan evrimindeki yeri nedir?

Metin Özbek: Ateş keşfedilmedi sadece, yaşanılan mekan içine çekilerek sürekli yanar halde tutulması sağlandı. Bugünkü bilgilerin ışığında ateşin gün-

Ateş insan evriminde bir devrimdir. Etini pişirerek yiyen tek canlı insandır. Pişirme sayesinde bazı zehirli bitkiler büyük ölçüde toksinlerinden arındı. Yenilebilir bitkilerin çeşidi arttı. Yiyeceklerde bulunan hastalık yapıcı mikroplar öldü.

Neandertal ateşi çok düzenli ve etkin biçimde değerlendirdi. Eti her türlü şekilde pişirdi. Kızarttı, suda haşladı, külbastısını yaptı. Uzun kemikleri kırdı içindeki ilikleri yedi. Kemiklerin üstündeki yağları bile yemekten çekinmedi.

lük yaşamda kullanılmasını, et pişirme, aydınlatma ve korunma amaçlı olmak üzere hep aktif halde tutulmasını zamanımızdan 700, hatta 800 bin yıl öncesine kadar götürebiliriz. Bu, bizim beslenme stratejimizde bir devrim oldu. Ateşin yaşanılan doğal mağara ya da diğer yerleşim bölgelerine girmesi besinlerin hazırlanış şeklinde önemli bir devrimdir. Etin pişirilmesi daha kolay sindirilmesini getirdi. Pişirince etin içindeki bazı moleküller değişime uğradığından midemiz ve bağırsaklarımız yorulmadan daha rahat bir şekilde bunları sindirdi. Vücut en kısa yoldan en hızlı tempoyla bu besinleri değerlendirdi. Besinlerin yenilmesinde kendini gösteren bu önemli değişim iki organın farklı bir tempoda geliştiğini akla getirmektedir. Bunlardan biri beyin, diğeri mide ve bağırsaklarımız. Evrimimiz esnasında kalın bağırsağımızın inceye oranla küçüldüğü kabul edilmektedir. Bizim kalın ve ince bağırsaklarımızın, aralarındaki oransal ilişkiler örneğin yakın akrabamız olan şempanzeninkinden farklıdır.

Ateşle birlikte sindirim kolaylaşınca işleri rahatlatan kalın ve ince bağırsakların fonksiyonları yavaş yavaş değişmeye başlamıştır. İnce bağırsağımızın içindeki bakteriler de değişiyor buna uygun olarak ve yenilen besinlere uygun bir yapı kazandıkça aynı zamanda harcadıkları enerji miktarında da azalma oluyor. Böylece enerjinin tasarruf edilen miktarı da beyin tarafından kullanılıyor. Ateş insan evriminde bir devrimdir. Etini pişirerek

yiyecekler de bulunan hastalık yapıcı mikroplar öldü. Bu arada et de dahil pişen bitkisel besinlerin çiğnemesi kolaylaştığı gibi lezzeti de arttı. Özetle beslenmemiz bambaşka bir boyut kazanırken, insan da daha küçük dişi, çiğneme kasları, seçilimsel bir baskının işleyişi doğrultusunda daha zayıflamış bir yapıya doğru evrim geçirmeye başladı. Bu nedenle, ateşin biyolojik ve kültürel evrimimizde adeta yönlendirici bir rol oynadığı anlaşılmaktadır.

Taş devri diyeti söz konusu değil

Günümüzde bazı yanlışları da düzeltmek gerekiyor. Taş devri diyeti diye bir diyet söz konusu olamaz. 2.5 milyon yıllık bir taş devri öykümüz vardır ve bu öykünün içerisinde atalarımızın son derece çeşitli beslenme alışkanlıkları bulunmaktadır. Bir Homo habilisin diyeti bir Homo erectusunkinden dağlar kadar farklıdır. İnsansıların diyeti ise bizlerinkinden ziyade şempanzelerinkine yakındır. O halde hangi taş devri diyetinden bahsediyorsunuz?

İstesek de tarihöncesi atalarımızın diyetine dönemeyiz. Onların yediği etler, bitkisel besinler ve yaşadıkları temiz ortamların simgelediği dünya çoktan kayboldu. Ancak, atalarımızın besinlerini değil de beslenme alışkanlıkları ve yaşam tarzlarından bazı dersler alabilir ve bunu bir yaşam felsefesi olarak benimseyebiliriz.

Hastalıkların nedeni kötü beslenme ve hareketsizlik

11 bin yıl öncesinden başlayarak yerleşik yaşam biçimi ve tahıl ağırlıklı beslenme ile birlikte bazı sağlık sorunlarıyla karşı karşıya geldik. 6 bin yıl öncesinden itibaren örneğin Anadolu'da soframızdaki evcil hayvanların oranı %95 oldu. Yani biz tümüyle evcil hayvan eti yemeye alışmışız. Yabani hayvanların etleri protein açısından zengin, bol lifli ve kolesterolü az olan etlerdi. Et yemeyin demek son derece yanlıştır. Eti düzenli olarak yiyeceğiz, ama ölçüyü kaçırmamak kaydıyla. Bütün hastalıklarımızın temelinde yanlış beslenme vardır. Bu bir bakıma kötü beslenmedir. Etle, otla ilgisi yoktur. Yetersiz beslenmeden kimse ölmez, kötü beslenmekten ölür. Biz bunların hepsini batılı yaşam tarzı alışkanlıkları içine oturturuz. Yaşadığımız bütün sağlık sorunlarının temelinde de yanlış beslenme tarzı yatar. Atalarımızın böyle bir hayat tarzı zaten olmadı. Az önce de söylediğim gibi, avcılık yaşam tarzı içinde aldığımız tüm kalorileri bol bol harcıyorduk. Avlanmak için koşmak zorunda kalırsın, toplamak için sürekli hareket etmek zorundasın. Bugünkü yaşayan yerlilere baktığımızda bunu net bir şekilde görüyoruz. Onlar sabahtan akşama kadar avlanmak zorundaydı besinlerini elde edebilmek için. Oysa, biz bu yüksek kalorili yiyecekleri oturdu-



Neandertal bize beslenme stratejimizde yeni besin hazırlama teknikleri ve silahları kattı.



Günümüzde yaşayan bebekleri bile mamayla, şekerli gıdalarla beslemeye başlayınca dişler erkenden çürümeye başlıyor.

ğumuz yerden ediniyoruz, sorun burada işte. Yani aldığımızı yakmıyoruz. Sorun beslenmede değil, hareketsizlikte yatmaktadır. Hareket etmediğin takdirde ne kadar diyet uygularsan uygula hepsi boştur. Hareketi düzenli ve tutarlı bir yaşam tarzı haline getirmek gerekir. Atalarımız, yaklaşık 2 milyon yıl hareketli bir yaşam sürdü. Elbette o zamanlar bugünkü kalorimizden daha fazla kalori alıyorduk, kaliteli etlerle besleniyorduk. Köprülerin altından çok sular aktı. Çevre kirlendi, topraklar verimsizleşti, tarım ilaçları hem toprağı hem besinleri zehirledi. Yediklerimizin tadı tuzu kalmadı. Yediklerimizin çoğı işlenmiş, rafine olmuş, katkılı yiyecekler. Son dönemlerde kanser, şeker hastalığı, obezite, yüksek tansiyon, kalp ve damar hastalıkları neden önemli oranda yaygınlaştı ve insanlığın başına bela oldu? Modern yaşamımızı simgeleyen bu hastalıkları biz kendi ellerimizle yaratmadık mı?

Neandertal atamızın getirdiğı yenilikler

Bilim ve Ütopya: Kitabınızda Neandertallerin zeki, mükemmel avcılar, iyi örgütçüler, süslenen, ölülerini gömen, tedavi olan insanlar olduğunu söylüyorsunuz. Oysa hakim algı onları karikatürleştiriyor. Neandertaller hakkında ne söylemek istersiniz?

Metin Özbek: Ateşin ardından ya da yavaş yavaş beslenme stratejimizdeki ve

besinlerimizin hazırlanış şeklindeki değişikliklerle beraber beynimiz de sürekli gelişmeye devam ediyor ve Neandertal dediğimiz iri beyinli insanların dönemine geliyoruz. Neandertal bize beslenme stratejimizde yeni yeni besin hazırlama teknikleri ve silahları kattı. Neandertaller son derece tehlikeli hayvanları artık daha rahat avlanmaya başlamıştı. Soyu tükenmiş birçok hayvan var, bunların etini Neandertaller bol miktarda yiyordu. Bunların içinde mamutu, gergedanı, mağara ayısını ve yakalaması son derece güç olan ge-yiklerle step ve tundra atlarını sayabiliriz. Bunları yakalamak için Neandertal ilginç stratejiler geliştirmişti. Bunların etinden faydalandı ve beslendikçe güçlendi, güçlendikçe beyni irileşti. Beyin Neandertal-de ortalama 1500 cm³'e ulaştı.

Tarih öncesindeki atalarımızın sabah akşam et yedikleri varsayılır; bu yüzden de hep "tarih öncesi insan eşittir avcı" deniyor, bu kanı yanlıştır. Tarih öncesi insan avcılıkla elde ettiği hayvansal ürünlerin yanı sıra toplayıcılıkla da bitkisel ağırlıklı besinlerini elde ediyordu. Önemli miktarda bitkisel besinler de sofralarında yer alıyordu. Neandertaller, tarihte buğdayı, çavdarı ve yulafı yabani olarak yiyen ve nişasta içerikli bu yiyeceklerden doğal haliyle yararlanan atamızdı. Bu çok önemli. Buğdayı küçümsemek lazım. Tarım devrimine geçince buğday devreye girecek ama yararından çok zararından bah-

sededeğiz. Çünkü bu ürünleri uzak atalarımız rafine etmeden, işlemeyen yiyorlar, doğal haliyle tüketiyorlardı. Doğalıktan uzaklaştıkça beslenme sorunlarımız ortaya çıktı.

Neandertallerin günlük yaşamında mutfak artıkları içinde göze çarpan müt-hiş yeniliklere tanık oluyoruz. Bunlardan birisi de doğal olarak tahtadan, taştan kap kacaklar. Neandertallerin tabakları vardı, kaşık ve çatalları yoktu ama bıçakları taştan, kemiktendi. Bunlarla hayvanların derisini yüyüyor ve değerlendiriyorlardı. Deri işleme sanatını da başlatan Neandertallerdir. Beslenme alışkanlıkları açısından da sofralarını olağanüstü ölçüde zenginleştirmişlerdir. İnsan tarihinde ilk kez 55 yaşına kadar yaşama şansını yakalamıştır. Bunu da kaliteli olduğu kadar çeşitli besinler tüketmesine borçludur.

Neandertal ateşi çok düzenli ve etkin biçimde değerlendirdi. Eti her türlü şekilde pişirdi. Kızarttı, suda haşladı, külbastısını yaptı. Uzun kemikleri kırdı içindeki ilikleri yedi. Kemiklerin üstündeki yağları bile yemekten çekinmedi. Biz şu anda hatalı davranıyoruz; eti, kasaba ya da markete gittiğimizde, aman yağını sıyrıp atın, kasını şu tarafa ayırın, kemik parçalarına dikkat edin ete karışmasın, diyerek eti soyup soğana çevirtiyoruz. Atalarımız hiçbir zaman böyle bir yaklaşım içine girmedir. Eti bir bütün olarak; kasiyla, derisiyle, yağıyla, kemiğıyle değerlendirdi ve onun her türlü besin öğesini bünyesine kattı.

Beslenme stratejimiz evrimsel sürecimizi, kültürümüzü etkiliyor. Günümüz araştırmacılarının bu perspektifi yakala-

Unlu gıdalar 10 bin yıl öncesine kadar bilinmiyordu. Her şey Neolitik dediğimiz tarım devrimiyle başladı. Bugünkü hastalıkların çoğı, büyük olasılıkla atalarımızda yoktu. Bunlar hep sonradan çıktı.

Et, yumurta, balık,
tam buğday unu, her türlü
sebze ve meyve bizim
sağlıklı besin listemizdir.
Sağıksız olanlar nedir?
Endüstri devrimiyle
beraber devreye girmiş olan
maddelerdir. Bunlar rafine
şeker, rafine tuz ve rafine undur.

madan insan besinleri üzerinde bir takım
yorumlar yapması, diyetler önermeleri sa-
kıncalıdır.

Tarihte ilk kez Homo sapiens torununu gördü

Neandertallerin ardından tarih sah-
nesinde boy gösteren Homo sapiensler
ateşi ataları olan Neandertallerden aldık-
tan sonra onu günlük yaşamlarında çok
daha sık bir şekilde kullanmaya başla-
dılar. Ayrıca daha sağlıklı daha dengeli
beslenmeye başladılar. O yüzden de,
kitapta biz Homa sapiensi yansıtırken
şöyle bir alt başlık kullandık: "En denge-
li beslenen atamız Homo sapiens oldu".
Homo sapiensler hayvanı uzaktan av-
lamaya yarayan ok ve mızrağı geliştirdi.
Böylece çok fazla yorulmadan iri otçul
memelileri kolayca avladı ve besinlerine
kattı. Neandertallerin hiç sahip olmadığı
olta ve zipkını yaptı. Bol bol balık ve deniz
ürünleri yedi. Tarihte balığı çok düzenli ve
sıkça yemeye başlayan ilk atamız Homo
sapiens'tir. Beynin gelişmesinde ve biliş-
sel yapımızın zenginleşmesinde balığın
birebir etkisi bulunmaktadır. Geliştirdiği
zekice tuzakları vardı. Homo sapiens-
le birlikte artık 60 yaşına kadar yaşama
şansını elde ettik. Artık tarihte ilk kez bir
insan torununu görme fırsatı buluyor,
sosyal ve psikolojik açıdan bu çok önemli.
Bu dönemde sosyal ilişkiler, aile ilişkileri
gelişmeye başlıyor. Çekirdek aile yapısı
oluşuyor. Deneyimler aktarılmaya başla-
nınca her türlü zenginliğimiz de artıyor.

Atalarımız şu kadar et yiyim, bu kadar
meyve ve ot yiyim diye çetele tutmadılar.
Diyet nedir, rejim nedir bilmediler. Ne
otçul oldular, ne de vejetaryen. Hepsini
dengeli bir şekilde besin listelerine ekle-
yerek olağanüstü ölçüde sağlıklı beslen-
melerini sürdürdüler. Onlara ait bulunan
iskeletlerden bu anlaşılıyor.

10.000 yıl önce diş çürüğü yoktu

Bilim ve Ütopya: Hocam o zaman ol-
mayan bir hastalık var mı?

Metin Özbek: O zamanlar olmayan
bir hastalık var: Diş çürüğü. Atalarımızda
hiç görülmez. Çünkü besinlerinde şeker
ve rafine un yoktu. Günümüzde yaşayan
bebekleri bile mamayla, şekerli gıdalarla
beslemeye başlayınca dişler erkenden
çürümeye başlıyor. Dişteki bakteriler şe-
kerle besleniyor ve asid oluşturuyorlar.
Her şeyi doğal haliyle ve ölçülü olarak
tükettiğimiz takdirde sağlıklı beslenmiş
sayılırız.

Unlu gıdalar 10 bin yıl öncesine kadar
bilinmiyordu. Her şey Neolitik dediğimiz
tarım devrimiyle başladı. Bugünkü has-
talıkların çoğu, büyük olasılıkla ataları-
mızda yoktu. Bunlar hep sonradan çıktı.
Sağlık harekettir. Atalarımızın yaptığı gibi
uzun yürüyüşler yapalım. Bunu bir yaşam
tarzına dönüştürerek ömür boyu sürdüre-

lim. İnsanın günlük olarak en az atması
gerekten adım 10.000'dir. Yorulmadan
bıkmadan yürüyeceğiz. Biz atalarımızın
yedeklerini bulamıyoruz ama yaşam tar-
zını, yaşam felsefesini pekâla uygulaya-
biliriz.

Atalarımız büyük olasılıkla bebekle-
rini uzun süre sadece sütle beslediler.
Sağıksız beslenme küçük yaşta bir baş-
layınca, 2.5-3 yaşından sonra artık vücut
ona alışmaya başlıyor. Sağlıklı bir yaşam
felsefesini küçük yaşta veremezseniz ço-
cuğa, o ömür boyu gider, zayıflatamaz-
sınız. Bünye ona alıştı mı, biter. Zayıfla-
dım, diyet yaptım, 2 ayda 10 kilo verdim
diyenler çok hatalı davranıyorlar. 2 ayda
verilen kilolar yine 2 ayda geri alınır. Zira
vücudumuz atalarımızın varoluş strateji-
si ile işliyor. İnsanlık tarihince uzun kıtlık
dönemleri oldu, bu dönemlerde bünyesi
güçlü olanlar, bunu başarabilen bireyler,
en etkin biçimde vücutlarında yedek ener-
ji olarak yağ depolayanlar hayatta kaldı.
Bizler kilo alma yatkınlığını atalarımızdan
devraldık. Bu özelliğimizi bildiğimize göre
önemli olan zayıflamak değil, şişmanla-
mamaktır. Düzenli yaşayarak, bunu kü-
çük yaşlardan itibaren yaşam tarzı haline
getirerek sağlayabiliriz. Beyin, kazandığı
evrimsel deneyimlere bağlı olarak bireyin
formunu değil, sağlığını düşünür. Çok kilo
vererek inceldiğinde bunu sağlıklı tehlike-
ye düşüren bir durum olarak algılar ve en



Vejetaryenler et yememekle hata ediyorlar, hiç tavsiye etmiyorum. Uzun vadede hayvansal ürünlerde
bulunan son derece değerli proteinlerden yoksun kalırlar.



Yerlilerin hayatları sürekli hareket içinde geçiyor. Sabahtan akşama kadar avlanıyor ya da toplayıcılık yapıyorlar. Kolesterol düzeyleri çok düşük, yedikleri et türleri son derece değerli proteinler içeriyor.

kısa zamanda kaybedilen yağları yerine koymaya çalışır. Atalarımızdan alacağımız çok dersler var. Sağlıklı yaşamak ve yaşlanmak istiyorsak bu felsefeyi benimsemeliyiz. Kilo verdiğimizde yağ hücrelerinin sadece içi boşalır, ancak beyin orayı ilk fırsatta doldurur ve bir bakmışız ki kilo almışız. O halde diyet boştur. Diyetten ziyade atalarımızın yaptığı gibi dengeli beslenmeliyiz, az yemeliyiz ve bol hareket etmeliyiz.

Neolitik: Tahıl ağırlıklı beslenme ve hareketsizlik

Bilim ve Ütopya: 10 bin yıl öncesinden itibaren insan diyeti kökten değişti diyorsunuz. Ne oldu da bu değişim yaşandı, nüfusu nasıl etkiledi?

Metin Özbek: Avcılık ve toplayıcılıkla simgelenen tarihimizin %99'unu oluşturan yaşam tarzını ne yazık ki 10.000 yıl öncesinden itibaren değiştirmeye başladık, yerleşik yaşama geçtik. İnsanlığın benimsediği en kötü strateji budur, sedanter yaşamaktır. Köylerimizi kurmakla iyi mi ettik? Durum çok açık ortada. Çünkü yüz binlerce yıllık sağlıklı bir hayat tarzını bir kenara bırakarak köyler kurduk ve kalabalık nüfusların sürekli sabit bir yerde yaşamasına neden olduk. Bir taraftan bugün nüfus, bir taraftan hareketsiz yaşam

biçimi kadın için de erkek için de iyi olmadı. Özellikle kadınlar mutfak denilen dört duvar arasına girdi ve vakitlerinin büyük bir kısmını hareketsiz biçimde geçirmeye başladı. Bu yaşam tarzı beraberinde birçok hastalıkları getirdi.

Neolitikten itibaren insanlık tarihi bambaşka bir boyut kazandı. Beslenme alışkanlıklarımız toptan değişti, yeni yeni besinlerle tanıştık. Bunlardan birisi yabani olarak çevremizde yetişen bitkileri, tahılları evcilleştirmemizdir. Buğday denilen yeni bir besin maddesiyle tanıştık, ama bilemedik ki bu ileride rafine haline getirilip sadece nişasta kısmı kullanılınca başımıza bela olacak. Buğdayı öğütmeğe başladık, un haline getirdik ve 9 bin yıl öncesinde ekmekle tanıştık. Sağlıklı mıydı? Buğday son derece besleyicidir, bütününü değerlendirirsen, kabuğunu yersen. Oysa, biz bunun çok sevdiğimiz nişastasını aldık. Mısır ve buğday gibi tahılları aşırı yemeye başlayınca, proteince zengin hayvansal ürünleri biraz ihmal ettik. Vücudumuzu yoğun bir karbonhidrat bombardımanına tutunca giderek demir eksikliğiyle tanıştık. Hayvanları evcilleştirip onların sütünü sağlamaya başladık. Bir yandan un, bir yandan süt soframızda önemli bir yer tuttu. Böylece süt çocuğu ve somun pehlivanı olup çıktık. Çok sevdiğimiz bunları ve tüm tarih öncesi ataları-

mızdan farklı olarak hatalı bir beslenme stratejisi içine girdik. Yetersiz beslenme beraberinde bazı beslenme sorunlarını getirdi. Bağışıklık sistemi zayıfladı ve tarihte ilk kez enfeksiyonel hastalıklar, kalabalık nüfusların bir arada yaşamaya başlamasıyla beraber insanı tehdit eder hale geldi. Yetersiz beslenme ve enfeksiyonel hastalıklar sinerjetik bir ilişki içerisinde. Biri ortaya çıktı mı hemen diğerini tetikler. Tahıl ağırlıklı beslenme ve hareketsizlik Neolitik çağdan itibaren insanlığın başına dert oldu. Biz artık avcılık ve toplayıcılık döneminin insanı değiliz.

Bilim ve Ütopya: Tarım devriminden önce anneler bebeklerini kaç yaşına kadar besliyorlardı?

Metin Özbek: Farklı bir yöne doğru gidiyoruz ve 10.000 yıl önceyle başlayan bu süreçte bebekleri erken süttan kesmeye başladık. Anadolu'da Neolitik Çağ'da 1.5 yaşında anneler çocuklarını süttan kesmeye başladı. Bu ne demektir? Ek gıdalarla bebeğinizi beslemeye başlıyorsunuz. Ek gıda nedir? Evcilleştirdiğiniz sığırın sütünü devreye soktunuz, buğdayınızın ununu devreye soktunuz ve bebeklere verilen lapa türü besinlerle birlikte, birtakım hastalık yapıcı bakteriler de onların sindirim sistemine geçti. Ama biz bu işin sonunu hiç düşünmedik. Birçok bebek bu yüzden hayatını kaybetti. Nitekim Neolitik çağı simgeleyen en önemli özellik yüksek orandaki bebek ölümleridir.

Günümüzdeki avcı ve toplayıcılarda bebekler 3-4 yaşına kadar anne sütüyle beslenir. Buradan çıkarım yaptığımızda tarihöncesindeki kadınların da bebeklerini en az 3 yaşına kadar emzirmiş olmaları mantıklı geliyor.

Vejetaryenler hata ediyor

Bilim ve Ütopya: Hocam vejetaryenlerin et yememe gerekçelerini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Metin Özbek: Bazıları psikolojik ağırlıklı ama yememekle hata ediyorlar, hiç tavsiye etmiyorum. Uzun vadede hayvansal ürünlerde bulunan son derece değerli

proteinlerden yoksun kalırlar. Bunları hiç bir bitkiden elde edemezsiniz. Süt içerseniz de olur, sütün içerisinde olup da, başka bitkisel ve hayvansal ürünlerde olmayan bir madde söyler misin bana vitamin, mineral, protein açısından? O halde süt olmazsa olmaz değildir. Okullara süt dağıttık kustular, sektörleri suçladık ama asıl sorun süt sindirimsizliği ve bazı çocukların süte olan alerjileriydi.



Şeker bağımlılık yapar.

Şeker alkol gibi bağımlılık yapar

Et, yumurta, balık, tam buğday unu, her türlü sebze ve meyve bizim sağlıklı besin listemizdir. Sağlıksız olanlar nedir? Endüstri devrimiyle beraber devreye girmiş olan maddelerdir. Bunlar rafine şeker, rafine tuz ve rafine undur. İşlenmiş, katkı maddeleriyle zenginleştirilmiş gıdaları sıkça tüketmemeliyiz. Vücudumuz belli süreçlerden geçirilerek yapısı değiştirilmiş gıdalara alışık değildir. Şekerin de zararlı şeklini benimsedik. Şekeri yoğunlaştırılmış, glüköz şurubu şeklinde besinlerimize kattığımız andan itibaren diyabet, şişmanlık ve kanser ortaya çıktı. Bu tip hastalıklarla yanlış beslenme arasında sıkı bir ilişki var. Katkı maddeleri koyarak, işleyerek en yararlı besinlerimizi zararlı hale getirdik. Şekeri doğal yoldan almak yerine rafine hale getirerek bir zehir elde ettik aslında. Şeker tıpkı alkol ve tütün gibi bağımlılık yapar. Şekerle atalarımız hiç tanışmadı, bugün de şekeri hiç kullanmayan yerlilerimiz var. Rafine yağlar, rafine tuz da kullanmadı atalarımız. Batı yaşam biçimi ve batı tipi beslenme bizlerin olduğu kadar yerlilerin de sağlığını bozdu.

Kanser: Düzensiz yaşam ve kötü beslenme

Bilim ve Ütopya: Peki kanser?

Metin Özbek: Kanser bu yerlerde yok denecek kadar az. Kalp damar hastalıkları da yok. Bazı yerli topluluklarda insanlar 80-85 yaşına kadar avcılık yapıyor. İleri yaşlarda bile yüksek tansiyon, kalp-damar hastalıkları görülüyor. Tabii, yerlilerin listesinde hep doğal besinler var. Hayatları sürekli hareket içinde ge-

çiyor. Sabahtan akşama kadar avlanıyor ya da toplayıcılık yapıyorlar. Kolesterol düzeyleri çok düşük, yedikleri et türleri son derece değerli proteinler içeriyor. Tarihöncesi atalarımızın da diyetleri ve yaşam biçimleri günümüzdeki yerlilerinkine çok benziyordu.

Toplayıcılığa dayalı bir geçim ekonomisi sürdüren yerlerde örneğin bir kadın günlük yaşamında sırtında 15-20 kg yük olduğu halde günde en az 15 km. yol kat ediyor ve bu hareketlilik sadece yürümekle de sınırlı değil, bunlar toplayıcı işin içinde devamlı eğilip kalkmak da var. Besinlerin önemli bir kısmını bu şekilde kadın sağlıyor, avlanma ikinci plandadır. Oysa biz bunları hep et yiyor sanırız, aslında öyle değil. Ne tam vejetaryenler ne de etçiller. Hayvansal gıdaları esas olarak böcek, kuş yumurtası, larvalar, tırtıl benzeri yiyeceklerden sağlıyorlar. Eğer otçul iri bir memeli avlarsa zaten bayram ediyorlar. Aldıkları kaloriyi fazlasıyla yaktıkları için obezite yerlerde pek görülmez. Üstelik, aşırı şişmanlıktan ileri gelen hastalıklardan da kurtulmuş oluyorlar. Haftada en az 30 çeşit yenilebilir bitkiyi düzenli sofralarında tutuyorlar. Ortaya çıkan tablo şu: Biz evcil yaşam biçimine girmekle yediğimiz bitkisel besinleri evcilleştirerek bunların sayılarını azalttık. Günlük yaşamımızda kullandığımız maydanoz, ıspanak, marul, pazı gibi 3-4 tane ot kaldı. Avcılık ve toplayıcılık ve bunun karşısında da tarım ve hayvancılık var. Dolayısıyla adresimiz belli: Doğal gıdaları mümkün olduğu kadar işlenmemiş şekilde tüketmek, hayvansal gıdaları da düzenli yemek, arada bulabilirsek yabani hayvanların etini tüketmek.

Ben bir diyetisyen ya da doktor değilim, bu yüzden şunu yiyin ya da yemeyin diyemem. Sadece insanlığın geçirdiği 2,5 milyon yıllık biyo-kültürel evrimin içinde beslenme stratejisini gözler önüne sererek buralardan dersler çıkarmaya çalışıyoruz. Düzenli uyumak gerekir, uykusuz kaldıkça yemek zorundasınız. Çok yağlı, çok şekerli ve çok tuzlu yerseniz her türlü kansere davetiye çıkarırsınız. Her şeyi az yemekte, düzenli, dengeli ve çeşitlendirerek beslenmekte, hareket etmekte yarar var. Bu sayede hastalıklardan uzak olursunuz. Unutulmamalıdır ki, kanser gibi tehlikeli bazı hastalıkların ortaya çıkmasında düzensiz yaşam ve kötü beslenme önemli rol oynamaktadır.

Bilim ve Ütopya: Bugünkü büyük marketlerde vs. satılan organik gıdaları nasıl değerlendiriyorsunuz?

Metin Özbek: Organik gıdalar biraz pahalı ama sağlık için çok yararlı. Yetiştirilmelerinde böcek öldürücü ilaçların kullanılmaması sağlığımız için çok güzel. Şunu da önemle belirtmek gerekir ki hiçbir besin dört dörtlük değildir. Her besinin kendince faydalı tarafları vardır. Çeşitli besinleri mucize yaratıcı özelliklere sahip diye sunmak yanlıştır. Hiçbir besin mucizevi etkiye sahip değildir. Atalarımız mucizevi besinlerle beslenmedi. Doğal olan ve doğada yetişen yenilebilir her şeyi diyetlerine kattılar. Vücudumuz mucize olarak sunulan şeylere değil, doğal besinlere ihtiyaç duyuyor. Organizmamızın tek istediği şey doğallıktır. Her zaman atalarımızı hatırlayarak hareket edersek sağlıklı yaşarız.

Kültür ekseninde insan biyolojisini temel alarak beslenme stratejimizi irdelerken okuyucuya geniş bir perspektif sunmaya çalıştım. Yer ve zaman darlığından ötürü söyleşimize birçok konuları dahil edemedim.

Biz insanlara özgü olan beslenme örüntüsünün evrimiyle ilgilenen okuyuculara "Beslenme Kültürü ve İnsan" adlı kitabımı dikkatlice okumalarını salık veririm.

Böcek eti sığırdan daha faydalı

Bilim ve Ütopya: Uzak atalarımızın hemcinslerini yemesinin altında ne yatıyor?

Metin Özbek: Tarihöncesi çağlarda en zor koşullarda bile avcılık ve toplayıcılıkla her çeşit besinini sağlayan insanların sırf beslenmek amacıyla hemcinslerini yemiş olmaları uzak bir olasılık. Günümüzde dünyanın bazı uzak coğrafyalarında çok yakın bir geçmişe kadar bazı yerli kabilelerde insan eti yeniyordu. Yerliler ölen yakınlarını ritüel ya da büyüsel amaçlı olarak yerlerdi. Sadece etlerini değil, beyinlerini de çiğ ya da pişirerek yerlerdi. Biz bu davranışa **ritüel kanibalizm** diyoruz. İnsanlık tarihinde hemcinsi yeme alışkanlığı her devirde görüldü. En eski örneklerini Homo erectuslarda aşağı yukarı 800 bin yıl önce buluyoruz. Daha sonra Neandertallerin de yakınlarını yediklerini görüyoruz. Yamyamlık tümüyle ortadan kalkmıyor; Homo sapienslerde ve Neolitik çağda da varlığını sürdürüyor. Kısacası her devirde birbirimizi yemiştik.

Bilim ve Ütopya: Cemal Süreya "diğer öğünleri bilmem ama kahvaltının mutlulukla bir ilgisi olmalı" diyor. Bu sözün bilimsel olarak bir dayanağı var mı?

Metin Özbek: Aile bireyleriyle, mutlu bir atmosfer içinde, zamanında olması koşulu ile dengeli, sağlıklı ve çeşitlendirerek

yediğimiz her öğün insan vücudu için faydalıdır. Bu açıdan kişisel olarak bir öğünü diğerinden daha önemli bulmuyorum.

Böcek sığırdan daha faydalı

Bilim ve Ütopya: Taylandlıların böcek yemesi gibi bize hayli uzak olan yemek yeme alışkanlıkları kültürel uyum süreciyle mi ilgilidir?

Metin Özbek: Beslenme alışkanlıkları genelde kültürel bir temele oturur. Aile içinde nasıl bir beslenme anlayışı içinde yetişmiş isek o alışkanlığı benimseriz. Hayat boyu da bu alışkanlıktan kolay kolay vazgeçemeyiz. Aslında böcek türü hayvanların etleri örneğin bir sığır etinden daha faydalı ve besin içeriği açısından daha kalitelidir. Ancak, biz de Tayland ülkesinde ya da örneğin Pigmeleler veya Avustralya'daki Aborijinler arasında dünyaya gelip orada yetişseydik hiç kuşkusuz aynı beslenme kültürünün içinde bulurduk kendimizi. Hiç çekinmeden böcek, tırtıl vb hayvanları yerdik.

Avrupa'ya yeni genler Anadolu'dan

Bilim ve Ütopya: Anadolu'nun neolitik çiftçileri ve çobanları Avrupalıların geno-

muna % 20 katkıda bulunmuştur diyorunuz. Açar mısınız?

Metin Özbek: Avrupa'ya Neolitik çağda doğudan iki göç dalgası gerçekleşti. İlk Anadolu üzerinden dalgalar halinde giden Anadolu çiftçileri ve çoban toplulukları tarafından oldu. Bunlar tarım ürünleriyle ve evcil hayvanlarla Avrupa'nın avcı-toplayıcı kabilelerini buluşturdu. Gidenlerle oradaki yerli halklar karıştı. Diğer göç dalgası daha kuzeyden, Kafkasya, Kırım ve Ukrayna tarafından gerçekleşti. Bu iki önemli göç hareketi sayesinde Avrupa'daki toplulukların gen havuzlarına yeni genler katıldı.

Başlık yerine domuz

Bilim ve Ütopya: Sınıf ayrımının olduğu çoban toplumlarında sığırın üst tabakayla özdeş olduğunu, eski Çin'de domuzun varsıllık ve şöhret simgesi olduğunu ve ölümlerin mezarlarına domuz kafatası koyduklarını görüyoruz. Zenginlik ve beslenme kültürü arasındaki ilişkiyi açıklar mısınız?

Metin Özbek: Kimi yerlerde etleri yemediği halde örneğin domuz, at ve sığır gibi hayvanlar beslenir, sırf zengin görünmek için çoğaltılır. Öyle ki bazı yerlerde başlık yerine domuz verilir. Domuz sayısı da gelin evinin sosyal statüsüyle doğru orantılıdır.

Bilim ve Ütopya: Kızılderililer olmasaydı mutfağımız çok mu fakir kalacaktı?

Metin Özbek: Hiç kuşkusuz. Önemle vurgulamak gerekir ki, fasulye, patates, domates, mısır, çilek, vanilya, kakao, kaba ve şeker kamışı gibi besinleri Orta ve Güney Amerika'da tarihöncesi çağlarda yaşamış olan Kızılderililer ilk kez tarıma aldı ve yetiştirdi. Tüm bu ürünler, tütün de dahil olmak üzere, Kristof Kolomb'un Amerika'ya ayak basışından itibaren Avrupa'ya getirildi. O halde, Amerika'nın keşfinden önce Eski Dünya'da bu ürünler yoktu.



Yerlilerin hayatları sürekli hareket içinde geçiyor. Sabahtan akşama kadar avlanıyor ya da toplayıcılık yapıyorlar. Kolesterol düzeyleri çok düşük, yedikleri et türleri son derece değerli proteinler içeriyor.

Akçuraoğlu Yusuf Bey ve İlk Dünya Savaşı sonunda Rusya'daki Türk esirleri

Yusuf Akçura'nın kısa sayılan yaşamında yerine getirdiği önemli görevlerden biri de, I. Dünya Savaşı sonunda Rusya'daki Türk esirlerine yardım eli uzatmak ve onların yurda dönmelerini sağlamak üzere İskandinavya ve Rusya'daki Hilal-i Ahmer Cemiyeti Murahhasalığı (Kızılay Temsilciliği)'dir. Akçura'nın, dönemin siyasal gelişmeleriyle iki yıllık bir maceraya dönüşen bu görevi sırasındaki deneyimlerini ve gözlemlerini içeren raporu, hükümeti o sıralar Rusya'da yaşayan Türkler ve Türk esirleri hakkında önemli ölçüde aydınlatıp bilgilendirmiştir.

Savaşlarda esir düşen asker ve sivillerin kimliklerinin, yerlerinin saptanmasından gıda ve sağlık gereksinimlerinin karşılanmasına ve aileleriyle haberleşmelerine kadar uzanan noktalarla ilgilenmek; 1868 tarihinde kurulan ve II. Meşrutiyet duyurulduktan sonra 1911 yılında yeniden yapılan Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin (HAC) en öncelikli amaçlarındandı.

Değerli bilim adamı Yusuf Akçura'nın kısa sayılan yaşamında yerine getirdiği önemli görevlerden biri de, Birinci Dünya Savaşı sonunda Rusya'daki Türk esirlerine yardım eli uzatmak ve onların yurda dönmelerini sağlamak üzere İskandinavya ve Rusya'daki Hilal-i Ahmer Cemiyeti Murahhasalığı (Kızılay Temsilciliği)'dir(1). Akçuraoğlu Yusuf Bey'in, birkaç ay sürmesi planlanmışken dönemin siyasal gelişmeleriyle iki yıllık bir maceraya dönüşen bu görevi sırasındaki deneyimlerini, gözlemlerini ve izlenimlerini içeren "Birinci Dünya Savaşı Sonunda İskandinavya'dan Sibiryaya Hilal-i Ahmer Hizmetinde"(2) başlıklı ve 20 Teşrinisani (Kasım) 1919 tarihli Hilal-i Ahmer Cemiyeti Başkanlığı'na verdiği raporu, Cemiyeti ve hükümeti o sıralar Rusya'da yaşayan Türkler ve Türk esirleri hakkında önemli ölçüde aydınlatıp bilgilendirmiştir. Onun bu olağanüstü dönemdeki önemli görevinin konunun araştırmacılarına ancak *tadım*lık olabilecek birkaç yönüyle özetlenmesi, kanımca Yusuf Akçura'nın kişiliği ve değinilen görevinin kapsamı hakkında ilgi uyandıracaktır.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti ve Akçuraoğlu Yusuf Bey'in görevi

Savaşlarda esir düşen asker ve sivil-lerin kimliklerinin, yerlerinin saptanmasından gıda ve sağlık gereksinimlerinin karşılanmasına ve aileleriyle haberleşmelerine kadar uzanan noktalarla ilgilenmek; 1868 tarihinde kurulan ve II. Meşrutiyet duyurulduktan sonra 1911 yılında yeniden yapılan Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin (HAC) en öncelikli amaçlarındandı. Cemiyet yeni örgütlenirken, 1912 Mayısında Amerika Birleşik Devletleri'nin Washington (DC) kentinde toplanan Salib-i Ahmer (Kızıla- haç) Konferansı'nda, ilk kez uluslararası



Hilali Ahmer Cemiyeti, Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında sağlık alanının yanı sıra savaş esirleriyle ilgili büyük sorumluluklar da üstlenmişti.

(Hilali Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi, 1911)



Daha savaş bitmeden esir değişimleri için toplantılar yapıp sözleşmeler imzalanmaya başlandığında özellikle Rusya'da çok sayıda askeri ve sivil esir düşmüş olan Osmanlı Devleti de bu sorununu çözmek için harekete geçmekte gecikmedi. (Rusya, Vrania'daki Türk esirler)

sı yardım kuruluşlarının savaş esirlerine yönelik ortak bir yaklaşımda birleşmeleri kararlaştırılmıştı. Hilal-i Ahmer adına Dr. Besim Ömer'in katıldığı bu konferansta benimsenen ilkeler arasında savaş esirlerine yapılan bağışları toplamak üzere özel komisyonlar kurulması ve Cenevre Beynelmilel Komitesi'nin dağıtımını yapmak üzere bu komisyonların üst kurumu olarak kabul görmesi de vardı (3). Washington'da alınan kararlar çerçevesinde savaş esirlere eğilmek üzere kurulan uluslararası "acenta"(4) ve Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin kurduğu Üsera Heyeti (Esirler Komisyonu) adlı komisyon(5) ilk ortak etkinliklerini Birinci Dünya Savaşı sonunda gösterdiler.

Hilali Ahmer Cemiyeti ilkeleri arasında insanlara olduğu kadar devletlere yardım etmek de olduğundan, bu kurum Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında sağlık alanının yanı sıra savaş esirleriyle ilgili büyük sorumluluklar da üstlenmişti. Bir çok aydın gibi Akçuraoğlu Yusuf Bey de kendi düşüncesine çok uyan bu derneğin üyesiydi ve Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda, cemiyet adına Türk esirlerle ilgili önemli bir görevi başarıyla yerine getirdi.

Dünya Savaşı sona erdiğinde, çarpışan bütün ülkelerin gündemlerinde olan ve çözülmesi gereken önemli bir sorun, savaş sırasında alınan esirlerdi. Esirlerin çokluğu tutsak alan tarafa gıda, yer, sağlık sorunları ile ilgili büyük yük getirdiğinden,

uluslararası yardım dernekleri eliyle esirlere anavatanlarından yardım sağlamak, hatta savaş sona ermeden onları geri getirmek için yollar aramak bütün ülkelerin ilgilendiği bir konuydu. Bu bağlamda daha savaş bitmeden esir değişimleri için toplantılar yapıp sözleşmeler imzalanmaya başlandığında özellikle Rusya'da çok sayıda askeri ve sivil esir düşmüş olan Osmanlı Devleti de bu sorununu çözmek için harekete geçmekte gecikmedi.

Uluslararası programlar doğrultusunda Rusya'daki esirlere yardımın, bu ülkeye en yakın mesafedeki tarafsız ülkelere İsveç ve Danimarka yoluyla yapılması kararlaştırılmıştı. HAC da bu iki ülkenin Salib-i Ahmerleri'nin Osmanlı'nın bağlaştığı Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın esirlerine yaptıkları yardımları gözleyerek Rusya'da sayıları 60-70 bine ulaşan Türk esirlerine benzer destek sağlamak umuduyla 1917 yazında Üsera Şubesi Müdürü İzzet Bey'i, incelemeler ve görüşmeler yapmak üzere İskandinavya'ya gönderdi(6). İzzet Bey'in dönüşünde hazırladığı rapor doğrultusunda Cemiyet, Rusya'da durumlarının hiç de iyi olmadığı öğrenilen Türk esirlerine yardım eli uzatılması için gereken inceleme ve saptamaları yapmak üzere Ekim ayında, Akçuraoğlu Yusuf Bey'i Osmanlı Hilal-i Ahmer Murahhası (temsilcisi) olarak İskandinavya'da görevlendirdi.

Plana göre Yusuf Bey'in görevi, Rusya'daki Osmanlı esirleriyle bağlantı kura-

rak bulundukları yerleri, sayılarını, sağlık durumlarını ve gereksinmelerini öğrenmekti. Bu verilerin ışığında İsveç ve Danimarka Salib-i Ahmerleri'nin aracılığıyla HAC adına onlara para ve işlerine yarayabilecek armağanlar gönderecek, aileleriyle ilişki kurmalarını sağlayacaktı. Savaşın sonunun gelmekte olduğu neredeyse kesinleştikten, savaş tutsağı bütün esirler gibi Rusya'daki Türk esirlerinin memleketlerine dönebilmeleri için uğraşacak, geri gönderilenler bulundukları yerlerden, İskandinavya üzerinden Osmanlı topraklarına ulaşana kadar esir kabilelerini gözetmekte.

Ne ki 1917 Martında başlayan Rus ihtilali, beraberinde Rus Çarı II. Nikola'nın tahttan vazgeçmesini, Romanov sülalesinin 303 yıllık egemenliği ile birlikte Çarlık rejiminin kanlı bir şekilde son bulmasını(7), büyük bir iç savaşı ve yeni bir rejimi getirmişti. Bu ani gelişmelerin kargaşası, haberleşmenin de neredeyse olanaksız hale gelmesi, Yusuf Bey'in görevinin rotasını, kapsamını ve süresini daha başlangıçta tamamen değiştirmiş, yapılmış planı da ortadan kaldırmıştı. Yusuf Bey ise yola bu gerginlik içinde çıkmış ancak, 3 Aralık'ta Lenin'in Müslümanlara güvenlik ve saldırmazlık sözü veren mesajı, 5 Aralık'ta da barış görüşmelerinin başlaması, Bab-ı Ali'nin Bolşevik yönetimle tüm ilişkilerinin yeniden ele alınmasını gerektirmişti(8). Bu durumda Hilal-i Ahmer Merkez-i Umumi

Yusuf Bey'in görevi, Rusya'daki Osmanlı esirleriyle bağlantı kurarak bulundukları yerleri, sayılarını, sağlık durumlarını ve gereksinmelerini öğrenmekti. Bu verilerin ışığında İsveç ve Danimarka Salib-i Ahmerleri'nin aracılığıyla HAC adına onlara para ve işlerine yarayabilecek armağanlar gönderecek, aileleriyle ilişki kurmalarını sağlayacaktı.

Türk esirlere en iyi Sovyetler Cumhuriyeti'nde davranıldığını gören Yusuf Bey, Bolşeviklerin askerlerin her yerde serbestçe dolaşmalarına bile göz yumduğunu fark etmiş, hatta bazılarının kendilerine iş kurduklarını ve yurda dönmek gibi bir istekleri de olmadığını hayretle öğrenmişti.

1918 başında Stokholm'de bulunan Yusuf Bey'den, Brest Litovsk'tan sonra Moskova'da Büyükelçi olacak Galip Kemali Bey'in (Söylemzoğlu'nun) başkanlığında Rusya'ya gidecek Sefaret Heyeti'ne Hilal-i Ahmer temsilcisi olarak katılmasını istedi. Böylece, Akçuraoğlu'nun yükümlülüklerine 13 Ocak 1918'den 1 Şubat 1919'a kadar Petrograd, Moskova ve doğusunda Kostorma, Kazan, Simbirski, Samura ve Ufa'yı dolaşarak geçireceği Rusya görevi de eklendi.

Öte yandan, birkaç ayı geçmeyecek bir programla yola çıkan Yusuf Bey görevine başlarken ihtilal ve iç savaşla sarsılan Rusya, açlık ve sefalet içinde kendi halkını doyuramaz duruma geldiğinden, barış görüşmelerinin sonlanması beklemeden, bakmakta zorlandığı savaş tutsaklarını ülkelerine geri göndermeye başlamıştı. Bu durumda işine Rusya'dan, ilkleri Finlandiya-İsveç-Almanya yoluyla İstanbul'a doğru yola çıkarılan esirleri karşılayıp ilgilenerek başlayan Yusuf Bey, derin sorumluluk duygusuyla giderek çoğalan olumsuzluklar karşısında sadece yardım malzemesi dağıtmakla üzerine düşen görevi yerine getirmiş sayılamayacağını düşünerek kendini yükümlü hissettiği türlü işleri de üstlendi ve Türkiye'ye ancak iki yıl sonra dönebildi.

Türk esirlerin sayısını saptaması

Yusuf Bey Rusya'ya geçtikten sonra öncelikle Türk esirlerinin sayısı ile ilgilendi ve İskandinavya'da iken kendisine 1500 civarında olduğu bildirilen esir Osmanlı

subaylarının Hilal-i Ahmer merkezindeki kayıtlardaki gibi 1457 olduğunu öğrenerek rahatladı. Subay olmayanların sayısını da Rus Erkan-ı Harbiye-i Umumiyesi'nin kaynaklarını temel alarak 1715 olarak saptamıştı. Bununla birlikte Rusya'da aralı kesilmeyen düzensizlikler herkes gibi asker-sivil tüm esirleri de başıboş, dağınık ve kendi başının çaresine bakmak durumunda bıraktığından ne hepsinin tam sayısını ne de durumlarını istediği kesinlikle öğrenebilmişti. Elde edebildiği veriler Kafkasya'da 20-30 bin, Rusya'nın geri kalanında ise bir bu kadar daha Türk esiri olduğunu göstermekteydi. O da bu sayıları 1918 senesi Nisan'ında düzenlediği listeye Hilal-i Ahmer Merkezi'ne gönderdi. Ancak, Rusya'da bağımsız cumhuriyetlerin kurulduğu, bunların bir kısmının Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan örneğindeki gibi sonradan ayrıldığı, ardından da Sovyetleştirdiği karışık dönemde Akçura'nın bu listesi sabit kalamadı. 1919 yılında İstanbul'a döndükten sonra verdiği raporda dörde ayrılan eski Rus İmparatorluğu'ndaki Türk esirlerin sayısının Sovyetler Cumhuriyeti'nde yaklaşık 10000, Ukrayna Cumhuriyeti'nde 5000, Kafkasya'da 9000 ve Sibiry'a'da 20000 civarında olduğunu yazmıştı. Bu esirlerin bir kısmının resmen değiştirildiğini veya geri gönderildiğini, bir kısmının kendi gayretleriyle geri döndüklerini, bir kısmının da o topraklarda öldüklerini belirtmişti. Toplam 10000 dolayında esirinse bulundukları yerde kalmayı seçtiklerini yazarak HAC'e oldukça ayrıntılı bilgi verebilmişti.

Esirlere kötü davranışlar karşısında tutumu

Türk ve Müslüman esirlere farklı davranıldığını öğrenmek ve gözlemek Yusuf Bey'i görevinin dışına çıkaran etkenlerin başındaydı. Oysa Kopenhag'ta iken toplanan Mübadele-i Üsera Konferansı'nda esirlerin geri dönmelerinde izlenecek yöntem, onlara davranış biçimi ve iletilecek yardım hakkında ortak hareket edebilmek üzere kararlar alınmıştı. Bununla birlikte Yusuf Bey daha Rusya'ya gitmeden Türk esirlerin yoksullukları, resmi makamların eğilmediği sağlık sorunları ve en önemlisi, öbür ülkelerin esirlerine sağlanan olanakların onlardan esirgendiği, hatta can güvenliğinden yoksun oldukları yönünde pek çok duyumlar almıştı. Bu bağlamda, örneğin, İhtilal'in getirdiği karışıklıklar içinde Ermeniler tarafından boy hedefi yapılmaları çok ciddi bir tehlike ortaya koyarken, kimilerinin Kuban-Rus Kazakları'nca da öldürüldüğü, bazısının da açlıktan ölmekte olduğu veya tifüse yakalananların tren vagonlarına doldurularak yakıldıkları kulağına gelen yaygın söylentilerdi(9).

Rusya'ya gittiğinde esir karargâhlarını dolaşan Yusuf Bey, esirlere her yerde farklı davranıldığını görmüştü. En kötü davranışların Danimarka Salib-i Ahmer'i tarafından gönderilmiş heyetler olduğunu gözleyen Yusuf Bey, özellikle 1915 yılındaki Ermeni tehcirinden beri batı dünyasının Osmanlı Devleti'ni Hristiyanlara zulüm etmekle suçlarken Türk esirlere gösterilen



Akçura 1919 yılında İstanbul'a döndükten sonra verdiği raporda, dörde ayrılan eski Rus İmparatorluğu'ndaki Türk esirlerin sayısının Sovyetler Cumhuriyeti'nde yaklaşık 10000, Ukrayna Cumhuriyeti'nde 5000, Kafkasya'da 9000 ve Sibiry'a'da 20000 civarında olduğunu yazmıştı.



Rusya'daki esirlere Rusya'da yaşayan Müslümanlar da ufak tefek yardımlarda bulunurken, Türk-Tatarların birkaç yüz bin Rubleyi bulan nakit yardımı olmuştur.

kayıtsızlıklara çok sıkılmış, kendi hesabına da olsa Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nden Salibi Ahmer'in bunu dünyaya duyurmasını sağlamasını istemişti.

Türk esirlere en iyi Sovyetler Cumhuriyeti'nde davranıldığını gören Yusuf Bey, Bolşeviklerin askerlerin her yerde serbestçe dolaşmalarına bile göz yumduğunu fark etmiş, hatta bazılarının kendilerine iş kurduklarını ve yurda dönmek gibi bir istekleri de olmadığını hayretle öğrenmişti. Dolaştığı karargâhların bazılarında Bolşevik görevlilerin esir subayların kendileri gibi esir olan erleri kişisel hizmetlerinde kullanmalarına engel olduklarına da tanık olmuştu. Daha uzun vakit geçirdiği Sovyet karargâhlarında gıda ve sağlık malzemelerinin oldukça az olmasına karşın esirlere olumlu davranışlardan dolayı bu kıtlıkların büyük şikâyetlere yol açmadığını fark etmişti.

Rusya'daki günlerinde fark ettiği bir başka nokta da Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti ile Rusya'nın ilişkileri kesilince bu ülkedeki Osmanlı uyruklarının haklarını tarafsız ülke olarak korumakla görevlendirilen İspanya'nın, sorumluluk bölgelerinde konsolosluğu dahi olmadığı, bu boşlukla Türk esirlere kötü, ama İsveç'in sorumluluğundaki Alman esirlere çok daha iyi davranıldığıydı. Bu aldırma-ı lığa da çok üzülen Yusuf Bey, resmi makamlarla kendi girişimiyle yaptığı uzun yazışmalar sonunda Türk esirlerinin de ilaç, gıda ve sıcak tutacak giysileri içerecek

şekilde aynı olanaklardan yararlanmalarını, daha iyi ve eşit koşullara kavuşmalarını sağlamıştı.

Parasal işlerin sıkıntısı

Yusuf Bey'in esirlere yardım odaklı görevinin olmazsa olmazı akçalı işler, temsilciliği süresinde herhalde başını en çok ağrıtanlardı. Görevine başladığı Danimarka ve İsveç'te bu ülkelerin Salibi Ahmer'leri ona Rusya'daki Türk esirlerin kimliklerinin saptanmasında ve aileleriyle haberleşmelerini sağlanmasında yardımcı olunca yine onların kanalıyla esirlere Hilal-i Ahmer adına paketlerle gıda, giyim ve okuma malzemesi gönderebilmişti. Ne var ki gönderdiklerinin yerlerine ulaşması akıl almaz boyutlara ulaşan bürokratik işlemler ve ulaşım güçlükleriyle geciktikçe, hatta bazen de engellendikçe, kontrolü dışındaki bu durumlar Yusuf Bey'i bir hayli üzmüştü. Güçlülükle Rusyaya ulaştırdığı Kuran-ı Kerim'lerin, kitapların ve türlü öteberinin esirleri pek de memnun etmediğini, ayrıca, onların yerine paranın işlerine daha çok yarayacağını öğrenince de onlara nakit göndermeye çalışmış, ama bu kararı üzüntülerinin artmasına yol açmıştı. Bunun hem kişiliğinden kaynaklanan hem de kontrolü elinde olmayan nedenleri vardı.

Titiz ve duyarlı bir kimse olan Yusuf Bey, kendinin veya Hilal-i Ahmer'in parasal herhangi bir suçlamaya hedef olmaması için çok aşırı dikkat ve özen göstermiş,

her biri değişik işlemler gerektiren tüm parasal işlerin hatasız ve eksiksiz yerine getirilmesi için çok çabalamıştı. Adına yatan bütün paraların, yaptığı ödemelerin ve harcamaların kayıtlarını çok özenli tutmak ve belgelerini saklamak sürekli yer de değiştirdiği savaş koşullarında hiç de kolay olmamıştı. Esirlere dağıtacağı veya türlü işler için kullanacağı paranın eline geçmesi savaşın sorunlu ortamında hep çok uzun sürdüğü için istemiş olduğu miktar eline geçene kadar veya kullanana kadar bankada tutarken Ruble sürekli değer kaybettiğinden, cebindeki nakitin hesaplarına göre hep yetersiz kalıvermesi de bir başka sorundu. Değeri durmadan düşen Ruble ile iş görmenin zorluklarını yenebilmek için kurları çok yakından izleyip elindeki paraları dövize çevirmek zorunda kalmak, Yusuf Bey'in alışkın da olmadığı yorucu ve yıpratıcı bir işti.

Rusya'da askerlere para dağıtırken ve onların gerçek ihtiyaçlarını görmeye özen gösterirken, biraz da ülkesinin ekonomik çöküntü içinde olduğunu hesap ederek dikkatli davranıp tasarruf etmeyi ön plana alan Yusuf Bey'in çok hesaplı tutumunun bir nedeni de esaretin veya esirlerin Türkiye'ye dönüşünün ne kadar zaman alacağını, bir başka deyişle, elindeki parayla ne kadar zaman yetinmek durumunda olacağını kestirememesiydi. Yine de Bolşevik Hükümeti, Osmanlı esirlerine her ay vermekte olduğu küçük tutarları kendi mali sıkıntılarından dolayı kesince, sıkıntı çekmemeleri için Hilal-i Ahmer sermayesinden subaylara 50, erlere 10 Ruble ay-

Titiz ve duyarlı bir kimse olan Yusuf Bey, kendinin veya Hilal-i Ahmer'in parasal herhangi bir suçlamaya hedef olmaması için çok aşırı dikkat ve özen göstermiş, her biri değişik işlemler gerektiren tüm parasal işlerin hatasız ve eksiksiz yerine getirilmesi için çok çabalamıştı.

lık ödemekten geri kalmamış, Rusya'ya Osmanlı Harbiye Nezareti'nin temsilcisi gelince bu ödemeyi onun üstlenmesine de çok sevinmişti.

Sonuç olarak Yusuf Bey Rusya'daki esirlere Osmanlı Hilal-i Ahmer'i adına gelen 230000 Rubleye İsveç, Almanya ve Danimarka Salib-i Ahmerlerinin destek olarak gönderdiği 900000 Rublenin eklenmesiyle yaklaşık 1300000 Ruble'ye varan nakit yardım dağıtmıştı. Bu sırada Rusya'da yaşayan Müslümanlar de ufak tefek yardımlarda bulunurken, Türk-Tatarların birkaç yüz bin Rubleyi bulan nakit yardımı olmuştu.

Öte yandan, kullanacağı para geciktikçe görevini yerine getirebilmek için bazen cebinden harcamak bazen de uygun şahısları ve kurumları bulup bin bir güvence sözü vererek borçlanmak, parasal işlerin yarattığı ve Yusuf Bey'in sıkça göğüslediği sıkıntılardan idi. Kaldı ki Yusuf Bey bu sıkıntıyı görevi sona erdiğinde bile atlatamamıştı. HAC'ın alacaklılara borç verdikleri paraları yıllar sonra da olsa mutlaka ödemesi için yıllarca büyük çaba harcamış, hatta borç veren kimsenin öldüğü veya alacaklı kurumun kapanmış olduğu durumlarda borçların yasal varis veya vekillere ödenebilmesi için Cumhuriyet kurulduktan sonra bile uğraşmış, ödemeler tamamlanana kadar da rahat nefes alamamıştı.

Yapılan haksızlıkları düzelttirmesi

Yusuf Bey'in sıkıntıları Türk esirlere kötü davranışlar ve para işleriyle sınırlı kalmamış, ülkesine ve Müslümanlar'a karşı yapıldığına tanık olduğu haksızlıklara da parmak basmak gereğini duymuştu. Zaten İskandinav'da kalışı sırasında Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu arasında alınıp verilen esirlerin durumlarına göz kulak olması gereken Salib-i Ahmer heyetlerini izlemek ve raporlarını toplamakla da görevlendirilmiş, o da bu kapsamda ciddi incelemeler yapmıştı. Rusya'da da bu heyetlerin seyahat edebilmenin güçlüğü karşısında denetlemeleri gereken yerlere gitmekten vazgeçtiğini, gerçek veriler üzerine geliştirilmeyen, alelacele raporlar hazırladıklarını gözlemişti. Üstelik bunlar kendine ancak ertesi yıl ve hatta çok daha



Akçura, iki ay sürmesi planlanan görevi dönemin koşulları yüzünden iki yıla uzarken, dıyarlı ve titiz kişiliği dolayısıyla kendinden beklenenden çok daha geniş kapsamlı sorumluluklar üstlenmiştir.

uzak yörelerden gelen Osmanlı raporlarından sonra ulaştırılmış, o da Salib-i Ahmer yetkililerine yazarak duruma el koyulup düzeltilmesini istemekten geri kalmamıştı.

Yusuf Bey'in Osmanlı esirlerinin haksızlığa uğradıklarını fark ettiği bir başka nokta da barındıkları mekânlar, dağıtılan uluslararası yardımlar ve ulaşım olanakları açısından Rusya'daki Alman esirleriyle eşit tutulmadıklarıydı. Nitekim bu eşitliğin elverdiğince sağlanması için HAC ve Salib-i Ahmer genel merkezlerini uyarmış ve olumlu sonuç almayı başarmıştı. Yine haksızlık olarak gördüğü ve İstanbul'un dikkatini çektiği bir başka nokta da Türk esirlerinin çıkarlarını koruma işinin Rusya'da hemen hiçbir teşkilatı bulunmayan İspanya'ya verilmiş olmasıydı. HAC yetkililerine de yazdığı öneri, uluslararası sorun oluşturmaması için bu yetkinin İspanya'dan resmen almadan aynı görevi başarıyla yürüten İsveç'e kabul ettirmektir. Türk esirlere çok yararı olan bu iki isteğinin de yerine getirilmesi, Yusuf Beyi oldukça mutlu etmişti.

Osmanlı'yı tanıtırma çabaları

Görevinin sürdüğü iki yıl boyunca hem İskandinav ülkelerini daha iyi tanımak, hem de Rusya'da Osmanlı esirlerinin bulunduğu bölgeleri, onların koşullarını daha iyi öğrenmek ve daha yakın gözlemek olanağını bulan Yusuf Bey, gittiği yerlerde ülkesinin hemen hemen hiç tanınmadığını görerek buna da bir çare bulmak

istemiydi. Ancak uzun sürecek işlemlerden hep kaçındığından bu konuya da şahsen eğilmiş, İskandinav ve Rusya'da, İsveç, Danimarka, Rus ve Türk-Tatar günlük gazetelerinde ve dergilerinde İmparatorluğu, Türkleri ve insani yönüyle Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyetini tanıtan makalelerin ve söyleşilerin yer almasını sağlayarak bir tür tanıtımcılık görevi de yapmıştı.

Sonuç olarak, Birinci Dünya Savaşı'nın bilançosunun çıkarıldığı sancılı yıllarda Rusya'daki Türk esirlere ve ülkeye dönüşlerine yardımcı olmak üzere Hilal-i Ahmer Temsilcisi olarak 1917 Ekimi'nde İskandinav ülkelerine, ardından Rusya'ya gönderilen, 1919 Şubatı başında da dönüşü geçerek İskandinav ve Almanya yoluyla 23 Mayıs'ta İstanbul'a dönen Akçuraoğlu Yusuf Bey, bu görevinde tam anlamıyla *evdeki pazarın çarşısına uymaması* durumunu yaşamıştır. Akçura, iki ay sürmesi planlanan görevi dönemin koşulları yüzünden iki yıla uzarken, dıyarlı ve titiz kişiliği dolayısıyla kendinden beklenenden çok daha geniş kapsamlı sorumluluklar üstlenmiştir. İki yıl sonunda da, yapılmış olan anlaşmalarla ülkeye dönen esirleri gözetmek, esir karargahlarında Türk esirlerin aileleriyle bağlantılarını sağlamak, onlara karşı kötü davranışları önlemek, yapılan haksızlıkları gidermek, esirlere götürdüğü armağanların yanı sıra onlara teselli de sunmak, hatta ramazan ve bayram ziyafetleri vererek morallerini de yükseltmek gibi kendinden istenen ve istenmeyen yükümlülükleri başarıyla yerine getirmiş olarak yurda dönmüş, tuttuğu ayrıntılı notlar, sakladığı belgelerle yazdığı ayrıntılı raporla da dönmemin araştırmacılarına eşsiz bir kaynak armağan etmiştir.

Kaynaklar ve Dipnotlar

- (1) Seçil Karal Akçura-Murat Uluştekin, Birinci Dünya Savaşı Sonunda İskandinav'dan Sibiryaya Hilal-i Ahmer Hizmetinde Akçuraoğlu Yusuf, Türkiye Kızılayı Demeği Yayınları, Ankara, 2009
- (2) Okumakta olduğunuz yazı büyük ölçüde Türk Kızılayı Etimesut Arşivi'nde bulunan bu rapora dayalıdır.
- (3) Besim Ömer (Akalin), IX Washington Salib-i Ahmer Konferansına Memuriyetim ve Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne Tekliflerim Hakkında, İst. 1328, s. 12
- (4) Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Salname, İst. 1914, s.231
- (5) Türk Kızılayı Etimesut Arşivi 1914-1918 Raporu s. 23
- (6) OHAC Üsere Murahhası Akçuraoğlu Yusuf'un Raporu Dersaadet 1335 s. 3-4 II Kitap s. 69
- (7) Akdes Nimet Kurat, Rusya Tarihi (Başlangıçtan 1917'ye Kadar) Ankara. 1948, s.433-34
- (8) Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkılabı Tarihi . Cilt III, Kısım IV, Ankara. 1967. s.96-97; 135-37
- (9) Ibid. s. 125

İsveç Kızılhaçı, Rusya'daki Türk savaş esirleri ve Yusuf Akçura

Akçura'nın Şubat 1918'de sonlandırılan esir mübadelesine, birkaç trene binerek malul Türk esirler sağladığı destek dışında herhangi bir katkısının olduğunu belirtecek belgelere rastlanmamıştır. İsveç Kızılhaçı'nın, özellikle kısa dönemli kurulan komitelere ait belgelerinin arşiv çalışmaları sırasında hoyratça ayıklanarak yok edilmesi ve Petrograd yazışmalarıyla ilgili dosyaların rutubet ve küf nedeniyle kullanılamaz duruma gelmiş olması nedeniyle Yusuf Akçura'nın Rusya'daki çalışmaları konusunda da İsveç kaynaklarından yeterince bilgi edinilememektedir.

Savaşın birinci yılı geride kalırken milyonlarca savaş esirinin ağır esaret şartları, yaralı ve hasta esirlerin tedavi ve bakımındaki yetersizliklere işaret eden raporlar ortaya çıkmakta, kamplardaki zorlukları dile getiren esir mektupları, yakınları için tüm hükümetlere ve yardım kuruluşlarına başvuran ailelerin yardım çağrıları duyulmaktaydı.

Birinci Dünya Savaşı'nda Rus ve Alman imparatorlukları arasında sıkışmış olan İsveç tarafsızlık ilan ederek savaş dışı kalmış, ancak Alman yanlısı tarafsızlık izlediği gerekçesiyle İngiltere'nin yoğun baskısına hedef olurken, bütün taleplerini karşılayamadığı Almanya tarafından da sürekli baskı altında tutulmuştur. İsveç böyle bir ortamda konumundan da faydalanarak savaş esirleri konusunun gündeme taşınması ve bu konuda taraflar arasında görüşmeler yapılmasını sağlayan köprü ülke rolünü üstlenmiştir(1). Balkan Savaşları sırasında yaptığı çalışmalarla uluslararası Kızılhaç çevrelerinde saygınlık kazanan İsveç Kızılhaçı, Birinci Dünya Savaşı'nda İsveç Dışişleri Bakanlığı ile eşgüdüm içerisinde savaş esirleri konusunda, özellikle Rusya'daki savaş esirlerine yönelik önemli çalışmalar yapmıştır(2).

Henüz Balkan Savaşları'nın yenilgisini, yorgunluğunu ve şokunu atlatabadan Birinci Dünya Savaşı'na giren Osmanlı

İmparatorluğu birçok cephede İtilaf Devletlerine karşı savaşmak zorunda kalmış, esir vermiştir. Dünyanın ücra köşelerinde ağır esaret şartları altında yaşam mücadelesi veren savaş esirlerini gözetecek, onların sorumluluğunu alacak bir kurum ise oluşturulmamıştır(3). 1912 yılında Hilâl-i Ahmer Cemiyeti bünyesinde kurulan "Hilâl-i Ahmer Üsera Heyeti" nin Balkan Savaşları'nda olduğu gibi Birinci Dünya Savaşı'nda da Türk esirlerin her



Henüz Balkan savaşlarının yenilgisini atlatabadan Birinci Dünya Savaşı'na giren Osmanlı İmparatorluğu birçok cephede İtilaf Devletlerine karşı savaşmak zorunda kalmış, esir vermiştir.



*Haparanda'da mübadele edilmek üzere tren alınmış üç malul Türk savaş esiri
Kızılhaç görevlilerinin arasında*

türlü sorununa devlet adına eğildiği anlaşılmaktadır(4).

Bu makalede İsveç Kızılhaçı'nın Rusya'daki savaş esirlerine yönelik çalışmaları, aralarında Türk savaş esirlerinin de olduğu malul esir mübadelesi ve İsveç kaynaklarına göre Yusuf Akçura'yla temaslari ele alınacaktır.

Rusya'daki savaş esirleri ve İsveç Kızılhaçı

Savaş cephelerde tüm şiddetiyle devam ederken, yığınlar halinde ele geçirilen savaş esirleri cephelerden uzaklaştırılarak ülke içlerine sevk edilmekteydi(5). Savaşın birinci yılı geride kalırken milyonlarca savaş esirinin ağır esaret şartları, yaralı ve hasta esirlerin tedavi ve bakımındaki yetersizliklere işaret eden raporlar ortaya çıkmakta, kamplardaki zorlukları dile getiren esir mektupları, yakınları için tüm hükümetlere ve yardım kuruluşlarına başvuran ailelerin yardım çağrıları duyulmaktaydı. Özellikle durumun kaygı verici olduğuna dikkat çekilen Rusya'daki esirler için yaklaşan kış nedeniyle acil giysi, yiyecek ve ilaç yardımı istenmekteydi(6).

Böyle bir ortamda tarafsız bir ülke olarak savaş esirleri konusuna odaklanan İsveç Kızılhaçı, 1915 ilkbaharında Fransa ile Almanya arasında bir daha savaşamayacak durumda olan esirler arasında gerçekleştirilen sınırlı esir mübadelesini örnek alarak benzer bir mübadeleyi Rusya ve Almanya savaş esirleri arasında gerçekleştirmek üzere harekete geçmiştir. Üç aşamalı bir plan hazırlayan İsveç Kızılhaçı savaşta yaralanan ve sakat kalan esirlerin mübadelesine paralel olarak kamplardaki esirlere elbise, yiyecek, ilaç, kitap, müzik aletleri dağıtılmasını, esirlerle aileleri arasında haberleşmenin gerçekleştirilmesini ve savaş bittikten sonra da kamplardaki yaşam koşulları nedeniyle iyice zayıf düşmüş ve tepkisizleşmiş (apatik) esirlerin evlerine ulaştırılmasını hedeflemiştir(7).

Bu çalışmaları yapmak üzere İsveç Kızılhaçı bünyesinde iki komite kurulmuştur. Savaş Esirleri Mübadele Bürosu bir daha savaşamayacak kadar yaralı, sakat ve hasta esirlerin İsveç üzerinden mübadelesini üstlenirken; Savaş Esirlerine Yardım Komitesi Almanya, Avusturya ve Rusya'daki esir kamplarında çalışmalar yapmıştır(8).

İsveç Kızılhaçı Savaş Esirleri Mübadele Bürosu'nun malul esirlerle ilgili çalışmaları

Savaş Esirleri Mübadele Bürosu'nun İsveç, Alman ve Rus hükümetleriyle Kızılhaçları arasında Mart 1915'te başlattığı mübadele görüşmeleri olumlu sonuçlanmış, Temmuz 1915'te Rusya ile Almanya arasında bir daha askeri görev yapamayacak kadar yaralı, hasta ve sakat esirlerin İsveç üzerinden mübadelesi konusunda anlaşmaya varılmıştır. Bir daha orduda eğitim ve idari görevler alamayacak durumdaki subay ve erlerin mübadelesinin İsveç Dışişleri Bakanlığı tarafından görevlendirilen İsveç Kızılhaçı Savaş Esirleri Mübadele Bürosu tarafından gerçekleştirilmesine karar verilmiştir. Mübadele görüşmelerine dâhil olmayan Avusturya-Macaristan Hükümeti, savaş esirlerinin mübadele edileceğini duyunca İsveç Kızılhaçı'nın talep ettiği mübadele ön bedelini ödemiş, anlaşmanın eşit koşullarda Avusturya-Macaristan esirlerini de kapsayacak şekilde genişletilmesini sağlamıştır.

Mübadele 12 Ağustos 1915'te başlamıştır. İsveç Kızılhaçı görevlileri tarafından Almanya'nın liman şehri Sassnitz'te

Savaş Esirleri Mübadele Bürosu'nun İsveç, Alman ve Rus hükümetleriyle Kızılhaçları arasında Mart 1915'te başlattığı mübadele görüşmeleri olumlu sonuçlanmış, Temmuz 1915'te Rusya ile Almanya arasında bir daha askeri görev yapamayacak kadar yaralı, hasta ve sakat esirlerin İsveç üzerinden mübadelesi konusunda anlaşmaya varılmıştır.

teslim alınan bir grup Rus savaş esiri feribotla İsveç'in liman şehri Trelleborg'ye getirildikten sonra trenle Haparanda'ya nakledilmiş, oradan da mavnalarla Finlandiya'nın kıyı şehri Tornio şehrine taşınarak burada Rus yetkililere teslim edilmiştir. 13 Ağustos'ta ise Rusya'dan Tornio'ya getirilen Alman ve Avusturya-Macar esirler İsveç Kızılhaçı görevlilerince teslim alınmış, aynı rota aksi yönden izlendikten sonra, Sassnitz'de Alman yetkililere teslim edilmiştir(9). Böylece karşılıklı yapılan ilk seferlerle İsveç Kızılhaçı yardımıyla Rus, Alman ve Avusturya-Macar savaş esirlerinin İsveç üzerinden mübadelesi gerçekleşmiştir.

Osmanlı hükümetinin mübadeleye dâhil olma başvurusu 11 Nisan 1916 yılında Stockholm temsilciliği kanalıyla yapılmıştır. Başvuru 23 Haziran 1916'da savaşıyan tarafların onayıyla kabul edilmiş, mübadelenin başlayabilmesi için İsveç Kızılhaçı'nın talep ettiği ön bedel ise Aralık 1916'da ödenmiştir(10). Malul Türk esirlerin mübadelesi ancak Nisan 1917 tarihinde başlayabilmiştir(11).

Ağustos 1915-Şubat 1918 tarihleri arasında toplam 63. 463 savaş esiri İsveç üzerinden İsveç Kızılhaçı yardımıyla mübadele edilmiştir(12). Bu esirlerin 37.295'i Rus; 428'i Türk, 3.617'si Alman ve 22.123'ü Avusturya-Macaristan esirleri olmak üzere 26.168'i İttifak Devletleri esirleridir(13). İsveç Kızılhaçı arşivlerine göre ilk kez 4 Nisan 1917'de 2 malul Türk er mübadele edilmiştir. 8 Haziran 1917 tarihinde ise ilk kez bir Türk subayı tek başına mübadele edilmiştir. Malul Türk savaş esirlerinin mübadelesi en son 31 Ocak 1918'de gerçekleşmiştir. Mübadele süresince toplam 24 seferde malul Türk esirleri taşınmıştır(14). Son seferlerin Trelleborg'den 26 Ocak 1918'de, Haparanda'dan ise 31 Ocak 1918'de yapıldığı malul mübadelesi 3 Şubat 1918'de tamamen sona ermiştir(15). İsveç Kızılhaçı raporuna göre Ocak 1918 itibarıyla Rusya'da tahliye edilmeyi bekleyen yaklaşık 47.685 Türk savaş esiri bulunmaktadır(16).



“..Türk savaş esirleri profesör Akçura gibi zevkle birlikte çalışılabilen, enerjik ve ilgili bir temsilci edindiler...”

Malul trenlerinde Yusuf Akçura

Yusuf Akçura Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti İskandinavya temsilcisi olarak 1917 sonbaharında göreve başlamış, Ocak 1918'e kadar Rusya'daki Türk savaş esirleriyle ilgili Danimarka ve İsveç'te temaslarda bulunmuştur(17).

Trenlerde görevli olan raportörlerin 1917 sonbaharında belirttiğine göre Yusuf Akçura, İsveç'te büyük yankı uyandıran ve halkın yoğun ilgi gösterdiği malul trenlerinin geçişi sırasında, diğer yabancı elçilik temsilcilerinin de yaptığı gibi izin

olarak trenlere binmiş ve Türk malullere tütün, şekerleme gibi çeşitli armağanlar vererek moral desteği sağlamıştır.

25 Ekim 1917 tarihli raporda 22/10-25/10 1917 Haparanda-Trelleborg seferini yapan 3044 numaralı trene, 23 Ekim'de aralarında 125 Türk er bulunan 224 malul bindirildiği, “...tren Hallsberg istasyonunda Avusturya-Macar, Türk askeri ataşesi ve Dinkespiel ailesi tarafından ziyaret edildi, malullere çiçek vs dağıtıldı... Trene Malmö'de Profesör Aktchura ve Türk konsolos R. Hedberg bindi, malullere sigara ve meyve dağıttılar. Bu baylar Türk maluller arasında eşit dağıtılmak üzere 1875 Alman Mark teslim ettiler... şiddetli fırtına nedeniyle denize uçmasınlar diye malullerin çoğuna gemiye bindirilirken eşlik edildi...” ifadesi yer almaktadır. 2/11-5/11 1917 tarihleri arasında yapılan seferde görev yapan 1 numaralı tren raportörü Cronholm'un 5/11 1917 tarihli raporunda da aralarında 8 Türk subay ve 34 Türk er bulunan 226 malulün, 2 Kasım'da Haparanda'dan trene bindirildiği, 25 malulün aklını kaybetmiş olduğu için trene fazladan üç bakıcı daha alındığı belirtilmekte ve “...İsveç Kızılhaçı Yönetim Kurulu tarafından verilen izinle Malmö'de trene binen Profesör Aktchura, Trälleborg'a kadar geldi” ifadesi yer almaktadır(18).

İsveç Kızılhaçı Savaş Esirlerine Yardım Komitesi'nin Rusya'daki çalışmaları

Savaş Esirlerine Yardım Komitesi'nin 1915-1918 yılları arasında Rusya'da yaptığı çalışmalarda 100 delege görevlendirilmiş, 77'si kamplarda, 23'ü ise kamp ve eyalet bürolarında çalışmıştır(19). 1918 yılında imzalanan Brest-Litovsk anlaşmasının ardından azaltılması planlanan çalışmalar iç savaşın başlamasıyla birlikte 1921 yılına kadar sınırlı bir şekilde uzatılmış, “Alman, Avusturya, Türk ve Bulgar esirler İsveç Kızılhaçı'nın yardimlarına en ihtiyaç duydukları zamanda ortada bırakılmamıştır.”(20) Samara bölgesinde başlayan açlık nedeniyle tahliye çalışmaları Eylül 1922 tarihine

İsveç kaynaklarında Osmanlı Devleti'nin ve Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Türk esirlerin durumuyla ilgili olarak 1918 yılı başlarına kadar Rusya'da herhangi bir çalışma yapmadığı vurgulanmakta, yazışmalar bu durumun Türk esirler açısından olumsuz sonuçlar doğurduğuna işaret etmektedir.

Yusuf Akçura'nın gerek İsveç Kızılhaçı gerekse İsveç Dışişleri Bakanlığı ile yazışmalarında esirlere yapılacak yardım ve İsveç Kızılhaçı kanalıyla gönderilen paralar, bu paraların yerlerine ulaşıp ulaşmadığı, esirlere dağıtımı ve muhasebesi konularında son derece titiz davrandığı anlaşılmaktadır.

kadar sürmüştür(21). Savaş boyunca Almanya ve Avusturya-Macaristan'dan 41 tren seferiyle gönderilen 1016 vagon dolusu yiyecek, giyecek ve hediye paketi, İsveç Kızılhaçı Savaş Esirlerine Yardım Komitesi tarafından Rusya ve Sibiryaya içlerine taşınarak savaş esirlerine dağıtılmıştır(22). Rusya'daki savaş esirleri için Stockholm'de 98.286 kitap toplanarak Rusya'ya gönderilmiştir(23). Komite, esirlere aileleri veya yardım kuruluşları tarafından posta veya banka yoluyla gönderilen paraların büyük bir kısmının işlem ve transferlerinin de İsveç üzerinden yapılmasını sağlamıştır(24). Savaş Esirlerine Yardım Komitesi yaptığı çalışmalarda Stockholm'deki Türk Elçiliği, Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti ve kamplardaki Türk savaş esirleriyle temas içerisinde olmuş, Türk savaş esirlerine para, giyecek, ilaç yardımları yapılmıştır(25).

İsveç kaynaklarında Osmanlı Devleti'nin ve Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Türk esirlerin durumuyla ilgili olarak 1918 yılı başlarına kadar Rusya'da herhangi bir çalışma yapmadığı vurgulanmakta, yazışmalar bu durumun Türk esirler açısından olumsuz sonuçlar doğurduğuna işaret etmektedir(26). İsveç Kızılhaçı'nın Rusya'daki örgütlenmesinin sorumlusu olan Thorsten Wennerström de 1918 yılı başlarına kadar Türklerin Petrograd'da bir temsilcisinin olmadığını, bu nedenle Türk esirlerle ilgili işlerin, İsveç Kızılhaçı Petrograd Bürosu tarafından yapıldığını belirtmektedir(27).

1918 Brest-Litovsk Anlaşması'ndan sonra savaş esirlerinin tahliyesiyle ilgili olarak Alman yetkililerle görüşmek üzere Mart 1918'de Berlin'e giden Wennerström, Berlin Türk Elçiliği'nde Hakkı Paşa görüşükten sonra Adlon Otel'i'nde kalan Kemal Bey(28) ile görüşmüştür(29). Wennerström bu görüşmede Kemal Bey'e "Türk savaş esirleri profesör Akçura gibi zevkle birlikte çalışılabilen, enerjik ve ilgili bir temsilci edindiler..." dediğini, "Profesör Akçura'nın Türk savaş esirlerinin kaldığı yerler konusunda İsveç Kızılhaçı Petrograd Bürosu'ndan yardım alabileceğini" söylediğini ve Kemal Bey'den Akçura'ya teslim edilmek üzere iki mektupla birlikte 5.000 mark aldığını belirtmektedir(30).

Rusya'daki Türk savaş esirlerine yardım ulaştırmak, ihtiyaçlarını karşılamak için Rusya'ya giden Yusuf Akçura'nın burada İsveç Kızılhaçı'yla işbirliği yaptığı, kamplara kolayca girebilen delegelerin imkânlarından yararlandığı anlaşılmaktadır. Yusuf Akçura'nın 13 Ocak 1918'de Rusya'da göreve başlamasından İsveç Kızıl Haçı Petrograd bürosuna Türk esirler için kullanılmak üzere 100.000 ruble gönderilmiştir. İsveç Kızılhaçı Petrograd Bürosu'nun bölge sorumlularına gönderdiği genelgede "...Türk subaylara 100 ruble, askerlere 10 ruble dağıtılmasının ve Türk esirlerin ihtiyacına ve talebine göre elbise ve gıda malzeme-

lerinin satın alınmasının istendiğini" bildirilmektedir(31).

Yusuf Akçura'nın Çek-Slovak birliklerince Kazan'da tutuklanması üzerine yardım talebiyle İsveç Kızılhaçı'na başvurulduğu anlaşılmaktadır. 29.9.1918'de yapılan başvuruyu ele alan İsveç Kızılhaçı, Yusuf Akçura'nın tutuklanmasını "acı bir sürpriz" olarak nitelemiştir. İsveç Kızılhaçı başkanı Prens Carl'ın bu konuyla "bizzat ilgileneyeceği" belirtilmiş, Akçura'nın kurtarılabilmesi için "Osmanlı Kızılayı'nın da her türlü yoldan mücadele etmesi" istenmiştir(32). Yusuf Akçura'nın serbest kaldıktan sonra "Rusya'daki zor durumdan kurtulmasına ve kendisini ifade etmesine yardımcı oldukları" için İsveç Kızılhaçı yönetimine bir teşekkür mektubu gönderdiği görülmektedir(33).

Stockholm'de bulunduğu sürede şehrin en iyi otellerinden olan Exelsior(34) otelinde kaldığı sanılan Yusuf Akçura'nın gerek İsveç Kızılhaçı gerekse İsveç Dışişleri Bakanlığı ile yazışmalarında esirlere yapılacak yardım ve İsveç Kızılhaçı kanalıyla gönderilen paralar, bu paraların yerlerine ulaşıp ulaşmadığı, esirlere dağıtımı ve muhasebesi konularında son derece titiz davrandığı anlaşılmaktadır(35).

Şubat 1919'da Rusya'dan ayrılan Yusuf Akçura'nın Mart 1919'da Stockholm'e geldiği, bir süre burada kaldığı, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından İsveç Dışişleri



Birinci Dünya Savaşı'ndaki Türk savaş esirleri konusu gibi esirle yönelik çalışmalar da yeterince açıklığa kavuşturulmamıştır.

Bakanlığı vasıtasıyla Türk savaş esirlerine gönderilen paralar ile ilgili olarak İsveç Dışişleri Bakanlığı B-bölümüyle yazışmaya devam ettiği görülmektedir. Yusuf Akçura Haziran ve Temmuz aylarında da Berlin'den Türk esirler ve Petrograd'daki Türk fonunun Moskova'ya aktarılması konularıyla ilgili olarak İsveç yetkilileriyle yazışmıştır(36).

İsveç Kızılhaçı çalışanlarına madalya dağıtımı ve Yusuf Akçura

1915 yılından itibaren Birinci Dünya Savaşı'nda Rusya'daki Alman, Avusturya-Macar ve Türk savaş esirlerine yönelik çalışmalar yapan bazı İsveç Kızılhaçı delegeleri ve merkez büro çalışanları Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından Cemiyet madalyası verilerek ödüllendirilmiştir. Yusuf Akçura 3 Nisan 1919 yılında İsveç Kızılhaçı Savaş Esirlerine Yardım Komitesi'ne "Kızılay madalyasıyla onurlandıran kişilerin listesini" bildiren bir yazı göndermiştir. "Listenin 2/VI, 9/IX ve 10/IX 1918 Takvim-i Wakai' (Osmanlı İmparatorluğu Resmi Gazetesi)'nde yayınlandığını" belirten Akçura, gazetelerde yayınlanma sırasına göre madalya verilen delegelerin listesini de eklemiştir(37). Buna göre Elsa Brändström, Thorsten Wennerström, Ragnar Tennman, Ernest Didring, Wilhelm Sarwe Türk savaş esirlerine yönelik çalışmaları nedeniyle Hilâl-i Ahmer Cemiyeti madalyası verilen delegeler olurken Conrad Cederkrantz da madalya verilen İsveç Kızılhaçı Merkez Büro çalışanı olmuştur.

Sonuç

İsveç Kızılhaçı, Birinci Dünya Savaşı'nda hem malul esir mübadelesini gerçekleştirmiş hem de Rusya'da yüz delegesiyle üç milyona yakın savaş esirinin kaldığı kamplarda övgüye değer özverili çalışmalar yapmıştır. 428 savaş malulü Türk esir de İsveç Kızılhaçı yardımıyla İsveç üzerinden evlerine dönebilmiştir. Kesin hesaplar yapıldıktan sonra Türk tarafından mübadele için 8.381, 63 İsveç



İsveç Haparanda'daki bu anıt mezar malul esir mübadelesi sırasında hayatını kaybeden 2 Türk 205 Avusturya Macar ve 11 Alman savaş esiri için 19 Temmuz 1919 yılında dikilmiştir.

kronu fazla tahsil edildiği tespit edilmiş bu miktar, 5 Ekim 1921'de İsveç Merkez Bankası tarafından Türkiye'ye iade edilmiştir(38).

Rusya'nın uçsuz bucaksız coğrafyasında dağınık bir biçimde bulunan esir

İsveç Kızılhaçı'nın özellikle kısa dönemli kurulan komitelere ait belgelerinin arşiv çalışmaları sırasında hoyratça ayıklanarak yok edilmesi ve Petrograd yazışmalarıyla ilgili dosyaların rutubet ve küf nedeniyle kullanılamaz duruma gelmiş olması nedeniyle Yusuf Akçura'nın Rusya'daki çalışmaları konusunda da İsveç kaynaklarından yeterince bilgi edinilememektedir.

kamplarında kalan binlerce Türk savaş esiri İsveç Kızılhaçı'nın "milliyet ayrımı yapılmaksızın" dağıtılan yardımlarından faydalanmıştır.

Rus devriminden sonra İsveç Kızılhaçı ile işbirliği yapan Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti hem temsilci göndererek Rusya'daki esir tahliye çalışmalarına dahil olmuş ve kendi esirleri için yerinde mücadele eden, sahada var olan bir aktör konumuna kavuşmuştur hem de sınırlı para yardımıyla Türk esirlerin ihtiyaçlarını bir miktar karşılayabilmiştir.

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti temsilcisi olarak görevlendirilen Yusuf Akçura'nın Türk savaş esirleri için yaptığı çalışmalar şüphesiz önemlidir. Ancak İsveç kaynaklarında Yusuf Akçura'nın Şubat 1918'de sonlandırılan esir mübadelesine birkaç trene binerek malul Türk esirler sağladığı destek dışında herhangi bir katkısının olduğunu belirtecek belgelere rastlanmamıştır. İsveç Kızılhaçı'nın özellikle kısa dönemli kurulan komitelere ait belgelerinin arşiv çalışmaları sırasında hoyratça ayıklanarak yok edilmesi ve Petrograd yazışmalarıyla ilgili dosyaların rutubet ve küf nedeniyle kullanılamaz duruma gelmiş olması nedeniyle Yusuf Akçura'nın Rusya'daki çalışmaları konusunda da İsveç kaynaklarından yeterince bilgi edinilememektedir.

Birinci Dünya Savaşı'ndaki Türk savaş esirleri konusu gibi esirle yönelik çalışmalar da yeterince açıklığa kavuşturulmamıştır. Ümidimiz bu konuda yapılan çalışmaların sürdürülmesi ve araştırmacılara gerekli desteğin sağlanmasıdır.

Dipnotlar

(1) İsveç dış politikasının I. Dünya Savaşı'na kadar ve savaş sürecindeki seyrini tarihsel bir perspektif içerisinde değerlendirilmesi için bkz: Tülin Uygur, *I. Dünya Savaşı'nda Esir Türkler*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2014, s. 19-45.

(2) Riksarkivet, Svenska Röda Korsets arkiv I; Elsa Brändström, *Bland krigsfångar i Ryssland och Sibirien 1914-1920*, Stockholm, P.A. Norstedt & Söners Förlag, 1921.

(3) Mesut Çapa, *Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)*, II. Baskı, Ankara, Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, 2010, s.110.

(4) Seçil Karal Akgün, Murat Uluğtekin, *Akçuraoğlu*

Yusuf, Birinci Dünya Savaşı Sonunda İskandinav'dan Sibirya'ya Hilal-i Ahmer Hizmetinde, Ankara, Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, 2009, s.14

(5) Uluslararası Kızılhaç Komitesi'ne göre, I.Dünya Savaşı'nda 7 milyon asker ve sivil esir alınmıştır. Cephelelerde ele geçirilen askerler toplu halde alıkonulmaktaydı. **The International Prisoners of War Agency, The ICRC in the World War One,** Cenevre, International Committee of the Red Cross, 2007, s. 3

(6) Axel Hultkrantz, **Under Prins Carls Ledning, Minnesanteckningar från fyra decennier i Röda korsets överstyreise,** Stockholm, Esselte Tryckeri, 1943, s.64; **Svenska Röda Korset: Dess Organisation Samt Verksamhet Åren 1912-1920,** Stockholm, Nya Tryckeribolaget, 1921, s. 31.

(7) Carl (Prins), **Jag Minns, Minnen Från Ett Långt Liv,** Stockholm, Albert Bonniers Förlag, 1931 s.348-350.

(8) **Riksarkivet, Svenska Röda Korsets arkiv I; Axel Hultkrantz, Under Prins Carls Ledning. Minnesanteckningar från fyra decennier i Svenska Röda korsets överstyreise,** Stockholm, Iduns tryckeri, Esselte, 1945.

(9) İsveç Kızılhaç vasıtasıyla yapılan savaş esiri mübadelesini sağlamak için düzenlenen konferanslar ve hazırlık aşamalarıyla ilgili bkz: Tülin Uygur, **a.g.e.,** s. 125-146; **Svenska Röda Korset: Dess Organisation Samt Dess Verksamhet Åren 1912-1920,** Stockholm, Nya Tryckeribolaget, 1921,s.71; Elsa Brändström, **Bland Krigsfångar i Ryssland och Sibirien 1914-1920,** Stockholm, P.A. Norstedt & Söner, 1921 s.104.

(10) Mübadele bedeli olarak İsveç Kızılhaç'ının talep ettiği 50.000 İsveç Kronu karşılığı 85.000 Alman Mark'ının 14 telgrafla Aralık 1916'da Berlin'deki Deutsche Bank aracılığıyla gönderildiği İsveç Kızılhaç tarafından 30 Aralık 1916'da teyit edilmiştir. **Riksarkivet, Utrikesdepartementets med föregångare, 1902 års dossiersystem grupp 21, avd U, Mål 57, Utväxling av sårade och andra 1916 maj-oktober III,** D.no 42, 2750, SE/RA/221/2210.02/21/1970.

(11) Karadeniz'de batırılan Portugal ve V Period isimli iki Rus hastane gemisi nedeniyle Türk savaş esirlerinin mübadelesinin gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz: Tülin Uygur, **a.g.e.,** s. 129-133.

(12) Rusya'daki kamplardan Petrograd'a getirilen savaş esirleri Torne'a'da İsveç Kızılhaç yetkililerine teslim edildikten sonra Haparanda-Trelleborg arasında trenle, Trelleborg-Sassnitz arasında ise feribotla seyahat ettikten sonra Sassnitz'de Alman yetkililere teslim edilmişlerdir. Aynı sefer aksi yönde de yapılarak Almanya'dan getirilen malul savaş esirleri Tornio'da Rus yetkililere teslim edilmiştir. Mübadele süreciyle ilgili olarak bkz: Tülin Uygur, **a.g.e.,** s.125-146

(13) **Riksarkivet, Svenska Röda Korsets arkiv I, Prins Carls arkiv, F 1 B,** Antalet transporterade invalider, konvalescenter och deras fördelning på nationalitet, år m.m. Invalider.

(14) **Riksarkivet, Svenska Röda Korsets arkiv I, Prins Carls arkiv, F 1 B.**

(15) Carl Ekeröth, "Invalidtransporterna genom Sverige", **Landstormsmannen,** No:1-3, årgång 1921,

Stockholm, Tidsskrift för Sveriges Landstorms Föreningarnas Centralförbund, 1921; **Svenska Röda Korset: Dess Organisation Samt Dess Verksamhet Åren 1912-1920,** Stockholm, Nya Tryckeribolaget, 1921, s.71-72.

(16) Aynı belgeye göre Rusya'da 1.732.764 Avusturya-Macar. 172.676 Alman esiri de tahliye edilmeyi beklemektedir. **Riksarkivet, Svenska Röda Korsets arkiv, Överstyrelsen, E1 a** Volym 4, Berättelse, Överstyrelsen för Röda Korset, 5/1918 nr.282.

(17) 13 Ocak 1918'de Talat Paşa'nın isteğiyle "Hilal-i Ahmer" temsilcisi olarak Brest-Litovsk müzakerelerinin başlaması üzerine Petrograd'a gönderilen heyete dahil edilmiştir. Petrograd'da kurulan "Karma Komisyon-Muhtelit Komisyonu" üyeleri Şubat 1918'de İstanbul'a dönerken Yusuf Akçura esirlerin işleriyle ilgilenmek üzere Bolşevik hükümetin onayıyla İspanya Sefareti nezdinde "Hilal-i Ahmer murahhası" olarak kalmıştır. Akdes Nimet Kurat, **Türkiye ve Rusya,** Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990, s.446.

(18) Bkz: **Riksarkivet, Svenska Röda Korset I, Byrån för Utväxling av Krigsfångar 1915-1919, E III,** Båt och tågledareraporter, vol 12.

(19) Axel Hultkrantz, **Under Prins Carls Ledning, Minnesanteckningar Från Fyra Decennier i Röda Korsets Överstyreise,** Stockholm, Esselte Tryckeri, 1943, s.66.

(20) Thorsten Wennerström, **Med Svenska Röda Korset Under Världskriget, Några Minnen Från Min Tjänstgöring Åren 1915-1918,** Uppsala, Almqvist & Wiksells Förlag, 1927, s.403.

(21) Lars Ericson, "Sibiriens Ängel", **Svenskt Militärhistoriskt Bibliotek,** nr. 26/5, 2008 <http://www.smb.nu/index.php/syndicate/19-militarauppsatser/230-rsibiriens-aengell-> (Çevrimiçi) 2012-09-21.

(22) Liebesgaben olarak adlandırılan yardım paketleri üniforma, ayakkabı, iççamaşır, çorap, gömlek, korse, battaniye yanı sıra yoğunlaştırılmış süt, et konserveleri, galeta, sabun, böcek ilacı gibi ürünlerden oluşmaktaydı. **Riksarkivet, Svenska Röda Korsets arkiv I, Överstyrelsen, E1 a** Vol. 4, Berättelse, Inkomma den 5/1918 nr.282; Brändström, **a.g.e.,** s. 171-172; Hultkrantz, **a.g.e.,** s.66.

(23) Brändström, **a.g.e.,** s. 110.

(24) Burkhard Koop, **Internetet i Danmark Under Første Verdenskrig: Et Historisk Studie om Internering af militærpersoner samt sårade krigsfanger i Danmark under første verdenskrig,** København, Skilling/DACA Forlaget, 2007, s. 106.

(25) Örneğin Verche-Udinsk bölgesindeki toplam 33.163 Avusturya-Macar, 3.384 Alman ve 4.780 Türk esirin bulunduğu üç büyük esir kampında yardım dağıtımı yapılmıştır. Esirlere ayırım yapılmaksızın 11.523 Liebes-gaben olarak adlandırılan kuru gıda, sabun, tuz gibi ihtiyaç malzemeleri barındıran yardım paketi, 9.253 ayakkabı, 3.202 Alman üniforması ve 3.346 Avusturya-Macar üniforması dağıtılmıştır. Ayrıca kumaş, tıbbi malzeme ve ilaç gibi kamplarda ihtiyaç duyulan diğer malzemeler de satın alınmıştır. Bkz: Wilhelm Sarwe, **Bland Ryssland Folk: I Missionens och Röda Korsets Tjänst 1882-1922,** Stockholm, Svenska Missionsförbundet, 1928, s. 282

(26) Özellikle esirlerden gelen talep mektuplarının

anlaşılmasında ve aileleri tarafından esirlere ulaştırılmak üzere gönderilen mektupların yerlerine ulaştırılmasında dil sorunları yaşanmıştır. Bunun dışında Türk esirlere dağıtılacak yeterli miktarda para gönderilemediği için esirlerden gelen kitap, resim araçları vs gibi taleplerin karşılanmasında, hastanelerde sorunlar yaşandığı anlaşılmaktadır. Bu konuda geniş bilgi için bkz: bkz: Tülin Uygur, **a.g.e.,** s. 99-102, 150, 162-167

(27) Wennerström, **a.g.e.,** s.341.

(28) Wennerström'ün görüştüğü Kemal Bey, Rusya ile tüm ilişkileri yeniden kurmak üzere Moskova elçisi olarak görevlendirilen Galip Kemal Bey'dir. Yanında Moskova elçiliğine atışe olarak tayin edilen Remzi Paşa ve esirlerin işleriyle ilgilenmek üzere Alman heyetinde görev alacak Ali Haydar Bey bulunmaktadır. Heyet Berlin'de Adlon Oteli'nde kalmıştır. Üstelik Galip Kemal Bey, Enver Paşa'dan yani Harbiye Nezaretinden esirler için harcanmak üzere 50 bin lira tahsisat almış ve bu parayı da Alman markına çevirmiştir. bkz: Kurat, **Türkiye ve Rusya,** s. 399-402.

(29) Wennerström, **a.g.e.,** s.344-345

(30) Wennerström, **a.g.e.,** s.345.

(31) **Krigsarkivet, Anna Linders Arkiv, Volym I, Röda Korsets Instruktöner, Wennerström, a.g.e.,** s.314, 414.

(32) Prens Carl İsveç Kızılhaç başkanıdır. Söz konusu yazışma 8 Ekim 1918 tarihlidir. Bu belge için bkz: **Riksarkivet, Röda Korsets arkiv I, Hjälpkommittén för krigsfångar 1915-1921, Kontoret i Stockholm, F III k:** vol 259

(33) Stockholm'den 5 Mart 1919 tarihinde Carl F. Krook'a hitaben yazılmış bu mektup için bkz: **Riksarkivet, Röda Korsets arkiv I, Hjälpkommittén för krigsfångar 1915-1921, Kontoret i Stockholm, F III k:** vol 259

(34) Örneğin 5 Mayıs 1919 tarihli mektup, Monsieur le Professeur Youssouff Aktchoura, Délégué du Croissant-Rouge Ottoman en Scandinavie, Hotell Excelsior, Stockholm (Yusuf Akçura, Osmanlı Kızılay'ı İskandinavya Delegatesi, Hotell Excelsior Stockholm) adresine gönderilmiştir. Bu tarihlerde söz konusu otelin otelde kalmayan kişiler için posta kutusu hizmeti olup olmadığı ise bilinmemektedir.

(35) Bkz: **Riksarkivet, Utrikesdepartementets Första B-avdelning 1914-1937, 15 Dossier 1918-1923,** Turkiska Intressen i Ryssland, Grupp 2, Avd B, Mål I, vol. 15

(36) 24 Haziran 1919'da Berlin, Hotel am Zoo Kurfürstendamm 25 adresi üzerinden yapılan yazışmalar için bkz: **Riksarkivet, Utrikesdepartementets Första B-avdelning, 1914-1937, Dossier 1918-1923,** Grupp 1, 2 B 2, 1917-1923, Grupp 2, Avd B, Mål I, Turkiska Intressen i Ryssland, Vol. 15

(37) Yusuf Akçura'nın mektubu ve madalya listeleri için bkz: **Riksarkivet, Svenska Röda Korsets arkiv I, Hjälpkommittén för Krigsfångar kontoret i Stockholm, F III k:** vol. 259.

(38) **Riksarkivet, Utrikesdepartementets med föregångare, 1902 års dossiersystem grupp 21, avd U, Mål 57, Utväxling av sårade och andra 1916 maj-oktober III,** volym 1971.

Nerede hata yaptık? - II

Doğu'da bilimin gerileyişinin haricî ve dâhilî nedenleri üzerine bir tartışma

XVI. yüzyıla kadar gelen Osmanlı Dönemi Türk Düşüncesi veya bunun temel unsurları olan felsefesi-bilimi, kelâmı ve tasavvufu, bu temel yapıların etkisi altında oluşmuş ve gelişmiştir. Bundan dolayı söz konusu düşünce, patrimonyal yönetimin buyruklarını gözetmek, Hanefî Fıkhi'nın temel ilkelerine uymak, medreselerde Naklî İlimleri ve tekkelerde ise Sırrî İlimleri öğrenmek, Sultan'ın takdir ettiği maaşla veya dünyalıkla yetinmek ve nihayet Dünya'ya bakışını kelâm ve hatta daha da çok tasavvufuyla terbiye etmek mecburiyetinde kalmıştır.

İkinci Bölüm: Dâhilî nedenler

Şimdi hiç şüphe yoktur ki bilim ve felsefe de, yukarıda belirttiğimiz üzere haricî nedenler münasebetiyle tartıştığımız kültürel yapının unsurları arasında bulunmaktadır ve bu yüzden bunlara ilişkin ve içkin olan gelişmeler, ancak ve ancak diğer yapılarla; yani siyasi, askerî, coğrafi, hukukî, toplumsal ve iktisadî nedenlerle olan irtibatları dâhilinde tam manasıyla anlaşılabilir veya anlamlandırılabilir; çünkü sonuç itibarıyla diğer kültürel unsurlar gibi bilim ve felsefe de, belirli bir zaman

ve mekânda var olan "toplumsal ortam"ın mahsulüdür.

Bu açıdan bakıldığında, haricî nedenlerin daha çok "bağımsız nedenler", dâhilî nedenlerin ise daha çok "bağımlı nedenler" olduğu bile savlanabilir ve bütün tartışma, bu yeni adlandırma çerçevesinde yeniden inşa edilebilir.

Öyleyse meselenin açıklığa kavuşturulabilmesi için bu bölümde, (a) hem dâhilî nedenler tartışılmalı ve (b) hem de bunların haricî nedenlerle olan ilişkisi gösterilmelidir; böylece, bütünsel bir bakış için gerekli zemin hazırlanmış olacaktır.

Geleneksel "ilim"

kavramının içeriği, Batı'yı hâkimiyeti altına almaya başlayan "scientia" bilim kavramının içeriğinden çok daha geniş ve dinî ilimlerin yanı sıra "deneysel yöntem"e dayanmayan her türden doğa-dışı veya doğa-içi bilgi örüntülerini de kapsıyordu.



Kopernik Devrimi, bilim tarihi açısından, Endüstri Devrimi de, bu bilimle ilişkilendirilmiş teknoloji tarihi açısından büyük bir kırılmaya işaret etmektedir.



Batı'da ise "deneysel yöntem" ile modern bilim doğmaya başlamış ve başta fizik bilimi, Galileo ve Newton sayesinde "yeni bilim anlayışı" için önemli bir model teşkil etmiştir.

I

Bilim Anlayışının Dönüşümü

XVI. yüzyıla gelindiğinde, Doğu ile Batı'nın bilim anlayışında ciddi bir ayrışma yaşanmaya başlandı. Geleneksel "ilim" kavramının içeriği, Batı'yı hâkimiyeti altına almaya başlayan *scientia* bilim kavramının içeriğinden çok daha geniş ve dinî ilimlerin yanı sıra "deneysel yöntem"e dayanmayan her türden doğa-dışı veya doğa-ıçi bilgi örüntülerini de kapsıyordu.

İlimler, esasen "Akli İlimler" ve Nakli İlimler olmak üzere ikiye ayrılmıştı, ama sekülerizasyon (dünyevileşme) gerçekleşmediği için birbirleriyle bağlantıları kesilmemiş ve gündelik yaşamda Akli İlimler'den bilhassa "matematiksel bilimler", Nakli İlimler'in gereksinim duydukları ölçüde öğrenilmiş ve öğretilmiştir.

En önemli ilim dalı Fıkıh'tı; çünkü fıkıh ilmi, siyasî ve iktisadî hayat için gerekli olan hukukî temeli hazırlamakta kullanılıyordu. Burada ise gelenekten miras alınan "otoriter yöntem" hâkimdi.

Batı'da ise "deneysel yöntem" güvenilir ve yararlanılabilir bilginin mihenk taşı haline getirilince modern bilim doğmaya başlamış ve başta fizik bilimi, Galileo ve Newton sayesinde "yeni bilim anlayışı"

için önemli bir model teşkil etmiştir. "İlim"-den çok farklı olan "Bilim", esasen bu model üzerinden kurgulanacaktır.

II

Deneysel Yöntem-Matematiksel Modelleme

Yeni Bilim'in birbiriyle irtibatlı olan bu ikilisi, aslında Yunan Astronomlar tarafından bulunmuş ve Müslüman Astronomlar tarafından da oldukça geliştirilmişti; burada maksat, göksel devinimleri matematiksel olarak modellemek ve modellerin işlerliğini gözlemsel olarak doğrulamaktır; ancak hem Yunanlılar hem de Müslümanlar, Demokritos'un niceliksel fiziği yerine Aristoteles'in niteliksel fiziğini benimsemiş oldukları için, astronomi alanındaki birikimlerini fizik alanına da taşımayı başaramamışlardı. Bu şeref, daha çok Ortaçağ Hristiyan Fiziği'ne ve özellikle de Galileo Galilei'ye aittir.

Diğer taraftan Bîrûnî ve özellikle de İbnü'l-Heysem gibi, Müslüman fizikçiler ve simyacılar, bazı deneyler yapmışlar ve deneysel yöntemin önemine değinmişlerdi; hatta İbnü'l-Heysem'in, muhtelif deneyler içeren *Kitab el-Menâzir* adlı optik eseri erken tarihlerde Latince'ye çevrilmiş ve Roger Bacon başta olmak üzere birçok Batılı bilgini etkilemişti; an-

cak bütün bu gayretler, Aristoteles Fiziği'nin aşılmasını sağlayacak genel bir eğilim haline dönüştürülemedi. Bunu sebebi, muhtemelen Doğu'da bilimsel çalışmaya yönelten beklentinin, Batı'da bilimsel çalışmaya yönelten beklentiden farklı oluşuydu: Bilim, Dünya'yı dönüştürmek için değil, Dünya'yı betimlemek için yapılıyordu!

III

Teknolojinin Doğuşu

Tanımı Francis Bacon'ın *Novum Organum*'unda yapılan ["Bilgi, güçtür!"] bu "yeni bilim" ile teknoloji arasında yakın bir münasebet kurulmuş ve bu bağlamda geleneksel sanatlar-zanaatlar da büyük bir dönüşüme uğratılarak, sanayi üretimi, süreç içinde küçük atölyeler boyutundan fabrikalar boyutuna taşınmıştır.

Bilim, teknolojiyi, teknoloji de bilimi beslemiştir.

Bu açıdan bakıldığında Kopernik Devrimi, bilim tarihi açısından, Endüstri Devrimi de, bu bilimle ilişkilendirilmiş teknoloji tarihi açısından büyük bir kırılmaya işaret etmektedir.

Doğu'nun değiştirmekten çok betimlemeye yönelik [dinî ağırlıklı] ilmi ise, büyük ölçüde sanatlar-zanaatlar ile irtibatsızdır ve Cezerî'ninki veya Takiyüddin'inki gibi "ilm-i hiyel" veya mekanik ile ilgili eserler ise, [gerekli iktisadî ve toplumsal zemin hazır olmadığı için] kâğıt üzerinde kalmış ve üretime geçirilememiştir.

"Dışarı"ya, yani "metin-dışı âlem"e alabildiğine kapalı olan Otoriter Yöntem, farklı bir zihniyetin oluşumuna temel hazırlamıştı: Skolastik Zihniyet. Bu zihniyet, takip ve taklit temelliydi ve muhtemelen siyasî sebepler yüzünden iktidarlar tarafından da teşvik görmüştü.

Batı'da Occamlı William'dan itibaren farklı bir gelişme yaşandı: Kaynaklarının farklı olduğunun ayırımına varılarak önce Din ile Felsefe ve sonra Felsefe ile Bilim birbirlerinden kesin sınırlarla ayrıldı ve kendi yollarına gönderildi; böylece "tevhid" girişiminin doğurduğu bütün sorunlardan uzak kalmanın önü açılmış oluyordu.

IV

"Otoriteler" ve Skolastik Zihniyet

İslam Dünyası'nda epistemik cemaatin en üst katmanını teşkil eden [âlimler ve özellikle de] fakihler-kadılar, kâtipler, hekimler, mühendisler-mimarlar, "otoriter yöntem"i benimsemişlerdi; yani ilmî faaliyetlerini, umumiyetle kendi alanlarının otoritelerinin Arapça kaleme alınmış yapıtlarını ve yorumlarını incelemekle veya bir üstadı taklit etmekle sınırlamışlardı.

Aklî ilimler'in Yunan otoriteleri, Aristoteles, Batlamyus, Eukleides ve Galenos'tu; bunların ve Müslüman takipçilerinin ilmî metinlerini anlamak ve sorun çözümlerini bu metinlerin içerdiği kuramlar üzerinden üretmek, "ilim yapmak" bakımından yeterli bulunuyordu.

"Dışarı"ya, yani "metin-dışı âlem"e alabildiğine kapalı olan Otoriter Yöntem, farklı bir zihniyetin oluşumuna temel hazırlamıştı: Skolastik Zihniyet. Bu zihniyet, takip ve taklit temelliydi ve muhtemelen siyasî sebepler yüzünden iktidarlar tarafından da teşvik görmüştü. Bugün de, pek bir şey değişmemiştir; eski otoritelerin yerini yeni otoriteler almış, ama "otoriter yöntem" baki kalmıştır.

V

"Yarar İlkesi" ve Düşünsel Yaşamın Soysuzlaşması

Süreç içinde fıkıh ilminin, bütün ilim-

lerin odağına alınması ve bu odağa göre, ilimlerin dinî ve dünyevî hayat için "yararlı ilimler" ve "yararsız ilimler" olarak tasnif edilmesi, entelektüel felaketin kapısını aralamıştı; çünkü böylece, hem bilginin bütünlüğünden ve hem de teorik bilginin ve dolaşısıyla teorik bilimlerin sağladığı düşünsel imkânlardan vazgeçilmiş oluyordu.

Bu seçim, mesela simya veya kimya gibi bazı alanlarda büyük bir yıkıma yol açtı. Önceki asırlarda Câbir ibn Hayyân ve Râzî gibi Müslüman simyagerler tarafından büyük ölçüde geliştirilen ve hem-asır Avrupa'sında çağdaş bilimlerin oluşumuna büyük katkıda bulunan nazarî simya bir yana atılınca, amelî simya da süratle kısırlaştı ve bazı metalürjik sanatların, geçmişteki araçlar ve teknikler çerçevesinde icra edilmesiyle sınırlandı. Bu yüzden Osmanlı İlim Literatürü, birkaç istisnâ isme rağmen, oldukça kısırdır.

Hâlbuki Batı'da bilimler ile sanatlar [veya genel olarak bakıldığında teknoloji] arasındaki irtibat, simyagerler ve simya ile iştigal eden modern bilginler eliyle büyük ölçüde nazarî ve amelî simya üzerinden kurulmuş ve geliştirilmiş gibi görünmektedir. İlimlerin nazarî kısımlarının bir takım dinî endişeler yüzünden tırpan-

lanmış olması, Müslümanların bu irtibatı fark etmelerini güçleştirmiş ve hatta olanaksızlaştırmıştır.

Yerleşik "İlim Anlayışı"nın dönüşeme-yişinin altında yatan en önemli gerekçelerden birisi de bu yararcı tutum olmalıdır.

VI

Bilgiyi Tevhid Gayreti

Doğu'da "Hikmet", her türlü bilgiyi içeren ve birleştiren bir üst-bilgi alanı olarak görülmüştü. Fârâbî ve İbn Sînâ, önce Platon ile Aristoteles'i ve sonra "felsefe+bilim" ile dini tevhid etmeye gayret etmişlerdi. Hepsi de [felsefe, bilim, din], "hakikat"i farklı bir açıdan dile getiriyordu ve bu açılar değişse de hakikat sabit kalmalıydı. Şayet tevhid işlemi başarı ile gerçekleştirilirse, Müslümanlar, Yunanlılardan ithal edilen felsefe ve bilimi kendi malları gibi benimseyeceklerdi.

Ama bu varsayım yanlıştı ve bu yanlışlık, İmam Gazzalî'nin *Tehâfût el-Felâsife*'siyle alenen teşhir edilmiş ve hakîmler, üç meseleden ötürü tekfir edilmişlerdi. Öyleyse' yeni tevhid arayışları, büyük ödünler vermek pahasına bu eleştirileri hesaba katmalı ve dinî hassasiyetlere daha fazla değer vermeliydi.



Doğu'da "Hikmet", her türlü bilgiyi içeren ve birleştiren bir üst-bilgi alanı olarak görülmüş; Fârâbî ve İbn Sînâ, önce Platon ile Aristoteles'i ve sonra "felsefe+bilim" ile dini tevhid etmeye gayret etmişlerdi.

Batı'da ise, Occamlı William'dan itibaren farklı bir gelişme yaşandı: Kaynaklarının farklı olduğunun ayrımına varılarak önce Din ile Felsefe ve sonra Felsefe ile Bilim birbirlerinden kesin sınırlarla ayrıldı ve kendi yollarına gönderildi; böylece "tevhid" girişiminin doğurduğu bütün sorunlardan uzak kalmanın önü açılmış oluyordu.

Bilim, bu andan sonra "felsefi bir ilke"-yi ve "dinî bir dogma"-yı hesaba katmadan çalışmaya ve üretmeye geçebildi. Kısa bir süre içinde öyle muazzam bir bilgi ve beceri birikimi oluşturdu ki "tevhid"ın değil, "tefrik"ın daha isabetli bir tercih olduğunu ispat etmeyi başardı.

VII

Teosofinin Egemenlik Kurması

İslam Düşüncesi, Yunan Felsefesi ile tanıştıktan sonra, tedricen ama kararlı bir biçimde teolojiden teosofiye doğru evrildi; XII. yüzyıla gelindiğinde aşağı yukarı bu süreç tamamlanmış ve entelektüeller arasında muhtelif tarikatlar tarafından yaygınlaştırılan tasavvuf öğretisi baskın bir "dünya anlayışı" haline yükselmışti.

Bütün Osmanlı Çağları, bu nedenle teosofik çağlardır.

Elbette teosofinin egemenliğinin sonuçları çok ağır olmuştu: (1) "İlhamî Bilgi" veya "Vecdî Bilgi" iptilası yüzünden Ras-yonalizm çökmüştü ve (2) "Dünya'nın Terki" ilkesi ise, realiteyle olan münasebetleri koparmıştı. Oysa, teoloji [muhtelif mezheplere göre değişen oranlarda olsa da] Akıl da, Dünya'yı önemsiyordu ve [Fıkıh ile birlikte] İslamiyet'in "öteki dünya" kadar "bu dünya" için de indirildiği mesajını veriyordu; aksi takdirde, "Hâlik" ile "Mahlûkât" ilişkisini, tartışmasının merkezine alması-nın hiçbir değeri kalmayacaktı.

Söz konusu tercih, psikanalitik açıdan bakılacak olursa, esasen bir kültürel tercihti ve bu tercih, Doğu'nun bir yöne [belki bilinç-üstü alanın tatmini yönüne], Batı'nın ise başka bir yöne [belki bilinç alanının tatmini yönüne] yönelmesinde belirleyici oldu; aslında iki alan da, yani bilinç alanı da bilinç-üstü alan da birey-



Takiyüddin, XVI. yüzyılda bir süredir iyi tanınan ondalık kesirleri, trigonometriye ve astronomiye uygulamak suretiyle yeni bir adım atmıştı, ama bunun ardı gelmemişti.

sel mevcudiyetin veya zihinsel yapının iki temel kısmıydı ve her ikisinin de dengeli bir biçimde beslenmesi gerekiyordu; ama Batı birini ve Doğu ise diğerini seçmekle hem "bireysel denge durumu"ndan uzaklaşmış oldular [ve böylece "birey"i ikiye bölerek tek bir bilinç durumuna mahkûm

Muhtemelen "Nizâm-ı Âlem" (Kosmos) inancı toplumda "Hukuksal Yasa", doğada ise "Bilimsel Yasa" fikrinin oluşmasına yol açmış olmalıdır. Ne var ki "psykhe" veya "nefs" sahibi olan bir organik evren anlayışından, "psykhe" veya "nefs" sahibi olmayan bir mekanik evren anlayışına geçmeden, "Bilimsel Yasa" tam manasıyla varlık sahasına çıkmayı başaramamıştır.

ettiler], hem de seçimlerinin kültürel sonuçlarına katlanmak mecburiyetinde kaldılar. Aldous Huxley, meşhur *Algı Kâpıları* ve *Cennet ve Cehennem* adlı risalelerinde, meskalin gibi kimyasallar ile çilecilik gibi uygulamaların yarattığı benzer deneyimleri mukayese ederken, aslında bir bakıma bu farklı tercihlerin, fizyolojik kökenleri konusunda da aydınlanmamızı sağlamaktadır.

Rönesans Dönemi'nde, Yeni Platonculuk ve Yeni Pithagorasçılık İtalya'da yayılmış ve mistik eğilimlerin güçlenmesinde belirli bir ölçüde olsa da rol oynamıştı; ancak Avrupa'da hiçbir zaman, teosofi teolojinin önüne geçemedi ve Reform'un önderleri tarafından tasvip ve teşvik görmedi. Bilakis, Dünya'da yaşamak ve Dünya'yı dönüştürmek [ki bu ancak Akıl ile yapılabilirdi] bir "kefarete meselesi" olarak algılandı: İnsan, günahlarının affı için "bu dünya"yı imara çalışmalıydı!

VIII

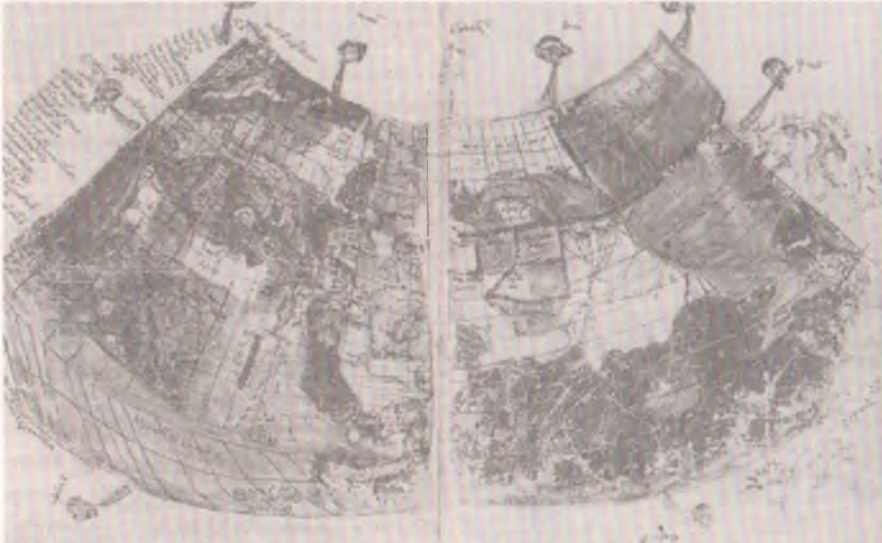
Kopernik: Büyük Öncü!

Takiyüddin'in 1575 yılında İstanbul'da bir rasathane kurmuş ve oldukça gelişmiş rasat araçlarıyla yapmış olduğu gözlemlere istinaden Sidretü'l-Münteha başta olmak üzere birkaç tane zîc yazmıştı. Bazıları yarım kalan bu zîcler incelendiğinde görülmektedir ki gözlemlerin duyarlılığı açısından çağın ilerisindedir ve hesaplamalarda kullanılan küresel trigonometri de çok gelişkindir. Buna karşın Takiyüddin, Yer-merkezli Batlamyus Kuramı'na sadık kalmış ve evren modelini değiştirme yolunda herhangi bir girişimde bulunmamıştır.

Kopernik ise, 1543'te, yani İstanbul Rasathanesi'nin kurulmasından takriben 30 sene önce yayımlamış olduğu *De Revolutionibus* (Göksel Devinimler Üzerine) adlı yapıtında, Güneş-merkezli yeni bir evren modelinin temellerini atmıştı. Sonradan gelen astronomlar, özellikle de Galilei, Kepler ve Newton, Kopernik Kuramı'nı destekleyen çalışmalarıyla, bilimin Evren'e ve İnsan'a bakışını derinden değiştirmişler ve "Yeni Bilim"ın kuruluşunda hayati bir rol oynamışlardır.

Osmanlılar, bu sistemden ilk defa Tezkireci Köse İbrahim Efendi'nin 1660-1664 yıllarında *Secencel el-Eflâk fî Gayet el-İdrâk* (İdrakin Gayesinde Bulunan Feleklerin Aynası) adıyla Türkçeye tercüme ettiği bir zîc ile haberdar olmuş görünmektedir; buna karşın bilimsel sahada yavaş yavaş üreticilikten aktarmacılık aşamasına geçildiği için, yeni modelin içeriğine uygun araştırmalar yapılmamış ve dinî ve felsefî açıdan çıkardığı sorunlar ayrıntılı olarak tartışılmamıştır. Osmanlı âlimleri, XIX. yüzyılın başlarında bile, iki matematiksel model bulunduğunu ve bunlardan birini veya diğerini seçmenin ve astronomik işlemleri buna uygun olarak yapmanın sonucu etkilemeyeceğini düşünmeye devam etmişlerdir.

İstanbul Rasathanesi'nin daha beş yıl dolmadan ve bir rasathaneden umulan bilimsel beklentileri karşılamadan yıkılmış olması ise, Doğu Bilim Tarihi açısından büyük bir kayıp olarak değerlendirilebilir; ancak bunun ardında yatan temel gerekçenin dinî olduğunu sanmıyorum. Muhtemelen, söz konusu rasathane, rakip siyasî fraksiyonlardan birisi tarafından Sultan III. Murad'ın astroloji tutkusundan yararlanarak yönetsel tercihlerini etkilemek amacıyla kurdurulmuş, ama bu taktiği anlayan diğer fraksiyon tarafından yıktırılmıştı. İleride yapılacak araştırmalar, bu konuya aydınlık getirebilir.



Colombus'un da istifade ettiği Batlamyus'un Coğrafyası'nın sınırları, keşif ve fetih faaliyetleri sonrasında mukayese kabul etmeyecek ölçüde genişlemişti. (Batlamyus'un Haritası)

IX

Organik Evren'den Mekanik Evren'e: "Yasa" Fikrinin Doğuşu

Muhtemelen "Nizâm-ı Âlem" (Kosmos) inancı [tanrısal temelli olsun ya da olmasın] Toplum'da "Hukuksal Yasa" ve Doğa'da ise "Bilimsel Yasa" fikrinin oluşmasına yol açmış olmalıdır; ne var ki "psykhe" veya "nefs" sahibi olan bir organik evren anlayışından, "psykhe" veya "nefs" sahibi olmayan bir mekanik evren anlayışına geçmeden, "Bilimsel Yasa" tam manasıyla varlık sahasına çıkmayı başaramamıştır.

Bunu sağlayan iki gelişme, özellikle çok önemlidir: Bunlardan birincisi niteliksel fizikten niceliksel fiziğe geçiş ve diğeri ise Dört Unsur Modellemesi'nden Atomlar Modellemesi'ne geçiştir. Diğer taraftan, temsil kabiliyetini arttıran ve yeni modellemenin kolaylaşmasını sağlayan mekanik saatler gibi makinelerin ve otomatların bu dönemde yaygınlaşmaya başladığını da hatırlatmak gerekir.

İlk Doğa Yasası, belki de Galilei'nin $S=gt^2$ olarak ifade edilen serbest düşme yasasıdır. Bu yasa ve bundan sonraki yasalar, gayet iyi bilindiği üzere Yeni Fizik'in ve Yeni Bilim'in yeni yolunu teşkil edecektir.

Doğu fiziği ise Mutezile gibi kelim okullarının çığır açıcı bazı gayretlerine karşın, Aristotelesçi ve İbn Sînâci kal-

Coğrafya alanında ise durum biraz farklıydı. Müslüman kara ve deniz coğrafyacıları, coğrafya literatürüne önemli katkılarda bulunmuşlar ve özellikle de Afrika kıtası ile Hint Okyanusu ve Adaları üzerindeki mevcut Yunanî bilgiyi büyük ölçüde arttırmışlardı.

miş ve Batı Bilimi'yle karşılaşınca da "bilimsel yasa" fikrine ulaşamamıştır. Bu gecikmenin elbette teolojik gerekçeleri de bulunmaktadır: Şurasının unutulmaması gerekir ki "Tanrısal Kudret'i" sınırlandıran veya yoksayan bir nedensellik veya otomatlık, Müslümanlar tarafından kabul edilemezdi; ancak "Nizâm-ı Âlem'in" çok âşikâr bir şekilde kendisini dayatması, mütekelimlerin "Sünnetullah Nazariyesi"ni yaratmalarını gerektirmişti. Buna göre, Doğa'daki olaylar, Tanrısal İrade'ye uygun olarak bir düzen içinde [yani yasalara uygun olarak] yaratılır; ancak Tanrı, "mucizeler" yapmaya muktedirdir.

X

Matematikte İlerleme

XVII. yüzyıl, matematik alanında da önemli gelişmelere sahne oldu. John Napier, René Descartes, Pierre de Fermat, Blaise Pascal, Girard Desargues, Isaac Newton ve Gottfried Leibniz gibi bilginlerin çalışmaları, Logaritma, Analitik Geometri, Sayı Teorisi, Olasılık Teorisi, Projektif Geometri, Diferensiyel ve İntegral hesap gibi yeni matematik alanlarının açılmasına veya güçlenmesine yol açtı.

Bir bakıma, bu sayede matematiğin betimleme ve modelleme kabiliyeti önceki çağlarla karşılaştırılamayacak ölçüde arttı ve yeni bilimlerin ve tekniklerin daha isabetli bir biçimde niceselleştirilmesinin zemini hazırlandı. Buna bağlı olarak, mühendislik ve mimarlık sanatlarında büyük gelişmeler yaşandı ve özellikle "mühen-

dis" ve "tekniker" gibi, sonraki dönemlerde doğanın ve toplumun dönüşümünde başat roller oynayacak yeni meslekler belirmeye başladı.

Doğu'da ise durum çok farklıydı! Yerleşik ilim anlayışı ve geleneksel yaşam biçimi, Osmanlı İmparatorluğu'nda matematiğin gelişmesini teşvik etmiyordu. Takiyüddin, XVI. yüzyılda bir süredir iyi tanınan ondalık kesirleri, trigonometriye ve astronomiye uygulamak suretiyle yeni bir adım atmıştı, ama bunun ardı gelmemişti. Epistemik cemaatler [ve burada matematikçiler] arasındaki sınırlı ilişkiler yüzünden Batı'da geliştirilen matematik dallarının Türkiye'ye aktarılması da bir hayli uzun bir süre sonra gerçekleşebilmişti; meselâ logaritmanın Türkiye'de duyurulması için Kalfazade İsmail Çınarî'nin, 1772 yılında tamamladığı *Ter-cüme-i Zîc-i Cassinî*'yi, diferensiyel ve integral hesabın tanınması içinse Hoca İshak Efendi'nin 1831-34 yılları arasında yayımladığı *Mecmû'a-i Ulûm-ı Riyâziyye*'yi beklemek gerekmişti.

XI

Yeni Dünya ve Doğa Tarihi

1492'de başlayan ve gelişen "Yeni Dünya", Amerika'nın [ve bütün okyanusların ve toprak parçalarının] keşfi ve fethi süreci, özellikle "Doğa Tarihi" olarak adlandırılan bilimlerin, yani mineraloji, botanik ve zoolojinin gelişebilmesi için sonsuz imkânlar sunmuştur. Resim Sanatı'nın ve Basımcılığın geliştirilmesiyle koşut olarak ilerleyen bu süreç sonrasında, daha önce bilinmeyen yeni türlerin bilgisi hızla bütün Avrupa'da yayılmış ve mevcut Doğa Tarihi bilgisinde büyük dönüşümlerin gerçekleşmesine yol açmıştır.

Bunlar arasında en önemlisi, Doğa'yı teşkil eden diğer varlıklara, "İnsan'a göre değer biçmek"ten vazgeçilmesidir. İnsan-merkezcil anlayışların yıkılmasına bağlı olarak, mineraller, bitkiler ve hayvanlar, kendi değerlerine kavuşmuş ve dolayısıyla yavaş yavaş eczacıların ve hekimlerin enstrümanları olmaktan kurtulmuştur. "Doğabilimleri"nin, tıptan ayrılması süreci bu şekilde başlamıştır.



Doğu'da felsefî faaliyetler çoktan ölmüş; daha doğrusu, teoloji ve teosofinin içine saklanarak silik bir biçimde mevcudiyetini muhafaza etmek mecburiyetinde bırakılmıştı.

Colombus'un da istifade ettiği Batılamyus'un Coğrafyası'nın sınırları, bu keşif ve fetih faaliyetleri sonrasında mukayese kabul etmeyecek ölçüde genişlemişti. Geleneksel "Rub-ı Meskûn" (Meskûn Çeyrek Küre) ifadesi anlamını yitirmiş ve Dünya'nın sadece çeyreğinin değil, tamamının bilgisi ve haritası çıkarılmıştı; yani Yeni Astronomi, bilinen Evren'i, Yeni Coğrafya ise bilinen Dünya'yı büyük ölçüde değiştirmişti.

XV. ve XVI. yüzyıl, Batı'da Aristoteles Felsefesi'ni [yani fiziğini ve metafiziğini] anlama ve kavrama uğraşı ile geçti ve XVII. yüzyıla gelindiğinde, yeni tür bilginler Phisika'yı aşarak, "Yeni Bilim" in yeni tür filozofları da Metaphisika'yı aşarak "Yeni Felsefe"nin temellerini attılar. Bu nedenle bu asır, sadece Bilim Devrimi ile değil, Felsefe Devrimi ile de sonuçlandı.

Askerî ve iktisadî politikalar, artık global düzeyde yapılmaya başlanmış ve bunun için gereken coğrafi bilgi, en kıymetli metarlardan biri haline gelmişti; mesele- nin bu yönü, umumiyetle genel bilim tarihi kitaplarında ihmal edilmekte ve fizikteki ve astronomideki gelişmeler ön plana alınarak ve gereğinden çok önemsenerek yanlış bir tarih tasavvuru yaratılmaktadır.

Müslüman Bilginler, matematikte ve astronomide göstermiş oldukları başarıyı [muhtemelen süreç içinde Doğa veya Dünya ile olan ilgilerini iyiden iyiye kaybetmelerinin bir sonucu olarak] Doğa Tarihi'nde gösteremediler; evet, doğa varlıklarına ilişkin yeni bilgiler ürettiler; ama Aristoteles, Theophrastos ve Dioskorides gibi Yunan Hocaları'nın çalışmalarına kuramsal bir katkıda bulunamadılar ve hatta bu alandaki yapıtları, hadislerle ve hurafelerle doldurarak bilimsel olmaktan çıkardılar. "Eşref-i Mahlûkât" inancı, öyle anlaşılmaktadır ki insan dışındaki bütün varlıkların değerini ve önemini düşürdü ve bunların insanın kölesi olarak algılanmasını kolaylaştırdı.

Batı Bilimi'yle ilk defa tanışan Osmanlılar da, uzun süre bu eğilimi korudu ve modern mineraloji, botanik ve zooloji ile ancak XIX. yüzyılda ve yine hekimler sayesinde tanışabildi.

Coğrafya alanında ise durum biraz farklıydı. Müslüman kara ve deniz coğrafyacıları, coğrafya literatürüne önemli katkılarda bulunmuşlar ve özellikle de Afrika kıtası ile Hint Okyanusu ve Adaları üzerindeki mevcut Yunanî bilgiyi büyük ölçüde arttırmışlardı. Osmanlı İmparatorluğu da, gerek iç ve dış politik-askerî gelişmeleri yönlendirmek ve gerekse, hükmettikleri karaları ve denizleri tanımak maksadıyla, coğrafya ilmine nispeten çok daha fazla değer vermiş ve gelişmesini teşvik etmişti. Mevcut Türkçe coğrafya literatürün genişliği, bunun en büyük kanıtını teşkil etmektedir.

Diğer taraftan, Piri Reis'in Dünya Haritaları ile *Kitâb-ı Bahriyye*'sinden ve Emir Mehmed Efendi'nin *Târîh-i Hind-i Garbî*'sinden anlaşıldığı kadarıyla, Batılı Ülkeler'in keşif ve fetih faaliyetleri de, be-

lirli bir dereceye kadar takip edilmeye çalışılmış ve siyasî sonuçları üzerinde fikir yürütülmüştür; ancak bütün bu coğrafi girişimler, umumiyetle literal (metnî) düzeyde kalmış ve Batılılar'inkine benzer biçimde aynı (gözlemsel) düzeye yükselerek güçlü bir coğrafya mektebi haline gelmemiştir. XVII. yüzyılda kaleme alınan Kâtib Çelebi'nin Cihânnümâ'sının ikinci versiyonu ile birlikte, aslında iki şeyi tescil edilmiş olmaktadır: (1) Batı Bilimi'nin ve bu arada Batı Coğrafyası'nın üstünlüğü ve (2) artık Doğu Kaynakları'ndan Batı Kaynakları'na dönmenin vaktinin geldiği. Öyleyse mezkur çalışmalar açısından rahatlıkla söylenebilir ki Osmanlı İmparatorluğu'nda modernleşme ve batılılaşma girişimleri, daha XVI. yüzyılın hemen başlarında başlamış ve coğrafya çalışmaları temelinde vücut bulmuştur.

XII

Yeni Araçlar, Yeni Teknikler

Teleskop ve ardından mikroskop "gözlemlenebilir âlem"i boyutlarını büyük ölçüde değiştirdi ve makrokosmos ile mikrokosmos'u betimleyen yerleşik kuramları temellerinden yıktı. Mekanik saatler zamanı, pusulalar ise mekânı denetim altına almayı kolaylaştırdı. Rub-ı Meskûn inancı, okyanus-aşırı seferler yapabilen büyük kalyonlar sayesinde tamamen yıkıldı; Yeni Dünya veya Dünya'nın yeni kırsımları incelemeye ve araştırmaya açıldı.

Matbaa, standart metinlerin basılması ve yayılmasını sağladı; böylece bilginin çoğalması ve ucuzlaması imkânı arttı.

Bu araçların yanı sıra yeni teknikler de bilgi üretim ve dağıtım ağlarının gelişimini derinden etkiledi. Meselâ perspektifi kullanan resim sanatı, doğa varlıklarını hiçbir sözel ifadenin beceremeyeceği bir yalınlıkta ve kesinlikte betimledi. Mineraloji, Botanik ve Zooloji gibi doğa bilimlerinin yanı sıra coğrafya da büyük bir gelişim gösterdi; kartografyanın ilerlemesi mekân bilgisini ve yön duygusunu ilerletti; disseksiyon ve viviseksiyon, başta insan olmak üzere, bütün canlı bedenlerin anatomisini ve fizyolojisini doğru bir biçimde tesbit etmeyi mümkün kıldı; Galenos ve



"Bilim Akademisi" olarak anılmaya layık ilk müessesesinin, Mûnif Paşa'nın öncülüğünde kurulan Cemiyet-i İlmîyye-i Osmaniyye olduğu savlanabilir.

İbn Sînâ tıbbının teorik ve pratik temelleri yavaş yavaş yıkıldı. Vesalius'un 1543'te yayımladığı *De humani corporis fabrica*, bu alanda bir devrim yaptı.

Müslümanlar, bu araçların ve tekniklerin bir kısmından haberdardı; ancak geleneksel paradigmayı sorgulamak ve değiştirmek yönünde bir istek ve eğilimleri bulunmadığı için bunları etkin bir biçimde kullanmadılar veya kullanamadılar. Meselâ azınlıkların matbaa kurmalarına ve kitap basmalarına müsaade ettiler; ama muhtemelen kendi bilgi çoğaltım ve aktarım sistemleri, bilgi gereksinimlerini

karşılamaya yeterli olduğu için, yazma kitapçılık aşamasından basma kitapçılık aşamasına geçemediler. Bir resim çizmek veya seyretmek gibi estetik bir haz yaşatan Arap Alfabeti'ne (Kuran Alfabeti'ne) yükledikleri mistik ve romantik anlamları, baskı kalıplarının çirkin karakterleri içine hapsederek basitleştirmek veya tamamen kaybetmek istemediler.

Teolojik ve teosofik kaygıları yüzünden, iki-boyutlu resimden (minyatür) üç-boyutlu resme geçemediler ve bu yüzden çok güçlü bir bilgi üretim ve aktarım biçiminden mahrum kaldılar; meselâ botanik ve zooloji kitaplarındaki resimler, ya hiç çizilmemiştir ya da ehil olmayan eller tarafından çizildiği için doğru betimleme gücünden yoksundur.

Osmanlı hekimleri, XIX. yüzyıla gelinceye kadar disseksiyon temelli eğitim ve araştırma faaliyetlerine girişmediler veya girişemediler; ama salgın hastalıkların durdurulması ve savaş meydanlarındaki yaralıların tedavi edilmesi gibi dayatmalar yüzünden, tababet alanında daha duyarlı davrandılar. Frenk ve Yahudi Hekimler'in İstanbul'da ve İmparatorluğun diğer şehirlerinde çalışmalarına müsaade ettiler ve bazı Frenkçe kitapları Türkçe'ye tercüme ettirdiler.

XIII

Aristoteles Felsefesinin Terki: Yeni Felsefe

Bütün bir XV. ve XVI. yüzyıl, Batı'da Aristoteles Felsefesi'ni [yani fiziğini ve metafiziğini] anlama ve kavrama uğraşı ile geçti ve XVII. yüzyıla gelindiğinde, yeni tür bilginler Phisika'yı aşarak "Yeni Bilim"i ve yeni tür filozoflar da Metaphisika'yı aşarak "Yeni Felsefe"nin temellerini attılar. Bu nedenle bu asır, sadece Bilim Devrimi ile değil, Felsefe Devrimi ile de sonuçlandı.

Yeni Felsefe'de iki temel mektep oluştu ve bunlar, bilimlere iki farklı bakış veya yaklaşım getirdi: Rasyonalistler ve Ampiristler. René Descartes, Baruch Spinoza ve Gottfried Leibniz gibi rasyonalistler, bilginin akıldan kaynaklandığını savlarken ve bu yüzden model olarak matematiksel

Rönesans Dönemi'nde

temelleri atılan akademiler ise, Royal Society ve Academie de France gibi misallerle gelişimini tamamladılar ve üniversitelerin yanında bilimsel hayatın gelişimine önemli katkılarda bulundular. Doğu'da Beytül-Hikme gibi akademi olarak nitelendirilebilecek kurumlar ise, çok kısa ömürlü oldular ve etkisiz kaldılar.

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki merkezîyetçi "Nizâm-ı Âlem" ideolojisi, toplumsal değişmeyi sıkı bir denetim altında tuttuğu ve sapmaların etkisini bertaraf edecek mekanizmalar geliştirdiği için, uygun bir toplumsal ortamda çiçeklenen ve olgunlaşan düşünce de donup kalmıştır.

bilimleri alırken, Francis Bacon, Thomas Hobbes ve John Locke gibi Ampristler, bilginin duyumdan geldiğini savladılar ve bu yüzden model olarak fiziksel bilimleri aldılar. Sonunda bunlar arasındaki tartışmalar, Kant Çağı'nda bir uzlaşma ile sonuçlanacak ve bilimsel bilginin doğası konusundaki anlayışımızı geliştirecekti.

Buna karşın Doğu'da felsefî faaliyetler çoktan ölmüş; daha doğrusu, teoloji ve teosofinin içine saklanarak silik bir biçimde mevcudiyetini muhafaza etmek mecburiyetinde bırakılmıştı; ancak bu haliyle bilimlerin gelişimini desteklemesi mümkün değildi. Osmanlı Medreseleri'nde en çok rağbet gören eser, Kâtib Çelebi'nin tanıklığına göre, bir XIII. yüzyıl düşünürü olan Esirüddin Ebherî'nin *Hidâyetü'l-Hikme* adlı eserinin şerhleriydi. Bunlar, aslında Müslüman hakîmlerin ve mütekekkimlerin yorumundan geçmiş ve dolayısıyla kaynağından oldukça uzaklaşmış Aristotelesçi metinlerdi ve "Yeni Fizik" ya da "Yeni Metafizik" kurgular ile irtibatı kolaylaştıracak unsurlar içermiyorlardı.

Toplumsal muhtelif kesimlerini en çok meşgul eden tartışmalar, Selefi karakterdeki Vâizler ile Mutasavvıflar arasında gerçekleşmişti ve camilerin minareleri, türbelerdeki adaklar, tütün ve kahve içmek vs. gibi esasen fıkî ve dinî nitelikli mevzularla ilgiliydi. Dönemin en seçkin isimlerinden Kâtib Çelebi'nin, *İlhâmü'l-Akdes*, *Mizânü'l-Hak* ve *Keşfü'z-Zünûn* gibi bazı eserlerinde, Akli İlimler'in faydaları

konusunda idarî ve hukukî makamları ikna etmek amaçlı satırlara yer vermek mecburiyetinde kalması, felsefede ve bilimde gelinek noktası açıkça göstermesi bakımından çok önemli bir kanıttır.

Son yıllarda yapılan bazı bilim tarihi ve felsefe tarihi yayınları, durumun vahametini azaltmak veya saklamak için olsa gerektir, bu dönemde kaleme alınan birçok eserin Arapça adlarını sıralayarak "Çağın Tanıkları"nın yanıldıklarını vurgulamak istemektedirler. Şurasını hemen hatırlatmak gerekir ki burada önemli olan eserlerin isimleri değil, içerikleridir ve içerikler, İslam Felsefesi'nin yaratıcı gücünün çoktan yitirmiş olduğunu açığa vurmaktadır.

XIV

Üniversiteler ve Akademiler

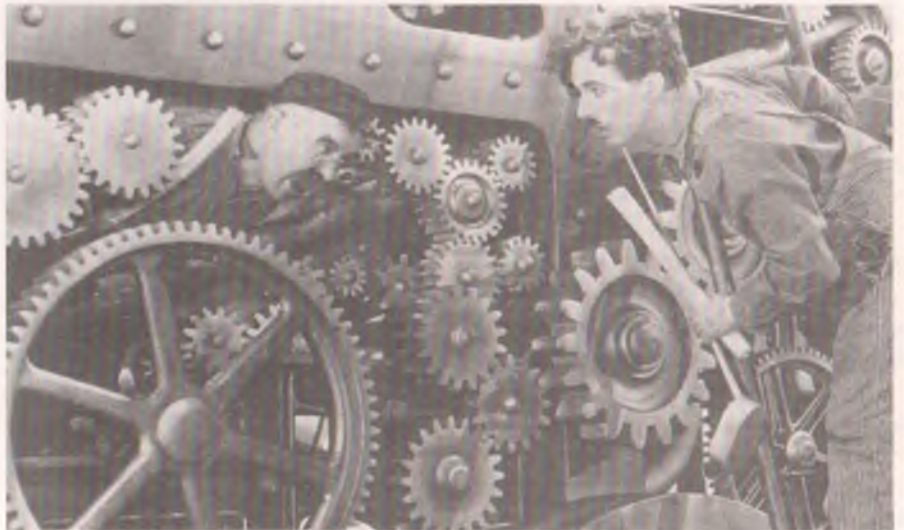
Medreseler, esasen Nakli İlimlerin tedrisi için kurulmuş kurumlardı; ancak hukukî hayatın gereksinimleri yüzünden kısa bir süre içinde buralar, fakih ve kadı yetiştiren hukuk mekteplerine dönüştü. Eğitim ve öğretim Arapçaydı ve bu durum, özellikle Arap olmayan Müslümanların, uzun bir süre bu dilin nahiv ve sarfı ile uğraşmalarını gerekli kılmıştı.

Sabit bir müfredat yoktu; ancak uygulanan müfredatlar, Akli İlimleri büyük ölçüde dışlamış ve bir fakih veya kadının gereksinim duyabileceği bilgilerin aktarımıyla sınırlamıştı. 1924 yılında lağ-

vedilinceye kadar medreselerin yapısı korunmuş ve çağın gereksinimleri doğrultusunda yeniden düzenlenmemişti.

Üniversiteler ise, yaşayan kurumlardı; gelişen iktisadî ve sosyal hayatın taleplerini karşılayacak biçimde örgütlendiler ve süratle ihtisaslaşan ve diğer fakültelerden ayrılan Felsefe Fakültelerinde ve Tıp Fakültelerinde yoğun bir bilim eğitimi verdiler. Müfredatlarını, çağın koşullarına göre yenilediler ve bütün vaktini eğitim ve araştırma ile geçiren "bilgin" rolünün oluşmasına büyük katkıda bulundular.

Rönesans Dönemi'nde temelleri atılan akademiler ise, Royal Society ve Academie de France gibi misallerle gelişimini tamamladılar ve üniversitelerin yanında bilimsel hayatın gelişimine önemli katkılarda bulundular. Doğu'da Beytül-Hikme gibi akademi olarak nitelendirilebilecek kurumlar ise, çok kısa ömürlü oldular ve etkisiz kaldılar. "Bilim Akademisi" olarak anılmaya layık ilk müessesenin ise, Münif Paşa'nın öncülüğünde kurulan Cemiyet-i İlmiyye-i Osmaniyye olduğu savlanabilir; ancak bu müessese de kısa bir süre sonra kapanmış ve hiçbir zaman Batı'daki akademilere benzer bir rol oynamamıştır; çünkü Batılı Bilimlerin Türkiye'ye aktarım süreci takriben yarım asır önce başlamış ve bu türden kurumların yaşaması için gerekli olan "bilgin" tipi henüz ortaya çıkmamıştır.



"Eğer toplum, Mumford'un tanımladığı gibi bir 'mega-makine'ye dönüşmüşse, yani tüm toplum dev ve merkezden yönetilen bir makine haline gelmişse, uzun dönemde faşizm kaçınılmaz olacaktır."

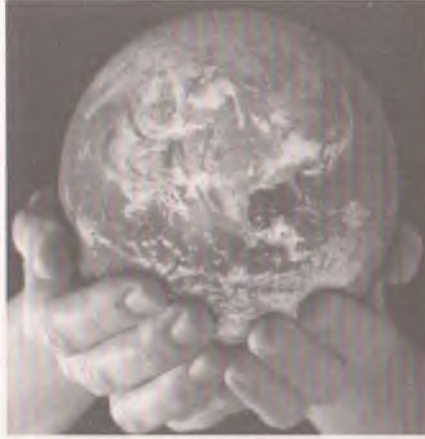
Sonuç

Yukarıdaki serimlemeden de açıkça ortaya çıkmaktadır ki Düşünce Tarihi'ne [ve bu arada bunun en önemli dalları olan Bilim Tarihi ile Felsefe Tarihi'ne], iki farklı açıdan, yani "externalist" (dışsalci) ve "internalist" (içselci) bir yaklaşımla bakılabilir. Herhalde bir tarihçi için en uygun tavır, tarihsel sorunlara her iki açıdan da yaklaşabilmek ve böylece bilimi ve felsefeyi biçimlendiren içsel ve dışsal süreçleri doğru bir biçimde belirleyerek bütünsel bir tasvire veya açıklamaya ulaşabilmektir.

Bugüne kadar benim de dâhil olduğum bilim tarihçilerinin [gerek Ankara Ekolü, gerekse İstanbul Ekolü] ve elbette felsefe tarihçilerinin ekserisi, Osmanlı Dönemi'ne yönelik bilim ve felsefe tarihi çalışmalarını ve yayınlarını, umumiyetle internalist bir çerçevede yürütmüş oldukları için manzaranın tamamını görememişler veya yanlış görmüşlerdir. Öyle tahmin ediyoruz ki bundan sonraki yıllarda yapılacak araştırmalarda bilimsel ve felsefi etkinliklerin içinde yürütülmüş olduğu toplumsal ve ekonomik muhitin tespit ve tahlil edilmesi, hem tarihsel hakikati doğru bir biçimde anlamamızı, hem de buradan kalkarak bilim ve kültür politikamızı gerçekçi bir şekilde belirlememizi kolaylaştıracaktır.

İşte XVI. yüzyıla kadar gelen Osmanlı Dönemi Türk Düşüncesi veya bunun temel unsurları olan felsefesi-bilimi, kelâmı ve tasavvufu, bu temel yapıların etkisi altında oluşmuş ve gelişmiştir. Bundan dolayı söz konusu düşünce, patrimonyal yönetimin buyruklarını gözetmek, Hanefî Fıkıh'ının temel ilkelerine uymak, medreselerde Naklî ilimleri [ve özellikle de Fıkıh] ve tekkelerde ise Sırrî ilimleri öğrenmek, Sultan'ın takdir ettiği maaşla veya dünyalıkla yetinmek ve nihayet Dünya'ya bakışını kelâm ve hatta daha da çok tasavvufu terbiye etmek mecburiyetinde kalmıştır.

Bu dönemde en büyük sorun, öyle anlaşılmaktadır ki Osmanlı Yönetimi'nin [patrimonyal doğası gereği] "Nizâm-ı Âlem'i tartışmaya açmaması ve içeride-dışarıda



Acaba, bilimleri kendi şahsî gayretlerimizle üretebilecek ve geliştirebilecek aşamaya gelebildik mi?

gerçekleşen önemli gelişmelere bağlı olarak yapısal bir dönüşüm gerçekleştirme yoluna gitmemesidir! Nitekim, önde gelen psikanalistlerden Erich Fromm, *Sahip Olmak ya da Olmak* başlığıyla Türkçeye de çevrilen bir eserinde, [çağdaş merkezî örgütlenmeler bağlamında] bu türden yapılanmaların toplumsal-bireysel birimler üzerindeki yabancılaştırıcı etkilerini gayet veciz bir biçimde betimlemiştir:

Düşünce Tarihi'ne [ve bu arada bunun en önemli dalları olan Bilim Tarihi ile Felsefe Tarihi'ne], iki farklı açıdan, yani "externalist" (dışsalci) ve "internalist" (içselci) bir yaklaşımla bakılabilir. Herhalde bir tarihçi için en uygun tavır, tarihsel sorunlara her iki açıdan da yaklaşabilmek ve böylece bilimi ve felsefeyi biçimlendiren içsel ve dışsal süreçleri doğru bir biçimde belirleyerek bütünsel bir tasvire veya açıklamaya ulaşabilmektir.

"Bireylerin politik yaşama aktif olarak katılabilmeleri için, ekonomi ve politika-da merkezileşmeden mümkün olabildiği kadar uzaklaşmak gerekmektedir. Günümüz kapitalizminin iç mantığı gereği, hem endüstri kuruluşları, hem de devlet yönetimleri giderek büyümekte ve gelişmekte, sonuçta ortaya çıkan dev birimleri de, ancak yukarıdan ve merkezî bir biçimde yönetmek mümkün olmaktadır. Hümaniter bir toplum yapısının ilk gereklerinden birisi de, merkezileşme eğiliminin durdurulup, kapsamlı bir ayrışmaya ve merkezileşmeden uzaklaşmaya girişilmesi zorunluluğudur. Bunun çeşitli nedenleri vardır. Eğer toplum, Mumford'un tanımladığı gibi bir 'mega-makine'ye dönüşmüşse, yani tüm toplum dev ve merkezden yönetilen bir makine haline gelmişse, uzun dönemde faşizm kaçınılmaz olacaktır. Çünkü (a) insanlar eleştirel düşünce yeteneklerini yitirmeye, kendilerini güçsüz hissetmeye ve pasifleşmeye başlayacaklar, ayrıca yapılması gereken her şeyi bilen güçlü bir adamın [yani burada "patriark"ın (Biz ekledik)] ihtiyacını duyar olacaklar, kısaca insanlıktan çıkıp, koyunluğa dönüşecekleridir; (b) Mega-makineyi, onu kullanmayı ya da doğru düğmelere basmayı bilen herkes işletebilir. Tıpkı bir otomobil gibi, mega-makine de kendiliğinden çalışabilmekte, yani direksiyon başındaki kişi, gaza basmak, direksiyonu yönetip, frenlemek gibi basit ayrıntılara dikkat etmekle, onu kullanabilmektedir. Otomobil veya başka bir makededeki bir sürü tekerlekler ve çarkın yerini, mega-makinede çeşitli düzeylerdeki bürokratik yönetim almıştır. Böylelikle yönetime gelmiş herhangi bir kişi, pek zeki ve yetenekli olmasa bile, devleti yönetebilme imkânına kavuşmaktadır."(*)

Öyleyse, Osmanlı İmparatorluğu, yukarıda tanımlanan merkezî örgütlenmesi yüzünden, içinde yer aldığı devingen Dünya Sistemi'ndeki değişimleri, gereği gibi takip edememiş ve siyasî, hukukî, toplumsal, iktisadî ve kültürel yapısını bunlara göre ayarlayamaya çalışmamıştır. Meselâ ticarî burjuvazinin kabuk de-ğiştirmesini ve toplumu yönlendirecek bir

sınıf haline gelmesini sağlayacak siyasî tedbirleri almamış veya bu çerçevede, medreseleri [hukuk dışındaki] dünyevî sorunların çözümüne katkıda bulunacak bilimsel ve teknik araştırmaları gerçekleştiren eğitim kurumları olarak örgütlemeye gitmemiştir. Kısacası, merkezîyetçi "Nizâm-ı Âlem" ideolojisi, toplumsal değişmeyi sıkı bir denetim altında tuttuğu ve sapmaların etkisini bertaraf edecek mekanizmalar geliştirdiği için, uygun bir toplumsal ortamda çiçeklenen ve olgunlaşan düşünce de donup kalmıştır.

XVII. yüzyıldan itibaren, siyasî, hukukî, toplumsal, iktisadî ve kültürel yapıların [kapalist ve kolonyalist saldırı gibi] "Hâricî Nedenler" ve ["Nizâm-ı Âlem" ideolojisinin giderek zayıflaması gibi] "Dâhilî Nedenler" yüzünden değişmesine bağlı olarak, Osmanlı Dönemi Türk Düşüncesi de yavaş yavaş evrilmeye ve dönüşmeye başlamıştır; ancak bu süreç, muhtemelen "Kâfirler"e karşı beslenen kökleşmiş nefretler ve itimsizliklerin da etkisiyle öyle gel-gitsel ve öyle seyreltik yürütülmüştür ki birçok alanda ve hepsinden de önemlisi "bilimsel zihniyet"in benimsenmesinde ve uygulanmasında çok geç kalmıştır.

Malum olduğu üzere, [Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinden sonra] Cum-

huriyet Dönemi'nde "büyük devrimler" yapıldı ve bilimsel düşünceleri ve etkinlikleri belirleyen dâhilî ve özellikle de haricî nedenler veya bağımlı ve bağımsız değişkenler, her biri farklı miktarlarda değişime uğratıldı. 1923'ten itibaren geçen sürede "bilim kültürü" alanında kat edilen muazzam mesafe, hiç şüphe yoktur ki bu devrimlerin yarattığı etkilerle yakından irtibatlıdır.

Buna rağmen, geçmişe eleştirel bir yaklaşımla bakabilmek için şu soruyu sormakta ve yanıtını aramakta da hiçbir mahsur yoktur: Acaba, bilimleri kendi şahsî gayretlerimizle üretebilecek ve geliştirebilecek aşamaya gelebildik mi?

Bilimin bazı alanları ve özellikle de Beşerî Bilimlerin yerel araştırmaları teşvik ve tahrik eden dalları bir yana bırakılacak olursa, sanmıyorum!

Aslında başka bir soruşturmanın ve incelemenin konusunu teşkil edecek bu meselenin çözümü de, öyle tahmin ediyorum ki hem Cumhuriyet Bilginleri'nin devraldıkları bilim mirasının, hem de bunun üzerine eklemiş oldukları bilim birikiminin, bu çalışmamızda kullanmış olduğumuz yöntem uygun olarak tekrar ve tekrar tahlil edilmesinde yatmaktadır. Bel-

ki önümüzdeki süreçte böyle bir çalışma da yapılacak ve bu iki döneme [Osmanlı ve Cumhuriyet] ilişkin güvenilir veriler bir araya getirilmek suretiyle, daha genel ve somut sonuçlara ulaşılarak "makûs talih" kırılabacaktır.

(*)Erich Fromm, *Sahip Olmak ya da Olmak*, Çeviren: Aydın Arıtan, İstanbul 2003, s. 242-243.

Kaynaklar

Akgündüz, Ahmet, "Ebüssuûd Efendi", *TDV. İslâm Ansiklopedisi*, Cilt X, s. 367.

Arıkan, Zeki, *Tarihimiz ve Cumhuriyet*, Muhittin Birgen (1885-1951), İstanbul 1997.

Demir, Remzi, *Osmanlılar'da Bilimsel Düşüncenin Yapısı*, Ankara 2001.

Demir, Remzi, *Philosophia Ottomanica, Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde Türk Felsefesi*, Üç Cilt, Ankara 2005-2007.

Demir, Remzi, "Osmanlı Dönemi Türk Düşüncesi - Dışsal Bir Bakış", *Uluslararası Molla Hüsrev Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Bursa 2013, s. 53-62.

Demir, Remzi, "Osmanlı Dönemi Türk Düşüncesinin Yapısına Genel Bir Bakış", *Neden Geri Kaldık? Bitmeyen Kavga: Çağdaşlaşma*, Editör: İnan Kalaycıoğlu, 2. Baskı, Ekim 2013, s. 77-87.

Fromm, Eric, *Sahip Olmak ya da Olmak*, Çeviren: Aydın Arıtan, İstanbul 2003.

İbn Rüşd, *Felsefe-Din İlişkileri (Fasl'u'l-Makâl - el-Keşf 'an Minhâcî'l-Edille)*, Hazırlayan: Süleyman Uludağ, İstanbul 1985.

İnalçık, Halil, "Devlet, Toplum, Ekonomi", *Osmanlı Uygarlığı*, Hazırlayanlar: Halil İnalçık ve Günsel Renda, Ankara 2003, Cilt 1, s. 175-176.

Osmanlı Askerlik Literatürü Tarihi, Editörler: Ekmeleddin İhsanoğlu ve Ramazan Şeşen, 2 Cilt, İstanbul 2004.

Özen, Şükrü, "İslâm Hukukuna Göre Zındıklık Suçu ve Molla Lutfî'nin İdamının Fikihîliği", *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 6 (2001), s. 17-62.

Şenödeyici, Özer, *Aristoteles'ten Âdâb-ı Harb ve Üslûb-ı Ceng*, Savaş Adabı ve Ahlâkı, İstanbul 2014.

Tokalak, İsmail, *İslâm Ülkeleri Neden Geri Kaldı? (İslâm Ülkelerinin Ekonomik, Politik, Sosyal Gelişimi)*, İstanbul 2011.

Unan, Fahri, "Osmanlı Resmî Düşüncesinin 'İlmiye Tarîki' içindeki Etkileri: Patronaj ilişkileri", *Türk Yurdu*, XI/45 (1991), s. 33-41.

Yusuf Hikmet Bey, "Şark'ta İnhitat Sebepleri", *Birinci Türk Tarih Kongresi, Konferanslar, Müzakere Zabıtları*, Ankara 1932, s. 484-530.



1923'ten itibaren geçen sürede "bilim kültürü" alanında kat edilen muazzam mesafe, hiç şüphe yoktur ki cumhuriyet devrimlerinin yarattığı etkilerle yakından irtibatlıdır.

Toprak buzullarının erimesi bardağı taşıır

Son on yılda bilim insanları, buzulların erimesinin getirebileceği başka bir büyük sorun üzerinde durmaya başladılar: Donmuş topraklarda hapsolmuş karbondiyoksit ve metan gazı.

Küresel ısınmanın gündemde olduğu şu günlerde Arktik hakkında aklımıza ilk olarak deniz buzullarındaki erime ve erimenin en güçlü sembollerden biri olan, kutup ayıları geliyor. Ancak eriyen buzulların yarattığı sorun aslında bunun çok daha ötesinde.

Son on yılda bilim insanları, buzulların erimesinin getirebileceği başka bir büyük sorun üzerinde durmaya başladılar: Donmuş topraklarda hapsolmuş karbondiyoksit ve metan gazı. Buzulların erimesiyle beraber donmuş toprak buzullarının içinde hapsolmuş karbondiyoksit ve metan gazları serbest kalacak ve atmosfere ciddi miktarlarda sera gazının salınmasına sebep olacak. Bu sera gazının miktarının bilim insanlarının öngördüğü miktarlarda olması durumunda, şu an sera gazının azaltımı üzerine yürütülen çalışmalarının hepsi boşa gitmiş olacak. Yapılan bazı araştırmalara göre kuzey buzullarına hapsolmuş toplam karbon miktarı, şu an atmosferde var olanın iki katı. Bu gerçekten şok edici bir veri.

Toprak buzulları normal şartlarda yıl boyunca donmuş halde bulunurlar ve kuzey yarımküredeki karaların %24'ünü kaplarlar(1). Fakat küresel ısınma ile beraber içinde bol miktarda organik malzeme içeren bu buzullar gittikçe eriyip azalmakta. Woods Hole Araştırma Merkezi'nde çalışma yapan bilim insanlarından Robert Max Holmes bu durumu "İçinde malzemelerin saklı olduğu bir derin dondurucu"ya benzetiyor. "Dünya ısındıkça, (derin dondurucumuzdaki) buzullar eriyor ve tehlikeyle yüzleşme vakti geliyor." Buzulların erimesiyle birlikte mikroorganizmalar topraktaki organik malzemeleri ayrıştırarak karbondiyoksit ve diğer artık malzemeleri oluşturuyorlar. Bu ayrışma sonucu ortaya çıkan gazların büyük çoğunluğunu karbondiyoksit oluşturuyor. Fakat atmosferi ısıtma etkisi göz önünde bulundurulduğunda, ortaya



çıkan metan gazı da küresel ısınmada önemli rol oynuyor. Bunun sebebi ise metan gazının güçlü bir sera gazı olması ve birim olarak bakıldığında karbondiyoksite oranla yaklaşık seksen kat daha çok ısınmaya sebep olması.

Küresel ısınma sürdükçe toprak buzullarının erimesinin önüne geçilemiyor. Daha çok toprak buzulu eridikçe de atmosfere salınan karbondiyoksit ve metan gazı miktarı artıyor. Bu artış küresel ısınmayı tetikliyor ve küresel ısınmaya bağlı gelişen küresel iklim değişikliği problemlerinin daha da hızlı büyümesine sebep oluyor. Bilimde bu pozitif geri besleme (positive feedback) adı verilen bu durumda, döngü kendini daha güçlü ve hızlı şekilde sistemin denge noktasından uzaklaştırıyor. Bu da daha güçlü ve daha hızlı bir küresel ısınma tehdidiyle karşı karşıya olduğumuz anlamına geliyor.

Buzulların erimesi ve bunun sonucunda atmosfere salınan sera gazları üzerinde çok fazla durulmuyor. Öyle ki bu sorun, IPCC (Intergovernmental Panel On Climate Change) sentez raporlarında yer alan iklim senaryolarında bile dikkate alınmıyor. Dolayısıyla da ülkeler karbon politikalarını belirlerken donmuş buzulların erime olasılığını hesaba katmıyorlar. 2015 yılının Ekim ayında Paris'te gerçekleştirilecek İklim Görüşmeleri sonrasında ülkeler, karbon salınımının azaltılması için verdikleri söz tutsalar bile donmuş

topraklardaki karbon ve metan atmosfere salınacak olursa verilen tüm bu uğraşların pek bir önemi kalmayacak.

IPCC raporlarına göre 2 derecelik kritik ısınma hedefinin altında kalmak için atmosfere toplamda en fazla 1000 gigaton karbon salabiliriz. 2011 yılı itibarıyla saldıığımız toplam karbon miktarı çoktan 515 gigatonu bulmuştu. Bu da atmosfere karbon salma "hakkımız"ın gittikçe azaldığını gösteriyor. 2013 yılında hazırlanan rapora göre ise(2) atmosferdeki toplam karbon miktarı 730 gigatona ulaşmıştı. Donmuş topraklarda var olduğu öngörülen toplam karbon miktarı ise 1700 gigaton. Bilim insanları 2100 yılında 210 gigaton karbonun donmuş toprakların erimesi sonucu atmosfere katılmış olacağını öngörüyorlar.

Donmuş topraklarda hapsolmuş karbon ve metanın ne zaman, hangi hızla ve hangi miktarda atmosfere salınmış olacağı kesin olarak bilinmiyor. Ancak bilinen bir gerçek var, o da şu : "Donmuş toprak buzullarının erimesi küresel iklim değişikliği açısından bardağı taşıran son damla olacak. Çünkü buzulların erimesi demek, karbonu saklayabileceğimiz derin dondurucuyu kaybetmemiz demek. Bir kez kaybedersek bir daha geri alamayız."(3)

Dipnotlar

(1) International Permafrost Association raporu

(2) National Academy of Sciences

http://www.nap.edu/openbook.php?record_id=18373&page=82

(3) Kevin Schaefer, Ulusal Kar ve Buz Bilgi Merkezi (National Snow and Ice Data Center)

Kaynak

<http://www.washingtonpost.com/news/energy-environment/wp/2015/04/01/the-arctic-climate-threat-that-nobodys-even-talking-about-yet/>

Çeviri : Çağla FADILLIOĞLU

Yoksulluk beyin gelişimini engelliyor

ABD'de yapılan bir çalışma, yoksulluğun yarattığı stresin büyüme çağındaki çocukların beyin gelişimi üzerindeki olumsuz etkilerini ortaya koydu. Araştırmaya göre, ailenin gelirindeki ufak bir değişim bile çocuğun zekâ gelişimini etkiliyor.

ABD'de yapılan bir çalışma, yoksulluğun yarattığı stresin büyüme çağındaki çocukların beyin gelişimi üzerindeki olumsuz etkilerini ortaya koydu. Araştırmaya göre, ailenin gelirindeki ufak bir değişim bile çocuğun zekâ gelişimini etkiliyor.

Araştırmacılar uzun zamandır çocukların davranışsal ve bilişsel yeteneklerinin ailenin sosyoekonomik durumuyla ilişkili olduğunu tahmin ediyordu. Stresli ev ortamı, yetersiz beslenme, çeşitli kimyasallara maruz kalma ve iyi eğitim alamama gibi çeşitli sebepler sunulsa da asıl neden hiçbir zaman netleştirilemedi.

Bu konudaki en geniş çaplı araştırma geçtiğimiz Mart ayında Nature Neuroscience dergisinde yayınlandı. Columbia Üniversitesi'nden Kimberly Noble ve Los Angeles Çocuk Hastanesi'nden Elizabeth Sowell öncülüğündeki sinirbilimci bir grup, bu etkilerin altında yatan biyolojik temelleri araştırdı. 1099 çocuk, ergen ve yetişkinden oluşan ve ABD'nin farklı şehirlerinden gelen bir denek grubunun beyin taramaları görüntülendi. Amerika'da azınlıklar genelde düşük gelirli ailelere mensup olduğu için, öncelikle deneklerin atasal soyağaçları çıkarıldı. Bu soyağaçları göz önünde bulundurularak yapılan hesaplamalarla farklı etnik grupların beyin yapılarındaki küçük değişikliklerin yoksulluğun etkilerini sapırtmasının önüne geçilmiş oldu.

Yoksulluk sınırındaki (yıllık geliri 25.000 dolardan az olan) ailelerin çocuklarının beyin yüzey alanlarının, yılda 150.000 dolardan fazla kazanan ailelerine oranla %6 ya kadar daha küçük olduğu ortaya çıktı. En yoksul ailelerin çocukları kıyaslandığında ise gelirdeki birkaç bin dolarlık artışın, çocuğun beyin gelişiminde ciddi fark yarattığı tespit edildi. Bu farklar özellikle beynin konuşma ve karar alma merkezlerinde gözlemlendi.



Çocukların bilişsel yeteneklerini sınanan testler de ailenin geliriyle doğru orantılı düşüş gösterdi. Pennsylvania Üniversitesi'nde bilişsel sinirbilimci olarak görev yapan Martha Farah deneyi, "Bu araştırma çocukların beyinlerinin zamanla nasıl değiştiğini göstermiyor. Ancak büyük bir denek kitlesiyle çalışmak, yoksulluğun gelişen beyinler üstündeki etkisini açıkça ortaya koyuyor" şeklinde yorumladı.

Genetik ve çevresel faktörler

Farah'nın henüz yayınlanmamış bir araştırması da yukarıdaki bulgulara paralellik gösteriyor. Farah araştırmasında Philadelphia'da farklı sosyoekonomik sınıflara mensup Afrika kökenli ailelerin yaklaşık birer aylık kız çocuklarını inceledi. Dar gelirli ailelerin bebeklerinde daha varlıklı ailelerden gelen yaşlıtlarına kıyasla daha küçük beyin yüzey alanı gözlemlendi. Bu bulgular Çocuk Gelişimi Araştırmaları Birliği'ne sunuldu.

Kuzey Carolina'daki Duke Üniversitesi'nde psikolog olan Jamie Hansen, iki araştırmanın da yaşam zorluklarının çocuk gelişimine olan etkisini incelediğinin altını çizerek "Toplumda bu çocukların fırsat eşitliğine sahip olmaları bizim elimizde" dedi. Hansen, bu çocukların gelişimlerini takip etmenin sosyoekonomik koşulların beyni nasıl etkilendiğini anlamak açısından önemine dikkat çekti.

Farah ve ekibi bu çocukların beyin gelişimlerini önümüzdeki iki yıl boyunca gözlemlemeye devam edecek ve beyin yüzey alanlarının zaman içerisindeki değişimini inceleyecek. Öte yandan, deney grubundaki çocukların evlerini ziyaret ederek bu etkilere ve farklılıklara neden olabilecek faktörleri yakından takip etmeyi de hedefliyorlar.

Ancak bu araştırmalar çocukların bilişsel yeteneklerindeki farklılıkların nedenini açıklamıyor. İki çalışmada da genetik faktörlerin etkisi kabul ediliyor; ancak çocukların anne karnından itibaren maruz kaldığı stres ve beslenme gibi çevresel faktörlerin daha önemli olduğu vurgulanıyor.

Araştırmayı yöneten ve Philadelphia Çocuk Hastanesi'nde yenidoğan uzmanı (neonotolojist) Hallam Hurt, araştırmanın gebelik dönemindeki yetersiz beslenme ve toksik atıklara maruz kalma gibi stres etkenlerine yönetilmesi gerektiğini savunuyor.

Yaşça daha büyük çocuklar ise daha farklı yollardan etkilenebiliyor. Örneğin ağır şartlarda çalışan ailelerin çocuklarına zaman ayıramaması veya çocukların zekâ gelişimini güçlendiren oyuncakları alamaması bunlardan birkaçı.

Öte yandan epigenetik; yani çevresel faktörlere bağlı olarak gerçekleşen modifikasyonların da (DNA üzerindeki değişimler) bu konuda önemli rolü var.

Araştırmacılar, çocukların içinde bulunduğu yaşam şartlarının iyileştirilmesiyle bu etkilerin ortadan kaldırılabilceğini umuyor. Örneğin Meksika'da yapılan bir çalışma, yoksul ailelerin gelirleri yükseldiğinde bu ailelere mensup çocukların bilişsel ve dilsel yeteneklerinin 18 aylık bir zaman dilimi içerisinde arttığını gösteriyor.

Kaynak

<http://www.nature.com/news/poverty-shrinks-brains-from-birth-1.17227>

Çeviri: Doruk SAVAŞ

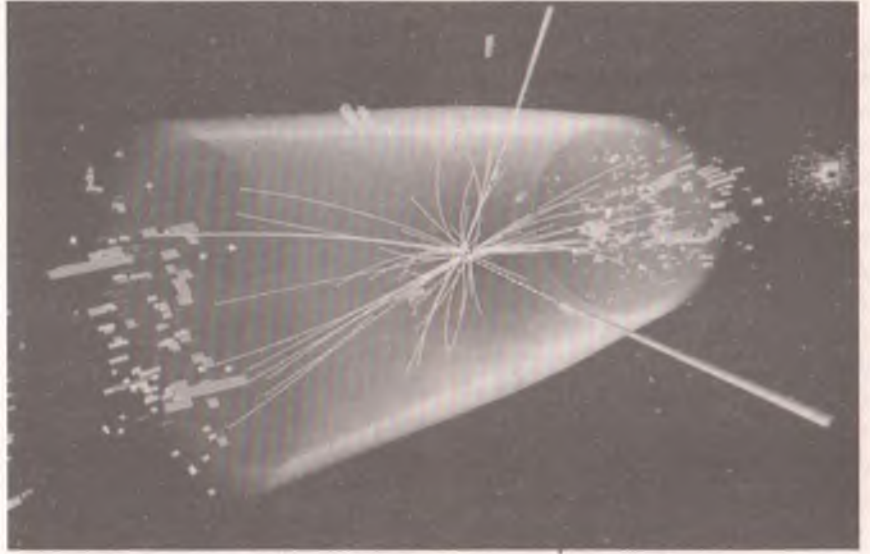
LHC geri döndü

İki yıllık yoğun tamir ve güçlendirme çalışmalarının ve aylar süren yeniden başlatma hazırlıklarının ardından Large Hadron Collider (LHC), dünyanın en güçlü parçacık hızlandırıcısı, yeniden çalışmaya başladı.

İki yıllık yoğun tamir ve güçlendirme çalışmalarının ve aylar süren yeniden başlatma hazırlıklarının ardından Large Hadron Collider (LHC), dünyanın en güçlü parçacık hızlandırıcısı, yeniden çalışmaya başladı. 5 Nisan'da ilk proton demetleri 27 kilometrelik çemberi düşük hızda dolandı. 10 Nisan'da ise yeni enerji üst limiti olarak belirlenen 6.5 TeV (teraelektronvolt)'ye ulaşıldı.

LHC'nin ikinci sezonu diyebileceğimiz yeniden başlatma operasyonu, Higgs mekanizmasını, karanlık madde ve anti madde arayışlarını içeriyor. 2012'de Higgs bozonunun keşfinden sonra, fizikçiler Standart Model'i doğrulayabilecek parçacıkları ve onların etkileşimlerini araştırmanın yolu olarak yine LHC'den gelecek sonuçlara odaklandı. Standart Model, maddenin etkileşimlerinin dört temel kuvvetle (elektromanyetik kuvvet, güçlü nükleer kuvvet, zayıf nükleer kuvvet, kütleçekim kuvveti) nasıl belirlendiğini açıklıyor. Şimdiye kadar parçacıkların kuvvetlerden üç tanesi ile ilişkisi modelle açıklanabildi ve modelin doğruluğu deneylerle desteklendi; ama kütleçekimi kurama dâhil edilemedi. Yine de, tamamlanmamış olmasına rağmen Standart Model, atom altı dünyayı açıklamaya yarayan bir resim sunuyor. Higgs bozonunun keşfiyle gelen kanıtın ışığında, LHC kayıp parçaları bulmak için deneylere devam ediyor.

Yeni deneylerde iki ışının çarpışması 13 TeV'lik enerjide gerçekleşecek. Neden 13 TeV'nin çarpışma enerjisi olarak seçildiğine gelince... Bu sorunun yanıtı LHC'nin tasarımında kullanılan mıknatıslarda yatıyor. LHC çalışmasına 7-8 TeV ile başladı ve iki yıllık tamirden sonra geri dönüşünü, araştırmalar için gerekli parçacık çarpışmalarını iyileştirmek amacıyla, yüksek enerji düzeyiyle yaptı. Kullanılan 1232 süper iletken dipol mıknatıslar, pro-



ton demetlerini 27 kilometrelik çemberde yönlendirmek için kullanıldı. Gereken enerji miktarı arttıkça, sabit dönme yörüngesini tutturabilmek için mıknatısların manyetik alan özellikleri güçlendirildi. Süper iletken kablolar kullanıldı ve manyetik sarmımlar mutlak sıfıra çok yakın bir değerde, -271°C'de, tutuldu. Mıknatıslardaki ufak bir ısınma bile süper iletkenliğin bozulmasına sebep olabiliyor. Bu durumda tüm işlemin hızlıca durdurulması ve protonların sistemden çıkarılması gerekiyor. Bu nedenle, mıknatısların korunması LHC tasarımının önemli bir parçasını oluşturuyor.

Yeni bir süper iletken mıknatıs kullanılmadan önce, gerçek anlamıyla eğitilmeli ve öğrendiklerini hatırlaması sağlanmalı. Bunun için, mıknatıslara giden akımın aşamalı olarak artırılması; mıknatıs özelliğini kaybetmeye başladığı zaman ise işlemin baştan başlatılması gerekiyor. İlk başta, mıknatıs daha düşük akımlarda işlevsiz hale gelirken, zaman geçtikçe mıknatısın bileşenleri pozisyonlarını korumayı başarıyor ve daha yüksek akımlara dayanıklı hale geliyor. Sonraki

yeniden başlatmalarda, mıknatıs en baştakine göre yüksek akıma daha dayanıklıdır ama son eriştiği maksimum değere yine ulaşamıyor. Daha doğrusu mıknatıs son durumunu yüzde yüz hatırlayamıyor. LHC ikinci kez başlatılmadan önce tüm mıknatıslar 14 TeV'lik çarpışma enerjisine hazırlandı; fakat 2008'de mıknatıslarda yaşanan sorun göz önünde bulundurularak bazı mıknatısların beklenenin altında hafıza kapasiteleri olduğu tahmin edildi ve 13 TeV enerji değeri olarak belirlendi. Ayrıca 13 TeV'e ulaşmak daha az zaman aldığından, 14 TeV'lik çarpışma enerjisinden vazgeçildi. Hazirana kadar 13 TeV'lik çarpışmanın gerçekleştirileceği öngörülmüyor.

Kaynaklar

<http://home.web.cern.ch/about/updates/2015/04/proton-beams-are-back-lhc>

<http://home.web.cern.ch/about/engineering/restarting-lhc-why-13-tev>

<http://home.web.cern.ch/about/updates/2015/04/lhc-preparations-collisions-13-tev>

<http://home.web.cern.ch/about/physics/standard-model>

Çeviri: Nazlı TURAN

Yaratıcılığın sırrı: Seyahat

Yurtdışı gezilerinin göze hemen çarpmayan faydaları da olabilir: Bazı bilim insanları seyahat etmenin beyni daha yaratıcı kıldığını öne sürüyor.

Seyahat etmenin birçok kazanımı var: Yeni arkadaşlar, yeni tecrübeler, yeni hikâyeler... Ancak yurtdışı gezilerinin göze hemen çarpmayan faydaları da olabilir: Bazı bilim insanları seyahat etmenin beyni daha yaratıcı kıldığını öne sürüyor.

Ünlü yazarlar ve düşünürler yurt dışı gezilerinin yaratıcılık üzerindeki faydalarını uzun vadede hissettiler. Örneğin Ernest Hemingway eserlerini İspanya ve Fransa'da yaşadığı dönemden ilham alarak kurguladı. *Cesur Yeni Dünya*'nın yazarı Aldous Huxley ise kendisini senaryo yazımında geliştirmek için 40'lı yaşlarda İngiltere'den ABD'ye taşındı. 1869 yılında Akdeniz kıyılarına seyahat eden Mark Twain ise, *Yurt Dışındaki Masumlar* adlı gezi günlüğünde "Seyahat önyargının, bağnazlığın ve dar kafalılığın düşmanıdır" cümlesini not düşmüştü.

Son yıllarda psikologlar ve nörobilimciler, insanların deneyimlerini daha yakından incelemeye başladılar: Seyahat etmek zihinsel değişimi etkileme potan-

siyeline sahip olabilir miydi? Yaratıcılık genel olarak nöroplastisiteye veya beynin donanımlarına bağlıdır. Çevreden ve alışkanlıklardan etkilenen sinir yolları değişime duyarlıdır: Sesler, kokular, tatlar, dil, duygular ve görüntüler beyindeki sinapsları harekete geçirir ve zihni canlandırır. Kolombiya Ticaret Üniversitesi'nde Profesör Adam Galinsky, "Yurt dışı deneyimleri hem bilişsel esnekliği ve derinliğini hem de düşünce bütünlüğünü artırıyor" diyor. Yaratıcılığın asıl önemli unsuru olan bilişsel esneklik, zihnin farklı fikirler arasında geçiş yapabilme kapasitesini belirliyor. Ancak bunun için sadece yurt dışında bulunmuş olmak yeterli değil. Galinsky'e göre belirleyici olan, çok kültürlülüğe ilgi duymak, ona dâhil olabilmek ve uyum sağlayabilmek. Seyahat eden ancak yerel kültüre ilgi duymayan biri, girdiği yabancı ortama gerçekten ilgi duyan birine göre yaratıcılığını daha az artıracaktır. Başka bir deyişle, tatilde bir haftalığına Meksika'ya gitmek birini daha fazla yaratıcı yapmayacaktır. Ama Meksika'da yöre sakini bir balıkçıyla vakit geçirerek yaratıcılığı artırmak mümkün.

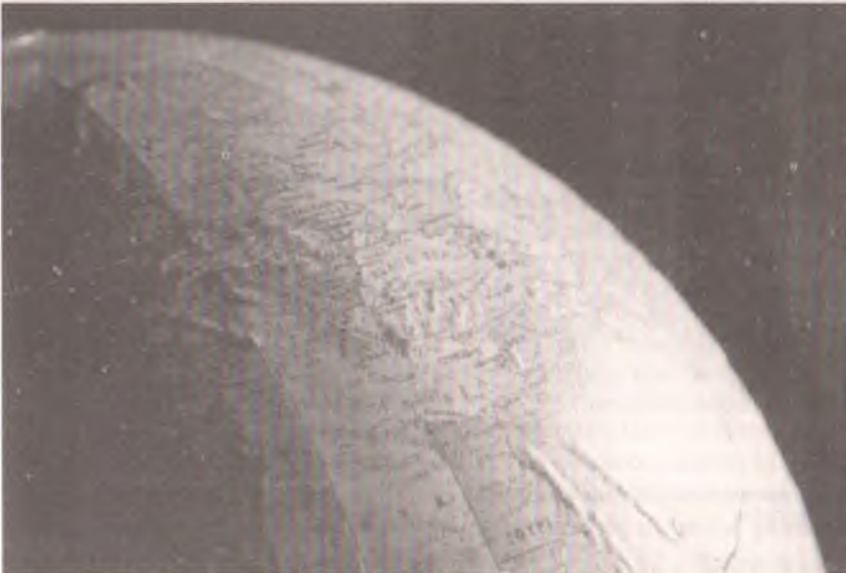
Seyahatin beyin üzerinde başka faydaları da mevcut. Güney Kaliforniya Üniversitesi'nden doçent Mary Helen Immordino-Yang, kültürler arası deneyimlerin kişinin benlik duygusunu güçlendirdiğini belirtiyor. Çok sayıda psikolojik araştırmaya göre alıştığımız sosyal ortamlardan çıkarak farklı çevrelerden insanlarla ilişki kurmak, güçlü ve kültürel etkileşimli benlik duygusu inşa etmemize yardımcı oluyor. Galinsky ise kendi sosyal ortamlarından çıkarak kültürler arası deneyim edinen kişilerin daha kuvvetli güven duygusu geliştirdiğini vurguluyor.

2012 yılında İsrail'de Tel Aviv Üniversitesi'nde yürütülen bir çalışmada araştırmacılar iki deney grubu üzerinde yaratıcılık testleri uyguladılar. Irkların belirleyici özellikleri olduğuna inananlar ve bu konuda daha esnek düşünenlerin katıldığı deneyde ilk grubun yaratıcılık konusunda ikinci gruptan daha başarısız olduğu tespit edildi. Araştırmayı yürüten ekibin lideri, "bu kategorik zihniyetin bağnazlığı tetikleyerek yaratıcılığı engellediğini" kaydetti. Öte yandan, bilişsel değişim ile bağlantılı kültürel yeniliğin yurt dışında gerçekleşmesi şart değil. Eğer uçak bileti alıp bir yerlere gitmeniz mümkün değilse metroya binin ve daha önce görmediğiniz bir semti gezin. Bazen ihtiyacımız olan tek şey yeni bir kültürel çevreyi deneyimlemek olabilir.

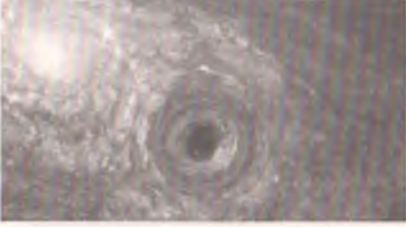
Kaynak

http://www.theatlantic.com/health/archive/2015/03/for-a-more-creative-brain-travel/388135/#disqus_thread

Çeviri: Gözde Merve TÜRKSOY



Einstein'ın teleskopu çalışıyor



Hubble Uzay Teleskopu ilk kez, patlayan bir yıldızın dört farklı zamana ait görüntüsünü yakaladı. Fotoğrafların bir araya getirilmesiyle oluşan şekil, Albert Einstein'ın genel görelilik teorisinin kanıtı olarak Science dergisinde sunuldu.

Gözlemlenen süpernova, devasa bir galaksi kümesinin çok daha gerisinde yer alıyordu ve patlamanın ışığının bize ulaşması 9 milyon yıldan fazla sürdü. Ancak eliptik bir galaksinin ve bulunduğu kümenin çok büyük kütlesi, süpernovanın ışığının bükülmesine yol açarak aynı nesnenin dört farklı görüntüsünün gözlemlenmesini sağladı. Işık, kütleçekimsel merceklenme ile yönlendirildiği için dört görüntü elde edildi ve fotoğraflar yeniden düzenlendiğinde eliptik galaksi etrafında Einstein Geçişi (Einstein Cross) denen olay gözlemlendi.

NASA ve ESA birlikteliğiyle yürütülen projede görev alan araştırmacılar Jens Hjorth olayı şöyle açıklıyor: "Süpernova, olduğundan 20 kat daha parlak gözlemlendi. Bu, iki farklı merceğin bir arada çalışması gibi. Önce, büyük galaksi kümesi, süpernova ışığını en az üç farklı yola odakladı ve bunlardan birisi, galaksi kümesi içindeki eliptik galaksi tarafından güçlü bir şekilde yeniden yönlendirildi. Bu da ikinci mercek görevini gördü."

Galaksilerin ve galaksi kümelerinin ışığı bükme ve odaklama özellikleri, bulundukları karanlık madde miktarıyla orantılı. Terside geçerli olabiliyor. Gözlemler galaksilerin içerdiği karanlık madde miktarıyla ilgili bir fikir de verebiliyor. Evrende gözlemlenebilen maddeden çok daha büyük miktarda karanlık madde mevcut. Bunu kanıtlamanın tek yolu ise -en azından şimdilik- karanlık maddenin evrendeki kütleçekimsel etkilerini gözlemlemekten geçiyor.

Kaynak

<http://www.spacetelescope.org/news/heic1505/>

Çeviri: Nazlı TURAN

Ses dalgalarıyla yangın söndürmek mümkün!

Yakın gelecekte, mutfakta çıkan küçük yangınları söndürmek, müziğin sesi ni açmak kadar kolay olabilecek. George Mason Üniversitesi'nden Viet Tran ve Seth Robertson adlı iki mühendislik öğrencisi, düşük frekanslı ses dalgalarıyla ateşi söndürebilen yaklaşık 9 kiloluk, sırt çantası şeklinde bir prototip geliştirdi.



Projenin başından beri sınıf arkadaşlarının ve fakültelerinin yıkıcı eleştirilerine karşı zorlu bir savaş veren iki öğrenci, projelerinin bütün masraflarını kendileri karşıladı. Mühendislik fakültesinde profesör olan Brian Mark, ilk izleniminin aletin işe yaramayacağı yönünde olduğunu ancak sonradan fikrini değiştirdiğini söyledi. Mark, "Çoğu öğrenci elini taşın altına sokmazken, Viet ve Seth zor yolu seçti" dedi. Bu yolun zorlu ve riskli olduğunun farkındaydılar çünkü DARPA (Defense Advanced Research Projects Agency-İleri Savunma Ar-Ge Ajansı) yıllardır ses dalgalarını kullanan yangın söndürücüler üzerine geniş çaplı araştırmalar yapmıştı. DARPA'nın yaptığı deneyler, ses dalgalarının havanın hızını değiştirerek ve alev alan yakıtı buharlaştırarak alevi "dağıtılabileceğini" göstermişti. Geniş alana yayılan alev sayesinde sıcaklığı düşürüp alevi söndürmek mümkün olmuştu. Ancak DARPA'nın gibi projeler hiç bir zaman kompakt bir hale getirilemediği için hayata geçirilemedi.

Robertson ve Tran bu problemi kısmen çözerek icatlarının patentini aldılar. Kısa bir süre içinde buluşlarının küçük yangınları söndürmede tercih edilen bir gereç olmasını umuyorlar. Uzun vadede ise bu icadın büyük binalardaki yangınları söndüreceğine ve hatta insansız hava araçlarına entegre edilebileceğine inanıyorlar.

Kaynak

<http://www.popsci.com/watch-engineers-extinguish-fire-sound-video>

Çeviri: Doruk SAVAŞ

Fizik öğrencileri Hırvatistan'da buluşuyor

Uluslararası Fizik Öğrencileri Topluluğu (IAPS) tarafından düzenlenen Uluslararası Fizik Öğrencileri Konferansı (ICPS) bu yıl Hırvatistan'ın başkenti Zagreb'de gerçekleştiriliyor. İlk kez 1986 yılında Macaristan'da düzenlenen etkinlik, dünyanın dört bir yanında Fizik alanında eğitim gören öğrencileri bir araya getiriyor. 12-19 Ağustos tarihleri arasında gerçekleştirilecek konferansa başvurular Haziran ayında sona erecek.



Konferansta, konuk akademisyenlerin seminerleri, öğrenci sunumları, poster seansları, bilimsel- kültürel geziler ve daha birçok aktivite yer alıyor. Katılımcılar, Fizik ve bilime meraklı diğer öğrencilerle vakit geçirerek farklı kültürleri tanıma ve bilim alanındaki gelişmeleri yakından takip etme fırsatı yakalıyor. ICPS'te yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin ilgisini çekecek birçok farklı konu ele alınıyor. Konferansın eğitici bölümünü oluşturan sunumlar katılımcıların aktif katılımını sağlıyor. Bu sayede öğrenciler, İngilizce sunum hazırlama konusunda kendilerini geliştiriyor, araştırmalarını farklı milletlerden yüzlerce kişiye sunma şansı yakalıyor.

IAPS'e üye olan herkes sonraki yıllarda yapılacak olan ICPS'lere ev sahipliği yapma şansı elde ediyor. Bir sonraki sene için yapılan genel IAPS toplantısında ev sahipliği yapacak ülkeye karar veriliyor.

Kaynak

<http://www.iaps.info/event/icps-2015>

İlk halkçı devrimci önderlerden Resneli Niyazi

1908 Devriminin ilk ateşini yakan, halkın "Hürriyet Kahramanı" olarak adlandırdığı, Resneli Niyazi ya da Ahmet Niyazi Bey... İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin en fedakâr ve disiplinli önderlerinden biri... Tüm dünyada tanınan adlandırmayla bir "Jön Türk" ...Diyor ki: Ben ne yaptım, bilmem? İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden aldığım bir emri; beni Resne'de bulunduran talih başka bir arkadaşın başına konmuş olsaydı, benden daha az mı yerine getirecekti?"

1 908 Devriminin ilk ateşini yakan, halkın "Hürriyet Kahramanı" olarak adlandırdığı, Resneli Niyazi ya da Ahmet Niyazi Bey... İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin en fedakâr ve disiplinli önderlerinden biri... Tüm dünyada tanınan adlandırmayla bir "Jön Türk" yani Genç Türk... Giydiği başlıkta "Vatan Fedaisi" yazan Niyazi Bey'in, 1897 Türk-Yunan Savaşı'ndaki kahramanlıkları dillere destan... Bu nedenle, 1908 Devriminden önce de halk kahramanı olarak tanınıyor, seviliyor. Vatanseverliğini yaşamını ortaya koyarak kanıtlamış, herhangi bir makam mevki hesabı olmamış, bir kahraman.

Büyük tezahüratlarda utanır, ne yapacağını şaşırır. Alçakgönüllüdür. "Benim küçük hizmetlerimin olduğundan çok büyüdüğünü görüyorum. Şahsiyetimin, yaptığım işin bu kadar büyük alkışlara kıymeti olmadığını anlatmak, ispatlamak için hatıralarımı yazmak zorunda kaldığımı söylemek istiyorum (1). Ben ne yaptım, bilmem? İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden aldığım bir emri; beni Resne'de bulunduran talih başka bir arkadaşın başına konmuş olsaydı, benden daha az mı yerine getirecekti?" (1, sayfa: 128).

Neden Resneli Niyazi?

"Neden Resneli Niyazi?"; "Evet, bir kahraman ama çok eskilerde kalmadı mı?" Bu soruları, öncelikle Mustafa Kemal Atatürk'ün I. ve II. Meşrutiyetlere ilişkin değer-



"Eğer Meşrutiyetler olmasa idi, Cumhuriyet olamazdı. Resneli Niyazi gibi Meşrutiyet önderlerine çok şey borçluyuzl.."

Giydiği başlıkta

"Vatan Fedaisi" yazan

Niyazi Bey'in, 1897

Türk-Yunan Savaşı'ndaki

kahramanlıkları dillere

destan... Bu nedenle,

1908 Devriminden önce

de halk kahramanı olarak

tanınıyor, seviliyor.

Vatanseverliğini yaşamını

ortaya koyarak kanıtlamış,

herhangi bir makam

mevki hesabı olmamış,

bir kahraman.



Resneli Niyazi Bey, geçtiği her köy ve kasabada İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin köy ve kasaba merkezlerini (örgütlerini) oluşturuyor.

lendirmesiyle yanıtlayalım: "Eğer Meşrutiyetler olmasa idi, Cumhuriyet olamazdı. Resneli Niyazi gibi Meşrutiyet önderlerine çok şey borçluyuz!.." (2)

Doğu Perinçek, Aydınlık gazetesindeki bir yazısında, geçmişin muhasebesinin bugüne ışık tutmasının, bugünü aydınlatmasının önemine dikkat çekti: "Her devrim, tarihin derinliklerinden geldiği için, tarihe döner ve köklerine sarılır. Bizim Türk Devrimi de böyledir. Geleceği kurmak için, elindeki birikimi tanımaya çalışmıştır. 1876, 1908 Devrimleri, özellikle 1920 Devrimi Türkiye'de hep tarih keşiflerinin kapısını açmıştır (2 Şubat 2014).

Biz de Niyazi Bey'in devrimci heyecanını, fedakârlığını, mücadelesini daha yakından tanımak, anlamak ve diğer pek çok devrimciden olduğu gibi ondan da öğrenmek zorundayız. Ne yapmak istemiş? Ne yapmış? Ayrıca dayanacağımız temeli onlardan devralıyoruz. Bu temeli tanımak zorundayız.

1908'de lise öğrencisi olan ama öncesinde din adamı olması amacıyla eğitilen bir gencin, İsmail Hakkı Sunata'nın izlenimleriyle bu tanıma çabasına başlayabiliriz: "Medeniyet çağına girecek ilerleyecek, kuvvetli ve çok büyük bir devlet olacakmı-şız. Her şeyi bize İttihat ve Terakki Cemiyeti yapacakmış.

Niyazi Bey taburu ile dağa çıkmış, Manastır'da 3. Ordu Kumandanı Müşir (orgeneral) Osman Paşa'yı dağa kaldırmış. Niyazi Bey'in rütbesi kolağası, yani kıdemli

yüzbaşı... Enver Bey kurmay binbaşımı-ş. O da dağa çıkmış. Padişaha telgraflar çekmişler. Padişah bu durumdan korkarak 'Meşrutiyet' idaresini kabul etmiş. Padişahı korkutmak ne demek? Buna da aklım ermiyor".

...Namaz için camiye daha sık gitmeye, vaazları dinlemeye başlamıştım. Bir taraftan da arkası bitip kesilmeyen gösterilere katılmaktan da geri kalmıyordum" (3, sayfa 224).

Hürriyet, adalet, eşitlik ve kardeşlik

Osman Paşa'nın dağa kaldırılması söz konusu değil. Gerçeği öğreneceğiz. Tabii en önemli ya da tartışmasız gerçek, Niyazi Bey'in ölümü göze alarak padişahın istibdat yönetimine: "Hürriyet, Adalet, Eşitlik ve Kardeşlik" isteyerek isyan etmiş olmasıdır. Üstelik o, bu devrimci başkaldırıyı, örgütünün onayı ve desteğiyle iki yüz asker, sivil kişiyle birlikte başlatıyor ve başarıyor. Atacağı adımları, yapacaklarını tümüyle önceden planlıyor.

Niyazi Bey, 9 ay önce evlendiği eşini, kız kardeşini ve kız kardeşinin çocuklarını emanet ettiği bacanağı Manastır Kaymakamı İsmail Hakkı Bey'e: "Alçakça yaşamaktansa ölmeyi seçtim. Onun için mavzerlerle silahlı 200 vatan çocuğu ile vatanım için ölmeye gidiyorum" diye yazıyor(1, sayfa: 211). Tanınmış tarihçi yazar Feroz Ahmad, *İttihat ve Terakki 1908-1914*, adlı kitabında "Bu sözleri melodra-

matik olarak nitelememek gerekir" diyerek değerlendiriyor ve ekliyor: "Böyle bir maceranın vatanın kurtarılmasıyla değil, Niyazi'nin ölmesiyle sonuçlanmasını beklemek daha akla yakındır" (4, sayfa: 26).

Halkı aydınlatıyor ve örgütüyor

Dağa çıkma ifadesi devrimci bir isyan dışında Niyazi Bey'in yaptıklarını tam tamına anlatmıyor. Yetersiz kalıyor. Gerçek nedir dersiniz? Korunaklı bir dağ başına yerleşip beklemiyor. Halkı aydınlatıyor ve örgütüyor. İki yüz vatan fedaisi olarak adlandırdığı "askeriyle" birlikte tüm çevreyi köy köy dolaşıyor. Toplantılar düzenliyor. Büyük devletlerin niyetlerini, ülkenin içinde bulunduğu durumu, çıkış yolunu anlatıyor.

İstibdadın, "Devlete arkasını dayamış büyük arazi ve toprak sahiplerince desteklendiğini" açıklıyor (1, sayfa: 238). Laik ve vicdanlı... Bölünmeye, din ve etnik köken ayrımına şiddetle karşı çıkıyor. Tek çıkış yolunun birlik olduğunu bıkmadan tekrarlıyor. Silahlı çatışmaları önüyor. Değişik etnik gruplar arasında güven ortamının oluşmasını sağlıyor.

Halkın birliğini sağlayan çalışmalar yapıyor. İlk önce toplum içindeki kan davalarını ve benzeri sorunları çözüyor, barışmalarını sağlıyor. Yıllarca dağlarda gezen, köylülere eziyet eden suçluları bile kazanmayı başarıyor. Ohri Kaymakamı'nın 16 Temmuz 1908 tarihli telgrafının şifre çözümü, bu durumu kanıtıyor denebilir: "Radolişte, Vovolişte gibi Ohri Malisiyesi Müslüman köylerinde sürdürülmekte olan

Dağa çıkma ifadesi devrimci bir isyan dışında Niyazi Bey'in yaptıklarını tam tamına anlatmıyor. Yetersiz kalıyor. Korunaklı bir dağ başına yerleşip beklemiyor. Halkı aydınlatıyor ve örgütüyor. İki yüz vatan fedaisi olarak adlandırdığı "askeriyle" birlikte tüm çevreyi köy köy dolaşıyor.

kan davası uzun senelerden beri evlerin de kapanıp kalmış olanların, Niyazi Bey ve adamlarının kimini korkutup ve kimini tehdit etmesi neticesinde, hepsi düşmanlarıyla barışıp evlerinden serbestçe çıkmaya başladıkları öğrenilmiştir" (1, sayfa: 259).

O hem bir kahraman olarak tanınıyor, güveniliyor, hem de o çevrenin insanı olduğu için köylülerin, şehirlilerin içinde bulundukları durumu, sorunlarını biliyor. Bu özellikleri, halkı kazanmasını, sorunları çözmesini kolaylaştırıyor.

Mao'nun uzun yürüyüşünün bir öncülü mü?

En zor koşullarda bile ara vermeden beyannameler (bildiriler) yazıyor, telgraf- lar çekiyor. Örgütüyle haberleşiyor. Geçti- ği her köy ve kasabada İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin köy ve kasaba merkezlerini (örgütlerini) oluşturuyor. Halka karşı açık olmaya önem veriyor. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katılım yeminini, ilk kez halkın önünde yapıyor (1, sayfa: 235).

Cesur ama maceracı değil. Halkın ve askerlerinin korunmasına, kardeş kavgası çıkmamasına özen gösteriyor. Tehdit ve korkutma yöntemine de başvuruyor ama ikna ederek kazanmayı esas alıyor. Örneğin Radolişte köylüleri silahlı olarak yediden yetmişe cami avlusunda toplanarak Niyazi Bey'in askerlerini köylerine sokma- yacaklarını, çok kötü küfür ve tehditlerle, ilan ediyorlar. Niyazi Bey, önce "köyü ku- şatıp cezalarını vermeyi" düşünüyor ama zabıtları ve o köyden birkaç kişiyle görüş alış-verişi yaptıktan sonra vazgeçiyor. "Kötü bir vaziyet yaratmaktansa ben de ge- ceceyi açıkta geçirmeyi doğru gören görüşe katıldım. Böylece Değirmenlik'e çekilecek geceyi aç ve susuz geçirecektik. Bütün gece üzüntüden gözlerime uyku girmedii" (1, sayfa: 281-283).

İttihat ve Terakki'nin etkin olduğu kom- şu köy İstrogallılar, Radolişte köylülerini davranışlarının olumsuzluğuna ikna ediyor- lar. Niyazi Bey ve askerleri köye davet edi- liyor. Bu köyde de konuşma ve tartışmalar sonucunda İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin idare heyetinin oluşturulmasıyla, bu önem- li gerginlik başarılı bir sonuçla atlatılıyor (1, sayfa: 286).



"Beni ve birçok genç zabıti aydınlatan Enver Bey'di. En ümitsiz günlerimizde bize sözleriyle büyük bir moral temin eden ve kendisine bağlayan, bu üstün insandı."

Adaletli olmaya, yoksulları korumaya büyük önem veriyor. Kendi cümlesiyle aktarırsak: "köylünün himayesini önde tutuyor- duk" (1, sayfa: 256) diye yazıyor. İnsanların incitilmemesine, haksızlık yapılmamasına çaba harcıyor. Alınan yiyeceklerin ya pa- rası ödeniyor ya da ödeyecekleri vergilere sayılacak şekilde makbuz veriliyor.

Niyazi Bey "çete"siyle birlikte, 3 Tem- muzdan 23 Temmuz'a kadar, 20 gün her an hükümetin ya da farklı çetelerin silahlı saldırısına uğrama tehdidi altında, dağlık, ormanlık bir bölgede zaman zaman aç, susuz, uykusuz kalarak bu propaganda ve örgütleme çalışması yürütüyor. Tüm bunlar bana, Mao Zedung'un ünlü uzun yürüyüşü- nün, küçük çapta bir öncülünün ülkemde yaşandığını, düşündürdü. Gurur duydum.

1873 yılında Resne'de doğan

Niyazi Bey, Resne'nin önde gelenlerinden Arnavut asıllı Abdullah Ağa'nın oğludur.

1887 senesinde daha on dört yaşını tamamlamamış

bir mektep talebesi iken

vatanın yandığını, milletin ve memleketin battığını,

padişahın çevresinin hainlerle sarıldığını öğreniyor.

Vatan sevgisinin tesiriyle askeri mektebe giriyor.

İsyancıların yaşadıkları zorlukların bir örneğini Niyazi Bey, şöyle anlatıyor: "Lah- ça'dan Ohri'ye doğru giden yol, mola yeri olan İzavor kaynağından sonra çıplak ve sarp kayalıklardan, geçilmesi zor taşlıklar- dan dolaşıyordu. Yol, bir patika olduğundan gece karanlığında şiddetle yağan sağanak altında intizamlı bir yürüyüş çok müşkül ve imkânsızdı. Sabaha kadar bu zor şartlar altındaki yürüyüşle dermansız kalmıştık. Dört saatlik yolu on bir saate alabiliştik" (1, sayfa: 228). Ayrıca yürüyüş sonrasında, giysilerini değiştirip, ısınacakları bir sığına- ğa da sahip değiller. En zoru da bu olması.

Yaşamı

1873 yılında Resne'de doğan Niyazi Bey, Resne'nin önde gelenlerinden Ar- navut asıllı Abdullah Ağa'nın oğludur (5). O, "1887 senesinde daha on dört yaşını tamamlamamış bir mektep talebesi iken vatanın yandığını, milletin ve memleketin battığını, padişahın çevresinin hainlerle sarıldığını" öğreniyor. "Vatan sevgisinin tesiriyle askeri mektebe" giriyor (1, sayfa: 133). Eğitimi boyunca uygun ortamlarda "muallimleri, insanlıktan, terakkiden ve va- tan sevgisinden" söz ediyorlar.

Jurnalcilik çok yaygın... Cesur ve va- tansever öğretmenlerin hemen hepsi sara- yın zalimliğinin hedefi oluyor, hapse atılıyor ya da sürülüyor. Bunlar arasından, para ya da mevki ile satın alınanlar da oluyor. *Mi- zan* dergisini çıkaran ve gençler üzerinde çok etkili olan Mizancı Murat da satın alı- nıp, dönenlerin en ünlülerinden biri...

Niyazi Bey, Manastır Askeri Rüştiye- si'ni ve İdadisi'ni bitiriyor. İstanbul'da Harbi- ye'de okuyor ve orada okurken "vatanı kur- tarmak için kurulan bir gizli teşkilata" üye oluyor (1, sayfa: 137).

1896'da mezun oluyor. Piyade teğmen olarak 3. Ordu'ya katılıyor. İlk görev yeri 21. Alayın 4. Taburundadır.

Yunan Savaşı'ndaki kahramanlığı

Yunan Savaşı'nda, Beşpınar Harbi'n- deki kahramanlığı nedeniyle üsteğmen rüt- besine yükseltiliyor. Yunan Savaşı'nda esir aldığı askerleri İstanbul'a götürmesi isteni- yor. Bir paşanın on üç yaşındaki oğlu yanı-

na ekleniyor. Saray tarafından Niyazi Bey, on altınla ödüllendirilirken, paşa oğluna iki yüz lira ve iki derece terfi veriliyor ve yaverliğe alınıyor. "Bu hadiseler karşısında devletin kendi kendini tanzim edemeyeceğini" anlayan Niyazi Bey, Saraya alınma teklifini kabul etmiyor (1, sayfa: 147). İnkılâbın gerekliliğine olan inancı güçleniyor. Yeniden savaşa dönme isteği kabul edilmiyor ve pasif bir görev olarak Ohri'ye debboy olarak (askeri depo işlerine) tayin ediliyor.

1899'dan 1903'e kadar Ohri'de askeri depo işlerindeki görevine devam ediyor. 1903'ten itibaren Resne kumandanlığına yükseltiliyor. Dört yıl avcı taburuyla Balkanlar'da ayaklanan Sırp ve Bulgar çetecilerle göğüs göğüse çarpışıyor. Başarısı sonucu kolağası, yani kıdemli yüzbaşı oluyor.

Vatanseverliği ve silahşorluğuyla tüm İmparatorlukta hayranlık uyandıran büyük bir şöhrat kazanıyor.

Manastır'da, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne giriyor. Onu Cemiyete alan Enver Bey'dir. "Beni ve birçok genç zabiti aydınlatan Enver Bey'di. En ümitsiz günlerimizde bize sözleriyle büyük bir moral temin eden ve kendisine bağlayan, bu üstün insandı" (1, sayfa: 254). Niyazi Bey'in biri asker diğeri Tıp Fakültesi öğrencisi olan, iki erkek kardeşi de İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin üyesidir.

Niyazi Bey, Harp Divanı'na da verilmiş, ancak delil yetersizliğinden serbest bırakılmış. Manastır valisinin araya girmesiyle Resne'deki görevinin başına dönmesine izin verilmiş (4, sayfa: 22).

1904 senesinden 1908'e kadar 3. Avcı Taburunda bulunan Niyazi Bey, bu zaman içinde "Nizamiye zabıtları gibi fasılasız komitacıları" takip ediyor. Aynı zaman da komitacıların örgütlenmelerini inceliyor. Kafasında hep nasıl örgütlenmeliyiz, ne yapmalıyız, düşüncesi var: "...bizim de yapmamız gereken hürriyet mücadelesi için nasıl bir teşkilat tesis edip hareket lüzum ettiğini bütün arkadaşlarla danışıp görüşüyordum" (1, sayfa: 160).

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Rumeli'deki durumu

II. Meşrutiyetin dinamik unsurları, çeşitli din ve etnik kökenden insanların karma



"...Bütün vatandaşlar, birlik olarak vatanlarına ecnebilerin el atmalarından muhafaza gayesiyle... bugünkü idarenin zorbalığından faydalanan yüksek makam sahiplerini bir köşeye iterek 'Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti' namı altında birleşmiştir."

olarak yaşadığı Rumeli'de ortaya çıkıyor. Bulgarlar, Rumlar, Arnavutlar, Sırlar ve Türkler... Uzun yıllar bir arada yaşamış iken 19.yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren milliyetçilik akımının etkisi ve yabancı devletlerin kışkırtmalarıyla bölgede, bir kargaşa ortamı yaşanmaya başlıyor. İşte bu ortamda Niyazi Bey Ordunun Rumeli'deki durumunu ve Cemiyetin gittikçe güçlenen etkisini şöyle anlatıyor:

"Orduda kanun meriyeti yalnız hakkı isteyen ve müdafaa eden küçük rütbeli

Reval mülakatının bütün Türklüğün gönlünde yarattığı karanlığın, ancak milletçe bir ölümü göze almak suretiyle nihayet bulacağını gören Niyazi Bey akılsızca bir beklemenin çok kanlı hadiselerle neden olabileceğini düşünüyor. Harekete geçmeye karar veriyor. Anadolu'da teşkilatlanmaya büyük önem veren Cemiyet'ten destek istememeyi, kendi olanaklarını kullanmayı seçiyor.

zabıtları ezmeye yetiyordu. Erlerin çıplaklığı, kışkırtmaların berbatlığı, asker yiyeceğinin fenalığı, devletin maaş vermedeki aksaklığı orduda inkılâp fikrini umumileştirmiş ve kökleştirmişti" (1, sayfa: 161).

Ordunun genel durumuna gelince, günümüzdekine benzer bir biçimde, Ordudaki eğitilmiş askerlere (Harbiye vb. çıkışlı) güvenilmiyor. "Osmanlı donanması metruk" bir şekilde tutuluyor. Orduda çok sayıda yozlaşmış, halka eziyet eden, rüşvet yiyen eğitimsiz askerler ve kumandanlar var. 1909 yılında 31 Mart Ayaklanması'nda bu tür askerler, din alet edilerek, kullanılıyorlar.

"1907 senesi nihayetinde ve 1908 başında Rumeli'nin birçok yerinde bulunan birliklerdeki erlerin, terhis ve yiyecek bakımından hep beraber hak istemeye kalkmaları, İttihat ve Terakki taraftarı zabıtların yardımcı hareketiyle bir isyan şeklini alması" önleniyor. "Bu arzuların devlet tarafından yerine getirilmesi, İttihat ve Terakki'nin kuvvetini halka göstererek itimat temin" etmesini" sağlıyor (1, sayfa: 163).

"Rumeli'den istenen ihtiyat kuvvetlerinin (Hicaz'a gönderilmek üzere) silâh altına alınması emrine karşı koymak fikri de İttihat ve Terakki'nin tesiriyle tatbik edilmiş ve böylece kendinin mülklerde kuvveti, halk içinde iyice kavranmıştı. İttihat ve Terakki teşkilatı intizamlı ve gizli bir hükümet halinde vazifesini devam ettiriyordu. Bütün devlet memurlarının vasıfları ve sicili Cemiyet tarafından muntazam bir şekilde takip edilmekteydi" (1, sayfa: 163).

İttihat ve Terakki Cemiyeti, Merkez kumandanı Kaymakam Nazım Bey'in, vatansever asker ve diğer görevlileri Saraya jurnallesmesi nedeniyle, öldürülmesine karar veriyor. Nazım Bey, Enver Bey'in de eniştesidir. Saldırıdan ağır yaralı olarak kurtulan Nazım Bey, İstanbul'a kaçıyor. Kararı uygulayan zabıt hakkında yapılan tahkikat, İttihat ve Terakki'nin baskısıyla sonuçsuz kalıyor. Bu gelişme Cemiyetin etkisini daha da güçlendiriyor.

Cemiyetin vatani savunma kararlılığı

İngiliz Kralı VII. Edward ile Rus Çarı Nikola, 10 Haziran 1908'de Reval'de (Bugünkü Estonya'nın Başkenti Tallinn) bu-

luşuyorlar. Feroz Ahmad, bu görüşmenin "İngiliz – Rus ilişkilerini gözden geçirmek amacıyla" yapıldığını "ve bu arada Make-donya'daki kargaşalığa bir son vermek için iki ülkenin birlikte ayrıntılı bir ıslahat hareketine girişmesine karar" verildiğini aktarıyor (4, sayfa: 19).

Bu buluşma Osmanlı aydınları, vatanseverleri tarafından, Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalamaya, Balkanlara müdahaleye yönelik bir anlaşma olarak değerlendiriliyor. Ülkede büyük bir üzüntü ve infial yaratıyor. İttihat ve Terakki Cemiyeti bir beyanname ile büyük devletlere örgüt olarak varlığını ve vatanını savunma kararlığını bildiriyor: "Müslüman ve Hristiyan bütün vatandaşlar, birlik olarak vatanlarına ecnebilerin el atmalarından muhafaza gayesiyle, şahsi ve siyasi hürriyetlerini bugünkü hükümetten almaya karar vermiştir. Bu gaye uğruna bugünkü idarenin zorbalığından faydalanan yüksek rütbeli ve yüksek makam sahiplerini bir köşeye iterek 'Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti' namı altında birleşmiştir. Yukarıda ki arzu dışında, herhangi bir kararı millet kabul etmeyecektir" (1, sayfa: 187).

İsyan kararı

"Reval mülakatının bütün Türklüğün (*) gönlünde yarattığı" karanlığın, ancak milletçe bir ölümü göze almak suretiyle nihayet bulacağını gören Niyazi Bey akılsızca bir beklemenin çok kanlı hadiselerle neden olabileceğini düşünüyor. Harekete geçmeye karar veriyor. Anadolu'da teşkilatlanmaya büyük önem veren Cemiyet'ten destek istememeyi, kendi olanaklarını kullanmayı seçiyor: "Bu tehlikelere mani olmak bize, bizim gibi küçük rütbelilere kalmıştı, bunu iyi biliyordum.

"Kafamdan geçen çeşitli fikirlerin tesiri altında istibdat idaresine karşı isyanın ter-tibiyle üç gün-gece geçirdim" (1, sayfa: 201).

Niyazi Bey, 28 Haziran 1908 günü "Allah üzerine yemin" ederek isyana karar veriyor. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne bağlı olan Resne Belediye Reisi Cemal ve Tahir beylere kararını açıklıyor. Onları, Cemiyetin önderliğinde birlikte yapacakları bir isyan hareketiyle örnek olmaya çağırıyor: "Sizin ve benim budalaca ölmemizden



"Bâki: Ya ölüm ya vatanın kurtuluşu.
Vatan fedaisi Kolağası zevceniz"

bir şey çıkmaz. Cemiyetin halk üzerindeki tesirini kullanarak yapılacak umumi bir isyan, beklediğimiz neticeyi bize verebilir. (...) "Her kaza, Cemiyetin her merkezi, bize iltihak ederse iş kendiliğinden hal olur gider. Yalnız en evvel biz emsal olalım. Ben her şeyi hazırladım. Şimdiye kadar aldığım harcırahtan beş yüz lira biriktirdim. Para,

Yıldız Sarayı'na, Rumeli Umumi Müfettişliğine, Manastır Valiliğine yollanan beyannamelerde isyancıların kararlılığı belirtiliyor, meşrutiyetin ilanı isteniyor.

"Bütün milletin arzusu Kanun-ı Esasinin meriyete konmasıdır. Erzurum'da yapılan zulüm, milleti korkutmamıştır. Aksine daha da bu istikamette mukavemet etmeye amil olmuştur."

silah, cephane, çarık, keçe, kütüklük gibi şeyleri de bulmak kolaydır. Yalnız sizden bana yardım ve iltihak için mertçe bir söz beklerim" (1, sayfa: 202-203).

Resne Belediye Reisi Cemal ve Komiser Tahir beylerin kararlı desteğini alan Niyazi Bey öncelikle Cemiyete taraftar 40-50 kişiyle bir toplantı yapıyor. Toplantıda, 3 Temmuz Cuma günü kışla yakınında toplanılarak Resne'den ayrılmaya ve durumu bildirip, Cemiyet'ten gerekli müsaadeyi ve desteği almak için, Belediye Reisi Cemal Bey'in, Manastır'a gitmesine karar veriliyor. Hazırlık sürecinde Prespe müfreze zabiti Koniçeli Mülazım Osman ve Resne'de depo memuru olan Mülazım Sadi de Niyazi Bey'e katılma ve destek sözü veriyorlar.

Eşine veda mektubu: "Bildiyinden ziyade seni severim"

Resneli Niyazi'nin evinden ayrıldıktan sonra eşine gönderdiği veda mektubu artık neredeyse unutulmuş çok güzel bir sevgi sözüyle başlıyor:

"İki gözüm!" İzleyen cümlelerle de eşinden mücadelesini anlamasını, destek olmasını istiyor. Vatan olmadan sevginin de anlamlı olmayacağını anlatıyor. "Sana pek kıymetli bir yadığarım olmak üzere gönderdiğim şu veda mektubumu gayet soğukkanlılıkla sevine sevine oku! Ve okudukça sevincini ilan et! Sakın ağlama! Hatta hiç sıklıkla! Beni Allah'a emanet et, bilakis iftihar et! Sen bahtıyorsın! Zira dünyanın en muhterem bir kadını sen olacaksın! Bunun için gayet serinkanlılıkla oku.

Sakın hatırına başka bir şey getirme! Bildiyinden ziyade seni severim. Ve senin ismet ve namusunu düşünerek şu fedakârlığı göze aldım.

Şu fani dünyada ölümüne mahkûm olan insanların mukaddes vatanımızın uğradığı şu felakete herkes gibi seyirci olarak yaşamayı pek hakir gördüm.

Bizi bu vatan besledi, büyüttü. Vatan olmasa biz de yokuz demektir. Gerçi seni çok severim [fakat] toprak ve vatanımızı dünyada her şeyden ziyade severim. Ne yarar, her bir şey yine onların varlığıyla kaimdir.

Bâki: Ya ölüm ya vatanın kurtuluşu.

Vatan fedaisi Kolağası zevceniz" (6).

Niyazi Bey, İstibdat yönetimi'ne muhalefetin en yoğun olduğu Ohri'ye yakın bir bölgede dağa çıkıyor. Ohri'de askerler sabah içtimainda: "Yaşasın Padişah" yerine "Yaşasın Millet" diye bağıyorlar.

Halka hesap vermeyi ve açık olmayı ilke edinmiş bir önder

Cemiyetin Manastır merkezini onayı ve "her bakımdan yardıma hazır olduklarını bildirmeleri" üzerine kararlaştırılan biçimde dikkat çekmeden, kışla çevresinde toplanıp silahlanıyorlar. Niyazi Bey, taburun kasa-sında ki parayı alıyor. Bu para daha sonra askerlere eşit olarak dağıtılacaktır. "Beş yüz kırk dört lira altmış dört kuruşu aldığını bildiren bir senet yazarak kasaya koyuyor. Niyazi Bey "İnkılâbın en mühim ve en tesirli vesikası bence bu senettir" değerlendirme-sini yapıyor (1, sayfa: 214).

Çünkü onlar başıbozuk bir çete de-ğildir. Halka hesap vermeyi ilke edinmiş, gizli saklı hesapları olmayan, fedakâr devrim-cilerdir. "Gayelerine ulaşmak için her yolu mubah" görmezler.

Niyazi Bey gayelerini şöyle özetliyor: "evvela bütün Müslümanları beraberlik içinde topladıktan sonra azınlıkları da (**) içimize almak. Gayeye varmak için dosta düşmana her zaman kuvvetli görünmenin büyük ehemmiyeti vardı" (1, sayfa: 247).

Niyazi Bey Resne'den ayrılmadan önce, Saraya, Umumi Müfettişe, Manastır Valiliğine, Manastır Jandarma Alay Ku-mandanlığına, Nahiye Müdürüne, Bulgar Cemaatine arz edilmek üzere birer beyan-name hazırlıyor.

Hürriyetin ilanını isteyen beyannameler

Yıldız Sarayı'na, Rumeli Umumi Mü-fettişliğine, Manastır Valiliğine yollanan beyannamelerde isyancıların kararlılığı be-lirtiliyor, meşrutiyetin ilanı isteniyor. "Bütün milletin arzusu Kanun-ı Esasinin meriyete konmasıdır. Erzurum'da yapılan zulüm,

milleti korkutmamıştır. Aksine daha da bu istikamette mukavemet etmeye amil ol-muştur (1, sayfa: 220).

"İlk hareket olarak silahlarıyla iki yüz vatan çocuğu, bugün Resne'de vazifeye başlamıştır. Şimdilik üç zabıt kumanda-sında Rumeli'deki halklardan müteşekkil müfrezeler harekete geçmiştir. (...) Sela-nik'e gelen dört-beş jurnalcı paşayla, husu-si defterle temin edilen adamları üç güne kadar Selanik'ten trenle çıkıp gitmezlerse mıntkadaki bütün münevverler bize iltihak edeceklerdir. Biz Kanun-ı Esasi'nin hemen bugün meriyete konmasını istiyoruz. Eğer hükümet bunu sağlamazsa millet zorla ala-caktır" (1, sayfa: 221).

"Erzurum'da yapılan zulüm" sözü 1908 sonrası Rumeli'de yoğunlaşan mücadele-nin Anadolu'daki öncüllerinin kanıtlarından biridir. H. Zafer Kars, bu konuyu araştırdı. *1908 Devriminin Halk Dinamiği*, adlı ki-tabında etraflıca anlattı (7). 1908 öncesinde Anadolu'da; Kastamonu, Erzurum, Sinop, Sivas, Diyarbakır, Trabzon, Giresun, Sam-sun, Ankara, Kayseri, Bitlis, Van gibi kent-lerde halk hareketleri oluyor. Bu mücadele-ler, Abdülhamit'in istibdat rejimini sarsıyor.

Vergi ayaklanmaları

1900'lerin ilk yıllarında Anadolu'da ve diğer yörelerde vergi yükü; köylüler, zana-atkârlar ve esnaf için dayanılması zor bir duruma gelmiştir. Vergi toplamakla yüküm-lü olan mültezimlerin keyfi açgözlülükleri de bu durumu eklenince itirazlar yer yer is-

yana dönüşür. Bu hareketin ilklerinden biri Abdülhamit'in sürgüne yolladığı insanların en fazla olduğu Kastamonu'da gerçekleşir. Erzurum ise ayaklanmaların en uzun sürdüğü, en örgütlü olan, katılımın yaygın olduğu merkezdir. İsyân 13 Mart 1906'da telgrafhane işgali ile başlar. Şehrin ileri gelenlerinin desteği ile halkın telgrafhane işgali 10 gün sürer. Bu süre boyunca is-teklelerinin kabulü için merkezi hükümetle yazışır. Erzurum Müftüsü halkı destek-ler. Askeri birlikler de Valinin ve üstlerinin emirlerine uymazlar.

Sinop'ta birkaç bin kişilik bir grup, Kay-makamlığa yürür ve telgrafhaneyi işgal eder. Telgrafhane işgali o yıllardaki müca-deleye özgü olan yaygın bir eylem biçimi-dir. Birçok merkezde gerçekleşir.

Erzurum'daki huzursuzluk 1906 Son-baharında yeniden alevlenir. Yerel polis örgütü ve jandarma halka ateş açar, birçok kişi ölür. Halk da şiddete şiddetle karşılık verir. Pek çok polis ve jandarmanın yanı sıra jandarma Kumandanı da öldürülür. İktidarın isyana yanıtı, idamlar, hapis cezala-rı ve sürgündür.

Zulüm Erzurum'daki isyanın rejime kar-şı bir mücadeleye dönüşmesine engel ola-maz. 1907 yılına gelindiğinde, Erzurum'da İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri, düzenli olarak toplamakta, tanınıp sevilmedirler. *Sabah-ül-Hayr* adında oldukça ilgiyle izle-nen aylık devrimci bir dergi yayınlamaya başlarlar. Bu dergide çıkan Programda: "Hükümet müdahalesinden masun bir yargı sisteminin kurulması", "Vilayet Şuralarının



Niyazi Bey grubundaki erlere sesleniyor: "Vatanın kurtuluşu temin edilmedikçe dönmemeye, bu uğurda seve seve ölmeye, Türkün büyük karakterine yakışır bir emsal göstermeye hazır mısınız?"



İstibdat İdaresi, son bir çare olarak, köyleri dolaşp Kanun-ı Esasinin "kötülüğünü" anlatacak olan "Nasihat Heyetleri" kuruyor. (Şehzade Abdurrahim Efendi Başkanlığındaki Anadolu Nasihat Heyeti)

oluşturulması, üyelerinin din veya ırk farkı gözetilmeksizin seçilmesi ve bu Şuraların vilayet bütçesini de denetlemesi" istenmektedir (8, sayfa: 35-79).

İsyan yolunda ilk konuşma

Niyazi Bey, istibdat yönetimine muhalefetin en yoğun olduğu Ohri'ye yakın bir bölgede dağa çıkıyor. Ohri'de askerler sabah içtimarında: "Yaşasın Padişah" yerine "Yaşasın Millet" diye bağırıyorlar (9).

Niyazi Bey grubundaki "erlere ve münevverlere bundan böyle her şeyi aleni olarak bildirmek" ihtiyacını hissediyor ve bir konuşma yapıyor: "Vatanın kurtuluşu temin edilmedikçe dönmemeye, bu uğurda seve seve ölmeye, Türkün büyük karakterine yakışır bir emsal göstermeye hazır mısınız? (bulunanlar hep bir ağızdan-hay hay, ya ölüm, ya vatanın kurtuluşu- diye bağırıyorlar) Şu anda canını, çocuk ve eşini, kendi rahatını hatıra getirebilecek kadar bir zayıf kalplinin içimizde bulunmadığını zannedirim. Belki içimizde sıhhati dolayısıyla uzun süre yaya yürüyemeyecek, susuzluğa açlığa çıplaklığa, sıcağa, soğuğa tahammül edemeyecek, hayatın maddi ve manevi müşkülatlarına mukavemet edemeyecek insanlar vardır. Onlara sesleniyorum! Vicdanlarına danışınlar, hayatın bütün düşmanlarıyla cenkleşmeye kendilerinde kuvvet göremeyenlere sesleniyorum! Bunlar geri dönebilirler. Onlara müsaade ediyorum, gitsinler, köylerinde bize dua etsinler.

"Halka kötü davrananları affetmem"

"Şunu da belirtmeliyim ki, benimle hareket edenler bu yoldan ayrılmamaya söz vermelidir. Çünkü ben söylediğim bu hareketten ayrılanları hiçbir suretle affetmem ve onların prensibim dışı hareketlerini görmezlikten gelemem. Bir daha belirteyim ki, halka kötü davrananlara, eziyet etmeye kalkışanlara tefrik yapmadan ceza veririm. Cezamın da ölümden başka bir şey olmadığını anlatmaya lüzum görmüyorum. Şunu bilin ki, vatanın kurtuluşu ancak böyle şiddetli cezalarla mümkündür" (1, sayfa: 217-218).

Grupta olan ama hareketin amacını bilmeyen dokuz erden dördü dönmek için izin istiyor ve silahlarını bırakarak dönüyorlar.

Çercis'e mektup

Niyazi Bey'in Arnavut Toska komitesi reisi Çercis'e yazdığı mektup:

"Aziz Çercis,

Vatanımın uğradığı felaketi nazarı itibara alarak düştüğü taksim edilme istikametinden kurtarmak için hayatımız bahasına silahlanarak iki yüz erimle istibdat idaresine karşı bayrak kaldırarak balkana (dağa) çıktım. Takip ettiğiniz istikamet vatanın felaketine sebep olacağından, sizinle en çok mücadele eden bendim. Fakat şimdi sana elimi uzatıyorum. Bundan böyle birleşip beraber çalışmanın zamanı geldi. Arzu ettiğin şartlar içinde nerede dersen görüşelim, el

ele vererek vatanın kurtuluşuna beraber çalışalım. Çünkü sürüden ayrılanı kurt kapar" (1, sayfa: 231-232).

Bulgar çocuğun kurtarılması

"Bulgarlardan Resne voyvodalarının namlılarından Kriste'nin" kız kardeşinin önce kocası kaçırılıp öldürülmüş, sonra da sekiz yaşındaki oğlu dağa kaldırılmış. Kriste'nin kız kardeşi gözyaşları içinde Niyazi Bey'den oğlunun kurtarılmasını istiyor. Niyazi Bey de çocuğu kurtarmak amacıyla, karşılık olarak "Sırp çetesini himaye eden Resne Sırp Daskal'ını" (1, sayfa: 209) rehine olarak beraberinde dağa götürüyor. Birlikte oldukları sürece, rehine Sırp'a misafir olarak özen gösteriyor. Bu olay çocuğun ve Sırp Daskal'ın karşılıklı serbest bırakılmalarıyla tatlıya bağlanıyor.

Bulgarca beyanname

Niyazi Bey bir de Bulgarca beyanname neşrediyor ve Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalama çabalarının niteliğine, amacına dikkat çekiyor. "Kollarınızı açp kucaklamak istediğiniz insanların kimler olduğunu acı tecrübelerinizle öğrenmediniz mi? Osmanlı hükümetinin Rumeli'deki vaziyetinden faydalanmak isteyen komşu devletlerin komita

Vatanseverliği konusunda hiç kimsenin şüphesi olmayan Resneli Niyazi Bey'in istibdat idaresine karşı ayaklanması, durumdan hoşnut olmayanlar için bir yol gösterici oluyor. Kısa sürede Makedonya'da, birbirleriyle çarpışan neredeyse tüm çeteler kendi aralarındaki çatışmaları bırakıp Abdülhamit'in istibdat idaresini yıkmayı hedefleyen Cemiyet'in güçleriyle ortak hareket etmeye başlıyor.

kurarak propaganda yapıp kendi menfaatlerini temin etme istikametinde olduklarını hâlâ anlamadınız mı? Bunların gayesi, şu asırlardır üzerinde beraber yaşadığımız toprağı taksim ederek hisselerini almaktır. Bunun neticesi de esarettir.

"Yok yere olmayacak bir gayenin arkasında koşmaya kalkmayın, buna müsaade etmeyiz. Yalnız büyük ve küçük devletlerin kıskırtmalarını ve siyasi gayelerini öğrenmemiz bizi bu istikamette çalışmaya itmedi. Kendi hükümetimizin zulüm ve kötü idaresi bu istikamette yürümemizin ilave sebebidir."

Niyazi Bey bu beyannamede Cemiyet'in dayandığı kitleyi ve amacını da açıklıyor. "Cemiyet'in azaları umumiyetle büyük ve küçük rütbeli zabıtlarla, devlet memuru, yerli, şehirli, köylü münevver ve dürüst insanlardan müteşekkildir. Bunlar bu mukaddes vatan uğrunda can ve malıyla çalışmayı gaye edinmişlerdir. Cemiyetin asıl gayesi malum sınıflar içinde bütün azınlıkları din ve milliyet farkı gözetmeksizin ırz, can ve mallarını muhafaza, insanlığa yakışır kardeşçe bir hayat temin etmektir ki, bu da hürriyetin sağlanması, müsavatin, kardeşliğin, adaletin tatbik edilmesiyle mümkündür" (1, sayfa: 241-245).

Mücadelenin hedefi melun insanlar değil kötü sistemdir

"Plan ve programımız melun insanlar yerine kötü sistemleri ortadan kaldırmayı gaye edinmiştir. Yolumuz melunları ortadan kaldırmaktan çok kötülüğü ve kötülüğün çıkışını temin eden istibdat idaresini değiştirmektir. Bu, devletin müstakil olmasına itimat edilir bir istikamet vermek, meşruti idareyi tesis etmek demektir" (1, sayfa: 243).

Bu beyanname Bulgar ve Avrupa gazetelerinde yayınlanıyor. Birçok gazetede Niyazi Bey'in "çetesini" ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni öven yazılar çıkıyor. Niyazi Bey: "Bu vaziyet, bizim muvaffakiyetimizde büyük bir tesir yapmıştı" (1, sayfa: 245) açıklamasını yapıyor.

Niyazi Bey'in birlik amacını güden çabaları sonuç veriyor. Ayrıca vatanseverliği konusunda hiç kimsenin şüphesi olmayan bu halk kahramanının istibdat idaresine karşı ayaklanması, durumdan hoşnut olmayanlar için bir yol gösterici oluyor. Kısa sü-



Şemsi Paşa

rede Makedonya'da, birbirleriyle çarpışan hemen hemen tüm çeteler kendi aralarındaki çatışmaları bırakıp Abdülhamit'in istibdat idaresini yıkmayı hedefleyen Cemiyet'in güçleriyle ortak hareket etmeye başlıyor.

Nasihât heyetleri

İstibdat idaresi, son bir çare olarak bize tanıdık gelen bir yönetime başvuruyor. "Nasihât heyetleri" kuruyor. Bu heyetler, köyleri dolaşarak, Kanun-ı Esasinin "kötülüğünü", bunu kabul etmenin kadınları "Hristiyanlar gibi açık gezdirmek demek olduğunu" (1, sayfa: 252) anlatıyorlar. Cemiyet de topluma, otuz iki yıl önce Kanun-ı Esasinin din bakımından fetvası alınarak kabul edildiğini, yurdun her yerinden gönderilen

milletvekillerinin İstanbul'da toplandığını, ama Padişahın baskıcı ve keyfi yönetimini sürdürmek amacıyla meclisi dağıttığını açıklıyor. Bu "Nasihât heyetleri" küçük bir başarı bile kazanamıyor.

7 Temmuz'da Manastır İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden gelen mektupta, Enver Bey'in de yakında "isyan edeceği" duyuruluyor. Niyazi Bey'den özellikle "silahlı bir müsademeye itecek" durumlardan kaçınması ve birliğin disiplinine önem vermesi, isteniyor (1, sayfa: 253-254).

Şemsi Paşa'nın vurulması

Padişah çok güvendiği Şemsi Paşa'ya, Niyazi Bey'i yok ederek isyanı bastırma görevi veriyor. Şemsi Paşa alaylı bir subaydır. Harbiyeli subayları hiç sevmez. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin üyesi olan damadı Jandarma Miralay Rıfat Bey tarafından, görevinin tehlikesi konusunda dolaylı olarak uyarılır ama vazgeçmez (1, sayfa: 273).

Şemsi Paşa, 8 Temmuz 1908'de Manastır telgrafhanesinden Resne'ye gitmek üzere yola çıkar ama tam arabasına binmek üzereyken ve çevresinde bin beş yüz asker ve gönüllü varken vurulur ve kısa süre sonra ölür (***). Şemsi Paşa'yı vuran Mülazım Atif, yaralanır ama kaçmayı başarır.

Mülazım Atif (Kamçıl) "Manastır Kahramanı" olarak anılıyor. Cemiyet tarafından götürüldüğü Ohri'de tedavi edilir. Yörenin ileri gelenleri onu evlerinde saklamak için adeta yarışır (9). Görev gereği Ohri'ye gelen Niyazi Bey de onu takdir ve sevgiyle kucaklar.

15 - 24 Temmuz tarihleri arasında Rumeli'ye gönderilen, saraya bağlı on sekiz bin Anadolu askeri de isyancılara karşı Makedonyalı birliklerden daha etkili olmamıştır. Bu askerler İzmir çevresindedir. İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından İzmir'e yollanan Nazım Bey'in, bütün tüccarı gibi davranarak, asker arasında, silâh arkadaşlarına karşı değil, tersine mutlakiyete karşı savaşma propagandası yaptığı biliniyor (4, sayfa: 31).

Yapılan çalışmalar etkili oluyor. Şemsi Paşa'nın komutasında Manastır'a gelen taburlardan birisindeki askerler silâh arkadaşlarına karşı değil, tam tersine mutlakiyetçiliğe karşı savaşacaklarını söylüyorlar. Bunun

Padişah çok güvendiği Şemsi Paşa'ya, Niyazi Bey'i yok ederek isyanı bastırma görevi verir. Şemsi Paşa, 8 Temmuz 1908'de Manastır Telgrafhanesi'nden Resne'ye gitmek üzere yola çıkar ama tam arabasına binmek üzereyken, çevresinde bin beş yüz asker ve gönüllü varken vurulur ve ölür.

23 Temmuz 1908 Perşembe günü, Manastır'da toplanarak, büyük merasimlerle hürriyet ilan ediliyor.

"Müslümanlar ve Hristiyanlar hürriyetin yarattığı kardeşlik, müsavat güneşi altında bayram" yapıyorlar. Alanlar; yaşasın ordu, yaşasın İttihat ve Terakki Cemiyeti, yaşasın millet, yaşasın hürriyet, müsavat, kardeşlik, adalet sözleriyle çınıyor.

üzerine Manastır'a getirilen bu bölük şehre sokulmayarak şehir eteklerinde konuşlandırılıyor. Askeri yetkililer Manastır'daki askeri garnizonda görevli bir kaymakam ile bir binbaşının görevi terk ettiğini duyuruyor.

Cemiyet'in Şemsi Paşa'nın öldürülmesine karar vermesinin nedeni, ülkenin kendi askerleri arasında ortaya çıkacak bir silahlı çatışmaya engel olma zorunluluğudur. "Onun hareketi Rumeli'nin kana boyanmasına zavallı milletin birbirini boğazlamasına sebep olacaktı" (1, sayfa: 277). Bu değerlendirmeye Niyazi Bey'e ait.

İsyan büyüyor: Müşir Osman Paşa'nın engellenmesi

12 Temmuzda Manastır'a gelen Müşir Osman Fevzi Paşa, bazı kaynaklara göre Tatar Osman Paşa, "Manastır Ali Kumandası vazifesiyle" Şemsi Paşa'nın görevini yerine getirmek, yani daha da büyüyen isyanı bastırmak üzere görevlendiriliyor. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Manastır merkezi, Osman Paşa'ya karşı, kendisine zarar vermeden, görev yapmasını engelleyecek bir eylem planlıyor. Bazı üyeler tarafından öldürülmesi önerildiyse de bu öneri kabul edilmiyor. Atılacak her adım, alınacak her tedbir merkez, tarafından düzenleniyor. Cemiyet, öncelikle Niyazi Bey'den ve Eyüp Bey'den oluşturacakları biner kişilik Resne ve Ohri Milli Taburlarıyla Manastır'a gelme-

lerini istiyor. Yapılan çağrıyla İttihat ve Terakki örgütlerinin kurulduğu köy ve kasabalardan silahlı gruplar buluşma merkezinde bir araya geliyor.

Niyazi Bey'in geyiği

Bu gruplardan biri, Perister'den geçerken peşlerine takılan iki yaşında uysal bir dişi geyikle birlikte tabura katılıyor. Niyazi Bey geyiği çok seviyor, tüm tabur onu "İlahi bir müjdenin işareti olarak görüyor" (1, sayfa: 344).

Hareket başarıyla tamamlanıyor. Bu gelişmeler sırasında bazı kişiler tutuklanmış ama ölen olmamıştır. Müşir Osman Paşa, bir süreliğine misafir edilmek üzere, beyaz bir at sırtında Resne'ye götürülüyor. Geyik de taburun önünde koşarak bu sefere katılıyor. Sevimli hayvan, Osman Paşa'nın da ilgisini çekiyor.

Niyazi Bey'in bu geyiği sahiplendiği ve ona, "Rehber-i Hürriyet" adını verdiği yazılıyor. Çok ünlenecek geyik, İstanbul'a getirilip, sergileniyor. Meraklıları ve hatta Padişah tarafından ziyaret ediliyor.

Askerler ve halk isyana katılıyor

Enver Bey'e göre: 1908 İhtilali sırasında Rumeli'de iki bin kadar subay Cemiyet mensubudur (5, sayfa: 505).

Ayrıca telgraf memurlarının çoğunun da cemiyete katıldığı, gelişmeleri gizlice

birbirlerine aktardıkları biliniyor. (9, sayfa: 53-70).

Manastır Valisi Hıfzı Paşa'nın, 23 Temmuz 1908'de, Sadrazama çektiği telgraf(****), durumun daha iyi anlaşılmasını sağlıyor:

"Mukaddes Padişahımızın Ali Makamına Sadrazamlık Alî Makamına,

Bu gece Kolağası Eyüp ve Niyazi beylerin kumandasında halk ve erlerden müteşekkil iki bin kadar silahlı Manastır'a kadar gelerek benim ve diğer büyüklerin evlerini kuşattığı gibi, sekiz yüz de Müşir Osman Paşa'nın kaldığı yeri sararak kendisinin muhafaza birliğinin silahlarını alıp Paşa'yı kaldırıp götürmüşlerdir.

Manastır'da bulunan askerin hepsi ve halktan da üç bin beş yüz kişi kendilerine katılmış olduğunun bilinmesini arz ederim" (1, sayfa: 367).

Hürriyetin top sesleri ve şenlikler

Cemiyetten ve vilayetten gönderilen telgraflar birbirini kovalıyor. Saray için artık Meşrutî idareyi kabul etmek dışında bir seçenek kalmamıştır.

23 Temmuz 1908 Perşembe günü, Manastır'da toplanarak, büyük merasimlerle hürriyet ilan ediliyor. "Müslümanlar ve Hristiyanlar hürriyetin yarattığı kardeşlik, müsavat güneşi altında bayram" yapıyor-



23 Temmuz'da ilan edilen Meşrutiyet'in anlamını anlatan 100 yıllık bir kartpostal. Devletin başındaki "Sultan Abdülhamit Han" ile onun iki baş muhalifi "Enver Bey" (Paşa) ile "Resneli Niyazi Bey".

lar. "Bu akşam benimle ilk defa ayaklanıp çeteyle dağa çıkan erler, hayatlarının en mesut gününü yaşıyorlar, hepsi evlerine, çocuklarına, eşlerine kavuşmuştu. Saadet ve sevinç birbirini takip ediyordu," diye yazan Niyazi Bey de mutludur (1, sayfa: 375).

Selanik ve Resne'de büyük bayram 24 Temmuz 1908 günü kutlanıyor. Resne köylüleri şehre doluyor. Alanlar; yaşasın ordu, yaşasın İttihat ve Terakki Cemiyeti, yaşasın millet, yaşasın hürriyet, müsavat, kardeşlik, adalet sözleriyle cınlıyor (1, sayfa: 376). İkinci Meşrutiyet'in ilanı başta; İstanbul, İzmir, Konya, Diyarbakır, Erzurum, Adana, Samsun, Trabzon, Bursa'da olmak üzere birçok il ve ilçede büyük gösterilerle kutlanıyor. Cezaevlerindeki siyasi tutuklular serbest bırakılıyor. Böylesi yaygın ve heyecanlı sevinç gösterileri, halkın 1908 Devrimi'ne katılımını, desteğini bir kez daha ortaya koyuyor. Mutlakiyetçi düzenin çöküşü adaletsizlikten bıkmış olan halkta haklı bir rahatlama sağlıyor. Bugün biz de "yaşasın adalet" diye bağırabileceğimiz bayramı, özlemle bekliyoruz.

Niyazi Bey, Manastır halkından, vatanın her köşesinden ve yurtdışından gelen binlerce telgrafta kutlanıyor. Onu en çok mutlu edense: "Kardeşim tebrik ederim, yaşasın vatan, yaşasın millet, yaşasın hürriyet," diye yazan Enver Bey'in telgrafıdır (1, sayfa: 381).

Niyazi Bey'in anıları

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1908 yılındaki Kongresinde Merkez Komitesi, Niyazi Bey'in hatıralarını tefrika halinde yayınlamaya devam etmek, diğer üyelerin (o yıllarda birçok üye anılarını yazmış) hatıralarını yayınlanmasını yasaklamak kararı almış (4, sayfa: 23).

Böyle kolektif bir denetimden geçmesi, Niyazi Bey'in anılarının güvenilirliğini artırıyor. Bu anılarda; durum, Cemiyetin ve kendisinin çabaları, gelişmeler son derece ayrıntılı bir biçimde anlatılmaktadır. Kitap ayrıca; telgraf, beyanname, mektup vb. belgelerin hemen hemen tamamını içermektedir.

Feroz Ahmad ise, Niyazi Bey'in anılarının abartılı olduğunu yazıyor: "Bu hatıralar o dönem için yararlı bir kaynak olmakla birlikte, taşıdığı siyasal tarafgirlik unutul-



Niyazi Bey ve sahiplenerek "Rehber-i Hürriyet" adını verdiği geyiği.

mamalıdır. İsyanda Cemiyetin oynadığı rol abartılır ve hareketin her aşamasının İttihat ve Terakki tarafından yönetildiği iddia edilir" (4, sayfa: 23).

23 Temmuz İnkılabı'nın gerçek yaratıcısı

Niyazi Bey, anılarının "Mukaddime"sinde Genç Türklerin beslendiği kaynakları ve 1908 Devrimi'nin yaratıcısını şöyle açıklıyor: "Siyaset istikametinde Mithat Paşa'nın, edebiyat sahasında Şinasi'nin, millet yolunda Namık Kemal'in çocuklarıyız" (1, sayfa: 122).

Sonraki yıllarda emekli olup Resne'ye yerleşen Niyazi Bey, Balkan Savaşı patlak verince birlikleriyle Cevdet Paşa ordusuna katılıyor. Yenilgiyle biten savaştan sonra, İtalya üzerinden İstanbul'a ulaşmak için Arnavutluk'un Avlonya iskelesinde vapur beklerken, Balkan komitacıları tarafından 17 Nisan 1913'te üç kurşunla sırtında vurularak şehit ediliyor.

"Kötülüklerin tesiri altında vatan, millet inlemiş, bu öldürücü tesir millet içinde alttan alta bir mukavemet hissi yaratmıştır. İşte 23 Temmuz İnkılabı'nın gerçek yaratıcısı! Evet, yüz şu kadar sene önce başlayıp da otuz iki sene kadar duraklayan bu büyük inkılâp, bir padişahın veya bir üstün zekânın tesiriyle ortaya çıkmamış, birçok hadiseler ve kötülüklerle karşı karşıya olan milletin ruhunda doğmuştur. Görülüyor ki hadiseler, şahısların veya onların zamansız olarak ortaya attığı usulün değil, gidişatın tesiri altında oluşagelmıştır (1, sayfa: 123).

"O çağlarda saadetini padişahlarının hareketinden, sadrazamların gayretinden bekleyen Türk, bugün saadet ve hür olma istikametini kendi çalışma kuvvetiyle kazan- dı (1, sayfa: 124).

Niyazi Bey "Mukaddime"sini, başarıları- nın gizemini açıklayarak bitiriyor: "...şahsi, hissi çekişmelerden uzak kalınarak, fikir birliğinde olmak" (1, sayfa: 124).

Niyazi Bey Hareket Ordusu'nun da kahraman subaylarından biridir

Niyazi Bey'e ilişkin bilgileri esas olarak bizzat kaleme aldığı *Hatırat-ı Niyazi* adlı kitabından öğreniyoruz (1). O yıllara ilişkin pek çok anı kitabında adı geçiyor ama verilen bilgiler çok kapsamlı değil. Yazının girişinde söz ettiğimiz Hakkı Sunata anılarında; Mustafa Kemal Atatürk'ün Kurmay Başkanlığı görevini yaptığı Hareket Ordusu'ndaki, subaylardan birinin de Niyazi Bey olduğunu anlatıyor. Bu bilgi, diğer pek çok kaynak tarafından da belirtiliyor. Dönem yayınlarında fotoğrafları da var.

31 Mart Ayaklanması'nın Mahmut Şevket Paşa kumandasındaki Hareket Ordusu'nca bastırılmasından sonra Abdülhamit tahtını kaybediyor. Padişah olan Mehmet Reşat için "Kılıç Kuşanma" töreni yapılıyor. Bu töreni izleyen Hakkı Sunata'nın gözlemleri şöyle: "En dikkati çeken Mahmut Şevket Paşa idi. Bir at üzerinde, dimdik, sakallı, zayıf bünyeli fakat görünüşü heybetli bir paşaydı. Sonra Padişah bir araba içinde geçti. Ona bir, 'Padişahım çok yaşa' diye bağırıldılar. Arkadan arabalarla birtakım paşalar da geçti ama kimdi bunlar bilemiyorum. Bir arabanın içinde hürriyet kahramanı Niyazi Bey geçti. Rütbesi önyüzbaşı, uzun

biyıklı, o kadar sevimli ve sempatik bir su-
baydı ki... Halk –ben de beraber- çılgınca
alkışladık. Adamcağız bu coşkunca alkışa
nasıl karşılık vereceğini bilemiyordu. Niyazi
Bey bir kıtanın başında da değildi. Halkın
sevgisi ne kadar büyüktü ona karşı. Hürriyet
kahramanlarından hemen hiçbiri, sevgi top-
lama bakımından, onu geçemiyordu, hatta
Padişah bile..." (3, sayfa: 274).

Şehit edilmesi ve Niyazi Resnelioğlu'nun verdiği bilgiler

Sonraki yıllarda emekli olup Resne'ye
yerleşen Niyazi Bey, Balkan Savaşı patlak
verince birlikleriyle Cevdet Paşa ordusuna
katılıyor. Yenilgiyle biten savaştan sonra,
İtalya üzerinden İstanbul'a ulaşmak için
Arnavutluk'un Avlonya iskelesinde vapur
beklerken, Balkan komitacıları tarafından
17 Nisan 1913'te üç kurşunla sırtında vu-
rularak şehit ediliyor. Niyazi Bey'in torunu
Niyazi Resnelioğlu tarafından yapılan bu
açıklama doğru olmalı (10). Bazı kaynaklar
koruması tarafından öldürüldüğünü ve son
sözünün "Neden?" ya da "Niçin bre?" oldu-
ğunu yazıyorlar (11).

Resneli Niyazi Bey'in birikiminin ve
ününün doruğundayken köşesine çekilmesi
doğru muydu? Böyle yapmasaydı hem ülke-
si hem de kendisi için daha yararlı bir seçim
yapmış olmaz mıydı? Tabii tarihi olayları ve
kişileri bir film gibi geriye sarıp değiştirme
olanağımız yok. Böyle bir tartışma da pek
doğru olmayabilir. Sanırım önemli olan tari-
hi gelişmelerden doğru dersleri çıkarmaktır.

Niyazi Bey'in ailesi, çeşitli tarihlerde
cumhurbaşkanlarından, ısrarla Avlonya'da
olan mezarının "Hürriyet-i Ebediye" tepe-
sine, Talât Paşa, Enver Paşa, Eyüp Sabri
Bey, Atıf Bey gibi diğer hürriyet şehitlerinin
yanına getirilmesini istiyor. Nedense bu
isteğe olumlu bir yanıt verilmiyor. Talât Pa-
şa'nın naşının Berlin'den, Enver Paşa'nın
naşının Tacikistan'dan getirildiğini biliyo-
ruz.

İstanbul, Şişli-Fulya semtindeki
bir okulun adı: "Resneli Niyazi Bey".
Ölümünden sonra adı bir savaş gemisine
de verilmiş. Resne'deki sarayı kültür mer-
kezi olarak kullanıyor ayrıca Resne'de bir
heykelinin olduğu torunu tarafından belirti-
liyor (12).



"İzmir Frenk Mahallesi'nde (Alsancak)
zenginlerin oturduğu ve türlü bayraklarla
süslenmiş şimdiki Gazi Kadınlar Sokağı'nda
II. Meşrutiyet'in ilanı gösterileri."

Vatanlarından başka hiçbir şeyi düşünmediler

Meşrutiyet'in ilanının 100.Yılında, Ni-
yazi Resnelioğlu ile Hürriyet gazetesinden
Yaşar Aksoy, bir söyleşi yapmış. Niyazi
Resnelioğlu'nun dedesiyle ilgili değerlen-
dirmesi şöyle: "Dedemin Türk Devrim Tarihi
içinde müstesna bir yeri vardır. Onlar vatan
için devrim yaptılar ve düşman kurşunları-
yla şehit oldular. Vatanlarından başka hiçbir
şeyi düşünmediler bile. Eşlerini ve çocukla-
rını bile unuttular."

"II. Meşrutiyet devrimiyle
birlikte toplum fikir üretmeye,
örgütlenmeye, dillenmeye,
mobilize olmaya, gençleşmeye
girişmiştir. Burjuva demokratik
karakterdeki siyasi devrim ile
birlikte toplumsal devrim de
işaretlerini vermeye başlamıştır.
Türkiye'de, 23 Temmuz
1908'den sonra hiçbir şey
eskisi gibi olmamıştır."

Resneli Niyazi Bey şehit edildiğinde eşi
Feride Hanım, ikinci çocuğuna hamiledir.
İlk çocukları Mithat 1911, Saim 1913
doğumludur. Saim Bey'in evlatları Ahmet
ve Nilgün'dür. Niyazi Resnelioğlu, Mithat
Bey'in oğludur.

Resneli Niyazi Bey'in ismini taşımak-
tan büyük gurur duyduğunu belirten Niyazi
Resnelioğlu, dedesinin suikasta kurban git-
mesinden sonra, eşi Feride Hanımın büyük
zorluklar yaşadığını anlatıyor. Dönem ül-
kece büyük felaketlerin yaşandığı yıllardır.
"Babamın anlattığına göre, Resne'de sofrada
yemek yerken, aniden 'Yunan askerleri
geliyor' diye bir haber gelir. Sofrayı olduğu
gibi bırakırlar. Üstlerindeki ile kaçarlar."

İstanbul, Fatih'te Feride Hanımın ai-
lesinden kalma bir eve sığınır. 1914'te
Cihan Harbi başlar. İstanbul sefalet, yokluk
içindedir. "Dedemden bir maaş alınmakta-
dır, ama yetmemektedir. Evin bir kısmı kira-
ya verilir. Gayet dar imkânlarla geçinilmeye
çalışılır.

"Babaannem derdi ki, 'Biz, Resneli Ni-
yazi Bey ile 5 yıl evli kaldık, 2 yıl beraber
olabildik. Diğer zamanlarda Yunan, Bulgar,
Sırp çeteleriyle mücadele içinde geçti rah-
metlimin hayatı" (12).

İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın değerlendirmeleri

Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Ha-
tırat-ı Niyazi* kitabında yer verilen belgeler-
den hareketle şu değerlendirmeleri yapıyor:

"Enver Bey, ne Niyazi ne de Eyüp Sabri
beyler gibi kelleyi koltuğuna alıp müsellaah
kuvvetlerle ortaya atılmamıştı; Cemiyet'in
Rumeli müfettişi sıfatıyla teşkilat yaparak iş
görüyordu" (1, sayfa: 43).

"Meşrutiyet; Selanik, Manastır ve Ko-
sova vilayetlerindeki İttihat ve Terakki
Cemiyeti'nin faaliyeti ile meydana gelmiş
olup Rumeli'deki Edirne, Yanya, İşkodra
vilayetlerinde hiçbir hareket olmamıştır.
Çünkü vilâyat-ı selase denilen üç vilayette
hükümet ecnebi devletlerin müdahaleleriyle
islahat yapmayı taahhüt ile işe başlamış
olduğundan diğer vilayetlere nispetle bu-
rası daha serbest olduğu gibi aynı zaman-
da Cemiyet erkânı meşrutiyeti elde etmek
istibdattan kurtulmak üzere muhtelif çete
reisleriyle de anlaşmış olduklarından hiçbir

müdahaleye mahal kalmadan maksat elde edilmiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bütün işleri hemen hemen Talât Bey'in tertibiyile merkez-i umumi tarafından karar altına alınmıştır" (1, sayfa: 62).

Yayın, siyaset ve örgütlenmede büyük bir canlılık yaşıyor

1908 Hürriyet ya da Genç Türk Devrimi, tüm ülkede yayın, siyasi faaliyet ve örgütlenme alanlarında büyük bir canlılık yaratıyor. Rumeli'deki İttihat ve Terakki merkezleri, tüm şehirleri, kazaları telgraf bombardımanına tutuyor. Telgraflarda:

"Asırlardan beri altında inleyerek ezildiğimiz istibdat idaresinden kurtularak hürriyete kavuştuk. İstibdat yıkılarak Meşrutiyet ilan edildi. Hepinizi tebrik ederiz. Yaşasın Meşrutiyet! Yaşasın Hürriyet!" yazılıdır.

Bu bilgiyi pek çok kaynağın yanı sıra, 1908'de Sındırgı kaymakamı olan Yahya Sezai Uzun'un anılarından öğreniyoruz. Onlar da "Sındırgı İttihat ve Terakki Merkezi" imzasıyla cevaplar yazıyorlar. Aslında henüz böyle bir örgüt kurulmamış.

O zaman telefon, radyo, uçak yok. 1908 Devrimi'nden ilk kez böyle, bir deste telgraf-la haberdar oluyorlar. Ancak iki gün sonra gelen gazetelerden ne olup-bittiğini anlıyorlar. Halk, Hükümet önündeki meydana toplanarak şenlik yapıyor: "Yaşasın Meşrutiyet! Yaşasın Hürriyet!" diye bağırarak tezahürat yapıyor. Çevrelerinden de İttihat ve Terakki merkezlerine ilişkin duyurular alınca, Yahya Sezai Bey'in başkanlığında Cemiyet kuruluyor. Yine o yıllarda "memurlar, zabıttlar cemiyete giremez" diye bir yasa yoktur. "Nahiyelerde, köylerde teşkilat yapılmış, her yerde birer İttihat ve Terakki Cemiyeti kurulmuş ve idare heyetleri seçilmişti. Herkes İttihatçı idi" (13, sayfa: 113-116).

Araştırmacı, yazar Arda Odabaşı, 1908 Jön Türk Devrimi ile açılan II. Meşrutiyet dönemini, "Türkiye'de hayatın her alanında köklü dönüşümler yaşandığı bir tarihsel kesit" olarak değerlendiriyor. Arda Odabaşı, tahlilini örnekler vererek güçlendiriyor, zenginleştiriyor: "Değişik fikir akımlarının ortaya çıkıp geliştiği, çok sayıda siyasi parti ve derneğin kurulduğu, basın-yayın alanında gerçek bir patlamanın yaşandığı, aydınların ve kitlelerin siyasileşme sürecine girdiği bir



Palmyra Burummett'in 2000 yılında yayınlanan *Image and Imperialism in the Ottoman Revolutionary Press, 1908-1911* adlı kitabı karikatür ve mizahın gücünü göstermesinin yanı sıra Fransız ve İran devrimlerinin 1908 Devrimi üzerindeki etkisini de gözler önüne seriyor.

dönem söz konusudur. Kadın hareketi bu yıllarda istem almış, işçi hareketi tarihimizdeki ilk büyük kabarcığını yaşamış, gençlik ön plana gerçek anlamıyla ilk kez bu dönemde çıkmıştır. Diğer bir deyişle, toplum fikir üretmeye, örgütlenmeye, dillenmeye, mobilize olmaya, gençleşmeye girişmiştir.

1908 Devrimi'nin esas ilham kaynağı tüm dünyayı sarsan 1789 Fransız Devrimi'dir. 1908 Devrimi, 1876 Birinci Meşrutiyeti'nin devamıdır. Milli ve demokratik bir devrimdir. Kendinden önceki devrimlerden; 1905 Rus, 1906 İran doğrudan ve dolaylı olarak etkilenmiş; ayrıca 1909 İran, 1911 Çin devrimlerini de etkilemiştir.

Burjuva demokratik karakterdeki siyasi devrim ile birlikte toplumsal devrim de işaretlerini vermeye başlamıştır. Türkiye'de, 23 Temmuz 1908'den sonra hiçbir şey eskisi gibi olmamıştır" (14, sayfa: 9).

İttihatçılar esas olarak halkçidir

1908 ve izleyen yıllarda dünyaya gelen pek çok erkek çocuğa Niyazi ve Enver adları veriliyor. Akla ilk gelen ünlü örnekler: Enver Hoca, Enver Sedat... 21 Ekim 1908'de, Kıbrıs-Lefkoşa'da dünyaya gelen ikiz erkek çocuklarına da birer "Con" (Jön Türk) olan baba ve erkek kardeşler tarafından, Niyazi ve Enver (Berkes) adları veriliyor. Bu anı, Hürriyet kahramanları olarak adlandırılan Niyazi ve Enver beylerin, o yıllarda ne kadar yaygın bir şekilde sevildiklerinin, benimsendiklerinin diğer bir kanıtı olmalı...

Niyazi Berkes'in ailesinin evinde Niyazi ve Enver beylerin fotoğrafları; Niyazi Bey'in *Hatırat-ı Niyazi* adlı kitabı vardır. Niyazi Berkes, onu çocukluk yıllarında, birkaç kez okumaya kalkmış ama hiçbir şey anlamamıştır. "Yıllarca sonra okuduğumda dilinin çok ağıdalı olmasına ve anlattığı şeyleri gereğince açıklamamasına karşın çok ilginç buldum. O zaman anladığım yanlarından biri, o subayların dağlarda kovaladıkları söylenen kişilerin eşkiya olmadıklarıdır." Berkes, Niyazi Bey'in Rusya'daki Narodnik yani Halkçılık akımından etkilenmiş Bulgar devrimcileriyle, yakın ilişkilerini vurguluyor ve şunu soruyor: "Bu adamın öldürülmesinin nedenini bilmiyorum. Acaba bu ütörist Halkçılarla birlik oluşu yüzünden mi öldürülmüştü? Bu soruyu soran olmuş mudur?" (15, sayfa: 33).

Arda Odabaşı, İttihatçıların esas olarak halkçı olduklarını belirtiyor: "Onların halkçı düşünce ve pratiklerinin en önemli kaynaklarından biri Narodnizmdir. Ancak, başka kaynaklar da söz konusudur. Ayrıca, demokratik devrim sürecinin kendi iç dinamiklerinin de halka yönelimi doğurduğu ve beslediği unutulmamalıdır. İttihatçıların halkçılığı, varisleri olan Kemalistlere geçmiştir" (16, sayfa:82).

"Kim Kaldı"

Ümit Zileli, Aydınlik gazetesinde, 1 Mayıs 2014 tarihli "Fedailer" adlı İttihatçıları

anlatan güzel yazısında; Mustafa Kemal'in de İttihatçı olduğunu vurguluyor ve Attila İlhan'ın "Kim Kaldı" şiiriyle İttihatçıları anıyor:

"Sevgili Attila İlhan, "Kim Kaldı" şiirinde canlarını, kanlarını vatana feda eden o kahramanları, tam da layık oldukları şekilde anlatmıştı. Anıları önünde saygı ve minnetle eğiliyorum, armağan olsun:

Laternalar sustu

sürahiler تنها

tek kibrit çakılmıyor

kim kaldı İttihat ve Terakki'den

o Jöntürkler ki - 'hariçten evrak-ı

muzırca celbelerlerdi'

o fedailer ki barut öksürürler

sakal tıraşları mavi

kırmızı bıyıkları biber"

"İkinci Meşrutiyet Hareketi devrim midir?" tartışması

Bazı tarihçiler 1908'i "anayasal rejimin kuruluşu" dolayısıyla bir reform hareketi olarak adlandırıyorlar. Oysa bu dönemde derin toplumsal, siyasal ve ekonomik değişimler yaşanmıştır. Bu konudaki birikimiyle tanınan tarihçi Sina Akşin bu tartışmayı şöyle değerlendiriyor: "İkinci Meşrutiyet'in 100'üncü yıldönümü nedeniyle Siyasal Bilgiler Fakültesinde, büyük bir kongre düzenledik. Beni komisyon başkanı yaptılar, yabancı bilim adamları da geldi. Değişik konularda 79 bildiri vardı, bazı katılımcılar gelemediği için 60 sunuş yapıldı. En çok tartışılan konulardan biri: 'İkinci Meşrutiyet devrim miydi?' meselesi oldu. Bizim İkinci Cumhuriyetçilerimiz devrimi sevmiyorlar. Atatürk Devrimi'ni ve İkinci Meşrutiyet'i, devrim olarak kabul etmiyorlar. Bana göre, ikisi de devrim. Devrimi tarihten çıkarmak isteyenler diyorlar ki: 'şu oldu, bu oldu...' Sanki hiç biri aman aman bir olay değilmiş gibi. İngilizcede bir deyim var: 'The straw that broke the camel's back,' yani 'Devenin belini kıran çöp'. Sırtına saman çöpleri yığılmakta olan bir deve tasavvur edecek-siniz, her çöp onun yükünü ağırlaştırmaktadır. Fakat son bir çöp vardır ki o koca devenin belini kırar. O ana kadar deveniz vardır, o anda deve yok olur. Türkçemizde de 'Bardağı taşıran son damla' deyimini



Kemalist Devrim, bir bakıma 1908'de başlar ve onu izler... Hayat, bir süre Meşrutiyetlerin yetersizliğini ve hatta çaresizliğini ispatlamak için yürüdü. Tecrübeler, deneme ve sınamalar, Meşrutiyet'in çıkmazlarını gösterdi ve Cumhuriyet seçeneğini büyüttü.

sanırım aynı düşünceyi dile getirmektedir. İşte devrim, devenin belini kıran o son çöp oluyor ve tarihin bunu işaretlemesi, altını çizmesi lazım. Yani ondan sonra başka bir durum oraya çıkıyor. Yani devrimden sonra sular başka türlü akmaya başlıyor. Kongrenin sonunda bir açık oturum yaptık, orada sizin de hoşunuza giden benzetmeyi kullandım: Devrimi görmek istemeyenleri Marilyn Monroe'nun yanağına, mikroskopla bakanlara benzettim. Orada yağ keseleri, tüyler falan görüyor fakat o arada Marilyn Monroe'nun güzelliğini göremiyor. Olmaz böyle şey. Tarihin, tabii ağaçları incelemesi ama ormanı da gözden kaçırmaması lazım... Marilyn Monroe da güzel bir kadındır. Devrimi göremeyince işin ruhunu elden geçiriyorlar" (17).

1908 Devrimi'nin uluslararası önemi

1908 Devrimi'nin esas ilham kaynağı tüm dünyayı sarsan 1789 Fransız Devrimi'dir. 1908 Devrimi, 1876 Birinci Meşrutiyet'in devamıdır. Milli ve demokratik bir devrimdir. Kendinden önceki devrimlerden; 1905 Rus, 1906 İran doğrudan ve dolaylı olarak etkilenmiş; ayrıca 1909 İran, 1911 Çin devrimlerini de etkilemiştir. Palmira Burumett'in 2000 yılında yayınlanan *Image and Imperialism in the Ottoman Revolutionary Press, 1908-1911* adlı kitabı karikatür ve mizahın gücünü göstermesinin yanı sıra Fransız ve İran devrimlerinin 1908 Devrimi üzerindeki etkisini de gözler önüne seriyor (8, İkinci Baskıya Önsöz'den).

Rusya'da, özellikle Kafkasya ve Azerbaycan'da, çıkan bazı Müslüman ve Ermeni gazete ve dergileri 1908 öncesinde, tüm Doğu Anadolu'da bulunabiliyor. Eğitim görmüş kişiler arasında Rusya ve İran'da olanlar tartışılıyor. Abdullah Cevdet (Karlıdağ) yayınladığı bir broşürde halkı Rusya ve İran'dan örnek almaya çağırıyor. "Birleşin; yoksul-varlıklı, güçsüz-güçlü, kadın-erkek, genç-yaşlı hepiniz birleşin. Trabzon halkı, Erzurum halkı, Kastamonu halkları –bu illerin kahraman halkları, yiğit halkları, bizim yiğit kardeşlerimiz- ilk adımı atmış bulunuyorlar. Rusya'ya, İran'a bir göz atınız" (8, sayfa: 80).

1908 Devrimi tarihçilerce, kalıcılığı ve etkileriyle; 1905 Rus, 1909 İran, 1911 Çin devrimlerinden, daha başarılı bir devrim olarak değerlendiriyor (İran'da ilk meclis Ekim 1906 açılıyor ama uzun ömürlü olmuyor. Büyük mücadelelerden sonra 1909'da İran'da Meşrutî yönetim yeniden ilan ediliyor.).

Özellikle Türkiye, İran ve Çin yarı-sömürge durumunda üç Asya ülkesidir. Bu ülkelerin ortak özelliği büyük imparatorluk mirasına ve köklü uygarlık birikimine sahip olmalarıdır. Bu özellikleri; yani devlet geleneği ve bağımsız yaşama birikimi, onların devrimlerinin güç aldığı kaynaktır.

İttihat Terakki hareketi ile Kemalizm arasındaki temel fark neydi?

İttihat Terakki hareketi ile Kemalizm arasındaki temel fark neydi? Sina Akşin bu soruyu şöyle yanıtlıyor: İttihat Terakki, milli demokratik devrimi gerçekleştirmek için yola çıkmıştı. Atatürk de aynı şeyi yapmak istiyordu. Tabii arada büyük farklar var: İttihat Terakki, bunu meşrutiyet düzeni içinde -yani padişahlı bir düzeni içinde- yapmaya çalışıyordu; başaramadı. Savaş yenilgiyle bitti, daha radikal çözümler gerekli oldu. Atatürk, cumhuriyetçiydi, padişahlığa karşıydı. Zaten Padişah vatana ihanet ederek kendini devre dışı bıraktı. Padişah, ağalık düzeninin doğal lideri... Ayrıca Batılılar Sevr Antlaşması ile baklayı ağızlarından çıkarmış oldular. Bu da durumu, çok değiştirdi ve radikalleştirdi. İttihat Terakki ile Atatürk'ün hedefleri aynı olmakla beraber, değişen koşullar çok daha köktenci

yollardan gidilmesi zorunluluğunu doğurdu" (17).

Doğu Perinçek de ülkemizde Meşrutiyetler ile Cumhuriyet arasındaki kopmaz bağı açıklıyor: "Kemalist Devrim, bir bakıma 1908'de başlar ve onu izler. (...) Meşrutiyetler Sultanlıkla mücadele hareketiydi. Ama o Meşrutiyetçiliğin içinde bir Cumhuriyet seçeneği vardır. Hayat, bir süre Meşrutiyetlerin yetersizliğini ve hatta çaresizliğini ispatlamak için yürüdü. Tecrübeler, deneme ve sınamalar, Meşrutiyet'in çıkmazlarını gösterdi ve Cumhuriyet seçeneğini büyüttü" (18, sayfa: 35).

Dipnotlar:

Not-1: Eleştiri ve önerileriyle yazıma katkı yapan Dr. Arda Odabaşı'na, Prof. Dr. H. Zafer Kars'a ve konu önerisiyle ve sağladığı kaynaklarla beni destekleyen genç arkadaşım Onurcan Ülker'e teşekkür ederim.

Not-2: Resneli Niyazi Hatıratı'ndan ve diğer kaynaklardan alıntılanan söyleşi, konuşma, mektup, telgraf ve beyannamelelerin çoğundan, yalnızca belirli bölümler aktarılmıştır.

(*) Resneli Niyazi Hatıratı'nı orijinal metninden okuyan Dr. Arda Odabaşı; Niyazi Bey'in "Türkler" değil "millet-i Osmanıyye" (Osmanlı milleti) terimini kullandığını belirtiyor.

(**) Yine Dr. Arda Odabaşı'nın uyarısına göre; Niyazi Bey burada "azınlık" değil "anasır-ı saire" (diğer unsurlar) tabirini kullanıyor. Bu dönemde Gayrimüslim Osmanlı vatandaşları zaten "azınlık" statüsünde değiller. Dr. Arda Odabaşı, Örgün Yayınevi'nin bastığı çevirinin baştan sona yanlışlarla dolu olduğunu, Resneli Niyazi'nin hatıratının keyfi bir biçimde tahrif edildiğini vurguluyor. "Türkler" ve "azınlıklar"ın buna sadece iki örnek olduğunu ve hatırat üzerindeki tahrifatın salt kelimeler düzleminde kalmadığını belirterek bir örnek veriyor:

Örgün Yayınevi'nden alıntı şöyle:

"Niyazi Bey gayelerini şöyle özetliyor: 'evvela bütün Müslümanları beraberlik içinde topladıktan sonra azınlıkları da içimize almaktı. Gayeye varmak için dosta düşmana her zaman kuvvetli görünmenin büyük ehemmiyeti vardı' (1, sayfa: 247). 'Bu da Hatırat-ı Niyazi'nin orijinalinden: 'Fikrimiz bütün Müslümanları yekvücut ettikten sonra anasır-ı sairenin itihadını kazanmak idi. Zira maksadın tervici için düşmana, dosta daima kuvvetli göstermek lüzumu hiçbir vakitte hatırmıdan çıkmıyordu.' (Hatırat-ı Niyazi, s. 109). Odabaşı'ya göre, Örgün Yayınevi sadece bazı kelimelere değil, tüm metne nizami olmayan müdahalelerde bulunmuştur. Bu kitapta, baştan sona ciddi bir tahrifat söz konusudur.

(***) The Times gazetesinin haberine göre Şemsi Paşa suikastı

Londra'da yayınlanan The Times gazetesi Şemsi Paşa suikastı ile ilgili haberleri 14 Temmuz 1908 günü sayısında şöyle veriyordu:

Şemsi Paşa suikastının ayrıntıları Politische Correspondenz gazetesinin Manastır kaynaklı bir haberiyle verilmektedir. Habere göre, Şemsi Paşa'nın iki tabur askerle Mitroviçe'den Manastır'a gelmesinden kısa bir süre sonra erat arasında huzursuzluğun ve itaatsizliğin belirtileri görülmeye başlandı. Askerler Resne üzerine yürümeyi reddettiler. Şemsi Paşa bu gelişmeyi telgrafla İstanbul'a bildirdi ve kendisine cevap olarak Resne'ye gitmesi ve askerlerin de itaatini

sağlaması emredildi. Birçok kişinin Paşa'yı caydırma çabasına rağmen o koruma güçleriyle desteklenmiş bir araba hazırlanmasını emretti. Hazırlık esnasında Telgrafhane'nin önünde içlerinde subayların da bulunduğu bir kalabalık oluşmaya başladı. Şemsi Paşa'nın tam arabasına bindiği esnada etrafta, atılan birkaç el silah sesi duyuldu. Bunun önceden kararlaştırılmış bir oyun olduğu sanılıyor. Zira kalabalık silah sesinin geldiği yöne doğru koşmaya başladığı esnada Mülazım Atif Bey (Kamçıl) Şemsi Paşa'nın arabasına yaklaştı ve yakın mesafeden kendisine iki el silah sıktı. Suikastçı kaçtı. Nöbetçi askerler ve kolluk güçleri sağa sola ateş açtılar ama başardıkları yalnızca askeri okullar müfettişi olan bir başka paşa ile bir Telgrafhane görevlisini hafifçe yaralamak oldu. Başka bir kaynaktan gelen haberlere göre, üç Arnavut taburu da Resne'de ayaklananlar üzerine yürümeyi reddetti. Bunun üzerine İzmir'den Makedonya'ya üç tabur asker yollanması emredildi. Bu akşam gelen resmi telgrafta İzmir'den gönderilen askerlerin yalnızca üç tabur olmadığı, iki redif bölüğünün de yola çıkarıldığı bildirildi.

Tüm bu haberlere İstanbul'daki resmi çevrelerin tepkisi ortalıkta olağüstü bir durum olmadığı yalanını yinelemek ve bunun önceden planlanmış bir operasyon olduğunu söylemekten ibaret oldu (19).

(****) Manastır valisinin Sadrazama yolladığı telgraf

Manastır valisi Hıfzı Bey, İstanbul'da Sadrazama çektiği telden durumu değerlendiren bazı bölümler şöyle:

"18 Temmuz 1908'de Niyazi Bey ve adamlarının takip edilerek ele geçirilmesi emredilmekte ise de, mevcudiyeti yaptığı şiddet hareketleriyle malum olan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin taraftarları yalnız ondan ibaret değildir. Birçok defa gönderilen yazılarımızda arz ettiğimiz gibi bütün zabıtlar kendisiyle beraber olduğu, halkın da onlarla fikir beraberliğinde bulundukları anlaşılmıştır. Dün mintika kumandanı Osman Paşa'ya yapılan tecavüz ile de mütalaamızın doğru olduğu ortadadır. Bu bakımdan kendisini takip etmek şöyle dursun herhangi bir tetkikati üzerine almaya da kimse cesaret edememektedir. Şükrü Paşa'nın reisliğinde teşekkül eden komiyon azaları gizlice yapılan tehditler üzerine işten el çekmek mecburiyetinde kalmışlardır. Ohri'den köylülere nasihatle bulunmak üzere çıkarılan heyete dolaşmaları sırasında imha edilecekleri Cemiyet tarafından tebliğ edilmesi üzerine, dönmek mecburiyetinde kaldıkları kazadan bildirilmiştir. Ben de başta olduğum halde vazifelerim hepsinin hayattaki tehlikeyedir. Tetkikatta ileri gitmek isteyenler ölümlerle korkutulduğu gibi Cemiyetin bunu yapma kuvvetinde olduğu da ortadadır.

"Cemiyetin tuttuğu istikamet erler tarafından da kabul edilmiş olduğundan takibe teşebbüs bile askerlerin Cemiyete karşı silah kullanmayacağı Resne'ye gönderilen altı taburun orada durup kalmasından ve kumandanlarının bir şey yapamadıklarından anlaşılmaktadır. Şemsi Paşa'nın kendisini müdafaa için getirttiği Arnavutlarla hadise mahallinde bulunan asker ve jandarmaların ateş eden zabiti sanki takip için silahlarını ona değil, havaya atmış olmaları da bunun ispatıdır. Mahrem olarak malumat alındığına göre buraya gönderilmesi arzu edilen Anadolu'dan gelecek tümen birliklerinin de aynı hareketi yapacakları tahmin edilmektedir. Bu vaziyet yalnız burası için değildir. Malumat aldığımız göre Selanik ve Üsküp vilayetleri de aynı hareketlerin içindedir. Buna göre ve için ehemmiyeti nazarı itibara alınarak daha başka istikametlere sıçrayıp genişlemekte olan İttihat ve Terakki'nin arzuları devletçe dikkate alınarak başka melun hallerin çıkmasına meydan bırakılmamak üzere zamanı geçmiş olan nasihat etme ve mecbur bırakmadan çok, vaziyete münasip tertibatın acele alınması lüzumu başlıklarımızla beraber arz olunur" (1, sayfa: 327-329).

Kaynaklar

1) Resneli Niyazi, Hürriyet Kahramanı, Resneli Niyazi Hatıratı, Hâtırat-ı Niyazi, Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, 1908 Yılında İkinci Meşrutiyetin Ne

suretle İlân Edildiğine Dair Vesikalar, Örgün Yayınevi, Türkçesi: Sami Kara – Nurer Uğurlu, Birinci Baskı: 2003, İstanbul

2) <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/9499386.asp>. Meşrutiyet'in ilanı'nın 100.Yılında, Niyazi Resnelioğlu ile Hürriyet gazetesinden Yaşar Aksoy'un yaptığı söyleşiden, Hürriyet.

3) İsmail Hakkı Sunata, İstibdattan Meşrutiyete Çocukluktan Gençliğe, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Birinci Baskı: 2006, İstanbul

4) Feroz Ahmad, İttihat ve Terakki, 1908-1914, Kaynak Yayınları, Birinci Baskı: 1984, İstanbul

5) Şevket Süreyya Aydemir, Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa, C. I, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1970.

6) <http://www.mustafaarmagan.com.tr/bir-devrimcinin-ask-mektubu.html>, Eylül-2010 tarihinde M. Armağan tarafından yayımlanmıştır.

7) H. Zafer Kars, 1908 Devriminin Halk Dinamiği, Kaynak Yayınları, İkinci Baskı: Haziran 1997, İstanbul

8) Aykut Kansu, 1908 Devrimi, İletişim Yayınları, 6. Baskı, 2011, İstanbul.

9) Emine Gümüşsoy, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi Aralık 2008, Sayı:18, II. Meşrutiyeti Hazırlayan Bir Merkez: Ohri.

10) <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/9499386.asp>. Aktaran Niyazi Bey'in torunu Niyazi Resnelioğlu: "İhsan Ilgar, 1975'te 'Resneli Niyazi Bey'in Anıları' nı yayınladı. (O bu olayı şöyle açıklıyor) 'Resneli Niyazi Bey'in feci öldürülüşünü, birlikte seyahat ettikleri Tıbbiyeli Mazlum'dan (Emekli Tümgeneral Doktor Mazlum Boysan) 1972 yılında not etmiştim. Mazlum Paşa, o esnada berberde traş olduğu için suikasttan kurtulmuştu.'"

11) Vikipedi internet sitesi; bu sitede: "Ne şehitler ne gazî, pisipisine gitti Niyazi" deyişinin bu öldürme olayından sonra dile girmiş olduğu yazılıyor.

12) <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/9499386.asp>. Meşrutiyet'in ilanı'nın 100.Yılında, Niyazi Resnelioğlu ile Hürriyet gazetesinden Yaşar Aksoy'un yaptığı söyleşiden, Hürriyet.

13) Yahya Sezai Uzun, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Sancılı Yıllar, Yahya Sezai Uzun'ın Anıları (1879-1970), Derleyen: Lale Uzun Akalın, Tarihçi Kitabevi, Birinci Baskı: Kasım 2012, İstanbul

14) İ. Arda Odabaşı, Osmanlı'da Sosyalizm, Türkçülük ve İttihatçılık –Rasim Haşmet Bey-, Kaynak Yayınları, Birinci Baskı: Ekim 2011, İstanbul

15) Niyazi Berkes, Unutulan Yıllar, Yayına hazırlayan: Ruşen Sezer, İletişim Yayınları, Birinci Baskı: 1997,Üçüncü Baskı: 2005, İstanbul

16) Arda Odabaşı'nın Bilim ve Ütopya Kooperatifinin ve Çankaya Belediyesi'nin düzenlediği, 27 Nisan 2008 tarihinde gerçekleşen "Yüzüncü Yılı Anısına Jön Türk Devrimi" çalıştayına sunulan bildirisi, İttihat Terakki ve Jön Türkler, Kaynak Yayınları, Birinci Baskı: 2009, İstanbul.

17) Feyziye Özberk, Bilim ve Ütopya dergisinin, İz Bırakanlar dosyasında yayımlanan Sina Akşin söyleşisinden, Ekim 2010, 196. Sayı.

18) Doğu Perinçek'in "İttihat Terakki ve Jön Türkler" Bildirisi, Bilim ve Ütopya Kooperatifinin ve Çankaya Belediyesi'nin düzenlediği, 27 Nisan 2008 tarihinde gerçekleşen, "Yüzüncü Yılı Anısına Jön Türk Devrimi" Çalıştayı, Kaynak Yayınları, Birinci Baskı: 2009, İstanbul.

19) Aykut Kansu/Arşivi, Radikal gazetesi, <http://www.radikal.com.tr>.

■ 21. Yüzyıl İçin Planlama Seminerleri

Bu seminerlerden ikisi, 2015 Bahar - I ve 2015 Bahar - II adlarıyla, 10 Nisan ve 17 Nisan günleri gerçekleştirildi. Bahar - I'in konusu: "Kamu Yönetimi, Kamu Maliyesi, Kamu Personel Rejimi"; Bahar - II'nin konusu ise: "21. Yüzyılda Denizcilik Gücü ve Türkiye" idi. İkinci seminerin konusu gereği konuşmacılar öğretim üyelerinin yanı sıra emekli askerlerdi. Üniversitenin ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin birikimini bir araya getiren bu toplantının özel önemi, tüm katılımcılarca vurgulandı. Kapsamlı ve özenle hazırlanmış bir bildiri sunan Amiral Cem Gürdeniz, Türkiye gibi yarımada coğrafyasına sahip bir ülkenin, denizlerden soyutlanmasının, geçmişte yaşadığı gibi, yok olma tehlikesine yol açabileceğine dikkat çekti. "Denizlere yönelmek bulunduğumuz yarımada coğrafyası için seçenek değil, bir zorunluluktur. Bu coğrafyada yaşayanlar tercihini "karasal" değil, "denizsel" devletten yana kullanmak zorundadır. Deniz gücü, kara gücünün tamamlayıcısı değil; deniz ile iç içe yaşayan Türk ulusunun vazgeçilmezidir," dedi.

Dört yıldır yürütülen bu değerli Seminer çalışması, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin ve Mülkiyeliler Birliği'nin ortaklaşa özverili emeklerinin ürünü. Siyasal Bilgiler Fakültesi De-

kani Prof. Dr. Serpil Sancar'ın da desteklediği bu çabanın onursal yöneticisinin, Prof. Dr. Bilsay Kuruç olduğunu söylemek sanırım yanlış olmaz. Bu emeğe katkısı olan diğer yöneticilerden biri de, Mülkiyeliler Birliği Genel Başkanı Erdal Eren. Başta Mülkiyeli gençler olmak üzere birçok aydın bu çalışmaya konuşmacı, tartışmacı ya da dinleyici olarak katılıyor, destek veriyor.

Bu seminerleri örgütleyip planlayanlar öncelikle "fazla şikâyet etmeden elimizdeki malzemeyle ne yapabiliriz" diye düşünüyorlar ve bilimsel bir düşünce platformu oluşturmaya karar veriyorlar. Bilsay Kuruç 17 Nisan toplantısının açış konuşmasında, Mülkiye Marşının ilk dizelerini anımsattı: "Başka bir aşk istemez, aşkına çarpar kalbimiz, / Ey Vatan gözyaşların dinsin, yetiştik çünkü biz." Mülkiyeliler olarak "Türkiye'nin yarınını konuşmanın görevleri" olduğunu söyledi. Ve ekledi: "Öğrencilerimiz 'önümüze şikâyet listesi koymayın; ülkemizin ufkun gerisine kaydığını biliyoruz. Ne yapılmalı, onu soruyoruz' diyorlardı. Görevimiz, işte bu soruya yanıt bulmaktır." Özetle onlar konuşarak, tartışarak yurdumuzun, insanımızın can alıcı sorunlarına çözüm arıyorlar.

Bilimsel Düşünce, İnanışlar ve Beynimiz

Bilim Akademisi Ankara Konferanslarından 8'inci, 14 Nisan 2015 günü TED Üniversitesi'nin Koleji'deki binasında, Ahmet Ersan salonunda gerçekleştirildi. Konusu: "Bilimsel Düşünce, İnanışlar ve Beynimiz" olan sunuşun konuşmacısı, Hacettepe Üniversitesi Nöroloji Bölümü'nün birikimli ve sevilen öğretim üyelerinden Prof. Dr. Turgay Dalkara'ydı.

Turgay Dalkara, insanın kültürel evrimini tarihten örneklerle açıkladı; özellikle bilim ve inanç kavramları üzerinde durdu. "Bilim, bilineni aktarmak ve uygulamak değil, bilinmeyen merak etmek ve araştırmaktır. Bilimsel düşünce sorgulamaya dayanır, öğretilmesi gerekir ve inançlardan köklü olarak farklı bir yaklaşımı gerektirir. Örneğin ilk şehirleşme, 9 bin yıl önceye tarihlenirken, büyük tapınakların inşası 11 bin yıl önceye dayanır. Bu da bize insanlığın inançları; sanat, edebiyat, felsefe ve bilimden çok daha önce benimsediğini gösterir. İnsan doğal olarak inanan bir yaratıktır. Bilimsel düşüncenin nesnellğine yabancıdır." "Günümüzde bilimsel düşüncenin geçmişte olduğu gibi tehdit altında olduğunu" belirten Dalkara, "çözümün, çağdaş bir eğitimde sağlanabileceğini" söyledi. Ve ekledi: "Bir yandan inançlara hoşgörü bir Dünya yaratırken, diğer yandan bilimi her türlü inanış ve dogmatizmin etkisinden uzak tutmalıyız."

Bilim Akademisi, Türkiye Bilimler Akademisi'nin (TÜBA) bir yasayla hükümete bağlanmasına karşı çıkan bilim insanları tarafından 25 Aralık 2011'de kurulmuştu. 150 seçkin bilimciden oluşan bu örgütün amacı: "Bilimin ilkelerini ve ruhunu temsil etmek ve yaşatmak". "Herkes İçin Bilim" gibi güzel bir çağrıyla yürütülen, bu seri konferanslar her ayın 2'inci salı günü, saat 18:30'da aynı mekânda sürdürülüyor. Öğrenmeye, aydınlanmaya ilgi duyan okurlarımıza öneririz.



21. Yüzyıl İçin Planlama Seminerleri

2015 Bahar - II

21. Yüzyılda Denizcilik Gücü ve Türkiye

17 Nisan 2015

PROGRAM

09.30 - 10.00 Açılış
Prof. Dr. Serpil Sancar (Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı)
Erdal Eren (Mülkiyeliler Birliği Genel Başkanı)
Prof. Dr. Bilsay Kuruç

Prof. Dr. Sencer İMER (Oturma Başkanı)
10.00 - 10.40 **Amiral Cem GÜRDENİZ** «Jeopolitik, Savunma ve Güvenlik Perspektifinde Türk Deniz Gücü ve 21. Yüzyıl»
10.40 - 11.20 **Prof. Dr. Sertaç H. BAŞEREN** «21. Yüzyılda Çevre Denizlerimiz: EGE»
11.20 - 11.30 Kahve Molası
BİLDİRİ YORUMCULARI
11.30 - 11.50 **Dr. (E) Amiral Ergun MENGİ**
11.50 - 12.10 **Prof. Dr. Hâşim PAZARCI**
12.10 - 13.00 **DEĞERLENDİRMELER VE BİLDİRİ SAHİPLERİNİN GÖRÜŞLERİ**

13.00 - 14.00 Öğle Yemeği
14.00 - 14.30 **(E) Büyükelçi Deniz BÖLÜKBAŞI** «Denizcilik ve Dış Politika»

Prof. Dr. Sencer İMER (Oturma Başkanı)
14.30 - 15.10 **Amiral Cem GÜRDENİZ** «21. Yüzyılda Türkiye'nin Denizcilikçesi: Durum Tespiti ve Denizcilikçesi Modeli»
15.10 - 15.50 **Prof. Dr. Sertaç H. BAŞEREN** «21. Yüzyılda Çevre Denizlerimiz: DOĞU AKDENİZ»
15.50 - 16.00 Kahve Molası
BİLDİRİ YORUMCULARI
16.00 - 16.20 **(E) Deniz Kurmay Albay Emin EROL**
16.20 - 16.40 **Doç. Dr. Erdem DENK**

16.15 - 17.30 **DEĞERLENDİRMELER VE BİLDİRİ SAHİPLERİNİN GÖRÜŞLERİ**
KAPANIŞ
Siyasal Bilgiler Fakültesi / Mülkiye Şeref Salonu
Cebeci, ANKARA

Uluslararası Antropoloji Bilimleri Kongresi (ICAS)

9-10 Nisan tarihleri arasında Ankara'da Uluslararası Antropoloji Kongresi(ICAS) gerçekleşti. Türkiye'de bir ilk gerçekleşti ve tüm Antropoloji Bilimleri bir kongrede buluştu. Kongreye 21 ülkeden çok değerli bilim insanları ve 43 kurum katıldı. 46 sözlü, 108 poster sunumu yapıldı. Milli Kütüphane'de iki ayrı salonda yapılan sunumlara katılım sayısı oldukça yüksekti.

Kongrenin Türkiye'de yapılmasına öncülük eden Ankara Üniversitesi Antropoloji Bölüm Başkanı Prof. Dr. Ayla Sevim Erol ve ekibi oldu. Bilim ve Ütopya olarak kongreyi izledik ve pek çok aydınlatıcı sunumu değerlendirme fırsatı eindik.

Kongre düzenleme kurulu adına sayın Ayla Sevim Erol'a sorularımızı yönelttik.

Bilim ve Ütopya: Merhabalar. Etkinliği düzenleme amacınız nedir?

Prof. Dr. Ayla Sevim EROL: Amacımız Antropoloji bilimlerinin önemini anlayabilmek ve anlatabilmektir. Tüm Antropoloji bilimlerinin ülkemizdeki durumunu ve bu bilimler için neler yapılması gerektiğini tartışarak, gelecekte bu bilimlerin hak ettiği yerde olması noktasında neler yapılması gerektiğini ortaya koymaktır.



Bilim ve Ütopya: Etkinlikte hangi konular da yapılan oturumlar dikkat çekici oldu?

Prof. Dr. Ayla Sevim EROL: En çok dikkati çeken oturumlar insan göçlerinde Anadolu'nun Önemi ve Adli Antropoloji ile ilgili olanlardır. Adli Antropoloji'de Kimliklendirme, Yeniden Yüzlendirme, Adli Odontoloji, Adli Tafonomi sunumları öne çıktı. Fizik Antropoloji'de Antropometri, Biometri, Beslenme-Ergonomi, Dental Antropoloji, İnsan Anatomisi, Biyoloji-Genetik, Büyüme ve Gelişme sunumları öne çıktı. Kültürel Antropoloji'de Siyasal Antropoloji, Din Antropolojisi, Sağlık Antropolojisi, Aile ve Akarabalık Antropolojisi, Kent Antropolojisi ve Kent sunumları öne çıktı. Paleoantropoloji'de Paleodemografi, Paleopatoloji, İskelet Biyolojisi, Primatoloji, Paleontoloji, Memeli ve Omurgalı Anatomisi sunumları öne çıktı.

Bilim ve Ütopya: Antropoloji Bilimleri açısından bu etkinliğe yönelik genel değerlendirmeniz nedir?

Prof. Dr. Ayla Sevim EROL: ICAS2015 Türkiye'de tüm Antropoloji Bilimlerini şemsiyesi altında birleştirerek yapılan ilk kongredir. Bu kongre Antropoloji Bilimlerinin tanıtılması açısından bir nebze de olsa amacına ulaşmıştır. Antropoloji Bilimlerinin insanlık tarihinden bugüne ve geleceğe ışık tutan, aydınlatan katkıları bilince çıkarıldı. Son olarak... Uluslararası Antropoloji Bilimleri Kongresi (ICAS2015) 11.04.2015 günü saat 19:00'da başarıyla tamamlanmıştır. Bu kongreye; öncelikle bize güvenerek maddi manevi her konuda destek verenlere, sunum yaparak katkı sunan, dinleyen ve görev alan herkese teşekkür ederim! Ayrıca size de teşekkür ederim.

Bilim ve Ütopya: Değerli katkılarınız için teşekkür ederiz.

Poster sunumlarından örnekler

Obezite'ye Farklı Bir Bakış: Gavaj - Mina YOLDAŞ – DTCF

Gavaj kelime anlamı olarak "zorla beslenme" anlamına gelmektedir. Kuzeybatı Afrika ülkesi olan Moritanya'da kadınlar şişmanlamak için bu diyetle tabi tutuluyorlar. Moritanyalı kadınların yaklaşık %20'si obez ve yarısından fazlası preobez. Bu obeziteye sebep olan gelenek yeni bir durum değil. Çünkü Moritanya'da şişmanlık zenginliğin, zayıflık ise fakirliğin simgesi.

Modern İnsanın Mağara Adamı Diyeti - Melis Serena SOLAKOĞLU – DTCF

Taş devri insanları günümüz modern insanları gibi sabahtan akşama kadar masa başında oturan ve gıdalarına hazır bir şekilde ulaşabilen insanlar değillerdi. Onların hayatta kalması için haftada sadece yaklaşık 15-20 saat çalışmaları gerekiyordu. Bu, gıda hazırlama süresi dahil olmayan, sadece yeterli yiyeceği toplamak için harcanan zaman olarak gösterilmektedir. Aldıkları kalorileri hayatlarını sürdürebilmek için avcılık-toplayıcılık faaliyetlerinde yoğun fiziksel çaba harcayarak kolayca yakabilmektedirler. Fakat biz onların yaşam tarzlarını tarihimizde bıraktığımız için onlar gibi yiyeceklerle ulaşmak uğuruna bedenimizi her daim hareket halinde tutmuyoruz.

Bruksizm - Nihan ÖNGAY – DTCF

Antropolojinin alt dallarından biri olan dental antropolojinin inceleme konusu olan diş aşınmaları birçok toplumun diş sağlığı durumlarının araştırılmasında önemli bir konu başlığıdır. Bu diş aşınmalarının bir çeşidi olan bruksizm, dişteki belirtileri ve dişte bıraktığı hasarlar ise dişlerde çiğneyici yüzün doğal aşınma süresi ve biçimi dışında anormal aşınma, dişlerde (özellikle ön dişlerde) kırılma, dişlerde aşırı hassasiyet, diş etinin geriye çekilmesi, dişlerde sallanma ve aralanmadır. Sonuç olarak bruksizm, hastaların diş yapılarında kalıcı zararlar bırakmaktadır ve birçok farklı araştırma ışığında bruksizm bir değil birden fazla nedene bağlıdır.

Kitaplar Arasında

KAVANOZDAKİ YÜREK

"Şairimiz Nâzım Hikmet'in hepimizin dilinde gezen şiirleri dışında öyle şiirleri var ki, insan rastlayınca, 'Aman tanrım, benim bu şiirden bugüne kadar nasıl haberim olmadı' diye üzülüyor. 'Kavanozdaki Yürek' şiiri de tam böyle bir şiir. Sadece bu şiiri bile, Nazım Hikmet'in yüreğindeki derin insan sevgisinin en büyük kanıtı." Selçuk Ülger kitabıyla okuyucuyu keyifli bir yolculuğa çıkartıyor. Nazım Hikmet'in Budapeşte'deki anılarının peşinden yürütüp, Tuna ve Ren Irmakları kıyılarında dolaştırıyor. Bir Macar şairin izlerini bulmak için gittiği Macaristan'da Macar edebiyatının şairleri ve şiirleri arasında yolculuk yaptırıyor. Yolculuk esnasında Enver Gökçe'yi anımsayıp Fakir Baykurt ve Metin Demirtaş ile olan anılarına da tanık oluyoruz. Taksisine aldığı Vietnamlı müşterilerin kar görme isteklerini yerine getirmesi ve onlarla birlikte "kar" alkışlama seremonisine katılması gibi sıcak anıların da yer aldığı kitabı bitirdiğinizde "Keşke bu kitabın devamı da olsa..." diyeceksiniz.

Selçuk ÜLGER, Kaynak Yayınları, 2014



ŞİŞHANE'YE YAĞMUR YAĞIYORDU

"Kalender bugün daha sabahtan bir yorgundu. Ağzına kadar dolu çöp arabasını ağır ağır, temkinli temkinli Şişhane'den indiriyordu. İşte o sırada kendini bir aynada gördü. Ama bugün kendini hamal sırtında giden bir endam aynasında değil de Belediye'nin Şişhane'ye yeni koydurduğu orta malı bir seyrüsefer aynasında gördü." Kitapta, 1953 yılında New York Herald Tribune ile Yeni İstanbul gazetelerinin düzenlediği uluslararası yarışmada birinci olan "Şişhane'ye Yağmur Yağıyordu" isimli öykünün yanı sıra, "Kantar Kâtibi Ali Rıza Efendi", "Konçinalar", "Ablam", "Atatürk Galatasaray'da", "Fraulein Haubold'un Kedisi", "Eczanenin Akşam Müşterileri", "Fasarya" ve "Memeli Hayvanlar" isimli öyküler de yer alıyor. Haldun Taner'in kendine özgü anlatım tarzı ile mizahi bakış açısı, gözlem gücü ve sadece insan değil, tüm canlılardan hatta cansız varlıklardan öykü çıkarma ustalığını bu kitabında da görmek mümkün. Kalender isimli atın yanı sıra Eczacı Bey'in kedisi Çakır ve Fraulein Haubold'un kedisi Dropsi de öykü kahramanlarının yanında yer almakta ve Dropsi'nin özelliklerinden bahsederken Edgar Allan Poe'nun hikâyelerindeki kedilere de değinilmekte. Söz Poe ve kedilerden açılmışken, o kitaplardan birine göz atabiliriz.

Haldun TANER, Yapı Kredi Yayınları, 2015



SIRÇA KÖŞK

"Halk, başına kendi sardığı bu beladan kurtulmaya kalkışmazmış; çünkü sırça köşkün adamları, gezdikleri, dolaştıkları yerde, onun hiçbir kuvvetin yıkamayacağı kadar sağlam olduğunu söyler, saf kimse-leri buna inandırır, inananları ise bin bir zulüm, bin bir hile ile sustururlarmış." 13 öykü ve 4 masaldan oluşan Sırça Köşk isimli kitapta, Sabahattin Ali'nin (1907- 1948) romanlarının ve öykülerinin her zaman okunabileceğine, büyük edebiyatçımızın dilinin ve işlediği konuların her dönemde güncel olduğuna tanıklık ediyoruz. Özellikle kitapta yer alan Bir Aşk Masalı, Devlerin Ölümü, Koyun Masalı ve Sırça Köşk adındaki masallar, Sabahattin Ali'nin sanki 70 yıl sonraki Türkiye'yi anlattığını düşündürüyor. Kitabı bitirdiğinizde sizin de aklınızdan şu dilek geçebilir: "Umarım yakın bir gelecekte bu kitabı okuyanlar, 'Sabahattin Ali ne kadar ileri görüşlümüş, bugünleri o dönemden görmüş ve yazmış' diye düşünmezler."

Sabahattin ALİ, Yapı Kredi Yayınları, 2015



KARA KEDİ

"...sanki iflah olmaz şekilde yıkı-mımı hazırlayacak son darbeyi indir-mek istercesine bir ZITLIK ruhu beni ele geçirdi. Bu ruhtan felsefede hiç bahsedilmez. Oysa ben adım gibi eminim ki insan yüreğinin en ilkel itkilerinden biri de zıtlıktır." Gerilim, korku ve polisiye türlerinin öncülerinden olan Edgar Allan Poe'nun (1809-1849) Kara Kedi isimli kitabında üç öykü yer alıyor:

Suç psikolojisinin ele alındığı, (Haldun Taner'in öyküsünde de değindiği) kedilerden birinin; normalüstü, uğursuz ve esrarengiz bir yaratık olan kara bir kedinin konu edildiği "Kara Kedi"; bir tutukluyla İspanyol Engizisyonu tarafından yapılan işkenceleri anlatan "Kuyu ve Sarkaç" ve yazıldığı dönemde en büyük korkulardan biri olan ölmeden gömülme konusunun işlendiği "Diri Diri Gömülüş".. Korku ve gerilim türü sevenlerin yanı sıra bu türlerle ilgilenmeyip Edgar Allan Poe'nun öykülerini merak edenler için de bu kısa öyküler Poe'yu tanımak için iyi bir fırsat olabilir.

Edgar Allan POE, Resimleyen: Luis Scafati, Türkçesi: Bilge Ceren Şekerciler, Kolektif Kitap 2014



Ödüllü Sözcük Bulmacası

SOLDAN SAĞA:

Liberal İhanet isimli betiğinde, "İnsanlık tarihsel bir atılımla emperyalizmi ve kapitalizmi aşamadığı sürece, gezegen durdurulamaz şekilde yok olmaya doğru gidiyor" diyen; "Kadro Hareketi", "Bir ABD Projesi olarak AKP", "Türkiye Neden Feda Edildi?" isimli betikleri de üretmiş gazeteci ve yazarımız.

Zekâ geriliğinin ileri bir şekli./Yalnız son vurgulu ünlünün aynı olmasına dayanan yarım uyak.

Üç yaşına kadar olan at yavrusu./Bankacılıkta, iki paranın kambiyo değerinin eşit olması./İhsan Oktay Anar'ın bir romanı.

Halk dilinde ayrına verilen ad./Judo ve karate gibi dövüş sporlarında yer minderleri olarak kullanılan, pirinç saplarından örülmüş kalınca halı./Batı Sibirya'da bir ırmak.

Köyün ya da mahallenin ihtiyar heyetinden olan kimse./"Juan Evo" (Uluslararası politikada anti- Amerikancı bir çizgi izleyen Bolivya devlet başkanı).

Roma'da, kenti tekrar görebilmek için içine para atılması âdet olan ünlü çeşme./Sahip./Halk dilinde, sulu, otlu yer, dere içi.

Son derece kavgacı olan gözde bir akvaryum balığı./Tahta ya da metal çubuklara iki değnekle vurularak çalınan bir çalgı.

"Gönül tandırında bir ... pişiyor/yanan ciğer midir yürek mi bilmem" (Seyrani)./Doğru olarak kabul edilen iki yargıdan üçüncü bir yargı çıkarma temeline dayanan usamlama yolu./Doğan kuşunun erkeği./Yayla fırlatılan ucu sivri çubuk.

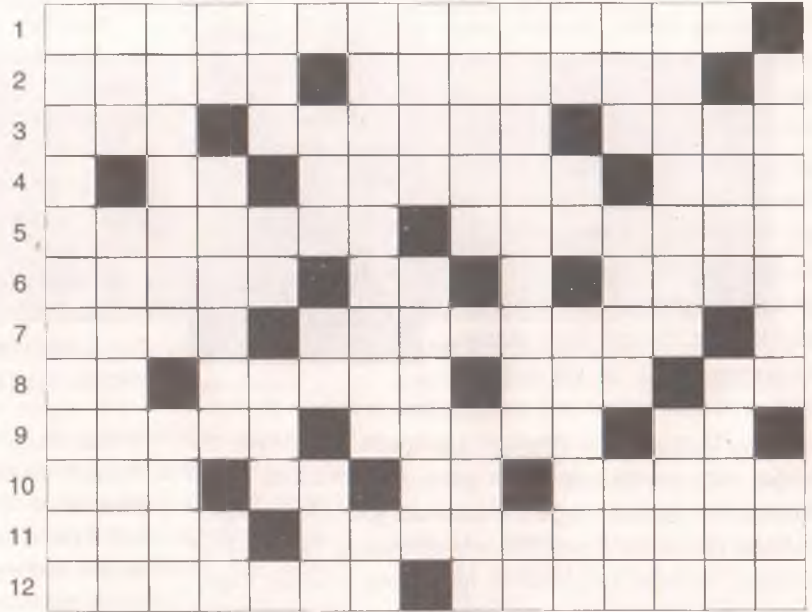
Klasik Türk müziğinde "re" perdesi ve bu perdedeki makam./Bir şeyin niteliği, mahiyet./Rütbesiz asker.

Hücre yapısında bulunan ve proteinlerin oluşturulmasında önemli rol oynayan asit grubunun kısa yazılışı./Uğraş./Sodyum elementinin simgesi./Gevrek bir elma türü.

Eşitliğe uygun olan./Örümcekten aşırı derecede korkma.

Halterde, ayakları açarak halteri bir çırpıda baş üstüne, dirsekleri bükmeden kaldırma biçimi./Giresun'un bir ilçesi.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15



YUKARIDAN AŞAĞIYA:

1956 Melbourne ve 1960 Roma olimpiyatlarında altın madalya kazanan, 1929- 2014 yılları arasında yaşamış milli güreşçimiz.

Tavır, davranış./Müzikte, çalgıların giderek daha yüksek ses verecek biçimde çalınma durumu.

Eski dilde, başkanlık./Göz önünde olmayan, nerede olduğu bilinmeyen anlamında bir sıfat.

Bir nota./Sert ve fazla kızarmayan bir domates türü./Lantan elementinin simgesi.

Hücre içi biyokimyasal reaksiyonlar için gereken kimyasal enerjiyi taşıyan "Adenozin trifosfat"ın kısa yazılışı./İlgi eki./Fütüvvet şeyhi.

Soyundan geline kimse./Kırgızistan'ın plaka imi./Suriye'nin başkenti.

Erdal Öz'ün bir romanı./Radyum elementinin simgesi.

Bileşimindeki hidrojeni, bir metalle değiştirerek tuz oluşturan, yakıcı, ekşi tatta

sıvı özdek./Antalya ilinde antik bir kent.

Pilotlar ve havacılar için yayımlanan bülten./Lak ile cilalanmış olan.

Rüzgârdan duyulan aşırı korku./New York kentinin kısa yazılışı.

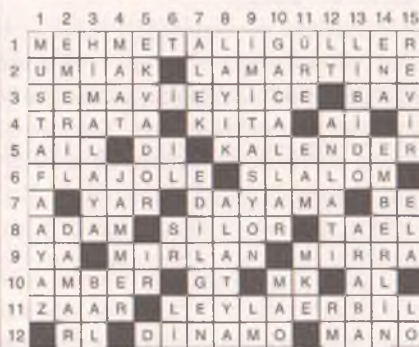
Eski Mısır'da güneş tanrısı./İridyum elementinin simgesi./Bakır, nikel ve çinkodan oluşan gümüş görünümünde bir alaşım.

Kalıtımın temel ögesi olan ve kromozomları oluşturan maddenin kısa yazılışı./Halk dilinde, saban, pulluk ya da traktörün toprakta açtığı iz./Kabadayı.

Pişmiş toprak, cüruf ve çimento karışımından yapılmış, ses geçirmez, delikli briket türü./Yunan mitolojisinde aşk tanrısı.

"Niels Henrik ..." (1802-1829 yılları arasında yaşamış Norveçli matematikçi)./Afrika'da yaşayan, çevik ve narin yapılı bir cins antilop.

Gerçeklerden, toplumsal etkileşimlerden kaçarak kendi yarattığı dünyada yaşayan kimse./İslandığı zaman kolayca biçimlendirilebilen yumuşak ve yağlı toprak.

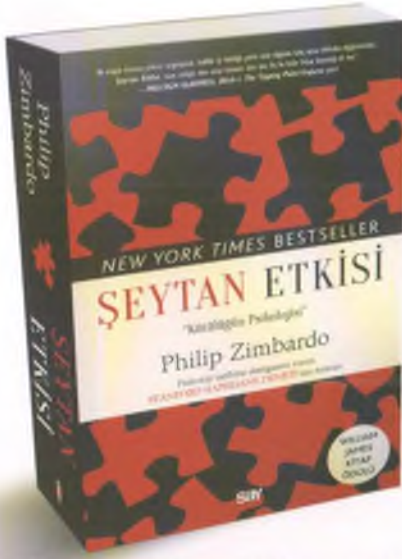


Nisan sayımızın bulmaca yanıtları

Nisan ayı ödüllü bulmacamızı doğru yanıtlayan okurlarımızdan Ahmet EĞİN / İstanbul, Kasım KARADAĞ / İstanbul, Funda ARSLAN / Ankara Kaynak Yayınları'nın yayımladığı Mehmet PERİNÇEK'in, "Ermeni Milliyetçiliğinin Serüveni" adlı kitabını kazandılar.

Mayıs ayı ödüllü bulmacamızı çözecek okurlarımız arasından kurayla belirleyeceğimiz 3 kişi, Kaynak Yayınları'nın yayımladığı Eyüp ALTUN'un "Kızıl Topraklar" adlı kitabını kazanacaklar.

Çözümler en geç 19 Mayıs 2015 tarihine dek, e-posta ya da mektup yoluyla adresimize ulaştırılmalıdır. E-posta adresimiz, bilimveutopya@gmail.com, mektup adresimiz ise Dr. Mediha Eldem Sok. No.: 51/1 Kızılay/Ankara'dır.



“İYİ” İNSANLAR NİÇİN KÖTÜLÜK YAPAR?

Psikoloji tarihine damgasını vuran meşhur **STANFORD HAPİSHANE DENEYİ**'nin mimarı **Philip Zimbardo**'dan bir başyapıt...

ŞEYTAN ETKİSİ

Philip Zimbardo
Çeviren: Canan Coşkan
816 sayfa



Evrim biliminin temel kitabı
güncellenmiş baskısı ile
Say Yayınları'nda

İnsanın evrimsel kökenleri konusunda bilgi sahibi olmak isteyen okura bol miktarda malzeme sunan aydınlatıcı, doyurucu bir eser.

MODERN İNSANIN KÖKENİ

Roger Lewin
Çeviren: Nurdan Soysal
488 sayfa



Carl Sagan ve Ann Druyan
sizi bilim şenliğine
davet ediyor

Bu şenlikte evrenin ve insanın kökeninden, mitoloji ve felsefeden de söz edileceğini söylememize tabii ki gerek yok...

ATALARIMIZIN GÖLGESİNDE

Carl Sagan, Ann Druyan
Çeviren: Ayça Türkkan
544 sayfa

TARİH



Çocuklarımızla
birlikte okuyabileceğimiz,
okurken öğrenebileceğimiz
Dünya Tarihi kitapları dizisi



internet satış: www.saykitap.com

Tel: (0212) 512 21 58 • E-mail: dagitim@saykitap.com

www.facebook.com/sayyayinlari

www.twitter.com/sayyayinlari

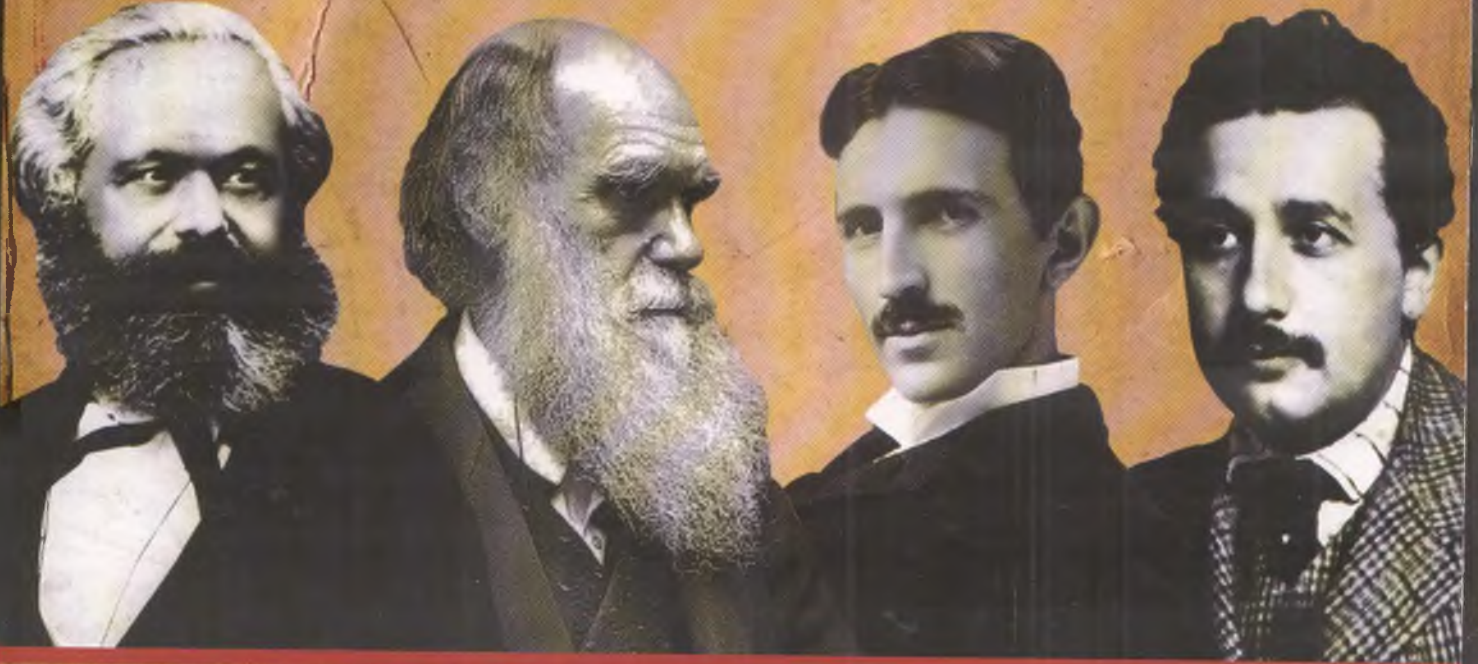
SAY

Bilim ve Ütopya

Aylık Bilim, Kültür ve Politika Dergisi

Türkiye'de
Bilim de var
Ütopya da!

Aydınlanma mücadelesinde 21. yıl...



**ABONE OL;
GÜÇ VER!**

www.bilimveutopya.net

İletişim

Dr. Mediha Eldem Sok. No: 51/1

Kızılay / Ankara

Tel.: (0312) 418 52 64

bilimveutopya@gmail.com